

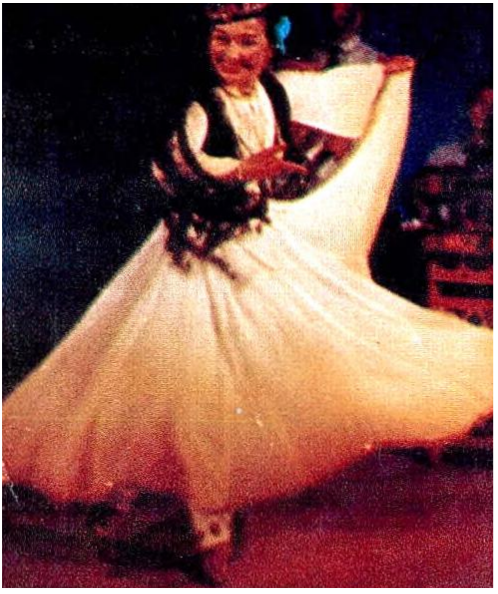
AltunOq

بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز

OUR DANCERS

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ہمارے نوجوان رقاص

1

OUR DANCERS

تەھرىردىن

ئۇيغۇر ئۇسسۇلى تارىخىنىڭ ئۇزۇنلۇقى، شەكلىنىڭ خىلمۇ خىللىقى، ئۇسسۇل ھەرىكىتىنىڭ جەزبىدارلىقى، ھېسسىياتقا بايلىقى، شوخ ۋە يېقىملىقلىقى بىلەن مەملىكىتىمىزدىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىدىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. شىنجاڭنىڭ «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» دەپ ئاتىلىشىمۇ بۇ نۇقتىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

زامانلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆتىدۇرمە ھالەتتىكى ئاددىي، ئومۇمىي شەكىللىرىنى پەيدىن - پەي تەرەققىي قىلدۇرۇپ، ئۇنى مەزمۇن ۋە شەكىل جەھەتتە بۈگۈنكىدەك گۈزەل، جىلۋىلىك ھالەتكە كەلتۈرۈشتە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلارنىڭ، ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىرى ۋە تەتقىقاتچىلارنىڭ سىڭدۈرگەن ئەمگىكى ئىنتايىن زور.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تېخىمۇ داغدام يول ئېچىلدى. ئۇسسۇلچىلىرىمىز ئۆزىنىڭ پۈتۈن زېھنىي قۇۋۋىتىنى ۋە ماھارىتىنى ئىشقا سېلىپ، يېڭى - يېڭى ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ ۋە ئۆيناپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا قىزغىن ئالقىشقا ئېرىشتى ۋە چوڭ قۇر تەسىر قوزغىدى...

ئۇلار ئاسىيا، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسى ۋە ياۋروپادىكى نۇرغۇنلىغان دۆلەتلەرگە چىقىپ ئۇسسۇل ئۆيناپ، شۇ ئەللەردىكى تاماشىبىنلارنىڭ ۋە دۆلەت ئەربابلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ۋە ماختىشىغا مۇيەسسەر بولدى، چەت ئەل ئۇسسۇلچىلىرىنىڭ

ئۇسسۇل جەھەتتىكى ئۆزىگە خاس ئۆزگىچىلىكلىرىنى ئۆگىنىپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى تېخىمۇ بېيىتتى ۋە ئۇنىڭغا تېخىمۇ رەڭدار تۈس بەردى...

بىز ۋەتىنىمىزگە، مىللىتىمىزگە شان - شەرەپ كەلتۈرۈپ، مەدەنىيىتىمىزنى بېيىتىش يولىدا جاپالىق ئەمگەك سىڭدۈرۈۋاتقان ئاشۇ ئۇسسۇلچىلىرىمىزنى كەڭ خەلق ئاممىسىغا تېخىمۇ ئەتراپلىق تونۇشتۇرۇش مەقسىتىدە «بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز» دېگەن بۇ كىتابنى تۈزۈپ چىقتۇق.

كىتابتا ھەر بىر ئۇسسۇلچىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش تارىخى، ئۇسسۇل ئىجادىيەتلىرى، ياراتقان تۆھپىسى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلىرى بىر قەدەر ئىخچام، جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

ئۇسسۇلچىلىرىمىز ھەققىدە بۇنىڭدىن كېيىن چىقىدىغان كىتابلىرىمىزنىڭ تېخىمۇ تولۇق، مۇكەممەل بولۇشى ئۈچۈن كىتابخانلىرىمىزنىڭ سەمىمىي پىكىرلەرنى بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

مؤندەريجە

ت. يۇنۇس	داڭلىق ئۇسسۇلچى ۋە پەشقەدەم باغۋەن	1
ز. ئۆمەر	ھاجى راخمانىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەت يولى توغرىسىدا	12
م. شىپە	پەشقەدەم سەنئەتچى ھەمراخانىم	22
م. ئەيسا	سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ غەمگۇزارى	28
ئە. ئىمىن	ۋاقىتسىز سۇلغان سەنئەت غۇنچىسى	41
ئا. نىياز	ئۇسسۇل سەھنىسىدە پارلىغان چولپان	56
م. ئىسلام	ئۇنىڭ ئەجرى بىكارغا كەتمىدى	62
ئۆ. ئىمىن	قىرىق يىللىق ئۆمرىنى ئۇسسۇلغا بېغىشلىغان سەنئەتكار	71
ت. يۇنۇس	سەنئەتكار باغۋەن	76
م. شاۋدۇن	مەشق زالىدىن دۇنيا سەھنىسىگىچە	88
ئا. رەھىم	ئۇنىڭ يىلتىزى خەلق ئاردىدا	102
ت. مامۇت	ماھارەت بەيگىسىدىكى ھارماس تۇلپار	110
ئارمان	تالانتلىق ئۇسسۇلچى رەيھانگۇل ئابلىز	133
ت. پەخرىدىن	ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ پەرۋانە قىزى	143
ت. يۇنۇس	تىرىشچان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى	157
ئا. ياقۇپ	سەنئەت ماڭارىپىدىكى تۆھپىكار	167
ت. شاۋدۇن	پەرۋاز قىلىۋاتقان باھار قارلىغىچى	173
م. بارى	ئۇسسۇل بەيگىسىدىكى تۇلپار، كۆپكە ماھىر رېژىسسور	178

س. قاسم قايغۇلۇق ئەسلىمە..... 186
ھ. ئوسمان سەنئەت گۈلزارىدىكى خۇش پۇراق چوغ
لىۇق..... 191
ت. شاۋدۇن ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىنى
تەرەققىي قىلدۇرۇش يوللىدا..... 198
ھ. ئابدۇللا ئۇسسۇل گۈلشىنىدىكى كۆيۈمچان باغ
ۋەن..... 203
ئا. نىياز شەرەپ ئۇنتۇغا مەنسۇپ..... 210
ج. مۇھەممەت جاھان سەھنىلىرىدىمۇ ئۇنىڭ ئىزى
بار..... 216
ئا. تۇردى ئىخلاسمەن ئۇسسۇلچى، ئىجتىھاتلىق تەر-
بىيەچى..... 227
ئا. ئۆمەر تەربىشچان ئۇسسۇل ئارتىسى..... 232
ھ. ئىلى ئۇسسۇل كۆكىدىكى يېڭى چولپان 236
ئا. ئەمەت تۆھپىكار ئۇسسۇل تەتقىقاتچىسى..... 246
ئە. ھاشىم كۆپكە ماھىر ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى..... 251

داڭلىق ئۇسسۇلچى ۋە پېشقەدەم باغۋەن

تۇرسۇنئاي يۇنۇس

داڭلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىمنىڭ ھاياتى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى ئۈچۈن توختىماي ئەجىر سىڭدۈرۈش بىلەن ئۆتكەن.

ئۇ ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇندىش ۋە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىشتىكى ماھارىتى ۋە تۆھپىسى بىلەن خەلقىمىزنىڭ يۈكسەك ھۆرمىتىگە مۇيەسسەر بولغان تالانتلىق سەنئەتكار.

يېرىم ئەسىرلىك سەنئەت ھاياتىدا مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇل بايلىقلىرىغا ۋارىسلىق قىلىپ ئۇنى ئىجادىي يوسۇندا راۋاجلاندۇرۇش يولىدا ئەجىر سىڭدۈرگەن قەمبەرخانىمنىڭ ھايات پائالىيىتى ئۇنىڭ مەملىكەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى بولۇشقا مۇناسىپ زات ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

قەمبەرخانىم 1922 ـ يىلى قەشقەرنىڭ ئاۋات ناھىيىسىدە تۇغۇلدى. كىچىك ۋاقتىلىرى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا كۆچۈپ باردى. بۇ چاغدا ئۇ تېخى كىچىككىنە قىز ئىدى. چىچەن، شوخ قىز قەمبەرخان كىچىگىدىنلا جاپاغا چىداپ ئۆگىنىش ئىستىلىنى يېتىلدۈرگەنىدى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ سەنئەت مەكتىپىگە قوبۇل قىلىنىدى ۋە بۇ بىلىم يۇرتىدا ئۆزبېكىستانىنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئەربابى تاماراخانىم، مۇكەررەم خانىملاردىن بە-

ۋاسىته ئۇسسۇل ئۆگىنىپ، تېز ئاردىلا كۆزگە كۆرۈندى. ئۇ يەنە ئۆزبېكىستاندىكى تاماراخانىم ناملىق ئۇسسۇل مەكتىپىنى پۈتتۈرۈپ موسكۋا سەنئەت شۆيۈەنىگە بىلىم ئاشۇرغىلى باردى.

1940 - يىل 1 - ماي كەچتە موسكۋا كالونى زالىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىرلەشمە كونسېرت كېچىلىكىگە قەمبەرخانىممۇ قاتناشتۇرۇلدى. ئويۇن كۆرۈشكە ستالىن، مولوتوۋ، ۋوروشىلوۋ قاتارلىق سوۋېت رەھبەرلىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بالېت ئارتىسى ئۇلانوۋا قاتارلىق سەنئەتچىلەرمۇ ئىشتىراك قىلغانىدى.

ئېلانچى «نۆۋەتتە ئۆزبېك قىزى قەمبەرخان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل ئويناپدۇ» دەپ ئېلان قىلىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان ياش قەمبەرخان قىلچە ھودۇقماستىن سەھنىگە چىقىپ، ئېلانچىغا: «مەن قەشقەرلىق ئۇيغۇر قىزىمەن، ئورۇنلايدىغان نومۇرۇم ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «نىم پەدە» دەيدۇ. ئېلانچى نومۇرنى قايتىدىن تۇزىتىپ ئېلان قىلىدۇ. زالدا بىر مەھەل پىچىرلىشىش، گۇدۇكشىشلار ھۆكۈم سۈرىدۇ. قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇلى باشلىنىش بىلەنلا زالمۇ سۇ سەپكەندەك جىمجىتلىققا چۆكىدۇ.

قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇلى ئۆزىگە خاس ھەرىكەت گۈزەللىكىگە، ھېسسىيات گۈزەللىكىگە، تەسىر قىلىش كۈچىگە ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن بەدىنى ئەۋرىشىمدەك تولغىنىپ، جىلۋىلىك كۆزلىرىدىن نۇر يېغىپ كىشىلەرنى ئۆزىگە ماگنىتتەك جەلپ قىلاتتى. قەمبەرخان ئۇسسۇل ئاخىرلاشقاندا قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، يېرىم تىزلىنىپ تەزىم قىلىدۇ. زالدا گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرى ياڭرايدۇ. تاماشىبىنلار قەمبەرخانىمغا، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىغا تەنتەنە قىلىدۇ. قەمبەرخانىمنىڭ سەھنە ھاياتى ئەنە شۇنداق باشلىنىدۇ.

قەمبەرخانىم 1942 - يىل 4 - ئايدا سىڭلىسى گۈلبەھرەم بىلەن بىللە ۋەتەنگە قايتىپ كېلىدۇ. ئۇ ۋەتەن قوينىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تەكلىپى بىلەن بىر مەزگىل چۆچەكتە تۇرۇپ ئويۇن قويۇش ۋە ئۇسسۇلچىلارنى تەر-

Altunoğ

بىيلەش بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. شۇ يىلى 11 - ئايدا ئۇ سىڭلىسى گۈلبەھرەم بىلەن بىللە ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇيغۇر، قازاق، خەنزۇ، ئۆزبېك، موڭغۇل، خۇيزۇ قاتارلىق ئون ئۈچ مىللەتنىڭ سەنئەت مۇسابىقىسىگە قاتنىشىپ، بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىدۇ.

قەمبەرخانىمنىڭ ۋەتەنگە قايتىپ سەنئەت سەپىگە قېتىلىشى شۇ يىللاردىكى شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، بەيىتىش، سەھنە سەنئىتىنى گۈللەندۈرۈشتە ئاجايىپ زور رول ئويناپدۇ. ئۇ 1942 - يىلى يالغۇز كىشىلىك ئايالچە ئۇسسۇل «قەشقەر سەنىمى» نى سەھنىلەشتۈرىدۇ ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق شىنجاڭغا كېلىپ ئۆلكىلىك جاھانگىرلىككە قارشى ئۇيۇشمىسىنىڭ ۋە ئىجتىمائىي مەدەنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ماۋدۇن، جۇڭگونىڭ ئاتاقلىق ئارتىسى جاۋدەن بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىپ ئۇيۇشمىنىڭ خىزمىتىگە ئاكتىپ قاتنىشىدۇ، ھەمدە سىڭلىسى گۈلبەھرەم بىلەن بىرلىكتە ئويۇن كېچىلىكلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، كۆپ قېتىملىق ئويۇننىڭ كىرىمىنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ئىئانە قىلىدۇ. ئۇ يەنە شۇ يىللاردا «باھار ئۇسسۇلى» نى ئىجاد قىلىپ ئورۇندايدۇ.

قەمبەرخانىم ياپونغا قارشى جەڭ قىلىۋاتقان ھەربىيلەرنىڭ ئوبرازىنى گەۋدىلەندۈرۈش ھەم ئۇلارغا ئىلھام بېرىش ئۈچۈن «جۇڭگو ئەسكىرى» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئەرەنچە ئۇسسۇلىنى ئىجاد قىلىپ ئۆزى ئورۇندايدۇ. پۈتىغا خەي كىيىپ گۈجەي باغلىغان، بەستىگە يارىشىملىق ھەربىيچە كىيىم كىيگەن ھالدا سەھنىدە پەيدا بولغاندا ئۇنىڭ ئايال ئىكەنلىكىنى ھېچكىممۇ پەرەز قىلالمايدۇ. ئۇ سەھنىدە ھېلى پىيادە ئەسكەر بولۇپ دۈشمەنگە ئوق ئۇزسە، ھېلى لىيوتچىك بولۇپ كۆك قەرىدە پەرۋاز قىلىپ، بىردەم شۇڭغۇپ، دۈشمەنلەرنى بومبارىدىمان قىلاتتى. ھېلى يارىلىنىپ ھوشسىزلانسا، مىنۇت ئۆتمەستىن ئۆزىنى ئۇنۇتقان ھالدا

جەڭگە ئاتلىنىپ گرانت تاشلايتتى. قىسقىسى، ئۇنىڭ بۇ ئۇسسۇلى جەڭچىنىڭ مەنزىرىسىنى، جەڭ مەيدانىدىكى قەھرىمان جەڭچىنىڭ ئوبرازىنى نامايان قىلىپ، تاماشىبىنلارنى ئويغىنىشقا، ۋەتەننى قوتقۇزۇشقا ئۈندەيتتى.

قەمبەرخانىم شۇ يىللاردا كېچىلەپ ئويۇن قويۇپ ئۇسسۇل ئىجاد قىلىپ، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئالدىنقى سەپ ئۈچۈن ئىئانە توپلاشقا ھەسسە قوشتى. ئۇ ئۆز مېھنىتى، قان - تەرى بىلەن ۋەتەننى قوغداۋاتقانلىقى ئۈچۈن پەخىرلىنەتتى.

قەمبەرخانىم ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆرپ - ئادىتىدىن مىجەز - خۇلقى، ئەمگەكچان، جەسۇر، ئاق كۆڭۈل، خۇش خۇي خسلەتلىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىپ ئۇنى ئۆز ئۇسسۇللىرىدا ئەكس ئەتتۈردى، ھەمدە ئۆزى ئىلگىرى ئۆگەنگەن نەزەرىيىۋى بىلىملەر بىلەن ھەربىرىنى بىرلەشتۈرۈپ، ئارقىمۇ ئارقا نۇرغۇن ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى.

ئۇ ئىجاد قىلغان يالغۇز كىشىلىك ئايالچە ئۇسسۇل «قەشقەر سەنىمى» (ئاغرا ئۇسسۇلى) دا ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ نەپىس، سىلىق، كۆركەم ھەربىرىنى مۇجەسسەملەشتۈرۈش ۋەزىلىتىش ئاساسىدا، لەرزان ئۇسسۇل ھەربىرىنى ئارقىلىق ئۇيغۇر ئايالىرىنىڭ نومۇسچانلىقى، چىن يۈرەك شادلىقى، مۇھەببەتلىك تۇرمۇشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەنىدى. بۇ ئۇسسۇل شۇنىڭدىن ئېتىبارەن خەلق سۆيۈپ كۆرىدىغان ئۇسسۇللاردىن بولۇپ قالدى. ئۇ ئىجاد قىلغان «ئىلى سەنىمى»، «سىم خاراج»، «دىل خاراج»، «مۇناجات»، «تەخسە ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللار تۇرمۇش چىنلىقى ئىنتايىن قويۇق ئۇسسۇللار بولۇپ، ئامما تەرىپىدىن قىزغىن قارشى ئېلىندى. «تەخسە ئۇسسۇلى»، «ئاسمىنىڭدا ئاي بارمۇ» دېگەن مۇزىكىغا ئاساسەن ئىجاد قىلىنغان. بۇ ئۇسسۇل بېشىغا پىيالە قويۇپ، ئىككى قولىغا تەخسە تۇتۇپ، مۇزىكىنىڭ رىتمىغا بىرلەشتۈرۈپ تەخسىنى چېكىش بىلەن ئىجرا قىلىناتتى. قەمبەر-

خانىمنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتىكى ھەرىكىتى ناھايىتى سىلىق، نەپىس بولۇپ خۇددى دەريادا ئۆزۈۋاتقان قەيىقنى ئەسلەتسە، كۆز، قاش، بويۇن ئېتىش قىياپەتلىرى كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدۇ. بۇ ئۇسسۇل شۇندىن بۇيان كەڭ تارقىلىپ ۋە تەرەققىي قىلىپ ئەرلەرمۇ ئويناپدىغان، بېشىغا چىنە - چەينەك تىزىلغان پەتنۇسىنى، ئىككى بىلىكىگە تۆت پىيالىنى قويۇپ ئويناپدىغان ھالغا كەلدى.

1947 - يىلى قەمبەرخانىم شىنجاڭ ياشلار سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە شىنجاڭنىڭ گۈزەل، رەڭدار مىللىي ئۇسسۇلىنى ئىچكى ئۆلكىلەرگە ئېلىپ بېرىپ ئويۇن قويۇش جەريانىدا مىلەنفاڭ ئەپەندى، ئاتاقلىق كىنو ئارتىسى خۇدىيە خانىم، دەي ئەيلەن خانىملار بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتتى. لەنجۇ، خاڭجۇ، نەنجىن، شاڭخەي ۋە تەيۋەن قاتارلىق ئۆلكە - شەھەرلەردە ئۇسسۇل ئويناپ سەھنىنى زىلزىلىگە كەلتۈردى. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سەنئىتىنى نامايان قىلدى. ئۇيغۇر مىللىتىنى پۈتۈن مەملىكەت خەلقىگە تونۇتتى. ئويۇن كۆرگۈچىلەر قەمبەرخانىمغا ئاپىرىن ئوقۇشتى. گېزىت - ژۇرناللارمۇ قەمبەرخانىمنى «ئۇسسۇل پادىشاھى»، «تىيانشان گۈلى»، «ئىككىنچى مى لەنفاڭ» دەپ مەدھىيىلەشتى.

1947 - يىل 5 - ئاينىڭ 13 - كۈنى قەمبەرخانىم يەنە شىنجاڭ سەنئىتىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا تۆھپە قوشقان ئوتتۇز نەچچە نەپەر ۋەتەنپەرۋەر ئارتىسنى تەقدىرلەش ۋە مۇكاپاتلاش يىغىنىدا شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئەخمەتجان ئەپەندىم تەرىپىدىن ئالتۇن مېدال بىلەن مۇكاپاتلاندى. قەمبەرخانىم تالانتلىق ئۇسسۇلچى بولۇپلا قالماستىن رول ئېلىشتىكى ماھارىتى بىلەنمۇ ئاممىنىڭ ماختىشى ۋە مەدھىيىسىگە سازاۋەر بىرگە ماھىر، كۆپكە قادىر دراما ئارتىسى. ئۇ 1939 - يىلىلا سوۋېت ئىتتىپاقىدا «ئانارخان» ۋە باشقا دراملاردا ئاساسلىق رول ئالغانىدى. كېيىن يەنە «غېرىب - سە-

نەم» «پەرھاد ـ شېرىن»، ئوپېرالىرى ھەم «قانلىق داغ» درامـ لىرىدا مۇھىم رولالارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىغاندىن تاشقىرى «غېرىب ـ سەنەم» ئوپېراسىدىكى كېنىزەك ئۈسسۇلى ۋە باش كې نىزەك ئۈسسۇللىرىنىمۇ ئىشلىدى. باش كېنىزەك ئۈسسۇلى «ئوشـ شاق» مۇۋەپپەقىيەتلىك چىققانلىقى ئۈچۈن كېيىن سەھنىلەردە يالغۇز ئۈسسۇل بولۇپ ئويىنالدى.

1949 ـ يىلى ئازادلىق تېڭى ئاتتى، قۇياش نۇرى ۋەتەن زېمىنىنى يورۇتتى، قەمبەرخانىممۇ پۈتمەس ـ تۈگىمەس شادلىق ۋە ھاياجان بىلەن يېڭى ھاياتقا قەدەم تاشلىدى. ئۇ ئارتىسـ لارنى تەشكىللەپ ئويۇن قويۇپ ئازادلىق ئارمىيىنى كۈتۈۋالدى. ئازادلىق ئارمىيە تەشۋىقاتچىلىرىغا ئۇيغۇر ئۈسسۇللىرىنى ئۆگەتتى.

1950 ـ يىلى شىنجاڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە بېيجىڭگە بېرىپ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغانلىقىنىڭ بىريىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشتى. ئوتتۇزىنچى سىنتەبىر ئاخشىمى خۇەيرىنتاڭدا ئۆتكۈزۈلگەن ناخشا ـ ئۈسسۇل كېچىلىكىدە شىنجاڭ خەلقىنىڭ شادلىقىنى، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىگە بولغان قىزغىن مۇھەببىتىنى ئىزھار قىلىش يۈزىسىدىن ئىجاد قىلغان «كەلدى بۈگۈن ئازاد زامان» دېگەن ئۈسسۇلىنى ئورۇندىدى.

ئويۇن ئايالاشقاندا، جۇڭگو خەلقىنىڭ داھىسى ماۋزېدۇڭ، سۆيۈملۈك زۇڭلى جۇئېنلەي، لىيۇشاۋچى، چېن يى قاتارلىق دۆـ لەت رەھبەرلىرى شىنجاڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلدى. ماۋجۇشـى قەمبەرخانىمنىڭ قولىنى سەممىي قىسىپ تۇرۇپ: «مەن سىزنىڭ نامىڭىزنى ئاڭلىغان، سىزنى تونۇيمەن» دېدى. بۇ تەسىرلىك مەنزىرە ھەممە قەمبەرخانىمنىڭ بىرقانچە ئۈسسۇللىرى كىنوغا ئېلىندى.

دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ ئۇيغۇر مىللىي سەنئىتىگە شۇنچىۋالا كۆڭۈل بۆلگەنلىكى پىشقەدەم سەنئەتكار قەمبەرخانىمغا غايەت زور ئىلھام بېغىشلىدى.

قەمبەرخانىم 1956 - يىلى جۇڭگو ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى ئۆمىكى تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقىغا زىيارەتكە چىققاندا، ئۇلار ۋاقتىدىكى ئۇسسۇل ئۇستازى تاماراخانىمنىڭ قىزغىن كۈتۈۋېلىشىغا ئېرىشتى. مۇكەررەم خانىمنىڭ كاماندۇرۇپكىغا كەتكەن يېرىدىن قايتىپ كېلىپ ئۇنى كۈتۈۋالدى. ئۆمەك شەرىپىگە بېرىلگەن زىياپەت، سۆھبەت ۋە ئويۇن قويۇش جەريانلىرىدا ئىككى دۆلەتنىڭ سەنئەتكارلىرى ھېسسىيات ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇشتى. قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇل ئويناپ قوشنا ئەل خەلقلىرى ئارىسىدا ئۆز تالانتىنى نامايان قىلدى.

1961 - يىلى ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن پېشقەدەملەرنىڭ سەنئەت كېچىلىكىدە قەمبەرخانىم خۇددى چولپاندەك چاقناپ كۆركەم، نەپىس ئۇسسۇللارنى ئىجرا قىلىپ شىنجاڭ خەلقىنىڭ قەلبىنى يەنە بىر قېتىم زىلزىلىگە سالدى. ئۇ شۇ قېتىمدا ئۆزى ئىجاد قىلىپ سەھنىلەشتۈرگەن ئۇسسۇللاردىن «ئوششاق»، «نىم پەدە»، «سىم خاراج»، «تەخسە ئۇسسۇلى» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ھەم پېشقەدەم سەنئەتكار ئابدۇگۈل بىلەن «نازىركوم»، «داۋانچىڭ»، «يارىگۈللا» قاتارلىق لەپەرلەرنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇندىپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. بۇ ئۇسسۇللار تا ھازىرغىچە مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئوينىلىپ كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپ كەلمەكتە.

ئازادلىقتىن كېيىن قەمبەرخانىم ئۆزىنىڭ پۈتۈن زېھنىي قۇۋۋىتىنى، ئەقىل - پاراسىتىنى شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇلچىلىقىنى گۈللەندۈرۈش ۋە ئۇسسۇل ئارتىسلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە سەرپ قىلدى. ئۇ 1950 - يىلى غەربىي شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەنگەندىن كېيىن ئوقۇتۇش ماتېرىياللىرى - دەرسلىكلەر يوق شەرائىتتا قايتا - قايتا ئىزدىنىش ئارقىلىق بىر يۈرۈش ئۇسسۇل دەرسلىكى ئىشلەشكە

گىرىشتى. ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى سالام ھەربكەتلىرى، چاۋاك ھەر
ىكەتلىرى، قول ھەربكەتلىرى، قەدەم ھەربكەتلىرى، چۆرگىلەش
ھەربكەتلىرى، ئېگىلىش ھەربكەتلىرى، ئولتۇرۇش ھەربكەتلىرى
قاتارلىق يەتتە تۈرگە ئايرىپ، ئۇنى ئايرىم - ئايرىم خاس ئۇ
سسۇلار بىلەن ئاتاپ دەرسلىك تۈزدى. شۇ دەسلەپكى دەرسلىك
ئاساسدا ئوقۇغۇچىلارغا ئۇسسۇل دەرسى ئۆتتى. ئالدى بىلەن
ئوقۇغۇچىلارغا ئاساسىي ھەربكەتلەرنى ئاندىن، ئاساسىي مەشق
ھەربكەتلىرىنى ئۆگىتىپ، ئوقۇغۇچىلارنى دەسلەپكى قەدەمدە ئۇس
سۇل ھەربكەتلىرى بىلەن تونۇشتۇرۇپ چىقاتتى. ئۇ ئۇسسۇل
دەرسى ئۆتكەندە ھەر بىر ھەربكەتنىڭ ئۆز تەلىپى بويىچە نەپىس،
سىلىق بولۇشنى تەلەپ قىلاتتى.

قەمبەرخانىم ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارغا ئۇسسۇل ئۆگەتكەندە قە
دەمنى مەردانە، چوڭ، كۆركەم ئېلىشنى، خۇددى كۆكتە پەرۋاز
قىلىۋاتقان بۈركۈتتەك ئۇسسۇل ئويناشنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ
ئوقۇغۇچىلارغا تاللاپ كۆرسەتكەن ھەر بىر ئۇسسۇل ھەربكەتلىرى
يارقىن، رەڭمۇ رەڭ، ئۇسسۇل كۆرۈنۈشلىرى خۇددى گۈزەللىك
توغرىسىدىكى سىمفونىيەدەك ئوقۇغۇچىلارنىڭ يۈرەك تارىلىرىنى
چېكەتتى ھەم ئۇلاردا ئۇسسۇل سەنئىتىگە زور ئىشتىياق پەيدا
قىلاتتى.

قەمبەرخانىم نەزەرىيە بىلەن ئەمەلىيەتنى بىرلەشتۈرۈش،
تەجرىبە بويىچە ئىشلەش نەتىجىسىدە دەسلەپكى قەدەمدە بىر يۈ
رۈش ئۇسسۇل دەرسلىكى ئىشلەپ چىقتى، بۇ دەرسلىك ئۇسسۇل
نەزەرىيىسى، سەھنە تۈزۈلۈشى ۋە ئۇسسۇل خاتىرىلەش، ئۇسسۇل
ماھارىتى قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، تاكى
ھازىرغىچە سەنئەت مەكتەپلىرىنىڭ ئاساسىي دەرسلىك قوللانمىسى
بولۇپ كەلمەكتە.

قەمبەرخانىم بىر تەرەپتىن دەرس ئۆتۈش بىلەن مەكتەپ
خىزمەتلىرىنى باشقۇرغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن شۇ چاغدىكى

ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرنى سەگەكلىك بىلەن كۆزىتىپ، زامان تەلىپىگە، سىياسىي يۆنىلىشكە ماس كېلىدىغان «تىنچلىق ئۈسسۇلى»، «ئازاد قىز»، «جۇڭگو - چاۋشيەن خەلقى قۇدرەتلىك»، كوللېكتىپ ئۇسسۇل «ئالدىنقى سەپكە ئۆزىتىش»، كوللېكتىپ ئۇسسۇل «مول - هوسۇل ئۇسسۇلى»، قاتارلىق بىرقاتار ئۇسسۇللارنى ئىشلەپ ۋە ئىجاد قىلىپ، شۇ چاغدىكى ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى بوشلۇقنى تولدۇردى. بۇ ئۇسسۇللار هەر قايسى سەنئەت ئۆمەكلىرىدە ئوينىلىپ كەڭ تارقالدى.

قەمبەرخانىم 1955 - يىلدىن كېيىن سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىنىڭ فاكۇلتېت مۇدىرى هەم شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ مۇدىرى بولۇپ تاكى 1965 - يىلغىچە دەرس مۇنبىرىدىن ئايرىلمىدى. ئۇ 1950 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە سەنئەت ماتارىپىنى چىڭ تۇتۇپ ئىشلەپ، ئۆزى بىۋاستە ئۇسسۇل دەرسىگە كىرىپ، يەتتە قارارلىق ئۇسسۇلچى يېتىشتۈرۈشكە باشچىلىق قىلدى. ئىبراهىمجان، زەينەپ سابىت، مەريەم ناسىر، رەنا، ئىنايەت، خەلچەم سىدىق، رەيهان ئابلىز، ئابلىمىت توختى قاتارلىق داڭلىق ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرى ئۇنىڭ تەربىيىسىدە يېتىشىپ چىققان.

قەمبەرخانىم شىنجاڭنىڭ سەنئەت ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلىدى، ۋەتەننى، كوممۇنىستىك پارتىيىنى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيدى. ئۇ پارتىيىنىڭ لۇشيەنى ۋە يول يورۇقىنى سادىقلىق بىلەن ئىجرا قىلىپ، ئۆزىنىڭ هازىرقى زامان ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ پېشۋاسى بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەنلىكىنى ئەمەلىي هەرىكىتى ئارقىلىق ئىسپاتلىدى. 1954 - يىلى مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىهەت كېڭىشىنىڭ هەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلانغاندىن كېيىن، دۆلەتنىڭ چوڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈپ مەركەز بىلەن ئىدىيە جەهەتتە بىرەكلىكنى ساقلاپ، ئۆزىنىڭ رولىنى ئاكتىپ جارى قىلدۇردى. ئۇ كۆپ قېتىم

مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەش، مەملىكەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەت بىرلەشمىسى ۋە ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ يىغىنلىرىغا بارغان ۋاقىتلىرىدا دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ۋە غەمخورلۇقىغا مۇيەسسەر بولدى.

ئەپسۇسكى، ئون يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە باشقىلارغا ئوخشاشلا قەمبەرخانىمغۇ زور يوقىتىش، بالايى ئاپەت ئېلىپ كەلدى. خەلق قەلبىدىن چوڭقۇر ئورۇن ئالغان، داڭلىق ئۇسسۇل ئۇستازى قەمبەرخانىم جىن ـ شەيتان قىلىپ قويۇلۇپ، ئېغىر كۆكۈل ئازابى، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان تىل ـ ھاقارەتلەرگە ئۇچرىدى. كۆكتە پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇۋاتقان شۇڭقارنىڭ قانىتى سۇنغانىدەك ئۇنىڭ روھى سۇندى. دىلى ئازار يېدى. ئەزىز جېنىدەك ئەتىۋارلاپ ساقلاپ كېلىۋاتقان قىممەتلىك ماتېرىياللىرى، ئۇسسۇل دەرسلىكلىرى بۇلاندى. تېگىشلىك تەتقىقات شارائىتى ۋە باشقا زۆرۈر ئىمكانىيەتلەردىن مەھرۇم قىلىنىپ، «ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىش» ئۇچۇن قاتتىق رېجىم ئاستىغا ئېلىندى. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان خەلق ئىچىگە تارقىلىپ ئويناپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇللارنىڭ ۋەيران بولۇپ كېتىۋاتقىنىغا ئېچىنىپ ياش تۆكسە، يا ئۇسسۇلغا، ياتەنتەربىيىگە ئوخشىمايدىغان قول پال ھەرىكەتلەرنىڭ سەھنىلەرنى قاپلاپ كېتىۋاتقىنىغا قاراپ ئىچى پۇشتى.

تۆت كىشىلىك گۇرۇھ يوقىتىلىپ سەنئەتنىڭ ئالتۇن باھارى يېتىپ كەلدى. قەمبەرخانىم ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى خىزمىتىگە، سەنئەت مائارىپىغا يېقىندىن كۆكۈل بۆلۈپ، ئۇسسۇل ئىجادىيىتى، ئۇقۇتقۇچىلارنى يېتەكلەش، يېڭى ئەۋلاد تەربىيىلەش خىزمىتىدە تەشكىلاتچىلىق، تەرغىباتچىلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا كىرىشتى.

1982 ـ يىلى بېيجىڭدە ئېچىلغان ئاسىيا مەملىكەتلىرى مىللىي ئۇسسۇللىرىنى قوغداش، ئاسراش، گۈللەندۈرۈش يىغىنىغا

جۇڭگو ۋەكىللىرى قاتاردا قاتنىشىپ، ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئالاھىدىلىكلىرى توغرىسىدىكى قاراشلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇلار نەچچە دۆلەتنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئەربابلىرى بىلەن بىرگە ئالماشتۇردى ھەم نەق مەيدانغا ئۇسسۇل ئويناپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تىل بىلەن تەسۋىرلەش قىيىن بولغان ھەرىكەتلىرىنى كۆرسەتتى. يەنىن ئەھلى ھاياجان بىلەن «قەمبەرخانىم ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئانىسى بولۇپلا قالماستىن، بەلكى بىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنىڭمۇ ئانىسى بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەن» دەپ يۇقىرى باھا بەردى. ئىچكى ئۆلكىلەردىن ۋە تۈركىيە، ياپونىيە، سوۋېت ئىتتىپاقى قاتارلىق ئەللەردىن كەلگەن سەنئەت مۇتەخەسسىسلىرى، سەنئەتكارلار قەمبەرخانىمنى زىيارەت قىلىپ، مەدەنىيەت-سەنئەت ئۇستىدە پىكىر ئالماشتۇرۇشتى ھەم ئۆز جايلىرىدا قەمبەرخانىمنىڭ ناھايىتى يۇقىرى ئابرويىغا ئىگە ئىكەنلىكىنى قەيت قىلىشتى.

قەمبەرخانىم شىنجاڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىغا ئاساس سالغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش ۋە ئۇسسۇلچىلار قوشۇنىنى تەربىيىلەپ كېتىشى يولىدا سىڭدۈرگەن ئېغىر ئەمگەك نەجرىنى خەلقىمىز، دۆلىتىمىز ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالىدۇ. ھازىر قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇل ئۇسلۇبى ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئەڭ مۇنەۋۋەر ئاساسى سۈپىتىدە تەتقىق قىلىنماقتا.

ھازىر ۋە كەلگۈسىدىكى ئۇسسۇل نەزەرىيىسى، ئۇسسۇل تەتقىقاتى ۋە كلاسسىك ئۇسسۇل نەمۇنىلىرىنى رەتلەشتەك غايەت زور خىزمەتلىرىمىزنىڭ ئاساسى قەمبەرخانىمنىڭ ئۇسسۇلچىلىقىمىزغا قوشقان يۈكسەك تۆھپىسى بىلەن بېيىغۇسى.

هاجى راخمانىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەت يولى توغرىسىدا

زۇمرەت ئۆمەر

«تەخسە ئۇسسۇلى» — ئۇيغۇرلارنىڭ قەدىمكى ئەرلەر ئۇسسۇلى بولۇپ، مەشرەپ ۋە ئولتۇرۇشلاردا ئوينىلىدۇ. ئۇسسۇلچىنىڭ قوللىرىدىكى ياپلاق تاش، بارماقلارنىڭ ئېگىلىپ تۇزلىنىشى، قول بىغىشلىرىنىڭ تىترىشى بىلەن يېقىملىق، ياڭراق ئاۋاز چىقىرىدۇ. ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىدىكى تەخسە داپ تەڭكەش قىلىنغان مۇزىكا ساداسى ئىچىدە خۇددى قۇشتەك لەرزان جەۋلان قىلىدۇ. ئەنە، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان گۈزەل فىگۇرىغا قاراڭ: قەدەملەر شۇنچە سىلىق ۋە ئۆزگىرىشچان. تەخسە ئۇسسۇل ھالىتىگە ئەگىشىپ بىردەم ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىدا پىرقىرىسا، بىردەم ئۇسسۇلچىنىڭ دۇمبىسىگە، ئاندىن بېلىگە سىيرىلىپ چۈشىدۇ ۋە كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچىلا يەنە ئۇسسۇلچىنىڭ بېشىغا چىقىدۇ... بۇنىڭدا ھەم سېرىكىكە تەئەللۇق تۇس ھەم ئۇسسۇلغا خاس جەلپ قىلىش كۈچى بولۇپ، كۆرگەن كىشى ئۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنىدۇ.

ئاتاقلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى يولداش ھاجى راخمان ئۆزىنىڭ ئۇسسۇلچىلىق ھاياتىنى باشلىغان ۋاقتىدا ئەنە شۇ «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئويناپ ئۆز ئىقتىدارىنى نامايان قىلغانىدى.

يولداش ھاجى راخمان كىچىكىدىن باشلاپ خەلق سەنئىتىگە ئىشتىياق باغلىغان. بولۇپمۇ خەلقنىڭ ھەرخىل مەشرەپ،

ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئولتۇرۇشلىرى ئۇنى ئۆزىگە چوڭقۇر مەپتۇن قىلغان. ئۇ، تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرگەن چاغدا يېڭى جۈڭگو قۇرۇلۇپ، ئۇنىڭغا سەنئەت بوستانىنىڭ دەرۋازىسى كەڭ ئېچىلدى. ئۇ دەسلەپ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىدە ئاددىي بىر ئۇسسۇلچى ئىدى. ئۇ پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە خەلق سەنئەتكارلىرىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنگەنلىكى ئۈچۈن، ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە «تەخسە ئۇسسۇلى» نىڭ ئۇسلۇب ۋە ماھارىتىنى ئىگىلەپ، يوقىلىشقا يۈزتۇتقان «تەخسە ئۇسسۇلى» نى سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. ئۇنىڭ كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان ئۇسسۇل سەنئىتى تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

ھاجى راخمان ئۆز مىللىتىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇيغۇرلارنىڭ باي، كۆركەم، خىلمۇ خىل بولغان ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلىش، ئۇنى سوتسىيالىزم گۈلزارىدىكى چىرايلىق گۈل - غۇنچە قىلىپ ئېچىلدۇرۇش ھاجى راخماننىڭ ئالدىدىكى يېڭى ۋەزىپە ئىدى. بۇ يولدا ئۇ نۇرغۇن ئويلاندى، ئىزدەندى، تالاي كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئىشتىياق تەپەككۇر گويا كۆۋەجەب تۇرغان ئېقىن سۈدەك دولقۇنلىناتتى. شىنجاڭدىكى سەنئەت ئىشلىرىنىڭ جۇش ئۇرۇپ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ، 1952-يىلى ھاجى راخمان سابىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكەلدى ۋە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ جاپالىق يولىغا قەدەم قويدى.

ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ مەنبەسى خەلق ئاممىسىنىڭ باي ۋە رەڭمۇ رەڭ تۇرمۇشىدۇر. ئەقىل - پاراسەتلىك ئەمگەكچى خەلق يارالتقان خەلق سەنئىتى — سەنئەت ئىجادىيىتىنىڭ بىردىنبىر توغرا يولى ئىدى. ھاجى راخمان دەل ئەنە شۇ يول بىلەن ماڭدى. ئۇ خەلق ئاممىسى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە بولۇپ كەلدى. ئۇ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تۇنۇگۈن بىلەن بۈگۈنىنى بىلەتتى،

خۇشاللىق بىلەن قايغۇسىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. بۇ ھال ئۇنىڭ سەنئەت ئىجادىيىتى ئۈچۈن پۈختا تۈرمۇش ئاساسى بولۇپ قالدى.

ئۇ دەرەخزار ھويلىلاردا بېشىدىن ئېسىق سوغۇق ئۆتكەن قېرىلار بىلەن سىرداشقان؛ ھېيىت ـ ئايەملەردە داپ ـ دۇمباق سادالىرى پەلەتكە يەتكەن ھېيتگاھ مەسچىتى ئالدىدا شادلىققا چۆمگەن كىشىلەر بىلەن بىرلىكتە ساماغا چۈشكەن؛ بۇغداي دولقۇنلىرى ئۆركەشلەپ تۇرىدىغان ئالتۇن پەسىللەردە دېھقانلار بىلەن ئورمىغا قاتناشقان؛ پىشقان قوغۇنلارنىڭ شېرىن ھىدى گۈپۈلدەپ تۇرىدىغان قوغۇنلۇقلاردا قوغۇنچىلار بىلەن بىرلىكتە جاپالىق مېھنەت مۇسابىقىسى تەشكىل قىلىنىدىغان؛ ياپيېشىل ئۈزۈم باراڭلىرى ئۇستىدە قىز ـ چوكانلارنىڭ مول ـ ھوسۇل شادلىقىغا ھەمنەپەس بولغان... مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ھاياجانلاندۇرۇپ، ئىلھام بەخش ئەتكەنىدى. «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى» ئۇنىڭ شۇ چاغدىكى تۇرمۇش تەسىراتلىرىنىڭ مەھسۇلى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ھاجى راخمان شىنجاڭ قوغۇنىنىڭ مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا زور شۆھرەت قازانغانلىقى ئالاھىدىلىكىنى ئاساس قىلىپ، نەپىس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى ۋە ئەپچىل ۋاستىلەر بىلەن ئىشچان ۋە سادda بىر ئۇيغۇر قىزىنىڭ بەدىئىي ئوبرازىنى ياراتقان. ئۇ قوغۇنچى قىزنىڭ سورتلۇق قوغۇنلارنى كۆكۈل قويۇپ يېتىشتۈرگەنلىكىدىن ئىبارەت ئەمگەك تۇرمۇشى ئارقىلىق، قەد كۆتۈرگەن دېھقانلارنىڭ يەر ئىسلاھاتىدىن كېيىنكى شادلىقىنى ئىپادىلەپ، يېڭى ھاياتقا مەدھىيە ئوقۇغان. بۇ نومۇر يېڭى تېما، ئۆزىگە خاس شەكىل، قويۇق مىللىي ئۇسلۇب ۋە نەپىس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىپ، زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتى. بۇ ئۇسسۇل 6 ـ قېتىملىق دۇنيا ياشلىرى فېستىۋالىدا كۆرۈش مېدالغا ئىگە بولۇپ، مەملىكىتىمىزگە شان ـ شەرەپ كەلتۈردى، ئۇنىڭدىن باشقا شۇ مەزگىلدىكى يەنە بىر تاللانغان ئەسىرى ـــ يالغۇز كىشىلىك «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»

7 ـ قېتىملىق دۇنيا ياشلىرى فېستىۋالىدا ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىپ، مەملىكىتىمىزگە يەنە بىر قېتىم شان ـ شەرەپ ئېلىپ كەلدى.

1957 ـ يىلى ھاجى راخمان مەركىزدىي مىللەتلەر ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىگە بېرىپ بىر يىل ئىشلىدى. ئۇ بۇ جەريانىدا مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ جەۋھەرلىرى بىلەن تونۇشتى. جۇڭگو ۋە چەت ئەللەردىكى ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلار ـ نىڭ ئىپسەل ئويۇنلىرىنى، كلاسسىك ۋە ھازىرقى زامان مەشھۇر ئۇسسۇل ئەسەرلىرىنى كۆردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ نەزەر دائىرىسـ نى كېڭەيتىپ، سەنئەت بىلىمىنى يەنمۇ ئاشۇرۇپ، قىممەتلىك ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىۋالدى. بولۇپمۇ ئاتاقلىق ئۇسـ سۇلچى يولداش ۋۇ شياۋجاڭ ۋە دەي ئەي لىيەنلەردىن ئالغان تەلىملىرى ۋە تەسىرلىك سۆھبەتلەر ئۇنىڭ ئالغا بېشىسى ئۈچۈن ئىلھام بەخش ئەتتى. بۇ ئارقىلىق ھاجى راخمانىڭ ئىجادـ يەت يولى تېخىمۇ كېڭىيىپ، ئىجادىيەت ئىدىيىسى تېخىمۇ يېتـ لىپ، ئىجادىيەت ئىلھامى خۇددى تاشقىن بۇلاقتەك ئېتىلىپ چىقىشـ قا باشلىدى. ئۇ ئىجاد قىلغان شىنجىڭ تۇيغۇغا باي «قىزىل گۈل ئۇسسۇلى»، چوڭقۇر ھېسسىياتقا تولغان «ماۋجۇشىغا دوپپا تەقدىم قىلىش»، كىشىنى ئويلاندۇرىدىغان «جانان چىنىدە بېيـ جىڭ چېيى»، لەرزان، لىرىكىلىق «چۆلدە ئېچىلغان كۆمۈش گۈلى» قاتارلىق ئۇسسۇل ئەسەرلىرى، خۇددى رەڭمۇرەڭ ئېچىلـ غان گۈل ـ غۇنچىلاردەك ئۇسسۇل سەھنىسىگە ھۆسـن قوشتى. يارقىن تېما، كۆچلۈك دەۋر روھى، قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىك، ئۆزگىچە بەدىئىي شەكىل ـــ ھاجى راخمانىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيـ تىدىكى ئۆزىگە خاس بىر ئۇسلۇب. سوتسىيالىستىك مەزمۇن بىلەن مىللىي شەكىلنى مۇكەم قەدەر ياخشىراق بىرلەشتۈرۈش ـــ ھاجى راخمانىڭ ئۇسسۇل ئىـ جادىيىتىدىكى ئىزچىل نىشانى.

«تۆت كىشىلىك گۈرۈھ» ئەدەبىيات - سەنئەت ساھەسىدە زورا-
ۋانلىق قىلىپ، مەدەنىيەت مۇستەبتىلىكىنى يۇرگۈزۈۋاتقان تۈمان-
لىق كۈنلەردە ھاجى راخمانىڭ سەنئەت ھاياتى دەپسەندە قىلىن-
دى، ئۇنىڭ ئەسەرلىرى ھەر خىل بەتناملار بىلەن ھاقارەتلەندى،
ئۇ «ئەكسىيەتچىل ئىجادىيەت نوپۇزلۇقى» دېگەن تۆھمەت بىلەن
زەربىگە ئۇچرىدى. لېكىن ھاجى راخمان بۇنىڭغا بىلەن ئۇجۇ-
قۇپ كەتمىدى. ئۇ پىكىر يۇرگۈزۈشنى، ئىجاد قىلىشنى يەنىلا
داۋاملاشتۇردى ھەمدە قەيسەرلىك بىلەن تۇرلۇك توسالغۇلارنى
يېڭىپ، «پاختىكار قىز»، «شامال ئېغىزىدىن ئاشىلىق ئېلىش»،
«تارىم دولقۇنلىرى» قاتارلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلدى.
بۇ بىر مەزگىل ھاجى راخمان ئۇچۇن ھەم سەنئەت ھاياتىدىكى
ئېغىر كۈنلەر بولدى ھەم ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى «قۇرۇقچىلىق
پەسلى» بولدى.

«تۆت كىشىلىك گۈرۈھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، ھاجى
راخمانىڭ ئون نەچچە يىلدىن بۇيان بېسىم ئاستىدا قالغان
ئىجادىيەت قىزغىنلىقى يانار تاغدەك پارتلاپ چىقتى. ئۇ ئىدە-
يىسىنى ئازاد قىلىپ، دادىل يېڭىلىق يارىتىپ، تولۇپ - تاشقان
قىزغىنلىق بىلەن «تىيانشانغا باھار كەلدى»، «شىنجاڭ ياخشى
جاي»، «تەنتەنە»، «بالا تەربىيىچىسى»، «مېنىڭ راۋابىم»، «پىلە
باققۇچى قىز»، «دولان سەنئىمى» قاتارلىق كىشىلەرگە ھۇزۇر بې-
غىشلايدىغان بىر تۈركۈم ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلدى.
بۇ ئەسەرلەر مەزمۇنغا باي، تېمىسى كەڭ، شەكلى ھەرخىل بولۇش-
تەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭدا «تۆت كىشىلىك گۈرۈھ»
نىڭ تار مار قىلىنغانلىقىدىن ئىبارەت تارىخىي غەلىبە قىزغىن
مەدھىيىلەنگەن، خەلقنىڭ ھېس - تۇيغۇلىرى ئىپادە قىلىنغان،
تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى داۋامىدا مەيدانغا كەلگەن
يېڭى ئادەم، يېڭى ئىشلار كۆيلەنگەن.

«تۆت كىشىلىك گۈرۈھ» تار مار قىلىنغاندىن كېيىن، ئېلە-

مىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى مىنىستىرى گۇللەپ - ياش-
ناش دەۋرىگە قەدەم قويىدى. ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادى-
يىتىمۇ كەڭ ئىمكانىيەتكە ۋە پارلاق مەنزىلگە ئېرىشتى. ئۇنىڭ
مۇشۇ مەزگىلدىكى ئۇسسۇل ئىجادىيىتى، مەيلى ئىددىيەتى جەھەت-
تىن بولسۇن، ياكى بەدىئىي جەھەتتىن بولسۇن، يېڭى بىر پەلله-
گە كۆتۈرۈلدى. تېما ۋە شەكىل جەھەتتىمۇ زور بۆسۈشلەر بولدى.
بۇنىڭ ئىچىدە «بالا تەربىيىچىسى»، «مېنىڭ راۋابىم»، «دولان
سەنسى» قاتارلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرى دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ
30 يىللىقىغا سوۋغا تەقدىم قىلىش يۈزىسىدىن قويۇلغان ئويۇنلار-
دا ۋە «ئۈچ خىل ئۇسسۇل» بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مۇسابىقىدە ئاي-
رىدىم - ئايرىم ھالدا مۇنەۋۋەر ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى.

«بالا تەربىيىچىسى» ھاجى راخماننىڭ يېقىنقى يىللاردا
ئىجاد قىلغان ئەسەرلىرى ئىچىدە بىر قەدەر مۇۋەپپەقىيەتلىك
چىققان ئەسەر. ئۇ بۇ ئەسەرنى جەنۇبىي شىنجاڭدا تۇرمۇش ئۆ-
گىنىۋاتقان مەزگىلدە، خەلق ئارىسىدا ئىككى يۈز يىلدىن بۇيان
تارقىلىپ كېلىۋاتقان «ئەللەي ناخشىسى» دىن ئىلھام ئېلىپ
ئىجاد قىلغان. بۇ ناخشىدا ئەمگەكچى خەلقنىڭ كونا جەمئىيەت-
تىكى ئازاب - ئوقۇبەتلىرى ۋە يورۇقلۇققا، بەختىيار ھاياتقا بول-
غان ئىنتىلىشى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. بۇ ناخشا ئۆزىنىڭ يېقىملىق-
لىقى، مۇڭلۇقلۇقى ۋە تەسىرچانلىقى بىلەن كىشىنى ئۆزىگە جەلپ
قىلىدۇ. ھاجى راخمان بۇ ناخشىنى خام ماتېرىيال قىلىپ، ئۆزى-
نىڭ تۇرمۇش تەسىراتى، تۇرمۇشنى كۆزىتىشى، يىغىنچاقلىشى ۋە
كەڭ تەپەككۇرى ئارقىلىق، ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى
بىلەن ئىپادىلەپ ئۆتتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن كې-
يىنكى ئەۋلادلارغا تەربىيىلەۋاتقان بىر بالا تەربىيىچىسىنىڭ بە-
دىئىي ئوبرازىنى كۆكۈل قويۇپ يارىتتى. ئاپتور راۋان ئۇسسۇل
تىلى بىلەن بالا تەربىيىچىسىنىڭ ئۆز خىزمىتىنى قىزغىن سۆيىدى-
غانلىقىنى ئىزھار قىلىپ، بالىلار باغچىسىدىكى پەرزەنتلەرنىڭ

ئوماق، شوخ خۇلقىنى ئىپادىلەپ بەرگەن ھەمدە بالا تەربىيىچە سىنىڭ تەسەۋۋۇرى ئارقىلىق، ئۆسمۈرلەرنىڭ چوڭ بولغاندا ئوخشاش بولمىغان خىزمەت ئورۇنلىرىدا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىدىن ئىبارەت تەسىرلىك مەنزىرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن. ئاپتور بۇ قوشاقتا يېڭىچە بەدىئىي ھايات بەخش ئېتىپ، ئۇنىڭدا يېڭى ھاياتنىڭ پارلاق نۇرىنى چاقناتقان. بۇ ئۇسسۇل ھەم سوتسىيالىستىك مەزمۇنغا ھەم ئۇيغۇر خەلقى ياخشى كۆرىدىغان مىللىي بەدىئىي شەكىلگە ئىگە بولغانلىقى ئۈچۈن خەلق ئاممىسىنىڭ ئالقىشىغا ۋە ئۇسسۇل ساھەسىدىكىلەرنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئاپتور خەلق ئاممىسىغا بۇرۇندىن تارتىپلا تونۇش بولغان بۇ قوشاقنى خام ماتېرىيال سۈپىتىدە ئۇستىلىق بىلەن تالالىۋېلىپ، بۈگۈنكى بەختىيار تۇرمۇشنى ئىپادىلەپ بەرگەن. ئاپتور يەنە سىلىشتۇرۇش ۋاستىسىدىن پايدىلىنىپ، تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىدە بىر خىل ئورتاق تەسىرات پەيدا قىلىپ، ئاساسىي تېمىنى يەنىمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇشتەك بەدىئىي ئۇنۇمگە ئېرىشكەن. ھاجى راخمانىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى بۇ خىل چۈەرلىكى ئۇنىڭ «مېنىڭ راۋابىم» دېگەن ئۇسسۇل ئەسىرىدىمۇ كۆرۈلىدۇ.

شىنجاڭ قەدىمدىن تارتىپلا «ناخشا ـ ئۇسسۇل ماكانى» دېگەن نام بىلەن داڭ چىقارغان. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۆزلادىتىن ـ ئۆزلادقىچە جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ، پارلاق مىللىي مەدەنىيەتنى يارىتتى. شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى ئېلىمىزنىڭ مەدەنىيەت خەزىنىسىدىكى ئېسىل گۆھەر.

ھاجى راخمان مىللىي ئەنئەنىۋى سەنئىتىنى ئۆگىنىش ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىش ئاساسىدا، دادىللىق بىلەن يېڭىلىق يارىتىپ، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان سەنئەت غۇنچىلىرىنى ئېچىلدۇردى.

1981 ـ يىلى ھاجى راخمان مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى ئۇيۇش

تۇرغان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرى، رېژىسسورلىرى كۇرسىغا قاتناشىپ كەلگەندىن كېيىن، خوتەن ۋىلايىتىگە بېرىپ لېكسىيە سۆزلەپ بەردى. ئۇزۇنىڭ ئۇزۇن يىللىق ئۇسسۇل ئىجادىيىتى تەجرىبىلىرىنى ئۇسسۇلچى خادىملارغا ئۆگىتىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ئىز باسارىرىنى يېتىشتۇردى. بۇ جەريانىدا ئۇ يەنە كلاسسىك ئۇيغۇر مۇزىكىسى «12 مۇقام» دىكى «تەزە مەرغۇلى» ئاساسىدا، «تەزە مەرغۇلى» دېگەن ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ، ئاجايىپ دادىللىق بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنى ھازىرقى زامان ئۇسسۇلى بىلەن بىرلەشتۇرۇپ، ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنى بۆسۈش خاراكتېرلىك يۇكسىلىشكە ئىگە قىلدى. بۇ ئۇسسۇل ھازىرغا قەدەر مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى سەھنىلەردە 600 مەيدانىدىن ئوشۇق ئوينالدى. ئۇ ئىزچىل تۇردە ھەربىر مۇنەۋۋەر ئۇسسۇلچىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە خاسلىقىغا ئاساسەن، شۇ ئارتىسنىڭ ئۇسلۇبى، ئالاھىدىلىكى ۋە ماھارىتىنى ئوبدان جارى قىلدۇرالايدىغان نومۇرلارنى ئىجاد قىلدى. مەسىلەن: شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلچىسى رەيھان ئابلىز ئۇسسۇلىنى بەكمۇ نەپىس ئوينايدىغان، ماھارىتى يېتىلگەن، بولۇپمۇ تېز پىرقىراش ئالاھىدىلىكىگە ئىگە ياش ئارتىس. ھاجى راخمان «قاش تېشى غۇنچىسى» دېگەن ئۇسسۇلنى مەخسۇس رەيھان ئابلىز ئۈچۈن ئىجاد قىلدى. بۇ گويا رىۋايەتنەك نەپىس، لىرىكىلىق ئايالچە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل بولۇپ، بۇنىڭغا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان بىر مۇنچە تېز پىرقىراش ھەرىكەتلىرى كىرگۈزۈلگەن، رەيھاننىڭ ئۇسسۇل ئوينىش ماھارىتى، ئۆزگىچىلىكى بۇ ئۇسسۇلدا تولۇق نامايان قىلىنغان. مۇنەۋۋەر ئۇسسۇلچى خەلچەم سىدىقنى كىشىلەر «كىنچىك قەمبەرخان» دەپمۇ ئاتايدۇ، ئۇ ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلى بىلەن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنى ئويناش ئارقىلىق كەڭ تاماشىبىنلارغا تونۇلغان. ھاجى راخمان خەلچەم سىدىق ئۈچۈن 12 مۇقامدىكى «تەزە مەرغۇلى» مۇزىكىسى ئاساسىدا «تەزە

مەرغۇلى» دېگەن ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلدى. بۇ ئۇسسۇلدا خەلچەمـ
نىڭ تەمكىن، نەپىس ئويناش ئالاھىدىلىكى، لەرزان ئۇسسۇل
ھەرىكىتى تولۇق نامايان قىلىندى. ئۇنىڭدىن باشقا، ئۇسسۇل
ھەرىكىتى جانلىق، يېنىك، نەپىس بولغان، ھېسسىياتى ئۇرغۇپ
تۇرىدىغان مەريەم ناسىر ئۆچۈن «بالا تەربىيچىسى» دېگەن ئۇسـ
سۇلنى ئىجاد قىلدى. بۇلار ھاجى راخماننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيـ
تىدىكى ئالاھىدىلىكىنى تولۇق نامايان قىلدى.

ھاجى راخمان ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە كۆپ ھوسۇللۇق سەنـ
ئەتكار بولۇپلا قالماستىن، يەنە شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمـ
كىنىڭ ئۇسسۇل ئوقۇتۇشى ئۈچۈنمۇ غايەت زور تۆھپە قوشقان.
ھازىرغا قەدەر شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمكىنىڭ ئاساسىي
مەشق دەرسلىكى قىلىپ ئىشلىتىلۈاتقان بىر قەدەر مۇكەممەلرەك
بولغان بىر يۈرۈش ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل بىرىكمىسىنى ھاجى راخمان
باشچىلىقىدىكى بىرنەچچە ئۇسسۇلچى دولان ئۇسسۇلى، سەنەم،
نازىركوم، ساما قاتارلىق ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلى ئاساسىدا رەتـ
لەپ، يېڭىلاپ چىققان.

1982 ـ يىل 5 ـ ئايدا، يايتەخت سەھنىسىدە كىشىنىڭ
يۈرەك تارىنى تىترىتىدىغان داپ ۋە چاراڭلىق مۇزىكا ساداسىدا
ھاجى راخمان «تەخسە ئۇسسۇلى» ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئىككى
قولىدىكى ياپىلاق تاش بارماقلارنىڭ ئېگىلىپ تۈزلىنىشى، قول
بىغىشلىرىنىڭ تىترىشى يېقىملىق، ياڭراق ئاۋاز چىقىراتتى. ئۇسـ
سۇلچىنىڭ بېشىدىكى تەخسە داپ تەڭكەش قىلىنغان مۇزىكا سا ـ
داسى ئىچىدە توختىماي پىرقىرايتتى. بۇ يەردە ئۇ شىنجاڭ ناخـ
شا ـ ئۇسسۇل ئۆمكى بىلەن تۈركىيىگە زىيارەتكە چىقىش ھارپـ
سىدا، پايتەختتىكى كەسپىداشلارغا ئويۇن قويۇپ، «تەخسە ئۇسـ
سۇلى» نى ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئەينى ۋاللاردىكىدىن قېلىشمايـ
دىغان نەپىس، لەرزان ھەرىكىتى پايتەختتىكى كەسپىداشلارنى
ئۆزىگە جەلپ قىلىۋالغانىدى. نەچچە كۈندىن بۇيان، ئۇ ئىنتايىن

خۇشاللىق كەيپىياتى ئىچىدە توختىماي جەددىي رىپېتتسىيە قىلدى، ئۇ ۋەتىنىمىزنىڭ مىللىي ئۇسسۇل گۈھەرلىرىنى تۈركىيە خەلقىگە تەقدىم قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ئۇسسۇل ماھارىتى ئارقىلىق جۇڭگو — تۈركىيە خەلقلىرىنىڭ دوستلۇقىنى كۈچەيتىش ئۈچۈن بەل باغلاپ، يولدىكى ھارغىنلىقنى، رىپېتتسىيە جەريانىدىكى مۇشەققەتلەرگە قىلچە پىسەنت قىلمىغانىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشىدىكى تەخسە ئۇنىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتىگە ئەگىشىپ بىردەم بېشىدا پىرقىرىسا، بىردەم دۈمبىسىدە پىرقىرايتتى، بىردەم بېلىگە سىيرىلىپ چۈشەتتى، بىردەمدىلا يەنە پىرقىراپ بېشىغا چىقاتتى. ھەم سېرىك تۇسىنى ئالغان، ھەم كىشىنى زوقلاندۇرىدىغان بۇ ئۇسسۇل توختىماي چىقىۋاتقان ئالقىش ساداسى ئىچىدە داۋاملىشۋاتاتتى. ئۇ ئىنتايىن بەختىيار ھېسسىياتقا چۆمگەنىدى... ئۇ، ئويناۋېتىپ توساتتىن سەھنىنىڭ ئوتتۇرىسىدا يىقىلدى. ئۇنىڭ نەپىس ئۇسسۇلىدىن ھاياجانلانغان يۈرەكلەردە بىرىدىن ئەندىشە پەيدا بولدى. مىڭلىغان كۆز ئۇنىڭغا ئۈمىد بىلەن تىكىلدى. لېكىن ئۇ زادىلا ئورنىدىن تۇرالمىدى، مەڭگۈ تۇرالمىدى... ئۇسسۇل سەھنىسىدە جەۋلان قىلىۋاتقان بىر يۈلتۈز بىمەھەل، تۈيۈقسىز ۋە دەھشەتلىك ئۆچتى.

ئۇ، ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ھاياتىنى «تەخسە ئۇسسۇلى»نى ئويناشتىن باشلىغانىدى، يەنە شۇ «تەخسە ئۇسسۇلى» بىلەن تامام لىدى. لېكىن، ئىشىنىمىزكى، ئۇ قالدۇرۇپ كەتكەن قىممەتلىك سەنئەت بايلىقى مەڭگۈ يوقالمايدۇ. ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىرىنىڭ تەرەققىياتىغا چوڭ تۆھپە قوشقان بۇ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىنىڭ نامى خەلق قەلبىدە مەڭگۈ يادلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ئۇستازىنىڭ ئىشىغا ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىنى تېخىمۇ يۈكسەلدۇرۇش ئۈچۈن داۋاملىق تىرىشىدۇ.

پېشقەدەم سەنئەتچى ھەمراخانىم

مەمتىمىن شىپە

پېشقەدەم سەنئەتچى ھەمراخانمنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن ئىزلەپ بارسام ئۆيىدە ئىكەن. مېنى ئوچۇق چىراي كۈتۈۋالدى ۋە ئوتتۇرىدىكى ئۇستەل ئۈستى قىزىرىپ پىشقان ساڭزا، پېچىنە - پىرەنىك ۋە تاتلىق - تۇرۇملار بىلەن تولغان ياسداق مېھمانخانىغا باشلىدى. مەن يۇمشاق ساپادا ئولتۇرۇۋۇپتىپ، كېلىش مەقسىتىمنى ئېيتتىم. ھەمراخانىم يان ئۆيدىن يولدىشى مامۇت ئاكىنى چاقىرىپ بىزنى تونۇشتۇردى. بىز قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق ... بىر چاغدا ھەمراخانىم بۈلبۈلدىكى سافادا تىكلەكلىك تۇرغان دۇتارنى قولىغا ئېلىپ، سازلاپ چېلىشقا باشلىدى.

ھەمراخانىم ئورۇق، زىلۋا بولۇپ، چېچىغا ئاق كىرگەنىدى، سېرىق يۈزلىرى ۋە كۆكۈش كۆزلىرىنىڭ ئەتراپى پەردازسىز ئىدى. تارتىۋالغان گۈللۈك پەرتۇقى، ئاددىي كىيىنىشى بىلەنمۇ سەنئەتچىگە ئەمەس، ئاددىي ئۆي ئايالىغا ئوخشايتتى. لېكىن، ئۇ دۇتارنى ياش سازچىلاردەك شوخ چالاتتى. سول قول بارماقلىرى پەردىلەر ئارىسىدا سىلىق يورغىلايتتى، ئاددىي ئىككى تارىدىن كىشىنى مەپتۇن قىلغۇچى ئاۋازلار تاراپ تۇراتتى. مەن قىزىقىپ قاراپ ئولتۇراتتىم. ھەمراخانىم دۇتارنى ماڭا ناتونۇش ئاھاڭغا چالدى ۋە جۇر قىلىپ ناخشا ئېيتتى:

باغ ئايلانىپ شاپتالى،
ئۈچكەن كىمنىڭ كەپتەرى.

ئەيتسام ئادا بولمايدى،
شۇل يايرىمنىڭ گەپلەرى.

ئاغىلاۋاتقىنىم ئۆزبېكچە بېيىت ئىدى. مەن تېخىمۇ ھەيران بولۇپ سورىدىم:

— سىللى ئۆزبېكمۇ؟

— ياق، مەن ئۇيغۇر، — دېدى ھەمراخانىم دۇتار چېلىشتىن توختاپ، — ئاتا - ئانام قەشقەرلىق بولۇپ، ھايات‌لىق ئىزلەپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ فرۇنزى شەھىرى تەرەپكە چىقىپ قالغانىكەن. مەن 1919 - يىلى توقماقتا تۇغۇلغان.

ئۇ توقماقتا ئىككى يىل ياشىلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇيدۇ، كېيىنىلا ناخشا - ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن بۇ قىز ئوقۇغۇچىلارنىڭ سەنئەت كۇرۇژوكىغا قاتنىشىدۇ. لېكىن، ئاتا - ئانىسى قىزنىڭ بۇ ئىشىنى ياقتۇرمايدۇ، ئۇنىڭ كۇرۇژوكىغا قاتنىشىشىنى توسىدۇ. ھەمراخانىم شۇ ئىشلارنى ئەسلەپ شۇنداق دېدى:

— ھېلىمۇ ھازىرقىدەكلا ئېسىمدە، رەھمەتلىك ئاپام بىر كۈنى كەكسىنى ئېلىۋېلىپ مېنى قورقۇتتى. «يەنە ئۇسسۇل ئۆگىنەمسەن يوق؟ راستىڭنى دە، يەنە ئۇسسۇل ئۆگىنايدىغان بولساڭ، مۇشۇ كەكە بىلەن قولۇڭنى چانىۋېتىمەن ...» دېدى. مەن قورقۇپ كەتتىم ۋە «جېنىم ئاپا، ئەمدى ئۇسسۇل ئۆگىنىمايمەن...» دەپ ۋەدە بەردىم.

— شۇنىڭدىن كېيىن كۇرۇژوكتىن چىقىپ كەتتىلىمۇ؟ — دەپ سورىۋېدىم، ھەمراخان بېشىنى چايقىدى:

— ياق. بولغان ئىشنى ئوقۇتقۇچىلىرىمغا ئېيتتىم، ئۇلار ئاپامغا تەربىيە بەردى. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن، كۇرۇژوكقا قاتنىشىمنى توسمىدى.

ئەپسۇسكى ئۇ ئاغرىپ قېلىپ ئوقۇشتىن توختاشقا مەجبۇر

بولىدۇ. 1933 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن بىللە ۋەتەنگە قايتىپ كېلىپ، غۇلجا شەھرىگە ئورۇنلىشىپ قالىدۇ.

30 - يىللاردا، غۇلجىدا ئاقارتىش ھەرىكىتى دولقۇنىغا كۆتۈرۈلگەن ۋە ئەدەبىيات - سەنئەت جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىۋاتقان بولۇپ، غۇلجا شەھرىنىڭ ھەرقايسى مەھەللىلىرىدىمۇ سەنئەت كۇرۇژوكلىرى تەشكىللەنگەنىدى. دادىسىدىن يېتىم قېلىپ، ئانىسى بىلەن ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىنى قامداش ئۈچۈن تىككۈچىلىك ئىشخانىسىغا كىرىپ ئىشلەشكە مەجبۇر بولغان ھەمراخانىم تىككۈچىلىك ئىشخانىسىنىڭ سەنئەت كۇرۇژوكىغا قاتنىشىدۇ. ئۇ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناپلا قالماي، لەپەرگىمۇ ئۇستا ئىدى. تۇرلۇك سازلارنىمۇ ياخشى چالاتتى، ئۇيغۇرچە، ئۆزبېكچە ناخشىلارنىمۇ چىرايلىق ئېيتاتتى. ئۇ، بۇنداق كۆپكە ماھىر ئالاھىدىلىكى بىلەن، 1937 - يىلى غۇلجا شەھىرى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ھەرقايسى سەنئەت كۇرۇژوكلىرىنىڭ كۆرىكىدە تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ ۋە ئىلى ئۆزبېك ئۇيۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىگە قوبۇل قىلىنىدۇ. بىر يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا بۇ سانايىنەپىسىنىڭ ئاساسلىق ئارتىسلىرىدىن بىرى بولۇپ قالىدۇ.

ھەمراخانىم ئىلى ئۆزبېك ئۇيۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىدە 1944 - يىلىغىچە ئىشلەيدۇ. بۇ جەريانىدا ئۇ «مۇناجات»، «بايات» قاتارلىق خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبتا، ئىجادىي ھالدا ئۆزگەرتىپ ئويناش بىلەن بىللە، «بوستان ئۇسسۇلى»، «ئالمىزارلىق ئۇسسۇلى»، «قىزىل گۈل تاللاش ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىدۇ، «دەنگە سەمەن»، «سۇ بويىدا تۇرغان قىز» غا ئوخشاش ئۆزبېكچە، «ھەي، ھەي يارىم پەشمەتىم» قاتارلىق ئۇيغۇرچە لەپەرلەرنى ئويناىدۇ. بۇ سانايىنەپىسە تەرىپىدىن شۇ يىللاردا ئويىنالغان دراملارنىڭ ھەممىسىدە دېگۈدەك ئاساسىي رولغا چىقىدۇ، «نەسەپ قۇربان» دا

زىننەت قىز، «تىكەنلىك گۈل» دە ئارزۇ گۈل بولۇپ ئويناپ، ئالقىشقا ئېرىشىدۇ.

ھەمراخانىم 1944 - يىلى ئانىسى بىلەن بىللە تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن قەشقەرگە بارىدۇ ۋە پەيزاۋاتتا تۇرۇپ قالىدۇ. 1945 - يىلىدىن 1947 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە پەيزاۋات ناھىيە لىك ئۇيغۇر ئۇيۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىدە، كېيىن قەشقەر ئۇيغۇر ئۇيۇشما قارىمىقىدىكى سانايىنەپىسىدە ئىشلەيدۇ.

— پەيزاۋات ۋە قەشقەر شەھىرىدە سانايىنەپىسىدە ئىشلىگەن چاغلىرىمدا، ئۇ يەرلەردە ئايالارنىڭ سەھنىگە چىقىپ ئۇسسۇل ئويىنىشى ئەمەس، ھەتتا كوچىدا يۈزىنى ئېچىپ يۈرۈشىمۇ گۇناھ ھېسابلىناتتى، — دېدى ھەمراخانىم ئەينى يىللاردىكى ئەھۋالارنى ئەسلەپ، — موللىلار نەچچە قېتىم ئالدىمنى توسۇپ: «يۈزۈڭنى ياپ كاپىر...» دەپ سەت سۆزلەر بىلەن تىللىغانىدى...

— بۇ ئايال بىلەن، ئۇ پەيزاۋاتتا سانايىنەپىسىدە ئىشلەپ يۈرگەن چاغلاردا توي قىلغانىدىم، — دېدى ماموت ئاكا سۆز قىستۇرۇپ، — مەن ئوقۇغان بولغاچقا، ئاڭلىق قاراپ، ئۇنىڭ سەھنىلەرگە چىقىشىنى قوللىدىم.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەمراخانىم ئايالار يۈزىنى ئېچىپ يۈرۈشى تەقسىپ قىلىنغان پەيزاۋات ۋە قەشقەردە سەھنىدە ئەركىن پەرۋاز قىلىپ، «غېرىب - سەنەم» ئوپېراسىدا سەنەم رولىدا، «تاھىر - زوھرا» ئوپېراسىدا قالماق پادىشاھىنىڭ قىزى رولىدا، «ئارشىن مال ئالان» كومېدىيىسىدە گۈلچېھرە رولىدا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپدۇ، ئۇزۇن رول ئالغان دراما - ئوپېرالارنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئىجاد قىلىدۇ ۋە «نىسم پەردە» گە ئوخشاش كۆپلىگەن ئەنئەنىۋى خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبتا ئىجادىي ئويناپ، كەڭ جامائەتچىلىككە كۆپكە ماھىر، ئاتاقلىق سەنئەتچى سۈپىتىدە تونۇلىدۇ.

ھەمراخانىم ئازادلىقتىن كېيىن، تېخىمۇ روھلىنىپ، داۋاملىق ئۇسسۇل ئويناپ رولغا چىقىش بىلەن بىللە، نەپىس ۋە مەزمۇنلۇق ئۇسسۇللارنى تېخىمۇ كۆپ ئىجاد قىلدى. خەلق ئۇسسۇلى «تەنەۋۈەر» دىن پايدىلىنىپ «ئايالالار ھۈرلۈكى ئۇسسۇلى» نى ۋە «مول - ھوسۇل ئالىمىز»، «پارتىيىمىز يولباشچى» قاتارلىق كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، ئەينى يىللاردىكى ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگە يېقىندىن ماسلاشتى. ياش ئارتىسلارنى كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىدى. 1953 - يىل 3 - ئايدا ئالاقدار تارماقلار تەرىپىدىن ئۇيۇمچىگە چاقىرتىپ كېلىنىپ، چاۋشيەن خەلقى ۋە ئۇ يەردە ئامېرىكا جاھانگىرلىكىگە قارشى جەڭ قىلىۋاتقان جۇڭگو پىدائىي قىسىملىرىدىن ھال سوراش ئۆمىكىگە قاتناشتۇرۇلدى. شۇ يىلى 8 - ئايدىن 1954 - يىل 2 - ئايغىچە، ھەمراخانىم بۇ ئۆمەك تەركىبىدە چاۋشيەنگە بېرىپ، ھال سوراش يۇزىسىدىن ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى. ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، مەخسۇس ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىر تۇرکۈم ياش ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرىدى. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن «1 - ئىيۇل» توقۇمىچىلىق فابرىكىسى، «1 - ئاۋغۇست» پولات - تۆمۈر زاۋۇتى، كادىرلار مەكتىپى قاتارلىق ئورۇنلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە يارەملەشتى.

— بولۇپمۇ «ئۆكتەبر» ئاپتوماتور زاۋۇتى (ھازىرقى «ئۆكتەبر» تراكتور زاۋۇتى)نىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلىنىشىگە كۆپ ئەجىر سىڭدۈردۇم، — دېدى ھەمراخانىم سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ، — بۇ ئۆمەك 1955 - يىلى بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئىشچىلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ كۆرىكىگە قاتناشتى ۋە مەن ئىجاد قىلغان «ستانوك ئۇسسۇلى» نى ئورۇنداپ، 2 - دەرىجىلىك

مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

ھەمراخانىم 1958 - يىلى مەدەنىيەت نازارىتى تەرىپىدىن قايتىدىن قۇرۇلۇۋاتقان قۇمۇل ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە رەئىسۋر قىلىپ ئەۋەتىلدى. ئۇ بىر مەزگىل تالانت ئىگىلىرىنى بايقاش ۋە تەربىيىلەش بىلەن مەشغۇل بولدى. 1959 - يىلى قۇمۇل ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى قۇرۇلغاندىن كېيىن بۇ ئۆمەكنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە ئالاھىدە كۈچ چىقاردى. رەئىسسورلۇق قىلىش بىلەن بىللە، «پاختىكارلىق ئۇسسۇلى»، «ئالما ئۈزۈش ئۇسسۇلى»، «كالا سېغىش ئۇسسۇلى»، «ئوما ئوروش ئۇسسۇلى»، «مىۋل ھوسۇل ئۇسسۇلى» غا ئوخشاش مىللىي پۇراق قويۇق بولغان ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. داۋاملىق سەھنىدىن چۈشمەي، سەھنە ئەسەرلىرىدە ئاساسىي روللاردا ئويناندى. «قۇمۇل سەنئىمى» نى رەتلەپ ئوينىتىپ، ئۇنىڭغا يېڭى تۈس بەردى. قۇمۇلنىڭ چەت يېزا ۋە تاغلىرىغا تۇنجا ۋە ئاخىر - ئېشەك مىنىپ بېرىپ ئويۇن قويۇش بىلەن بىللە، دېھقانلار، چارۋىچىلار ئارىسىدىكى سەنئەتچىلەرنى تەشكىللەپ تەربىيىلەپ، كەڭ ئاممىنىڭ ھوزۇرىتىگە ئېرىشتى. كۆپلىگەن تالانتلىق شاگىرتلارنى يېتىشتۈرۈپ، قۇمۇل ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن كۆپ ھەسسە قوشتى.

جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى ۋە جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى بولغان ھەمراخانىم 1981 - يىلى پېنسىيىگە چىقتى. ئۇ ھازىر ئاخىرقى ئۆمرىنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزمەكتە.

سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ غەمگۇزارى

مەھەممەت ئەيسا

1987 - يىلى ئۆكتەبىرنىڭ بىر كەچقۇرۇنلۇقى ئۇرۇمچىدىكى «ئىتتىپاق» تىياتىرىغا كونسېرت كۆرگىلى كىرگەنىدىم. ئوركېستىر ئورۇندىغان يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ئىچىدە بىرىنچى بولۇپ «بۇگۈن بىزگە بايرام» دېگەن تېمىدىكى ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل ئويناldى. گويا پەرىزاتتەك ياسانغان بىر توپ قىز - يىگىتلەر ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئۆزلىرىنىڭ نەپىس، چاققان ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇ يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن تۇنجى قېتىملىق سەنئەت بايرىمىغا بولغان شادلىق تەنتەنىسىنى ئىزھار قىلىشقا باشلىدى. ئارقىدىنلا يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي» ئويناldى. بۇ ئۇسسۇل ئۇيغۇر خەلق كلاسسىك ئۇسسۇللىرىدىكى نەپىس، ئاستا ھەرىكەت بىلەن ھازىرقى زامان ئۇسسۇللىرىدىكى شوخ، تېتىك ھەرىكەتلىرىنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا ئىشلەنگەن بولۇپ، شەكىلدە ئالاھىدە بىر خىل يېڭىلىق بار ئىدى. ئۇنىڭ مەزمۇنىمۇ يېڭى تۇس ئالغان بولۇپ، ئۇيغۇر يېڭى كېلىنىنىڭ يېڭى تارىخىي شارائىت ئاستىدىكى يېڭىچە شادخۇراملىق ھېسسىياتى تولمۇ ياخشى ئىپادىلەنگەنىدى. مەن بۇ ئۇسسۇللارنى كۆرۈپ بەكمۇ سۆيۈندۇم ۋە بۇ ئىككى ئۇسسۇلنى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ سەنئەت يېتەكچىسى ئىبراھىمجان ئىشلىگەنلىكىنى ئاڭلاپ، سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ بۇ غەمگۇزارىغا بولغان ھۆرمەت ھېسسىياتىم ئىختىيارسىز قوزغىدى.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە مەن ئۇنى زىيارەت قىلىش ئۈستىكىدە ئۆيىگە ئىزلەپ باردىم. مېنى بويى ئۆسكىلەك، ئاق پىشماق، يۈزلىرىگە ئانچە - مۇنچە قورۇقلار ئىز سالغان بولسىمۇ، لېكىن كۆزلىرىدىن ياشلارغا خاس چەبدەسلىك چىقىپ تۇرىدىغان ئەللىك ياشلار ئۆپچۆرىسىدىكى بىر ئادەم چىقىپ قارشى ئالدى. ئۇ ئىبراھىمجان بولۇپ مەقسىتىمنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئۆزاق ئۆتمۈشتىكى ئاچچىق - چۈچۈك خاتىرىلىرىنى ۋاراقلاپ، ھەسرەت - نادامەت بىلەن تولغان ئۆتمۈشتىن تارتىپ، بەخت - سائادەتنىڭ قوينىغا چۆمگەن ھازىرقى شاد - خۇرام كۈنلىرىگىچە بولغان سەرگۈزەشتلىرىنى بىر باشتىن بايان قىلىشقا باشلىدى.

× ×

ئىبراھىمجان 1930 - يىلى كۈزدە ئۇرۇمچىدە سەنئەتخۇمار ئائىلىدە تۇغۇلدى. ئۇنىڭ ئاتىسى مىرزى نوريېكۇف ئوقۇمۇشلۇق، ئوچۇق - يورۇق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ چالغان تەمبۇر، دۇتارلىرى بىلەن ئېيتقان ناخشىلىرى ئاجايىپ مۇڭلۇق بولۇپ، ئاڭلىغۇچىلارنىڭ يۈرەك تارىنى تىترىتىۋېتەتتى. ئەگەر ئۇ مەشرەپ ياكى توي - تۆكۈنلەرگە بېرىپ قالمىغان بولسا، ئوتتۇرىغا چۈشۈۋېلىپ قوللىرىنى قاس چېقىرىپ، مۇرىلىرىنى ئېتىپ، قاش - كۆزلىرىنى ئويناتىپ، بەدەنلىرىنى خىلمۇ خىل ئۆزگىرىشلەردە مىدىرلىتىپ ئويناپ، كىشىلەرنى كۈلدۈرۈپ كۆزلىرىدىن ياش ئاققۇزۇۋېتەتتى. ئۇنىڭ ئاپىسى ئەمىنىخانمۇ سەنئەتخۇمار كىشىلەرنىڭ ئەۋلادى بولۇپ، ئۆز دەۋرىنىڭ توي - تۆكۈن سورۇنلىرىدا ئۆزىنىڭ ئويىنغان نەپىس ئۇسسۇلى ھۆرمىتىگە تۆردىن چۈشمەيدىغان ئابرويلۇق ئايال ئىدى. ئىبراھىمجان ئەنە شۇنداق شەنـ

مۇتكارلار ئائىلىسىدە كېچىكىدىن تارتىپلا تولىمۇ شوخ، ئەقىللىك ھېسسىياتچان قىزىقچى ئادەم بولۇپ ئۆستى. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىن تۇرپان خەلق ئۇسسۇلى «نازىركوم» نىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىنى دوراپ، ھەر دائىم ساۋاقداشلىرىنى كۈلدۈرۈپ يۈردى.

1942 - يىلى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى قارمىقىدىكى سانائەتنەپسىدە سەنئەت خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىم شىنجاڭ مىللىي ئۇسسۇلچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش مەقسىتىدە ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىپ بىر سەنئەت كۈرۈژوكى تەشكىل قىلغانىدى. دادىسى ئىبراھىمجاننىڭ ھەۋەس - ئىشتىياقىغا ئاساسەن ئۇنى ئۇسسۇل ئۆگىتىپ قويۇش ئۈچۈن قەمبەرخانىمغا شاگىرتلىققا بەردى. شۇندىن باشلاپ ئۇنىڭ بىر ھەۋىسى ئون بولدى. دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا قەمبەرخانىم ئۆگەتكەن ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ھاردىم - تالدىم دېمەي مەشق قىلدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەينى دەۋردىكى ئۇرۇمچى سانائەت نەپسىدە ئىشلەيدىغان ئابدۇگۇل، ئابلاجان ... قاتارلىق ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلاردىن ئەرلەرگە خاس بەزى ھەرىكەتلىرىنى ئۆگەندى. 1945 - يىلى كۈز كۇنلىرىنىڭ بىرىدە ئىبراھىمجان تۇنجى قېتىم سەھنىدە قەمبەرخانىم ئىشلىگەن يالغۇز كىشىلىك ئەرچە ئۇسسۇل «بوستان» نى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇيناپ چىقىپ، كۆرگۈچىلەرنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. بۇ چاغدا ئۇ ئاران ئون بەش ياشتا ئىدى. شۇ كېچىسى ئۇ خۇشاللىقىدىن زادىلا ئۇخلىيالمىدى... ئەجرىنىڭ بىكارغا كەتمىگەنلىكىنى كۆرگەن قەمبەرخانىمۇ ئۇنىڭدىن قالتىس رازى بولدى ۋە شۇ ھامان ئۇنى قۇچاقلاپ پېشانىلىرىگە سۆيۈپ كەتتى. «ئىبراھىمجان، سىز مەن تەربىيىلىگەن بىر تۈركۈم يۇمران نوتىلار ئىچىدە ئەڭ بۈرۈن ئۈزۈپ چىقتىڭىز، قىلغان ئەجرىم بالدۇرلا مېۋە بەردى. مەن سىزدىن رازى. تاماشىبىنلارمۇ رازى. سىزنىڭ يەنمۇ تىرىشىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمىز، ئۇستاز!» دېدى.

ئىزنى ئۇمىد قىلىمەن» — دېدى ئۇستازىنىڭ كۆتكەن ئۇمىدى يەردە قالمىدى. ئىبراھىمجان سۆيۈملۈك ئۇستازى قەمبەرخانىمنىڭ سەسىمى تەربىيىسىدە كۆندىن-كۈنگە پىشىپ يېتىلىپ، ئۇ ئىشلىگەن «مۇشكۈلات»، «چەبىيات»، «ناغرا بايات»، «نىم پەردە»... قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىاپ ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا جامائەتچىلىككە تونۇلدى.

1949 - يىلىنىڭ ئۆكتەبىر ئېيى، ئىبراھىمجاننىڭ سەنئەت ھاياتىغا ئاجايىپ مەزمۇنلارنى ئېلىپ كەلدى. ئۇ ئەينى دەۋردىكى شىنجاڭ تىنچلىقنى ساقلاش شتابى قارمىقىدىكى ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى، 1950 - يىلدىن 1951-يىلىنىڭ باشلىرىغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى بولدى.

بىر مەزگىل سەھنىدە ئۇستازىنىڭ ئەجرىگە تايىنىپ ئۇسسۇل ئۆيناش بىلەنلا ئۆتكەن، باشلانغۇچ مەكتەپ سەۋىيىسىگە ئىگە ئىبراھىمجانغا ئەينى چاغدىكى بۇ خىزمەت ھەقىقەتەن ئېغىر كەلدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ئاشۇ جاپالارغا بەرداشلىق بېرىپ، كېچىنى - كۈندۈزگە ئۇلاپ كىتاب كۆرۈپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تارىخى، ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى، ئۇنىڭ باشقا مىللەت ئۇسسۇلى بىلەن بولغان پەرقى توغرىلىق ئەتراپلىق ئۆگەنىدى ۋە بېرىلىپ تەتقىق قىلدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ تارىخى ۋە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى توغرۇلۇق ئىزدەنگەنلىرى بويىچە ئوقۇغۇچىلارغا قېتىرقىنىپ ئۆگىتىپ چىقتى. بۇ ياش نوتىنىڭ كەلگۈسىدىن ئۈمىدلەنگەن تەشكىل ئۇنى يەنمۇ ئوبدانراق تەربىيىلەش ئۈچۈن، 1951 - يىلى غەربىي شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنگە ئوقۇشقا ئەۋەتتى.

ئىبراھىمجان بۇ مەكتەپنىڭ مەخسۇس ئۇسسۇل كەسپىدە ئۈچ يىل ئەلا ئوقۇپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆلكىلىك ناخشا-ئۇسسۇل

ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. شۇندىن تارتىپ ئۇ سەھنىگە چىقمىدى. بەلكى كىشىلەر كۆرمەيدىغان ئەڭ جاپالىق جاي — پەردىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ يېتەكچىلىك قىلدى. بۇ جەريانىدا ئۇ مىللىي سەنئىتىمىزنى پۈتۈن مەملىكەتكە، جۇملىدىن پۈتۈن دۇنياغا تونۇتۇشتىن ئىبارەت بىر ئۇلۇغۋار ئارزۇنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، جاپاغا چىداپ بېرىلىپ ئۆگەندى. شۇنداق قىلىپ ئۇ بىر تەرەپتىن يېتەكچىلىك قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللاندى.

ئىبراھىمجاننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتى 1955 - يىلى ئىشلىگەن «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى» بىلەن باشلاندى. مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ كەلگىنىگە ئانچە ئۇزۇن بولمىغان بۇ ياش ئىجادىيەتچىگە نىسبەتەن بۇ ئۇسسۇلنى ئىشلەش ھەقىقەتەن ئاسانغا چۈشمىدى. ئۇ بۇ ئۇسسۇلنىڭ لايىھىسىنى تۈزۈپ بولغاندىن كېيىن، ھەرىكىتىنى ئىشلەش جەريانىدا قايتا - قايتا ئويلىنىپ، ئوقۇغان كونسېپتكلىرىنى قايتا - قايتا كۆردى. كونا ئۇسسۇلچىلاردىن سورىدى. گىلەم توقۇيدىغانلارنىڭ ئىش ئورنىغا بېرىپ ئۇلارنىڭ قول ھەرىكىتى، بەدەن ھەرىكىتى ۋە روھىي ھالىتىنى ئەتراپلىق ئىگىلەپ ۋە تەتقىق قىلىپ، ئاخىرى بۇ ئۇسسۇلنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلەپ چىقتى. بۇ ئۇسسۇل يالغۇز شىنجاڭ ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردە ئويىنلىپ، ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپلا قالماي، بەلكى 1956 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىققان ئارتىسلىرىمىز تەرىپىدىن ئويىنلىپ، قازىقىستان، ئۆزبېكستان، تاجىكستان، قىرغىزستان ۋە تاتارىستان قاتارلىق جايلاردىكى ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

50 - يىللارنىڭ باشلىرى ئېلىمىزدە غايەت زور ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. جەمئىيەت ۋە خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىدا بارلىققا كەلگەن بۇ خىل يېڭىچە ئۆزگىرىش، كەڭ

ئەمگەكچىلەر ئاممىسىنىڭ غەيرەت - شىجائىتى، ئەينى دەۋردىكى شەھەر يېزىلاردا قاياۋاتقان شاد - خۇراملىق ئەمگەك، پارتىيە ۋە خەلق ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ئىجادىيەتچىلەرگە يارىتىپ بەرگەن ئەۋزەل شارائىتى... قوشۇلۇپ، ئەمدىلا ئىجادىيەت سېپىگە كىرىپ كەلگەن ياش ئىجادىيەتچى ئىبراھىمجانغا يېڭىچە ھاياتىي كۈچ بېغىشلىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنىڭ يېڭى جەمئىيەتتىكى شاد - خۇرام-لىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان كوللېكتىپ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «پىلە-چىلىك ئۇسسۇلى»، ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنىڭ كەشتىچىلىك ھۈ-نىرىنى مەدھىيىلەيدىغان كوللېكتىپ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «كەشتىچە-لىك ئۇسۇلى»، تاجىك قىزلىرىنىڭ يېڭى تۇرمۇشى تەسۋىرلەنگەن يالغۇز كىشىلىك تاجىكچە ئۇسسۇل «قويچى قىز»، 60 - يىللاردىكى تەبىئىي ئاپەتتىن كېيىنكى مول - ھوسۇل شادلىقىغا تەنتەنە قىلىش يۈزىسىدىن ئىشلەنگەن ئەر - ئايالچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «ئالتۇن باشاقلار»، ئىككى كىشىلىك لەپەر «گۈللەيلى» يېڭى دەۋردىكى ئۆزبېك قىزلىرىنىڭ گۈزەل غايىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈشكە بېغىشلانغان كوللېكتىپ ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «جانان»، يېڭى دەۋرنىڭ شاد - خۇراملىقىغا چۆمگەن ياشلارنىڭ ساپ مۇھەب-بىتى ۋە سەمىمىي سېغىنىشىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يالغۇز كىشى-لىك لەپەر «بوينۇمدىكى مەرۋايىت»... قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا 1963 - يىلى مەھەممەت تاتلىق يازغان «مەھەممەت ئىمىن» ناملىق مەدھىيە خاراكتېرلىك كىچىك تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېراغا رېژىسسورلۇق قىلدى. 1965 - يىلى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى تەرىپىدىن ئىشلەنگەن چوڭ تېپ-تىكى ناخشا - ئۇسسۇل «خەلق گۈشپىسى ياخشى» نىڭ ئاساسلىق ئىجادىيەتچىلىرىدىن بىرى بولدى.

ئىبراھىمجان بۇ مەزگىلدە ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللارنىڭ مەز-مۇنى، خىلمۇ خىل ۋە بىر قەدەر ساغلام، بەدىئىيلىكى بىر قەدەر

يۇقىرى، ھەربىكتى جانلىق، لۈەن ۋە چىنلىق تۇيغۇسىغا ئىگە بولۇپ، تاماشىبىنلارنى جەلپ قىلدى. «ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە، — دەيدۇ ئىبراھىمجان،— تۇرمۇش ئۆگىنىشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. لېكىن تۇرمۇش ئۆگىنىش بىلەنلا ئىش ئاخىرلاشمايدۇ. تۇرمۇش سەنئەتنىڭ ئۆزى ئەمەس، ئىگىلىگەن تۇرمۇش ھاتىرىيالىرىنى سەنئەت دەرىجىسىگە كۆتۈرۈش كېرەك. ئومۇمەن ھەلق ئىچىدە تۇرمۇش ئۆگەنگەندە ئۇلارنىڭ ھەربىكتىنى ئەينەن ئۆگىنىپ، ھەربىكەتنىڭ ساپلىقىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك». شۇڭلاشقا ئۇ ئىشلىگەن تاجىكچە ئۇسسۇللاردا تاجىكلارنىڭ، ئۆزبېكچە ئۇسسۇللاردا ئۆزبېكلەرنىڭ، ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللاردا ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆزىگە خاس تۇرمۇش ئۇسۇلى، ئورۇپ - ئادەتتى ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىدىكى ئۆزىگە خاس ھەربىكەتلەر ناھايىتى روشەن گەۋدىلەندۈرۈلدى. بولۇپمۇ ئۇ 1961 - يىلى ئىجاد قىلغان يالغۇز كىشىلىك تاجىكچە ئۇسسۇل «قويچى قىز» نىڭ مۇۋەپپەقىيىتى ھەممىدىن زور بولدى. چۈنكى ئىبراھىمجان بۇ ئۇسسۇلنىڭ تۇرمۇش چىنلىقىنىڭ پۈختا بولۇشى ئۈچۈن ئۇسسۇلنى ئىشلەشتىن بۇرۇن تاجىك خەلقى كۆپرەك ئولتۇراقلاشقان تاشقۇرغان رايونىدىكى تاجىك چارۋىچىلىرى ۋە بېيجىڭدە ئوقۇۋاتقان تاجىك ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئۇسۇلى، ئورۇپ - ئادىتى، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى، غايە، ئارزۇسى، مۇھەببەت - نەپرىتى ۋە روھىي - پسىخىكىسى... قاتارلىقلارنى بېرىلىپ ئۆگەندى ۋە تەتقىق قىلدى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئۇسسۇلىدىكى ھەربىكەت رىتىمىنىڭ تېز - ئاستىلىقى، ساپلىق دەرىجىسى ۋە نەپەس - قوپاللىقى توغرىلىقىمۇ ئالاھىدە باش قاتۇردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۇسسۇلدا يېڭى شاد - خۇرام ھاياتتىن ئىلھاملىنىپ ئۆز كەسپىگە ئىشتىياق باغلىغان ۋە ئۇنى قىزغىن سۆيىدىغان تاجىك قىزلىرىنىڭ ئوبرازى تولىمۇ جانلىق يارىتىلدى. ئۇندىن باشقا بۇ ئۇسسۇلدا مەزمۇن بىلەن شەكىل، مىللىي ئالاھىدىلىك

بىلەن دەۋر روھى، ۋەقەلىك بىلەن لىرىكا، ھەرىكەت بىلەن ئىچ-
كى ھېسسىيات ناھايىتى ياخشى بىرلەشتۈرۈلگەن بولغاچقا، ئۇ-
نىڭدىكى ھەرىكەتلەر بەكمۇ لەرزان ھەم ھېسسىياتلىق چىقتى،
شۇڭلاشقا بۇ ئۇسسۇل سەھنىگە ئېلىپ چىقىلغاندىن كېيىن، يالغۇز
شىنجاڭ سەھنىلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى پايتەخت سەھنىلىرىدىمۇ
بىرنەچچە قېتىم ئويناپ، ئېلىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ
قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. كېيىنچە ئايتىللا، مەريەم ناسىر قا-
تارلىق ئۇسسۇل چولپانلىرىنىڭ ئورۇنلىشىدا بىرنەچچە قېتىم چەت
ئەلگە چىقىرىلىپ، چەت ئەللىك تاماشىبىنلارنىڭمۇ قىزغىن ئالقىشىغا
ئېرىشتى. ھەتتا 60 - يىللارنىڭ باشلىرى «شىنجاڭ گېزى-
تى» ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى بىر قىسىم گېزىت - ژۇرناللاردا بۇ
ئۇسسۇلنى ماختاپ مەخسۇس ئوبزورلارمۇ ئېلان قىلىندى.

جۇڭگو خەلقىگە مىسلىسىز دەرىجىدە بالايى - ئاپەت ئېلىپ
كەلگەن ئون يىللىق ئىنقىلاب ــ «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دەۋرىدە
ئىبراھىمجانمۇ كۆپ رىيازەت چەكتى. ئۇنىڭ ئىلگىرى ئىجاد قىل-
غان بەزى ئەسەرلىرى ھەرخىل بەتنامىلار بىلەن ھاقارەتلەندى.
لېكىن ئىبراھىمجان بۇنىڭلىق بىلەن ئۇسسۇل ئىجاد قىلىشنى توخ-
تىتىپ قويمىدى ۋە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلاردىن ھاجى راخمان، زەي-
نەپ سىددىق قاتارلىقلار بىلەن مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ كۆرەش
قىلىپ داۋاملىق تۇردە ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈ-
رۈپ باردى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىن، ئېلىمىزنىڭ
ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرى قايتىدىن گۈللەپ - ياشناش دەۋ-
رىگە قەدەم قويدى. بۇ مەزگىلدە ئىبراھىمجانمۇ يېڭىباشتىن ئى-
جادىيەتكە كىرىشىپ ئۆزىنىڭ ياشلىق باھارىنى قايتىدىن ئۇرغۇتـ
تى. ئۇنىڭ بۇ مەزگىلدىكى ئۇسسۇل ئىجادىيىتى سان جەھەتتىن
كۆپ بولۇش بىلەن بىرگە، بەدىئىي سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرىلىقى،
ھەرىكەت قورۇلمىلىرىنىڭ ئۆزگىرىشچان ۋە مۇرەككەپلىكى، مەزمۇ-

نەسلىگە خەلىلىقى شەكىلىنىڭ زامانىۋىلىقىغا قاراپ ئىلگىرىلىشى بىلەن يەنمۇ يېڭى بىر پەللىگە كۆتۈرۈلدى. ئۇ «تۆت كىشىلىك گۈرۇھ» ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىنكى خەلقنىڭ شاد - خۇراملىققا چۆمگەنلىكىنى ئىپادىلەش مەقسىتىدە ئىجاد قىلغان ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «بايرام مەشرىپى» تاجىك خەلقىنىڭ دەۋرىمىزگە لايىق يېڭىچە توي مۇراسىمىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇسسۇل «يېڭى كېلىنىڭ قارشى ئېلىش» ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلىدىكى ئاستا رىتىم بىلەن ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىدىكى تېز رىتىمنى، مىللىيلىك بىلەن زامانىۋىلىقنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈش ئاساسىدا ئىشلىگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «كورلا سەنمى»، تۈركچە ئۇسسۇل «تۈرك قىزى» قاتارلىقلار كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. 80 - يىللارنىڭ باشلىرى ئېلىمىزدە ئېلىپ بېرىلغان ئىجتىمائىي ئىسلاھات خەلقىمىزنىڭ ئىدىيىۋى ئېڭى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە تۇرمۇش ئۇسۇلىغا تەسىر كۆرسەتىش بىلەن تەڭ ئىبراھىمجاننىڭ ئىدىيىۋى ئېڭىنمۇ ئالاھىدە تەسىر قىلىپ، ئۇنى تېخىمۇ ئىلھاملاندۇردى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ خەلقىمىزنىڭ ئىسلاھاتتىن كېيىنكى يېڭىچە شادلىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «بايرام»، ئۆزبېك چە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «ئۆزبېك قىزى» ۋە بىر كىشىلىك ئۆزبېك چە ئۇسسۇل «گۈلزارىم ۋەتەن»، ئۆزىنىڭ ئالدىنقى سەپكە ماڭغان سۆيۈملۈك سەپدىشىنى ئۇزىتىش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «ئۇزىتىش»، يېڭى دەۋردىكى يېڭى كېلىنلەرنىڭ ئۆزگىچە شاد - خۇراملىقىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا بېغىشلانغان چوڭ تېمىتكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ شادلىقى» نىڭ مۇئاۋىن رېژىسسورى بولدى. ئۇ ھازىرغىچە ھەرخىل تېمىتكى ئۇسسۇلدىن ئۇتتۇز بەشنى ئىجاد قىلغان بولۇپ، ئۇلاردىن

«يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش» ناملىق تاجىكچە ئۇسسۇلى 1979 - يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە 3 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، ئۇيغۇرچە كوللېكتىپ ئۇسسۇل «گۈلەمچىلىك ئۇسسۇلى» 1980 - يىلى مەملىكەت بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئازسانلىق مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل كۆرىكىدە «مۇنەۋۋەر ئەسەر» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بىرمۇنچە ئۇسسۇلى ئاسىيا، ئافرىقا ۋە ياۋروپا قىتئەسىدىكى بىر قىسىم دۆلەتلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئوينىلىپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

ئىبراھىمجان يۇقىرىقىدەك بىرقاتار تۆھپىلىرى بىلەن ھازىر مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇلى تەتقىقات ئورنىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ سەنئەت يېتەكچىسى.

«خەلق، تۇرمۇشى،— دەيدۇ ئىبراھىمجان،— ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ پۈتمەس تۈگىمەس بۇلىقى، شۇڭا، خەلق ئىچىگە بېرىپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئۆگىنىپ تۇرۇشىمىز لازىم.» ئىبراھىمجان ئەمەلىيەتتىمۇ شۇنداق قىلدى. ئۇ قانداقلا بىر ئۇسسۇلنى ئىشلىمىسۇن، ئالدى بىلەن تەسۋىرلىنىدىغان شۇ مىللەتنىڭ ئىنتۇگىراپىيىسى توغرىسىدا ئەتراپلىق ئىزدىنىپ ماتېرىيال توپلىدى. ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئۇسسۇلى، ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكى ۋە ئۆرپ - ئادىتىگە ئائىت ماتېرىياللارنىڭ كۆپىنچىسىنى ئەمەلىيەتتىن ئالدى. مەسىلەن، ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «ئۆزبېك قىزى» نى ئىشلەش جەريانىدا ئۇ ئۆزبېكنىڭ ئەمەلىي بىلىمى ۋە توپلىغان ماتېرىياللىرىغا قانائەت قىلماي، مەخسۇس قەشقەرگە بېرىپ، شۇ يەردە ئولتۇراقلاشقان ئۆزبېك قىزلىرىنىڭ ئۆيي ياساش، رەشلىيە ئىشلەش... قاتارلىق يەڭگىل ئەمگەكلىرى ۋە تۇرمۇش ئادىتىنى ئۆگەندى. «قويچى قىز»، «يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش» قاتارلىق تاجىكچە ئۇسسۇللارنى ئىشلەشتىمۇ تاجىكلار ئولتۇراقلاشقان جايلارغا

بەرسپ ماتېريال توپلىدى. شۇكلاشقا بۇ ئۇسسۇللار ئىشلەنگىنگە ئالدىغا ئوتتۇز يىل ئارقىسىغا يىگىرمە يىللار بولغان بولسىمۇ، لېكىن يەنىلا سەھنىدىن چۈشمەي ئوينىلىپ تاماشىبىنلار ئارىسىدا ئۆز قىممىتىنى ساقلاپ كەلمەكتە. دېمەك، تۇرمۇش پۈرىتىسى قويۇق بولغان ھەر قانداق ئەسەرنىڭ كىشىلەرنى جەلپ قىلىش كۈچى يۇقىرى بولغانلىقى ئۈستىگە ئۆمرىمۇ ئۇزۇن بولىدۇ. ئىبراھىمجاننىڭ مۇتلەق كۆپ سانىدىكى ئەسەرلىرى ئەنە شۇنداق.

ئىبراھىمجاننىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدىكى ئالاھىدىلىكلەرنىڭ يەنە بىرى، ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىدا ئىپادىلەنگەن مەزمۇنىنىڭ ئوبرازلىق ۋە يېڭىلىقىدا روشەن كۆرۈلىدۇ. بىزگە مەلۇمكى، ھەر-كەت ئارقىلىق ئوراز يارىتىش ئۇسسۇلنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بولسىمۇ، لېكىن ئۇسسۇلدا يالغۇز ھەرىكەتنىڭ بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ. ئۇ يەنە گۈزەل نەپىس ھەرىكەتكە ماس بولغان باي تەسەۋۋۇر، قاينىق ھېسسىيات ۋە يېتىلىق مۇزىكىنىڭ يارىشىم بىلەن ئاندىن رېئال ھاياتنى مەلۇم بىر ۋەقە ئاساسىدا ئەكس ئەتتۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىجادىيەتچىلەر ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە ئۇنى نوقۇل ھالدا «ئۇسسۇل ئۈچۈنلا ئۇسسۇل» قىلىپ ئىشلەپ قويماستىن، بەلكى ئۇنىڭدىكى نەپىس ھەرىكەتلەرگە مەلۇم ۋەقە ھەم كۈچلۈك زىددىيەت - توقۇنۇشنى كىرگۈزۈپ ئىشلەش كېرەك. ئىبراھىمجان بۇ ھەقتە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «تارىختىن بۇيان ئوينىلىپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇللارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى قايغۇ ۋە ھەسرەت، ئارزۇ ۋە ئۈمىد، شادلىق ۋە تەلەپ، غەزەپ ۋە نەپرەتنى ئەكس ئەتتۈرۈشتەك ئىجتىمائىي مەزمۇنىنى ئىپادىلەپ كەلگەن. ھازىر بىز سوتسىيالىستىك جەمئىيەتتە ياشاۋاتىمىز. بۇ جەمئىيەتىمىزدىمۇ زىددىيەت — كۈرەش مەۋجۇت. يېڭى ھېسسىيات، يېڭى قىياسلارمۇ مەنپۇت - سېلىشتۇرۇلاپ چىقىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بىزنىڭ نۆۋەتتىكى ئۇسسۇلىمىزدا روشەن ھالدىكى دەۋر روھى بولۇش كېرەك». ئومۇمەن، ئۇ ئىشلىگەن مۇتلەق كۆپ

ساندىكى ئۇسسۇللاردا ئىجتىمائىي مەزمۇن ياخشى ئىپادىلەنگەن. بۇ خىل مەزمۇن ئۇنىڭدىكى نەپىس ھەربىكەت ۋە گۈزەل ھېسسىياتلار بىلەن يۇغۇرۇلۇپ، دەۋر روھىنى يەنە ئوبرازلىق قىلىپ ئەكس ئەتتۈرگەن بولغاچقا، بۇلار تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلدى. ئىبراھىمجان ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ مىللىي ئالاھىدىلىكىنى ساقلاپ قالغان ئاساستا ئۇنى يەنمۇ ئىلمىيلىق، يېڭىلىق، ئىجادىيلىق ۋە زامانىۋىلىققا ئىگە قىلىش ئۈچۈن تىرىشىپ كەلدى. «ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىدا، — دەيدۇ ئىبراھىمجان بۇ ھەقتە توختىلىپ: — مىللىيلىق بىلەن سەۋرچانلىقنى، ئىلمىيلىك بىلەن بەدىئىيلىكنى، ئىجادىيلىق بىلەن زامانىۋىلىقنى ئۆزئارا بىرلەشتۈرۈپ يېڭىلىق يارىتىشقا ئىنتىلىش تولىمۇ مۇھىم. ئوتتۇز نەچچە يىللىق سوتسىيالىزمنىڭ ئەگرى - توقاي يولىنى بېسىپ ئۆتكەن خەلقىمىزنىڭ ھازىرقى ئىدىيىۋى ئېڭى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ۋە تەلەپ - ئارزۇسى ئۆتمۈشتىكى ھەرقانداق مەزگىلدىكىدىن ئېشىپ كەتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە ئۇنىڭ شەكلىنىڭ خىلمۇ خىللىقىغا ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە، يەنە يېڭى ۋە ئىجادىي بولۇشىغمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىشىمىز لازىم.» ھەقىقەتەن ئۇ يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللىرىدا بۇلارغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىپ كەلدى. مەسىلەن: ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىغا سوۋغا قىلىش ئۈچۈن ئىشلەنگەن «تەكرىتاغ شادلىقى» نىڭ «توي» پەردىسىنى ئىشلىگەندە ئۇ بۇ كۆرۈنۈشنىڭ ئىجادىي ۋە يېڭى بولۇشى ئۈچۈن باش قاتۇردى. تويى بولۇۋاتقان قىز ئەنئەنىۋى ئادەت بويىچە بېشىنى چۈمكەپ ئولتۇرماستىن بەلكى، يۈزىنى ئېچىپ ئولتۇرغانلىقىنى ئۇستىگە، ئۆزىنىڭ توي قىلغان خۇشاللىقى ئۈچۈن ئوتتۇرىغا چۈشۈپ ئۇسسۇل ئويىنىغانلىقىدەك بىر يېڭىلىقنى كىرگۈزدى. بۇ خىل يېڭىلىق تاماشىبىنلارنى ئالاھىدە جەلپ قىلدى ۋە ئىختىيارسىز ئويغا سالدى. يەقىندا ئىشلىگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي» دا بۇ خىل يېڭىلىقنى يەنمۇ راۋاجلاندۇرۇش بىلەن بىللە، ئۇنىڭ

دىن ھېسسىياتنى يەنمۇ كەڭ ۋە ئوبرازلىق ئىپادىلەشكە تىرىشىپ، تاماشىبىنلاردا ئالاھىدە بىر خىل يېڭى تەسىرات پەيدا قىلدى. دېمەك ئۇسسۇلنىڭ يېڭىلىقى يالغۇز بىر كۆرۈنۈش ياكى ئۇنىڭدىن بىرەر ھەرىكەتنىڭ يېڭى بولۇشى بىلەنلا كۆپايىلەنمەيدۇ. ئۇ يەنە بەلگىلىك ھەرىكەت ئارقىلىق نۆۋەتتىكى دەۋرنىڭ تەلىپى شۇنداقلا خەلقنىڭ يۈرەك - قەلبىدىكى ئۆزگىرىشلەرنى بىۋاستە ئىپادىلەپ بېرەلمىشى كېرەك. ئىبراھىمجاننىڭ يېقىندىن بۇيان ئىشلىگەن ئۇسسۇللىرىدىن ئۇيغۇرچە ئۇسسۇل «توي»، تاجىكچە ئۇسسۇل «يېڭى كېلىننى قارشى ئېلىش»، تۈركچە ئۇسسۇل «تۈرك قىزى» بۇ تەلەپنى ئاساسىي جەھەتتىن ئىشقا ئاشۇرغان.

ئۇندىن باشقا ئىبراھىمجان ئىشلىگەن ئۇسسۇللىرىدا ھەرىكەتنىڭ چوڭ - كىچىكلىكى، بىر - بىرىگە باغلىنىشچانلىقى، ئۇسسۇلدىكى ھېسسىيات ۋە ھەرىكەتنىڭ يەنمۇ گۈزەل ۋە نەپىس بولۇشى بىلەن مۇرەككەپ ۋە قاتلاممۇ قاتلام راۋاجلىنىشى، شەكلىنىڭ خىلمۇ خىل ۋە ئۆزگىرىشچانلىقى، تېز رېتىم بىلەن ئاستا رېتىمنىڭ ئۆزئارا ماسلىشىشى... قاتارلىق تەرەپلەرگىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىشلىگەن، ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللىرىنى ئورۇنلىغۇچىلار تالىشىپ بەس - بەستە ئورۇنلىسا، تاماشىبىنلارمۇ قىزىقىپ كۆرۈپ ئالاھىدە بەدىئىي زوق ئالالايدۇ.

ئىخ! سەھنىدىكى چولپانلارنىڭ غەمگۇزارى، خەلقىمىز مىللىي سەنئىتىنىڭ تۆھپىكارى، سەھدىكى چولپانلارنىڭ ئۈمىدلىك كۆزى، خەلقىمىزنىڭ سەنئەتكە تەشنا قەلبى، ھەرقاچان سىزدەك ئىجادكارلارنىڭ مېھنەت — تەرىدىن پۈتكەن بىباھا سەنئەت كەۋسەرلىرىگە مۇھتاج! شۇڭا سىز، نۆۋەتتىكى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۇزۇن سەپىرىدىكى ھارماس تۇلپار، ئىلىم - پەن چوققىسىغا قاراپ ئۇچقان جەسۇر شۇڭقار بولۇپ، شجائەت كەمىرىنى بېلىڭگە يەنمۇ چىڭ باغلاپ، ھەرقانداق مۇشكۈل خەتەرلەردىن قورقماي دىغان جاسارەت بىلەن ئىجتىھات كۆكىدە يەنمۇ پەرۋاز قىلىڭ!

ۋاقتسىز سۇلغان سەنئەت غۇنچىسى

ئەخمەت ئىمىن

«ئوغلۇم، سەن سەنئەتتىن زوقلىنىسەن، سەنئەتنىڭ پەيزىنى سۈرىسەن، سەنئەتتىن بەھىر ئالىسەن. بۇنىڭ بىلەن بىرگە سەنئەت ئەھلىنىمۇ ئەزىزلەشنى بىلگىن، ئۇلارنىڭ ئەجرىنى قەدىرلىگىنىڭ ئۆز ھەۋىسىڭنى قەدىرلىگىنىڭ، ئۇلارنى ئەزىزلىگىنىڭ ئۆز سەنئىتىڭنى ئەزىزلىگىنىڭ بولىدۇ» دەيدىغان دادام رەھمىتى. بۇگۈن دادامنىڭ تۈپراق بېشىغا چىقىپ قايتىپ كېلىۋېتىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ شۇ سۆزىنى ئەسلەپ قالدىم.

راست! بۇگۈن ھېيت باناسىدا، مېنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى تەشنالىقىمنى قاندۇرۇپ كېلىۋاتقان بىر قىسىم پېشقەدەم ۋە ياش سەنئەتكارلىرىمىزنى بىر يوقلاپ ئۆتمەيمەنمۇ، دېگەن ئويغا كەلدىم - دە، ئالدى بىلەن ئاتاقلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى ئىبراھىمجان ئاكىنىڭ ئۆيىگە كەلدىم.

ئىبراھىمجان ئاكا مېنى ناھايىتى قىزغىن قارشى ئالدى. ھېيتلىق مەزىلەرگە بېقىپ ئولتۇرۇپ، كۆزۈم ئىختىيارسىز ئىشكاپنىڭ ئۈستىدىكى بىر پارچە رەسىمگە چۈشۈپ قالدى. مېنىڭ بۇ رەسىمگە تىكىلىپ قالغانلىقىمنى تۇيىدىمۇ، قانداق، ئىبراھىمجان ئاكا دەرھال ئۇ رەسىمنى ئېلىپ ماڭا تەڭلىدى.

— ۋاھ، قالتىس سەنئەتلىك تارتىلغان رەسىمكەن بۇ، — دەۋەتتىم مەن رەسىمگە ھەۋەسلىنىپ تۇرۇپ، — بۇنىڭدا ھەقىقىي ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسىنىڭ ئوبرازى نېمىدېگەن يارقىن گەۋدىلەندۇرۇلگەن — ھە، قارىڭا، ئېتەكلىرىنىڭ توزغۇپ تۇرغىنىنى. تازا

قۇيۇندەك پىرقىراپ توختىغان پەيتى ئىكەن - دە! بىر قولى بىر لىنىك كەينىدە، خۇددى بىر نېمىنى يوشۇرۇپ تۇرغاندەك؛ يەنە بىر قولى بېشىنىك ئۈستىدە، گويا مەشئەلنى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرغاندەك. كۆزلىرىچۇ، قارىگا، كۆزلىرىدىن ئۇمىد جىرىغى يېنىپ تۇرغان لەۋلىرىدىن شوخ تەبەسسۇم يېغىپ تۇرغان. نېمىدېگەن ماھارەت — ھە! كۆز، ئېغىزدىلا ئەمەس، پۈتۈن تۇرقى كۈلۈپ تۇرىدىغۇ بۇ قىزنىك، بۇ...

ئىبراھىمجان ئاكىنىك ئۇندىمەي تۇرۇشىدىن تۇيۇقسىز ئۇ- ڭايسىزلىنىپ توختاپ قالدىم. ئۆزۈمچە مەمەدانلىق قىلىپ سۆز- لەپلا كېتىپتىمەنغۇ، كەسپ ئەھلىنىك ئالدىدا ئورۇنسىز گەپلەرنى قىلىپ قويدۇممۇ يا!؟ مەن بېشىمنى كۆتۈرۈپ ئىبراھىمجان ئاكىغا قارىدىم. ۋوي، بۇ نېمە ئىش؟ ئىبراھىمجان ئاكىنىك كۆز- لىرىدە ياش غىلىلداپ تۇراتتى.

— سىز... — دەپ توختاپ قالدىم مەن، بۇ تۇيۇقسىز ھا- لەتتىن گاڭگىراپ.

— سۆزۈڭىزنى قىلمۇبرىك، — دېدى ئۇ چىرايىغا زورلاپ تەبەسسۇم يۈگۈرتۈپ، — توغرا دەۋاتىسىز، ئۇ ھەقىقەتەن پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن كۈلۈپ تۇرىدىغان ئارتىس ئىدى. كۆزىلا ئەمەس، ئېغىزىلا ئەمەس، پۈتۈن تەقى - تۇرقىلا ئەمەس، يۈرىكىمۇ كۈ- لۈپ تۇرىدىغان سەنئەتكار ئىدى.

— بۇ كىم بولىدۇ، ئىبراھىمجان ئاكا؟ ئۇ ھازىر...

— ئۇ ھازىر ئارىمىزدا يوق، ئۇكام، بۇ بىزنىك ئۈرۈمچە- دىن چىققان تۇنجى ئەۋلاد ئۇسسۇلچى قىزىمىز ئايىمجان ئەزىز بولىدۇ.

— ئۇ قاچان...؟

— ئۇ سىزنىك يېڭى تۇغۇلغان ۋاقتىلىرىڭىز ئىدى، — دەپ سۆزىنى باشلىدى. سۆزلىگەنسېرى ئۇنىك چىرايى تېخىمۇ مۇڭلۇق تۈس ئېلىشقا باشلىدى. ئۇ پات - پات كۆز ياشلىرىنى

قول یاغلیقی بىلەن سۈرتۈۋالاتتى، مەن ئاڭلىغانسېرى بېرىلىپ، ئۇ-نىڭدىن پات - پات بەزى نەرسىلەرنى سورىۋالاتتىم...

ئاندىن كېيىن مەن ئارتىسلىرىمىزدىن ئابلىز يۈسۈپ، زۇ-نۇنقىز، روزى ياسىن... لارنىڭ ئۆيلىرىنى پەتىلدىم. شۆبىھىسىز-كى، مەرھۇم ئايىمجاننىڭ ئىش ئىزلىرى مېنى ئۆزىگە رام قىلى-ۋالغانىدى. بىر ئەدەب ئۈچۈن ئېيتقاندا، سەنئەت تارىخىدىن ئۆزى بىلمىگەن نەرسىلەرنى بىلمۈبلىش، ئۇنىڭدىكى ئەھمىيەتلىك نەرسىلەرنى ئۆز خەلقى بىلەن ئورتاقلىشىش پۈرسىتىگە مۇيەسسەر بولۇش كىچىك ئىش ئەمەسقۇ، مەن ئۇلاردىن ئىگىلىگەن يىپ ئۇچى بويىچە پىشقەدەملىرىمىزدىن ياسىن خۇدا بەردى، سەيپۇل يۈسۈپلەرنىمۇ زىيارەت قىلدىم. ھەتتا مەرھۇمەنىڭ قىزى غۇنچەم-مۇ نەزەرسىدىن چەتتە قالمىدى...

شۇنداق قىلىپ، مېنىڭ قەلبىمدە مەرھۇم سەنئەتچىمىز ئا-يىمجاننىڭ بىر غايىۋى ھەيكىلى تىكلەندى. مەن بۇ ھەيكەلگە ھىسسىياتلىرىمدىن گۈلدەستە قويۇش قارارىغا كەلدىم. ئەجەب ئە-مەس، بەزى ئۇنتۇلغانلارنىڭ، ئۇنتۇلۇش ئالدىدا تۇرغانلارنىڭ قەبرىسى بۇنىڭدىن گۈل - چېچەككە پۈركەنسە ...

1947 - يىل. كۆز كۈنلىرىنىڭ بىرى. ئۈرۈمچى مەركىزىي ئۇيـ-غۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ سانائىيەتپىسىسى ئۇيۇشتۇرغان كونسېرتتا، نىم پەدىگە چىلىنغان سازنىڭ ئاۋازى بىلەن ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى بىر خۇش پېچىم قىز سەھنىگە چىقتى. «بۇ كې-پىنەكتەك لەيلەپ، كەكلىكتەك دەسسەپ، چاقپىلەكتەك چۆرگىلەپ سەھنىنى چاك كەلتۈرۈۋەتكەن قىز كىمدۇ؟ كىچىككىنە تۈرۈپ نېمە-دېگەن قالتىس ئويىنىغان ــ ھە!» دەيتتى تاماشىبىنلار ئۇنىڭغا ئىچ ئىچىدىن زوقلىنىپ. ئۇ زادى كىم؟ بۇ ئۈرۈمچى قىزلار ئۇنتۇرۇل-مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ئايىمجان ئىدى. پىچان لەمجىندە بىر كەمبەغەل ئائىلىدە دۇنياغا كېلىپ، ئۈرۈمچىدە مومىسىنىڭ تەر-بىيىسىدە چوڭ بولغان. ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىدە بىر يېڭى بىخ

سۈپتىدە بايقالغان بۇ ئوقۇغۇچى قىز ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ تەكـ لىپىگە بىنائـەن سـانايىنەپسىگە قاتنىشىۋاتاتتى. ئۇ كىچىكىدىنـ لا ئۇسسۇلچىلىققا ھەۋەس قىلاتتى. ئۆيىدىكىلەر بىر يەرگە جەم بولـ غاندا، ئۇ چوڭلار ئويناـ، دەپ بولغۇچىلا ئۇستەلگە چىقىۋالاتتى ـ دە، ئاللىقانداق بىر كۈيلەرگە غىڭشىغىنىچە ئۇسسۇلغا چۈشەتتى. بۇ چاغدا ئۇنىڭغا چېلىپ بېرىلىدىغان داپ نەدە، ساز نەدە. ئۇنىڭـ غا تەڭكەش بولۇپ بېرىدىغىنى پەقەت ئۆزىنىڭ «لاي ـ لاي»ى بىلەن، ئۆيىدىكىلىرىنىڭ چاۋىگىلا ئىدى، خالاس. ناگاھان ـ نـاـ گاندا كۆرۈپ قالىدىغان خەلق سـەنئەتچىلىرىنىڭ ئۇسسۇللىرى، ئۇيغۇر مىللىي تۈرمۈشىنىڭ سەنئەتلىك تەبىئىي رىتىمى بۇ قىزنىڭ ھەۋىسىنى بارغانسېرى ئۇلغايتتى. كېيىنچـە مەكتەپتـە قـۇرۇلغان سەنئەت كۇرۇژوكىنىڭ ئىلھامى بىلەن ئـۇنىڭ تالانتى تەدرىجىي ئۇرغۇشقا باشلىدى.

ئۇ كۈنلەردە يۇزى ئېچىلمىغان بىر قىزنىڭ سەھنىگە كـۆكـ رەك كېرىپ چىقالىشى ئوڭاي گەپمۇ، فېئودالىلىق ئاساردت قانچـە لىغان كىشىلەرنى قاتتىق چۈشۈەتمىگەن، جاھـالەت، نـادانلىق قانچىلىغان كىشىلەرنى غەپلەتكە بەنت قىلمۇەتمىگەن!؟ لېكىن ئـا ـ يىمجان بۇ پۈتلىكاشاڭلاردىن مەردانىلىق بىلەن بۆسۈپ ئـۆتتى. بەزىلەرنىڭ تارقاتقان ئۆسەكلىرى ئۇنىڭ ئىرادىسىنى ئاجىزلاشـ تۇرالمىدى. ئۇ تىرىشىپ ـ تىرمىشىپ يۈرۈپ، ئاتاقلىق ئۇسسۇلـ چى قەمبەرخان ئىجاد قىلىپ ئورۇندىغان «نىم پەدە»نى ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالدى. ئۇنى «ئايىمجان نىم پەدە» دەپ ئـاتاق ئېـ لىشقـا مۇيەسسەر قىلغان ھېلىقى ئويۇن مۇشۇ تىرىشچـانلىقىنىڭ مەھسۇلى.

چىن ئىنسان مۇھەببەتتىن تـۇغۇلىدۇ، مۇھەببەت بىلەن يا ـ شايدۇ، مۇھەببەت بىلەن ئۆلىدۇ. تارىختا ئايالىرىمىز نىكاھ مۇسـ تەبىتچىلىكىدە قانچىلىك خورلانمىدى؟ قانچىلىك زورلـۇق ـ زومـ بۇلۇق كۆرمىدى؟! ئۇلار ئەركىن مۇھەببەتنىڭ تەشنالىقىدا چاك ـ

چاك ئېتىپ، يۈرەك باغرى خۇن بولۇپ كەتمىگەنمۇ!؟ ئۇيغۇر خەلق قىسقا «گۈلەمخان ناخشىلىرى» بۇنىڭ كۈچلۈك دەلىل - ئىسپاتى:

گۈلەمخانىڭ ئۆزۈن چېچى
يەرگە تېگەمدۇ؟
مەيلى بولماي، ئۇن تۆت ياشتا
ئەرگە تېگەمدۇ!

.....

«گۈلەمخان ناخشىلىرى» نىڭ مۇڭلۇق تېمىسى ئىچىدە مەزلۇملارنىڭ نالە - پەريادىنى جاھانغا ئايان قىلىۋاتقان ئايىم جانىڭ لەرزان ئۇسسۇللىرى كۆرگەنلىكى كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىتتى، ئۇلارنىڭ فېئوداللىق نىكاھ تۈزۈمىگە بولغان غەزىپىنى قوزغايتتى. ئەركىن مۇھەببەتكە بولغان تەلپۈنۈشىنى ئۇرغىتاتتى.

1951 - يىلى ئايىمجان ئۆلكىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە خىزمەتكە كىردى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئىجارە كېمەيتىش ۋە يەر ئىسلاھاتى ھەرىكەتلىرىگە قاتنىشىش ئۈچۈن، سەپداشلىرى بىلەن ئۇرۇمچىدىن قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتى. ئادەمسىز جايلاردا توختاپ دەم ئېلىش توغرا كەلگەندە، ئۇ دەرھال سۆكسۆك، قوراي تېرىپ كېلەتتى - دە، ئوت يېقىپ چاي قاينىتاتتى. تاماق ئېتەتتى، يېزىلارغا كەلگەندە، ھاردىم - تاچتىم دېمەيلا دەرھال تەييارلىق قىلىپ ئويۇنغا چىقاتتى. بۇ غەيرەت ئۇنىڭغا نەدىن كەلگەن؟ ئۇ ھەر قېتىم گۈلەمخان ئۇسسۇلىنى ئوينىغان چاغدا، ئۇيغۇر يېزىلىرىدا شۇ چاغقىچە ھۆكۈم سۈرۈۋاتقان گۈلەمخان تەقدىرى ئۈنىڭ يۈرىكىنى پۇچۇلىمىغان، ئۇنىڭ ئىسيانكارلىقىنى قوزغاتمىغان، ئۇنىڭ كۆرەشكە بولغان غەيرىتىنى ئۇرغوتمىغان دەمسىلەر!؟

ئۇيغۇر ئۇسسۇلى ئىنسانىنىڭ بەدەن گۈزەللىكى ئارقىلىقلا ئەمەس، ھەممىدىن مۇھىمى ئادەم بەدىنىنىڭ بەدىئىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئۇسسۇل گۈزەللىكى يارىتىشنى مەقسەت قىلىدۇ. ئۇسسۇلۇق ھەرىكەت ۋە ئۇسسۇلۇق ھېسسىياتنا گەۋدىلەندۈرۈلگەن، ئۇسسۇل

لۇق ئوبرازدا ئىپادىلەنگەن گۈزەللىك بولماي تۇرۇپ ئۇسسۇل خۇسۇسىدا سۆز ئېچىش مۇمكىنمۇ!؟

ئايىمجان ئۇسسۇلچىلىقنى مۇكەممەل ئۆگىنىش ئۈچۈن قېتىر-قىنىپ مەشق قىلدى. ئۇسسۇل قارىساققا يەڭگىل ھەرىكەتتەك قىلغىنى بىلەن، بىر ئارتىسنىڭ شۇ ماھارەتنى مۇكەممەل يېتىل-دۈرۈش ئۈچۈن، ھەر كۈنىگە بىر نەچچە قېتىم يۈگۈرۈش، سىرىل-ما قەدەم ئېلىش، بەل تاشلاش، پىرقىراش قاتارلىق ھەرىكەتلەر-نى توختىماي مەشق قىلمىقى ئوڭاي ئىش ئەمەس. ئايىمجان بەلگىلەنگەن ۋاقىتتىلا ئەمەس، بەلكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدىمۇ ئاساسىي ماھارەتنى مەشق قىلاتتى. ھەتتا بەزىدە تولا پىرقىراپ ئايلىنىپ كەتكەن، پۈتلىرىنى ئالالمايلا قالغان ۋاقىتلىرىمۇ بول-غان. ئۇ رېژىسسورنىڭ بەلگىلەپ بەرگەن چاتما ھەرىكەتلىرىنى مۇ-زىكىغا چۈشۈرۈپ ئورۇندىتىپ بېرىش بىلەنلا قالماي، ئىچكى ھېس-سىياتى بىلەن بىرلەشتۈرۈشكە، بولۇپمۇ ھېسسىياتىنى قول، پۇت، بويۇن، بەدەن ۋە كۆزدە تولۇق ئىپادىلەپ بېرىشكە تىرىشاتتى. ئۇ ئۆگىتىلگەن ھەرىكەتنى ئۆلۈك ھالدا تەكرارلىمايتتى، بەلكى ئىجادىي تۇردە ئۆينايتتى. لېكىن ئۇ ئۇستازلىرىنى قاتتىق قەدىر-لەيتتى ۋە ھۆرمەت قىلاتتى، ئۇلارنىڭ ھەممە بىلىمىنى ئۆگىنىۋې-لىشقا ئىنتىلەتتى.

داپ ئۇسسۇلى تاكتىكىدا چۈشەرلىكىنى، چۆرگىلەش تېخنىكا-سىنى، ھەرىكەتتە جىددىيلىكنى تەلەپ قىلىدىغان كۈچلۈك ئۆزگە-رىشچان ھەرىكەت بولۇپ، ئۇسۇلچىلىقتا ماھارىتى ئىنتايىن ئۇس-تۇن بولمىغان ئارتىس ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ. رەسمىي مۇنتىزم تەربىيە كۆرمىگەن سەنئەت مۇھىتىدا ئۆزۈن يىلىرمىگەن ئايىمجان ناھايىتى تېز ۋاقىت ئىچىدىلا داپ ئۇسسۇلى بىلەن كۆزگە كۆرۈندى. ئۇنىڭ ئۇسسۇلىدىكى ھېسسىياتنىڭ سۈزۈكلۈكىنى ھەرىكىتىنىڭ نەپىس ۋە لۈەنلىكىنى، ئۇسسۇل تىلىنىڭ روشەنلى-كىنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنى «ئاق يەرنىڭ كېپىسى» دەپ ئاتىشاتتى.

قايتماس ئىراده، گۈزەل پەزىلەت بولماي تۇرۇپ ئىنسانىڭ تەكامۇللىشىش مۇمكىن ئەمەس. ئايىمجان بۇ جەھەتتە ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويياتتى. كۈندۈزلىرى توختىماي مەشىق، رېپېتىتسىيە قىلىش، كېچىلىرى تۈن نىسبىگىچە ئويۇن قويۇشلار بىلەن ئۆمرىنى ئۆتكۈزۈۋاتقان ئايىمجاننى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭ ئائىلىۋى قىيىنچىلىقىنى ئويلاپ كۆرگەن بولغىيتتىمىكىن.

ئايىمجان ئىككىنچى يولدىشىدىن بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆردى. لېكىن بەختكە قارشى بۇ بالىسى پالەچ بولۇپ قالدى. تۇنجى پەرزەنتىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ئانىنىڭ يۈرىكى ئېچىشىماسلىقى، روھسىزلانماسلىقى مۇمكىنمۇ. ئۇ ئۆيىگە كەلسىلا بالىسىنىڭ بېشىدا پەرۋانە بولاتتى. بالىسىنىڭ غېمى ھەدىسلا ئۇنىڭ كالىسىغا كىرىۋالاتتى، لېكىن ئۇ مۇشۇ قىيىنچىلىقلارنىمۇ يېڭىپ يەكدىللىق بىلەن ئۆزىنى كەسپىگە بېغىشلىدى.

كىشىلەر ئۇنى «تۇرقىمۇ گۈزەل، يۈرىكىمۇ گۈزەل» دەپ تەرىپلىشەتتى. ئۇ شۇقەدەر خۇش پېئىل، كەمتەر ۋە چىقىشقاق ئىدى، رول تاللىمايتتى. كوللېكتىپ ئۇسسۇل بىلەن يەككە ئۇسۇلىدىكى پوزىتسىيىسى ئوخشاش ئىدى. ئارتىسلاردا بىرىنچى نومۇرىدا چىقىپ لەپپىدە كۆزگە كۆرۈنۈشنى ياكى ئاخىرقى نومۇردا چىقىپ ھەممىنى ئۆزىدە خۇلاسىلەشنى ياخشى كۆرىدىغانلارنىڭ يوقىدىكىلى بولمايدۇ. ئايىمجان بۇ ئىشنى ھەرگىز ئويلىمايتتى. ھەتتا كىيىمۇ تاللىمايتتى. كىيىم بانا قىلىپ خۇيلىنىۋالىدىغان ئىشلار ئۇنىڭدا پەقەتلا يوق ئىدى.

بىر كۈنى ئويۇن قويىدىغان چاغدا، بۈگۈنكى ئويۇننى چوڭ باشلىقلار كېلىپ كۆرگۈدەك دېگەن گەپ چىقتى. شۇنداق بولىدۇ، بۈنداق چاغلاردا ئارتىسلاردا مەلۇم جىددىيلىشىشلەر بولىدۇ. لېكىن ئايىمجان ئۆزىنى توختاتقان ھالدا: «ئۆزۈمنى ئادەتتىكى خەلقىمىزنىڭ ئالدىدا تۇتقاندەك تۇتساقلا بولىدىغۇ» دېدى ۋە شۇ

كۆنكى ئويۇننى ئادەتتىكىدەك ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناندى. ئۇنىڭدا پەقەت خەلق ئۈچۈن جان - دىل بىلەن خىزمەت قىلىشتىن باشقا نەرسە يوق ئىدى.

بەزى ئارتىسلاردا ئۆزى ئويناپ شۆھرەت قازانغان نومۇرلارنى باشقىلارغا ئۆگەتمەيدىغان، باشقىلار ئوينىسا خۇيلىنىدىغان ئەھۋاللار بولىدۇ. لېكىن ئايىمجان بۇ جەھەتتە ئىنتايىن كەڭ قورساق ئىدى.

ئايالارنىڭ داپ ئۇسسۇلى — «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى» نى ئامىنە يۈسۈپكە ئۆگىتىپ قويدى. ئۆگەتكەندىمۇ زىر - زەۋەرىنى قويماي تولۇق ئۆگەتتى. كېيىنكى قېتىملىق خەلقئارا ياشلار كۆرىكىدە ئۇ ئارتىس مۇشۇ ئۇسسۇل بىلەن كۈمۈش مېدالنى ئېرىشتى. ئۇ سەنئەتنىڭ ھەرگىزمۇ مەلۇم بىر شەخسنىڭ مونوپول قىلىۋالىدىغان خۇسۇسىي مۈلكى ئەمەسلىكىنى نەقەدەر چوڭقۇر چۈشەنگەن — ھە!

1953 - يىل 8 - ئاي. خەلقئارا ياشلار سەنئەت كۆرىكى داۋام قىلىۋاتقان كۈنلەر. بۇخارىست، «ستالىن» ناملىق باغچا.

نېرىقى چەتتە سوۋېت ئۆزبېكىستاندىن چىققان داپچى ئۆز دېپىنى تەڭشىگۈچ بىلەن بۇراپ تەڭشىمەكتە. بېرىقى چەتتە شىنجاڭدىن چىققان داپچىمىز ئابلىز قەغەزدە ئوت قالاپ داپنى قاقلىماقتا.

ئابلىز ئاكا، داپنىڭ تەڭشىكى يېنىپ كەتمەس — ھە! ئەگەر داپ يېنىپ كېتىپ قالسا...

خەلقئارا سەھنىگە ئۈيغۇر داپ ئۇسسۇلىنى تۇنجى قېتىم ئېلىپ چىقىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولغان ئايىمجان شۇ پەيتتە ئۈيغۇر سەنئىتىنىڭ بەركامال ئورۇنلىنالمايلا قېلىشىدىن نەقەدەر ئەنسىرەيتتى — ھە!؟

— خاتىرجەم بولۇڭ، ئۇكام، خاتىرجەم بولۇڭ.

داپ لەرزان تاراڭشىدى. داپنىڭ يەڭگىل تېمپىسى بىلەن

ئايمجان لۆەن قەدەم تاشلاپ سورۇنغا چۈشتى. پۈتۈن جاھانـ نىڭ كۆزى ئايمجاندا، ياق، شۇ تاپتا پۈتۈن دۇنيا ئۇيغۇر ئۇسـ سۇل سەنئىتىگە نەزەر ئېتىبارى بىلەن تىكىلمەكتە ئىدى. ئايمـ جاننىڭ گۈزەل ئۇسسۇلىدىن ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا ئەمگەكچان، باتۇر، مەردانە، سەممىي ۋە تىنچلىق سۆيەر خەلقنىڭ ئوبرازى نامايان بولۇشقا باشلىدى. مانا ئاق ئالتۇنلۇق دېڭىز، كېۋەزچى قىزلار پاختا تەرمەكتە؛ مانا، ئۈزۈلۈپ ـ ئۈزۈلۈپ، يالتىپ ـ يالتىپ ئورۇلغان داپ ئاۋازىنىڭ تەڭكىشى بىلەن پاختا ئېتىش كۆرۈنۈشى ئايمجاننىڭ ئۇسسۇل ھەرىكىتىدە ئۆز سۈرىتىنى تاپـ ماقتا. ئەنە توقۇمىچى قىز يىپ ئىگىرمەكتە، رەخ توقۇماقتا، ئەنە، قولى گۈل كەشتىچى كەشتە تىكمەكتە. داپنىڭ ئۇرغۇسى جىدـ دىيلەشتى. بۇ قىز نېمە تىكىۋاتىدىكىنە؟ مانا، ئۇ ئېگىز كۆتۈرگەن ئوڭ قولىنىڭ باشمالتىقىنى چىقىرىپ قۇيۇندەك پىرقىراشقا باشـ لىدى. بۇ گۈزەل ھەرىكەت سورۇندىكىلەرنىڭ قايسىسىنىڭ زوقىنى قوزغىمىدى دەيسىز! ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئاللىقاندىق تىلدا بىر ـ بىرىگە پىچىرلىشىپ خۇشال بولغىنىنى بىلدۈرسە، بەزىلەر كۈلۈپ تۇرغان كۆزلىرىدە ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلاتتى، يەنە بەزىلىرى دەل ئاـ يىمجاندەك باشمالتىقىنى چىقىرىپ قايىللىقىنى بىلدۈرۈشەتتى. تۇـ يۇقسىز داپنىڭ تىمپىسى ئۆزگەردى. ئايمجان تىيانشان باغرىدا بەرق ئۇرۇپ تۇرغان قىزىل چوغلۇقتەك كۆرۈنۈشتە بەل تاشلاپ ياتاتتى. داپنىڭ بىر خىل رىتمى بىلەن، ئۇ ـ ئاستا ـ ئاستا بېشىنى كۆتۈرۈشكە باشلىدى.

ـــ ۋاھ، كەپتەر، تىنچلىق كەپتىرى!

ئايمجان كەپتەر سۈرىتى چۈشۈرۈلگەن كەشتىسىنىڭ بىر ئۇـ چىنى چىشلەپ، ئىككى قولى بىلەن ئۇنى تولۇق يايغان ھالدا بېشىنى رۇسلاپ قەددىنى كۆتۈردى.

ـــ ياشىسۇن! ياشىسۇن تىنچلىق!

ـــ كامال تاپ!

ـــ ياشاپ كەن!

خىلمۇ خىل تىللاردا چىقىۋاتقان بۇ ئالقىش سادالىرى ئىچىدە چەت ئەللىكلەر يۇگۈرۈپ كېلىپ، ئايىمجاننى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈۋالدى.

بۇ دۇنيا خەلقىنىڭ ئايىمجانىلا ئەمەس، بەلكى ئۇيغۇر سەنئىتىنى بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرۈشىنىڭ باشلىنىشى ئىدى.

ئېخ، ئۇيغۇر سەنئىتى، سەن ئاخىر دۇنيا سەھنىسىگە چىقىتىڭ، چىقتىڭلا ئەمەس، بەلكى جاھان سەنئىتىنى خەزىنىسىدە گۆھەردەك چاقنىدىڭ. سەن جاھاندا بۇگۈنكىدەك ئەتىۋارلىنىۋاتقان ۋاقتىڭدا، خەلقىم بۇ يولدا جاپالىق ماڭغان ئايىمجاندەك قىزلىرىنى ئۇنتۇشى مۇمكىنمۇ!

خەلقىنى سۆيگەن، بارلىقىنى ئۆز خەلقىگە بېغىشلىيالىغان ئادەم خەلقىنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە ئىشەنچىسىگە ئېرىشىدۇ. ئايىمجاننىڭ خەلق ئۈچۈن كۆرسەتكەن خىزمىتى ئاخىر خەلق تەرىپىدىن ئۆز ئىزززىنى تاپتى. 1954 - يىلى ئۇ مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىللىكىگە سايلاندى. لېكىن ئۇ بۇ شانشەرەپ ئالدىدا ئېسەنكىرەپ قالمىدى.

ئايىمجان خىزمەت توغرىسىدا پىكىر ئالغىلى كېلىدىكەن،ـــ دېگەن خەۋەر شۇ چاغدىكى ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبىلىغا تارقالغان چاغدا، كىشىلەر ئۇنىڭ يەنىلا ھېلىقى كىچىك پېئىل ئايىمجان قىياپىتىدە ئوتتۇرىغا چىقىشىنى تەسەۋۋۇر قىلغان بولغىيتتىمىكىن؟!

ـــ ئۇستازلىرىم ئالدىدا قانداقمۇ ئولداق - مۇنداق دەپ ئوتتۇرىغا چىقالايمەن، دەپ تارتىشتى ئۇ قاتتىق ئوكايىسىزلانغان ھالدا.

لېكىن ئۇ باشقىلارنىڭ نەسىھىتى ۋە چۈشەندۈرۈشى بىلەن ئاخىر ئوتتۇرىغا چىقىپ سەپداشلىرىغا ئۆزىنىڭ ھۆرمىتى ۋە تىلىكىنى بىلدۈردى. ئۇ بۇ چاغدا ئورنى ئۆسسىمۇ كىبرى ئۆسـ

مەيدىغان پەزىلەتلىق يەنە بىر قېتىم نامايان قىلدى.

ئۇيغۇر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇيغۇر سەنئىتى ۋۇجۇدقا كەلگەن، سەنئەت ئىگىسى بولغان مۇشۇ مىللەتسىز بۇ ئاددىي قىزنىڭ شۇنچىۋالا كۆتۈرۈلۈشى مۇمكىنمىدى؟ ئايىمجان بۇ نۇقتىنى چوڭقۇر چۈشىنەتتى. شۇڭلاشقىمۇ ئۇ خەلقتىن ئۆگىنىشنى قىلچە بوشاشماي داۋاملاشتۇرغان. بىز ئالدىدا سۆزلەپ ئۆتۈپ كەتكەن «تىنچلىق ئۈسسۇلى» نى خەلقنارا سەھنىگە ئېلىپ چىقىدىغان ۋاقىتتا، مەركەزدىكى مەلۇم ئۈسسۇل مۇتەخەسسىسى، بۇ قېتىمقى خەلقئارا كۆرەكتە سوۋېتتىكى ئۆزبېكلەرمۇ داپ ئۈسسۇلىنى ئېلىپ چىقىدىكەن، پىرقىراش ھەربىر كىشىدە ھەرمىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس تەرەپلىرى بولۇشى مۇمكىن، مۇشۇ جەھەتتە ئۇيغۇر ئۈسسۇلىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرۈشنى ئويلىنىپ باقماقلار، دەپ مەسلىھەت بەرگەنىدى. ئەزەلدىن ئەنئەنىۋى ئۈسسۇل ھەربىر كىشىلىرىگە زەن قويۇپ كېلىۋاتقان ئايىمجان دەرھال شۇ يەردىلا، ئۇيغۇرلارنىڭ ئوڭ قول باشمالتقىنى چىقىرىپ پىرقىرايدىغان ھەربىر كىشى بارلىقىنى ئەسلىگەن ـ دە، مۇشۇ ھەربىر بىلەن ئۈسسۇلنىڭ مىللىي تۇسىنى تېخىمۇ گەۋدىلەندۈرگەن.

چەت ئەلدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئايىمجان مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا ـ ئۈسسۇل ئۆمىكىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىپ بېيجىڭدا ئېلىپ قېلىنغان. لېكىن ئازادە مۇھىت پۈتۈن ۋۇجۇدىنى خەلق سەنئىتىنى ئۆگىنىشكە بېغىشلىغان ئايىمجانىنى نېمىتىدىن يانىدۇرالمىغان. ئۇ ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ قوينىدىن ئايرىلىپ ئۇيغۇر سەنئىتىنى ئۆگەنگىلى بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشەنگەن. شۇڭا ئۇ شۇ مەزگىللەردە بېيجىڭغا بارغان مەھەلنىيەت ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يولداش ياسىن خۇدابەردىگە ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك يولداشلارغا، ئۆزىنىڭ مەكتەپ بېرىپ دولان سەنئىتىنى ئۆگىنىش ئارزۇسى بارلىقىنى قايتا ـ قايتا ئېيتىپ يۈرۈپ، ئاخىر شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەن. ئۇنىڭ ئۈسسۇللىرىنىڭ يەڭ

گىل، ھەردىكەتچان، جىلۇگەرلىككە باي ۋە ھەپسىلىك بىلەن خاراكتېرلىنىشىنى ــ باي مەزمۇنلۇق، كۆپ شەكىللىك ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلىنى تەرىشىپ ئۆگەنگەنلىكىدىن ئايرىپ قاراش مۇمكىنمۇ؟

56 ـ يىل 7 ـ ئاينىڭ ئاخىرلىرى، بىر قىسىم سەنئەتچىلەر سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ ئويۇن قويۇش ئۈچۈن جىددىي تەييارلىق كۆرمەكتە ئىدى. ئۇيغۇرلارنىڭ گىلەمچىلىك ھۈنىرىنى سەنئەت تىلىدا دۇنياغا نامايان قىلىش ئۈچۈن بۇ قېتىم «گىلەمچىلىك ئۇسسۇلى» نى سىرتقا ئېلىپ چىقىش قارار قىلىنىدى. شۇڭىمىسزكى، بۇ ئويۇندىكى نۇقتىلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل يەنىلا ئايىمجانغا تەقسىم قىلىنغانىدى. ئايىمجان بۇ ئۇسسۇلنى تەرىشىپ مەشق قىلدى ۋە ۋايىغا يەتكۈزدى.

بىر كۈنى كۈتۈلمىگەن بىر پاراڭ بولدى.

ــ ئىبراھىمجان، مېنىڭ ئورنۇمغا باشقا بىرىنى بەلگىلىسىڭىز،ــ دېدى ئايىمجان ئويۇن يېتەكچىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ. ئۇنىڭ چىرايىدىن بىرخىل سۇلغۇنلۇق بايقىلىپ تۇراتتى.

ــ نېمىشكە؟ نېمە بولدىڭىز، ئايىمجان؟

ــ يېقىندىن بۇيان قىزىتمام ئۆرلەپ قېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئاغرىپ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالسام، بۇ قېتىم چەت ئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش خىزمىتىمىز ئاقساپ قالمسۇن.

ــ لېكىن ... ئەمىسە... ــ ئاقىۋەت ئايىمجانىڭ دېگەن يېرىگە كېلىش توغرا كەلدى. ئۇنىڭ ئورنىغا باشقا بىرى سەپلەندى. شۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ پات ئارىدا بۇ دۇنيادىن خوشلىشىدىغانلىقىنى ھەرگىز ئويلىمىغان بولغىيتتى. لېكىن ئۇ بۇ چاغدا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلدا ئۆزىنى گەۋدىلەندۈرۈش، چەت ئەلگە چىقىپ شۆھرەت قازىنىش دېگەننى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان. ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى يەنىلا ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ دۇنيا خەلقى ئالدىدا كۆكۈلدىكىدەك نامايان قىلىنىشى ئىدى.

شۇ يىلى قۇربان ھېيىتىسىڭ ئىككىنچى كۈنى ئايىمجان زۇنۇنقىز بىلەن ھېيتلاپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ شۇ چاقـ قىچە دولان سەنىمنى سېستېمىلىق ئۆگىنىپ بىر باشقا ئېلىپ چىقالمىغانلىقىغا ھەسرەتلىنىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. بۇ ئۆزىنى خەلق سەنئىتىگە بېغىشلىغان سەنئەتكارنىڭ ئۆز سەپداشلىرىغا قالـ دۇرۇپ كەتكەن ئاخىرقى ئارزۇسى بولۇپ قالىدىغانلىقىنى كىم ئويلىغان؟!

بىر قانچە يىلدىن بېرى ئايىمجاننى تىز پۈكتۈرەلمەي كېـ لىۋاتقان كېسەللىك ئاخىر ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ بۇ ھارماس جەڭچىسىنى ئەجەل ئوقى بىلەن يىقىتتى. بۇ 1956 - يىل 8 - ئايىنىڭ 5 - كۈنى ئىدى.

«ئۇيغۇر سەنئەت گۈلزارىدا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان قىزىل چوغلۇق ۋاقىتسىز توزىدى». بۇ خەۋەر پۈتۈن ئەلنى زىلزىلىگە سالدى.

ئېىخ ئايىمجان، ئايىمجان، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ سۆيۈملۈك پەرزەنتى!

سەن تۇغۇلغىنىڭدا يىغلاپ تۇغۇلغان، بېشىڭدا جان - جىـ گەرلىرىڭ كۈلگەنىدى، سەن ئۆلگىنىڭدە كۈلۈپ ئۆلدۈڭ، پۈتۈن خەلق يىغلاپ ئۇزاتتى.

مەشھۇر شائىر ئابدىراخمان جامىنىڭ بۇ مەشھۇر مەرسـ يەسىدە ئېيتىلغان كۆرۈنۈش سېنىڭ مۇسىبىتىڭدىمۇ ئۆزىنىپادىسـ نى تاپتى. سەن خەلقىڭنى بېشىڭغا ئېلىپ كۆتۈرگەنىدىڭ، خەلـ قىڭمۇ سېنى ئاخىر بېشىغا ئېلىپ كۆتۈردى. سەن ئۇيغۇر سەنـ ئىتىنىڭ گۈلدەستىسىنى كۆكسۈڭگە باسقانىدىڭ. ئاخىر خەلق سېنىمۇ گۈلگە پۈركىدى.

ئوركېستىرنىڭ، مۇڭلۇق كۈي ساداسى ئېچىدە خەلـق ماتەم ناخشىسىنى ئېيتقىنىچە مەرھۇمنىڭ جىنازىسىنى ئۇزىتىپ ماڭدى.

سان - ساناقسىز ئاق ياغلىقلار، بەلگە چېگىلمىگەن ئاقلار ئاق لەيلىنىڭ دېڭىزىنى ئەسلىتەتتى. بۇ دېڭىزنىڭ ئوتتۇرىدا قىزىل يوپۇقلۇق تاۋۇت قىزىل چوغلۇقتەك تاۋلىنىپ ئاقماقتا، لەرزان ئاقماقتا ئىدى.

بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسى ھېچنېمىنى بىلمەي تايتاڭ لاپ يۈرىدىغان چاغلىرىمدا ئۆتكەن. مەن بۇلارنى ئەمدى ئەقلىمنى تاپقان ۋاقىتلىرىمدا بىلىپ ئولتۇرۇپتىمەن. شۇ چاغلاردا مەرھۇمنىڭ قەدىرىنى قىلىش كېچىكلىكىم تۇپەيلى ماڭا نېسىپ قىلىنمىغانىكەن. ھېلىھەم ئۇنىڭ تۇپراق بېشىنى بىر يوقلاپ ئۆتمەيمەنمۇ، دېگەن ئوي مېنى چىرمىۋالدى. مەرھۇم دادامنىڭ: «ئوغلۇم... سەنئەت ئەھلىنى ئەزىزلەشنى بىلگىن... ئۇلارنى ئەزىزلىگىنىڭ ئۆز سەنئىتىڭنى ئەزىزلىگىنىڭ بولىدۇ» دېگەن گېپى يەنە يالىلىتە كاللامغا كەچتى.

دۇنيانىڭ ئىشلىرى قىزىق، بەزەن ھاياتلىققا قەدىرلەنمەيدىغانلار ئۆلگىنىدە قەدىرلىنىدۇ، ئەزىزلىنىدۇ. بەزىلەر ھاياتلىققا قەدىرلەنسە ئۆلگىنىدە ئۇنتۇلىدۇ، ئۆچىدۇ. بەلكىم ھاياتلىققىمۇ، ئۆلگىنىدىمۇ قەدىر - ئېتىبار تېپىش ھەممە كىشىگە نېسىپ بولمۇەرمىسە كېرەك. دادامنىڭ تۇپراق بېشىنى يوقلاپ چىققىنىمدا مەرھۇمە ئايىمجان توغرىسىدا ھېچنېمە بىلمەيتتىم، ئەمدى بىلدىم. ئۇ ھاياتلىققا خەلقىمنىڭ ئەزىزى ئىكەن، ئۆلگەندىن كېيىنمۇ خەلقنىڭ ئەزىزى بولۇشى چوقۇم...

1985 - يىل 6 - ئاينىڭ 27 - كۈنى چۈشتىن كېيىن ئۇرۇمچىنىڭ جەنۇبىدىكى زاراتكارلىققا چىقتىم. يىراقتىن خوجانىياز ھاجىمنىڭ خاتىرە مۇنارىسى كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. يەرلىكىگە يېقىنلاشقانسېرى، ھېلىقى مۇنارنىڭ ئالدىدىكى بىر قەبرىنىڭ يېنىدا بىر مۇنچە كىشىلەرنىڭ تۇرغانلىقى كۆزۈمگە چېلىقىشقا باشلىدى. ھېلىقى قەبرىنىڭ ئۈستىدە ئاق چوغلۇقتەك تاۋلىنىپ تۇرغان بىر كۆكلەك توزغۇپ تۇراتتى. ھوي، بۇ كىم-

كىنە؟ مەن قەبرىگە ئىتتىك يېقىنلاشتىم. كۆز ئالدىمدا بىر قىز- گويا ئانىسىنى قۇچاقلاپ ياتقانىدەك، قەبرىگە مەھكەم چاپلى- شۇالغانىدى. ئۇنىڭ مۇڭلۇق نالىسى يۈرەكنى ئېزەتتى. مەن ئەتراپتىكىلەرگە سەپسالدىم. قەبرە بېشىدا مەن تونۇيدىغان كىشىلەر ــ جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ رەئىسى ئابلىز نازىرى، شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىر- لەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى سەيپۇل يۈسۈپ، شىنجاڭ تىيا- تىرچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى سىراجىدىن زۇپەر، شىنجاڭ ئوپېرا ئۆمىكىنىڭ باشلىقلىرى توختى موللىتاجى، تۇردى مۇسا، ئابدۇكېرىم باقى، مەرھۇمنىڭ ئۇستازلىرىدىن قۇربان ئىبراھىم، «شىنجاڭ سەنئىتى» ژۇرنىلىنىڭ تەھرىرى تۇرسۇن لېتىپ ۋە مەرھۇمنىڭ سەپداشلىرىدىن ئابلىز يۈسۈپ، زۇنۇنقىز، تۇرسۇنئاي ئىلى، ھوشۇر ئىبراھىملار مۇڭلىنىپ تۇراتتى.

«راست، خەلق ئۇنتۇماپتۇ، خەلق ئۆز پەرزەنتىنى ئۇنتۇ- ماپتۇ» دېدىم مەن ئىچىمدە ئۇلارغا ئاپىرىن ئوقۇپ. مەن ئۇ- لار بىلەن يەكگىل باش لەكشتىپ سالاملاشتىم.

ــ ئاھ، مەن يالغۇز قالدىمغۇ ئانا، مەن يېتىم قالدىمغۇ ئانا! ــ دەيتتى قەبرىنى چىڭ قۇچاقلىغان ھېلىقى قىز.

ــ ياق، قىزدىم، سىز يالغۇز ئەمەس، ــ دەيتتى ئەتراپ- تىكىلەر ئۇنىڭغا سەۋر ئېيتىپ.

قىز بېشىنى كۆتۈردى. بۇ مەرھۇمدىن سەككىز ئايلىق قال- غان قىز ــ غۇنچەم ئىدى. بۇ ۋاقىتسىز توزىغان قىزىل چوغ- لۇقتىن بۇ جاھانغا قالغان ئۇرۇق ئىدى. بۇ ئۇرۇق ئەلنىڭ مېھرى بىلەن بىخلاپ، ئۆسۈپ مۇشۇ غۇنچە ھالىتىگە يەتكەن. ئايىمجاندەك سەنئەت گۈلىنى قەدىرلىگەن، خەلق بۇ غۇنچىنىمۇ ئاخىرى پورەكلەپ ئېچىلدۇرماسمۇ!

تىنچ يات، ئايىمجان ــ ۋاقىتسىز توزىغان سەنئەت چوغ- لۇقى! سېنىڭ روھىڭ ھەمىشە بىز بىلەن بىللە!

ئۇسسۇل سەھنىسىدە پارلىغان چولپان

ئابدۇۋايىت نىياز

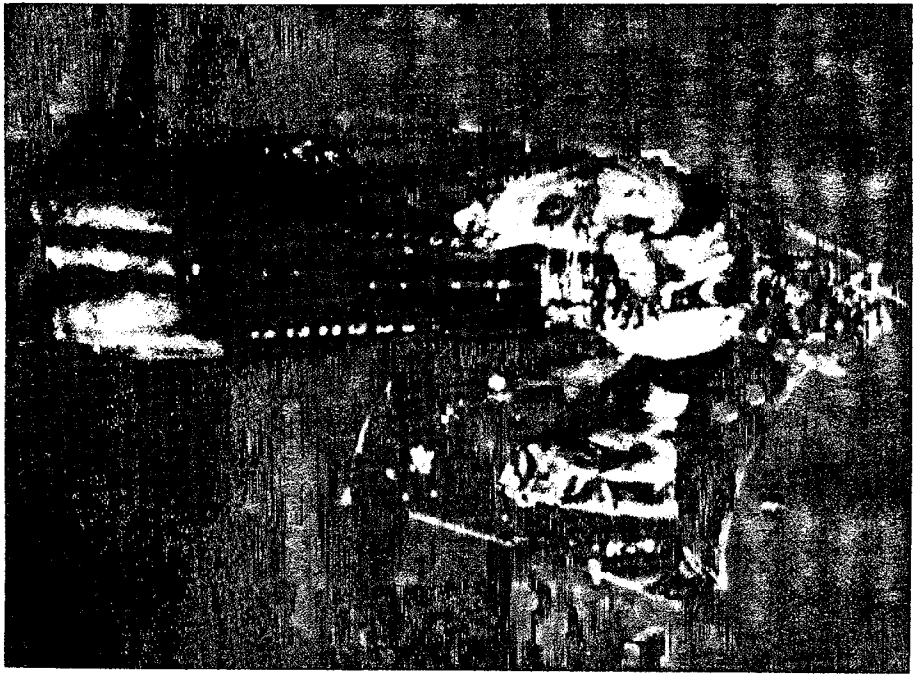
چىكۇ سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن مەشھۇر لىرىك شائىر شېي بۇخۇا: «كورلا قەلئەسىدە ئويۇن كۆرۈش» دېگەن شېئىرىدا مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇلىدىكى ماھارىتىنى:

«ئالتە ياشتا ئۇيغۇرلار ئۇسسۇلدا قىلار پەرۋاز،
ئۇزۇن ساقال بوۋايلار چېلىپ بېرەر دۇمباق ساز.
ئۇسسۇلچىلار پىرقىراپ ئوينار زەپمۇ چىرايلىق،
بەئەينى شۇ يۇلتۇزدەك ئۇسسۇلچىلار ئەمەس ئاز»

دەپ مەدھىيىلىگەن.

دېمەك، بىز مىللىتىمىزنىڭ ئۇزۇن تارىخقا ئىگە، قەدىمكى ئۇسسۇل سەنئىتىنى قانچىلىك قەدىرلىسەك ۋە ئۇنىڭدىن ئىپتىخارلىق ھېس قىلساق، شۇ ئۇسسۇللارغا تارىخىي يوسۇندا ۋارىسلىق قىلىپ، مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىيىتى ۋە ئۇسسۇل سەنئىتىنى ھازىرقىدەك يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈش يولىدا جاپالىق ئىزدىنىپ، ئىجاد قىلىپ ئۆلمەس تۆھپىلەر قوشۇپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇل چولپانلىرىنىمۇ شۇنچىكى قەدىرلەيمىز ۋە ئۇلاردىن ئىپتىخارلىنىمىز.

شۇ كۈنلەردە ئېلىمىز سەھنىلىرىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيا سەھنىسىدە يوقىرى ئۇسسۇل ماھارىتى بىلەن زور ئالقىشقا ئېرىشىپ، ۋەتىنىمىزگە، خەلقىمىزگە شان ـ شەرەپ كەلتۈرگەن تالانتلىق ئۇسسۇلچىمىز مەريەم ناسىر ۋەتىنىمىزنىڭ ئەنە شۇنداق ئىپتىخارلىق ئۇسسۇل چولپانلىرىنىڭ بىرى.

مەن يېقىندا، ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ داڭلىق تۆھپىكارى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى مەريەم ناسىرنى زىيارەت قىلدىم.

مەريەم ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ھەققىدىكى تەسىراتىنى سۆزلەپ كېلىپ:

— مېنىڭ تىرىشچانلىقىم، ئېرىشكەن نەتىجەم تېخى يېتەرسىز. ئەگەر مېنى «قوغۇن ئۇسسۇلى»، «پادىچى قىز»، «بالا تەربىيىلىگۈچى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ياخشى ئويناپ ۋەتەنگە شەرەپ كەلتۈردى دېيىلسە، بۇ شەرەپ ئالدى بىلەن پارتىيىگە ۋە ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ داڭلىق پېشۋاسى ئۇستازىم قەمبەرخانىمغا ھەمدە ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى ھاجى راخمان، ئىبراھىمجانلارغا مەنسۇپ. ئەمدى مېنىڭ ئۇسسۇل جەھەتتىكى تاريخىم ۋە پائالىيىتىمنى بىلمەكچى بولسىڭىز، مانا بۇ خاتىرە ئەلبۇملىرىمنى كۆرۈپ بېقىڭ، — دېدى.

مەن مەريەمنىڭ ئوتتۇز نەچچەيىللىق سەھنە ھاياتىنىڭ شاھىدى بولغان ئەلبۇم - خاتىرىلىرىنى قىزغىن كۆرۈشكە باشلىدىم.

مەريەم ناسىر. 1941 - يىلى ئۇرۇمچىدە تۇغۇلغان. 1948 - يىلى ئۇرۇمچى 5 - باشلانغۇچ مەكتىپىدە ئوقۇغان. ئۇسسۇلدىكى تالانتى ۋە ئارزۇسى بويىچە تەشكىل ئۇنى 1952 - يىلى شىئەن غەربىي شىمال شۆيۈەننىڭ ئۇسسۇل سىنىپىغا ئەۋەتكەن. ئۇ يەردە ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى قەمبەرخانىڭ بىۋاستە تەربىيىسىنى ئالغان. 1955 - يىلى شىئەندىن قايتىپ كېلىپ، 1957 - يىلىغىچە شىنجاڭ شۆيۈەننىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. مەكتەپ رەھبەرلىكى ياش مەريەمنىڭ ئۇسسۇلدىكى ماھارىتى ۋە قىزىقىشىنى ئېتىبارغا ئېلىپ، ئۇنى شۇ يىلى بېيجىڭدىكى بالېت مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. ئۇ 1958 - يىلى مەكتەپنى ياخشى نەتىجە بىلەن پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل

ئانسامبلىغا تەقسىم قىلىنغان.

ئۇسسۇل ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىككە ئىگە بولغان سەنئەتنىڭ مۇرەككەپ تۈرلىرىنىڭ بىرى. بۇ كەسپىكە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلىغان مەرىيەم شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىن ئاتاقلىق ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى ھاجى راخماندىن ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇللىرىنىڭ تارىخىنى، سەنئىتى تېخنىكىسىنى جاپالىق ھالدا تىرىشىپ قاتتىق مەشىق قىلىپ ئۆگەنگەن. ئۇ ئۇسسۇل ئۇستازى ئىبراھىمجاننىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئۇيغۇر ئۇسسۇل تارىخىدا تۇنجى قېتىم پۈتمىگا تاپۈچكا كىيىپ، بالېت ئۇسسۇلىنى مىللىي تىمىزلىنىڭ ئۇسسۇلىغا بىرلەشتۈرۈپ «پادىچى قىز» ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، ئۇسسۇل سەنئىتى ئارقىلىق بەدىئىي ئوبراز يارىتىپ، رەھبەرلىك ۋە خەلقنىڭ مەدھىيىلىشى ۋە ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

مەن مەرىيەمنىڭ خاتىرىلىرىنى ۋاراقلاۋېتىپ، ئۇنىڭ ئەمدى يېزىشقا باشلىغان: «سەھنە ھاياتىدىكى ئۇتتۇز يىلىم» دېگەن ماقالىسىدىكى مۇنۇ قۇرلارنى قىزىقىپ ئوقۇدۇم: «بالېت ئۇسسۇلىنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىگە سىڭىپ كىرىشى 1960 - يىلى ئوينالغان «پادىچى قىز» ئۇسسۇلىدىن باشلاندى. مەن بۇ ئۇسسۇلنى ئويىنىغاندا كۆپلىگەن تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن بولساممۇ، لېكىن ئاز ساندىكى ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرىنىڭ باشقىچە پىكىرده بولغانلىقىنى ئاڭلىدىم. يەنى ئۇلار: «ئۇيغۇر ئۇسسۇلى ئالاھىده ئۇسلۇبقا ئىگە مۇكەممەل سەنئەتنىڭ بىر تۈرى، ئەگەر بىز بۇ تۈرگە بالېت ئۇسسۇلىنى بىرلەشتۈرسەك، مىللىي ئۇسسۇلىمىزنىڭ پۈرىقى يوقىلىپ، ئۇنىڭ ساپلىقىغا تەسىر يېتىدۇ» دېدى. لېكىن كۆپچىلىكى: «بالېت ئۇسسۇلى ھازىرقى زامان ئۇسسۇلىنىڭ يۇقىرى پەللىسى، ئۇنىڭ ئىلمىيلىكى ۋە تېخنىكىلىقى بىر قەدەر كۈچلۈك، شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىلغارلىقىدىن پايدىلىنىپ، ئۇنى مىللىي ئۇسسۇلىمىزغا سىڭدۈرۈپ زامانىۋىلاشتۇرۇشقا يۈزلەن-

دۇرۇشىمىز لازىم» دېدى. بۇ ئەلۋەتتە ئۇسسۇل تارىخىي تەرەققىياتىغا ئۇيغۇن كېلىدىغان ئىجابىي پىكىر. چۈنكى بالېت ئۇسسۇلىنىمۇ، مىللىي ئۇسسۇلىمىزنى ئوخشاشلا بىر ئورتاقلىققا ئىگە. ئۇ بولۇسمۇ ھەر ئىككىلىسىنىڭ ئىپادىلىنىشى ئادەم بەدىنى ئارقىلىق بولىدۇ. ھەرقانداق مىللەتنىڭ ئۇسسۇلى ئادەمنىڭ بەدەن ھەرىكىتىدىن سىرتقا چىقمىپ كېتەلمەيدۇ. شۇڭا كامالەتكە يەتكەن گۈزەل ئۇسسۇل سەنئىتىنى يارىتىش ئۈچۈن، گۈزەل بەدەنلىك ئادەمنى تەربىيەلەشتىن باشقا ئۈزىمىزنىڭ مىللىي كلاسسىك ئۇسسۇللىرىغا ۋارىسلىق قىلغان ئاساستا، بالېت ئۇسسۇلىغا ئوخشاش دۇنيادىكى باشقا مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىدىكى ئىلغار تەرەپلەرنى يۇرەكلىك قوبۇل قىلىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ بەدىئىي سەنئىتىنى يېڭى بالداققا كۆتۈرۈپ، كىشىلەرگە مەنىۋى زوق بېغىشلىشىمىز لازىم.»

مەن مەرىيەم ناسىرنىڭ مىللىي ئۇسسۇلىنىڭ تەرەققىيات نىشانى نەزەرىيىۋى ئاساس، جانلىق تەپسىلاتلار بىلەن شەرھىلەنگەن بۇ ئىلمىي ماقالىسىنى ئوقۇۋېتىپ، مەرىيەم ناسىر ئاددىي بىر ئۇسسۇل ئارتىسلا ئەمەس، بەلكى ئۇسسۇلنىڭ تارىخىي ۋە ئۇنىڭ ئاساسىنى چوڭقۇر بىلمىدىغان، نىشانى ئېنىق بىر ئۇسسۇل تەتقىقاتچىسى ئىكەن دەپ ئويلامدىم. مەرىيەمنىڭ ئۇسسۇل ئوينىشتىكى ئۆزگىچىلىكى شۇكى، ئۇ، ئۇسسۇلنى مەزمۇنغا قاراپ سىلىق، نەپىس، نازاكەتلىك ھالدا شوخ جىلۋە بىلەن ئوينايدۇ. ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قاينىاق، جۇشقۇن ھېسسىياتىنى زىچ بىرلەشتۈرۈپ، مەزمۇنىنى جانلىق ئىپادىلەپ بېرەلەيدۇ ھەمدە مۇزىكا رىتمىغا ماس ھالدا قەدەم ئېلىش، قول تاشلاش، جىلۋە قىلىش، باش ئوينىتىش ۋە چاچ تاشلاش مەرىكەتلىرى ئارقىلىق ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇللىرىنىڭ تۈپ ئالاھىدىلىكىنى گەۋدىلەندۈرىدۇ. مەرىيەم ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنىلا ماھارەت بىلەن ئوينىپ قالماي، بەلكى خەنزۇ، ئۆزبېك، موڭغۇل، قازاق، تاجىك، تاتار قاتارلىق مىللەتلەرنىڭ

ئۇسسۇللىرىنىمۇ يۇقىرى سەنئەت، ماھارەت بىلەن ئويناپ ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ كەلمەكتە.

1961 - يىلى ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە ئۇسسۇلچىمىز مەريەم «پادىچى قىز» ئۇسسۇلىنى ئاجايىپ ماھارەت بىلەن ئورۇنلاپ، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئەلۋەتتە سەنئەتچى ئۇچۇن خەلق ئالقىشىدىن ئارتۇق ئالىي مۇكاپات بولمايدۇ. مەريەم شۇنىڭ ئۇچۇن ئالقىشقا ئېرىشتىكى ئۇ ئۈيغۇر كىلاسسىك ئۇسۇللىرىنىڭ ياخشى ئەنئەنىلىرىنى ئەسىتايىدىللىق بىلەن ئۆگىنىپ، ئۇنى زامانىۋى بالېت ئۇسسۇلىنىڭ ئارتۇقچىلىقلىرى بىلەن بىرلەشتۈرگەن.

مەريەم ئۇسسۇلنىلا ياخشى ئويناپ قالماي يالغۇز كىشىلىك، ئىككى كىشىلىك لەپەرلەرنى ئويناشتىمۇ ئالاھىدە كۆزگە چىلىقىدۇ.

1978 - يىلى سەنئەت كۆرىكىدىكى قارا تۇمان تارقىلىپ، كۆكۈللۈك باھار ئايلىرى مەريەمگە يەنە قايتا سەنئەت ھايات بېغىشلىدى، مەريەم پۈتمەس - تۈگىمەس خۇشاللىق، ئالەمچە مۇھەببەت بىلەن پايتەختكە تاللانغان پېشقەدەم ئارتىسلار قاتارىدا ئويۇن كۆرسىتىشكە كەلدى.

ئۇ، بېيجىڭ خەلق تىياتىرىدا «بالا تەربىيىلىگۈچى» دېگەن ئۇسسۇلنى چوڭقۇر ھېسسىيات ۋە يېقىملىق ھەرىكەتلەر بىلەن ئويناپ تاماشىبىنلارنى مەپتۇن قىلدى. زالدا ئۇزاققىچە ئالقىش ساداسى ياڭرىدى. بۇ مەريەم ئۇچۇن ھەقىقەتەن ئالىي مۇكاپات ۋە ھەقىقىي ھۇرمەت ساداسى ئىدى. مەريەم ئىلگىرى شوخ، يېنىك ئۇسسۇللارنى ئويناپ كەلگەچكە، بۇ قېتىم چوڭ ياشلىق ئانىنىڭ رولىنى ئېلىپ چىقىش، ئۇسسۇل تىلى ئارقىلىق ئانىنىڭ مېھرىبان ئوبرازىنى يارىتىش ئۇنىڭغا ئانچە ئاسانغا چۈشمىگەنىدى. شۇڭا ئۇ، ئۇسسۇلنى تەييارلاشتىن بۇرۇن **تۆرمۇشقا** چوڭقۇر چۆكۈپ، تەجرىبىلىك ئاقباش ئانىلار بىلەن **كۆپ** قېتىم سىرداشتى. يەسلىلەرگە **بېرىپ** تەربىيىچىلەردىن ئۆگەندى. ئۆزىدە

بالغا نسبەتەن ئانىلىق مېھرىنى ئۆستۈردى. تەكرار - تەكرار قاتتىق مەشق قىلدى. مەريەم ئاخىر جاپالىق مەشقنىڭ شېرىن مېۋىسىنى تېتىدى. شۇ قېتىم «بالا تەربىيلىگۈچى» ئۇسسۇلى مەملىكەت بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزغا زور شان - شەرەپ كەلتۈردى.

1980 - يىل 10 - ئايدا ئامېرىكىلىق گۇرددىن خانىم «ئامېرىكا - ئاسىيا جەمئىيىتى» نامىدىن بىر سەنئەت ئۆمىكى تەكلىپ قىلغاندا، بۇ ئۆمەككە مەملىكەت بويىچە خەنزۇ، ئۇيغۇر، مياۋزۇ، موڭغۇل، چاۋشيەن قاتارلىق مىللەتلەردىن توققۇز نەپەر ئاتاقلىق ناخشا - ئۇسسۇل ئارتىسلىرىنىڭ بىرى بولۇپ مەريەمنۇ قاتناشتى. ئۇنىڭ شۇ قېتىمقى ئۇسسۇل ئويناشتىكى ماھىرلىقى ئامېرىكا گېزىتلىرىدە مەدھىيىلەندى.

مەريەم مەملىكەتكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئېچكىرىدىكى بەزى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ ئىسلاھات روھىدىن قىزغىن ئىلھام ئېلىپ، ئۆمەك رەھبەرلىكىگە بىر كېچىلىك ناخشا - ئۇسسۇل كونسېرتى كۆرسىتىش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويدى. رەھبەرلىك قوشۇلغاندىن كېيىن، مەريەم بىر ئايغا يېقىن قاتتىق مەشق قىلىپ، بىر كېچىلىك ناخشا - ئۇسسۇل كونسېرتى كۆرسىتىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى.

مەريەم 1980 - يىلدىن 1986 - يىلىغىچە غەربىي ئافرىقىدىكى تۆت دۆلەتكە ھەمدە فرانسىيە، پاكىستان دۆلەتلىرىگە ۋە ئامېرىكا، كانادادىكى يىگىرمە ئۈچ شەھەرگە بېرىپ، «قەشقەر سەنىمى»، «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى» قاتارلىق كلاسسىك ئۇسسۇللارنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئويناپ، جاھان سەھنىلىرىدە مىللىتىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى جەۋلان قىلدۇردى.

مەريەم ھەقىقەتەنمۇ ئۇسسۇل سەھنىسىدە پارلىغان نۇرلۇق چولپان. بىز ئۇنىڭ بىلەن پەخىرلىنىمىز ۋە ئۇنىڭغا يېڭى مۇۋەپپەقىيەتلەرنى تىلەيمىز.

ئۇنسۇز ئىجرى بىلەن كەتمەيدۇ

ماخمۇتجان ئىسلام

ئىلانچى قىزنىڭ: «ھازىر شەرق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىنىڭ داڭلىق ئۇسسۇلچىسى ئايتىللا قاسىمنىڭ ئورۇنلىشىدا ئۈيغۇرچە ئۇسسۇل «ئۇزۇمچىلىك ئۇسسۇلى»» دېگەن سۆزنى بىلەن تەڭ كۆتۈرۈلگەن، گويا تاغ سۈيدەك ھەيۋەتلىك گۈل دۇراس ئالقىش ئۇزۇمچى «خەلق تىياتىرى» نى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، پەردە ئېچىلىپ، سەھنىدە ئايتىللا پەيدا بولغانغا قەدەر بېسىلمىدى.

كۆز ئالدىمدا ھادىس گۈزەل بىر مەنزىرە پەيدا بولدى: ئۇ يەر - بۇ يەردە ئاپئاق بۇلۇتلار ئۇزۇپ يۈرگەن سۈزۈك كۆك ئاسمان. سانجاق - سانجاق ئۇزۇملىرىنى كۆتۈرەلمەي قالغان تەڭ ئاستى. داپنىڭ رىتمىلىق سادالىرىغا ئەگىشىپ قىزىل گىرىپتىشىدىن گۈل بېسىلىپ تىكىلگەن كۆڭلەك، زەر گۈللۈك قارا دۇخاۋا جىلىتكە كىيگەن، بېشىغا زەررەڭ تاج تاقىغان، قولىغا قىزىلگۈل قىستان ئۇسسۇلچى خۇددى قارلىغاچتەك يەڭگىل، چۈشەرلىك بىلەن، مەجنۇنتالنىڭ سالقىن شامالدىكى يەلپۈنۈشىنى ئەسلىتىدىغان لۈپەنلىك بىلەن ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇسسۇلچى تۆڭ ئۇزۇمنى يەپ سالغان سەزگۈنى ئىپادىلىگەندە، مەنمۇ گويا تۆڭ ئۇزۇم يەپ سالغاندەك بولدۇم - دە، تىنىم ئۆزگىنىپ، چىشىمنى قامىغاندەك بولدى. ئۇسسۇلچى مەي باغلىغان ئۇزۇمنى يېگەن سەزگۈنى ئىپادىلىگەندە، مەنمۇ شېرىن ئۇزۇم

يېگەندەك ھۆزۇرلىنىپ كەتتىم. «مانا بۇ چىن ھېسسىياتنىڭ كۆچى! مانا بۇ لىرىك شېئىر!» دېدىم ئىچىمدە.

ئۇزۇمچى قىز ئۇزۇمزارلىققا كىرگەندىن كېيىن مول-ھوسۇلدىن، بايا شادلىقتىن دېرەك بەرگۈچى سانجاق - سانجاق ئۇزۇم ساپاقلىرىغا قاراپ شادلىقىدىن يېنىك پىرقىرىدى - دە، بىردىنلا تىزلىنىپ، ئارقىغا بەل تاشلاپ، بېشىنى يەرگە تەگكۈزدى، ئۇسسۇلچى بۇ بىر يۇرۇش ھەرىكەتنى ئاجايىپ يېنىك، گۈزەل قىلىپ، بولۇپمۇ چاقماق تېزلىكىدە پىرقىراپ، بىردىنلا بەل تاشلاپ، باشىنى يەرگە تەگكۈزۈش ھەرىكىتىنى روشەن سېلىشتۇرما قىلىپ ئورۇندىدىكى، ھاياجانلانغان تاماشىبىنلار يەنە بىردىنلا گۈلدۇراس ئالقىش ياڭرىتىۋەتتى. شۇ چاغدا، يېنىمدا ئولتۇرغان بىرەيلەن: «باركالا! ئايتىللا! قىلغان ئەجرىڭ، تۆككەن قانتەرىڭ بىكارغا كەتمەپتۇ!» دېدى. مەن بۇ سۆزنىڭ ۋەزنىنى دەڭسەپ خىيالغا چۆكتۈم...

يولداش ئايتىللا قاسىم 1940 - يىلى «پەرىزاتلار يۇرتى»، «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» دەپ تارىختا شۆھرەت قازانغان كۆچا-دا، نامرات بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. بىزنىڭ خەلقىمىز ناخشا - ئۇسسۇلغا ئامراق، «ناخشا - ئۇسسۇل» دېسە «جان» دەيدىغان خەلق. ناخشا - ئۇسسۇل خەلقىمىزگە ھەردەم - ھەر زامان — دەرد تارتقان، ئازاب چەككەن كۆنلەردىمۇ، ئاچ - زېرىن قالغان چاغلاردىمۇ ھەمراھ بولۇپ كەلگەن. يوقسۇلنىڭ قىزى ئايتىللامۇ، ئەلۋەتتە، بۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس ئىدى. ئايتىللانىڭ ئۆز سۆزى بىلەن ئېيتقاندا، تۇرمۇشى قېيىن بولغان، ئانىسى ئۇنى «دوپپا تىكىپ سېتىپ، باشقىلانىڭ ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىپ باققان» بولسىمۇ، ئايتىللانىڭ ئۇسسۇلغا بولغان زوق - ھەۋىسى قىلچىمۇ ئاجىزلىمىغان، بەلكى كۈنسېرى ئېشىپ بارغانىدى.

1949 - يىل ئۆكتەبردە كۈنچىقىشتىن ئاتقان ھۆرلۈك تېڭى

كۆچانى يورۇتتى، ئايتىللانىڭ ئائىلىسىنى يورۇتتى، ئايتىللانىڭ قەلبىنمۇ يورۇتتى، ئۇنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان ھەۋىسىنى قاينام بۇلاقتەك ئۇرغۇتتى. 1952 - يىلى، ئەمدىلا ئون ئىككى ياشقا قەدەم قويغان ئايتىللا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئۇسسۇلچىلىققا قوبۇل قىلىندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئۇسسۇلچى بولۇش ئارزۇسىغا يول ئېچىلدى، ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى باشلاندى.

مانا، ئاردىدىن ئوتتۇز نەچچە يىل ئۆتتى. بۇ ئوتتۇز نەچچە يىل جاپالىق مەشق ئىچىدە، شادلىق - كۈلكە ئىچىدە، ئالقىش - مەدەت ئىچىدە، شان - شەرەپ ئىچىدە ئۆتتى.

ئايتىللا ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدە «باشلانغۇچ مەكتەپ» نى تاماملىدى. ئۇنىڭ مەشق قىلىشتىكى غەيرەت - شىجائىتى، قەيسەرلىكى ئادەمنى ھەيران قالدۇراتتى. ئۇ ماھارەت يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ يۈگۈرەيتتى، سىيرىلما قەدەم ئېلىش، بەل تاشلاش، پىرقىراش قاتارلىق كىشىنى زېرىكتۈرىدىغان ھەرىكەتلەرنى نەچچە ئون، نەچچە يۈز قېتىم تەكرارلايتتى. ئۇ مۇشۇنداق جاپالىق مەشق ئارقىلىق ئۆزىگە — ئۇسسۇل جەھەتتە يېڭى پەللىرگە ئۆرلەشكە خېلىلا پۇختا ئاساس سېلىۋالدى. ئۇنىڭ جاپالىق مەشقى مېۋە بېرىپ، ئۇسسۇل جەھەتتىكى تالانتى نامايان بولۇشقا باشلىدى. ئۇ شۇ چاغلاردا ئۇيغۇر چىققان «تەنەۋۈەر»، «دولان ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللار تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

ئايتىللا ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي «ئوتتۇرا مەكتەپ» كەشنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە كەلدى. ئۇ بۇ يەردە بىر نەچچە كۈنگە قالمايلا ئۆزىنىڭ نۇرغۇن جەھەتلەردە باشقىلاردىن كېيىن تۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىل-

دى. ئادەم ئۆزىدىكى نۇقسان، يېتەرسىزلىكنى بىلەلمىگەندىلا، ئۇ-
نىڭدا شۇ نۇقسان، يېتەرسىزلىكنى تۈگىتىش غەيرىتى پەيدا بو-
لىدۇ. ئايتىللا قەتئىي نىيەتكە كەلدى. ئۇنىڭ بەختىگە، ئۆمەكتە
ھەممە ئىش بىر قەدەر مۇنتىزىم بولۇپ، ئۇسسۇل ئۆگىتىدىغان،
مەشقكە يېتەكچىلىك قىلىدىغان ئۇستازلار بار ئىدى. ئايتىللا
پۈتۈن ئىشتىياقى بىلەن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن جاپاغا چىداپ
مەشق قىلىشقا، پىشقەدەم ئۇستازلاردىن، ئۆزىدىن كۆپرەك ئار-
تۇقچىلىققا ئىگە سەپداشلىرىدىن قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ئۇسسۇل
ماھارىتىنى ئۆستۈرۈشكە كىرىشتى. مەشق زالىنىڭ پوللىرىدا ئۇ-
نىڭ تارام - تارام تەرىنىڭ ئىزلىرى قالدى. ئۆمەكنىڭ گۈللۈك
لىرى ئەتراپىدا، ئىككى تەرىپى بۈك باراقسان دەرەخلىك يوللا-
رىدا ئۇنىڭ سانسىز قەدەم ئىزلىرى قالدى. ھالال تۆكۈلگەن تەر
ئادەمنى شانۇ شۆھرەتكە نائىل قىلىدۇ. ئايتىللامۇ قەدىرلىك
ئۇستازلىرى ھاجى راخمان، مەھەممەت ئىبراھىمجان قاتارلىقلار-
نىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېلىپ بارغان جاپالىق مەشقلىرىنىڭ دەس-
لەپكى لەززىتىنى تېتىدى. دەسلەپ كوللېكتىپ ئۇسسۇللارغا قات-
ناشتى، كېيىنچە كوللېكتىپ ئۇسسۇلنى يېتەكلەيدىغان بولدى، ئا-
خىرىدا يەككە ئۇسسۇللارنى ئورۇندىدى. قان - تەر بىلەن سۇغۇ-
رۇلغان سەنئەت غۇنچىسى چېچەكلىدى، خۇش پۇراق چاچتى.
ئايتىللا ئورۇندىغان «داپ ئۇسسۇلى»، «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى»،
كوللېكتىپ «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، «پادىچى قىز» قاتارلىقلار
ئاممانى ئالقىشلايدىغان، ياخشى باھالايدىغان نومۇرلارغا ئايلاندى.
پارتىيە ۋە خەلق ئايتىللاغا غايەت زور ئۈمىد باغلىدى.
1959 - يىلى ئەمدىلا قانات چىقىرىپ ئۇچۇرما بولغان بۇ قارلى-
غاچ پەرۋاز قىلىپ ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ پايتەختى بېيجىڭغا قا-
راپ ئۇچتى. ئۇ بۇ يەردە مەلۇم مەزگىل مەشق قىلغاندىن كې-
يىن، ۋارشاۋا خەلقئارا ياشلار فېستىۋالىغا قاتناشماقچى
ئىدى ...

ئايتىللانىڭ قەلبى ھاياجانغا، كۆزلىرى لىققىدە ئىسسىق ياشقا تولدى. بىر بەختسىز يوقسۇلنىڭ بەختيار قىزى ئۇچۇن ئېيتقاندا، خەلقئارا فېستىۋالغا قاتنىشىش شەرىپىگە ئېرىشىش ھەققەتەنمۇ ئالەمچە خۇشاللىنارلىق ئىش ئىدى. ئايتىللا پارتىيە، خەلقنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىققا، ياخشى نەتىجە ئارقىلىق ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈرۈش نىيىتىگە كەلدى. ئۇ مەملىكىتىمىزنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى لوك دېڭچياۋنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئەسلىدىكى بەش كىشىلىك «ئۇيغۇرچىلىك ئۇسسۇلى» نى يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلغا ئۆزگەرتتى. ئەلۋەتتە، بىر كوللېكتىپ ئۇسسۇلنى ئۇنىڭ مەزمۇنىنى پۈچەكلەشتۈرمىگەن ئەھۋالدا يالغۇز كىشىلىك، مۇكەممەل ئۇسسۇل قىلىپ ئۆزگەرتىش ئاسان ئەمەس ئىدى. «ئۇيغۇرچىلىك ئۇسسۇلى» رىتىمىنىڭ شوخ-لۇقى، قۇرۇلمىسىنىڭ مۇكەممەللىكى، ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ نازۇك، لۈەن، گۈزەللىكى، مىللىي پۈرىقىنىڭ قويۇقلۇقى، تېخنىكا ماھارىتىنىڭ يۇقىرىلىقى بىلەن ئادەمنى مەھلىيا قىلاتتى. ئۇنىڭ-دىكى بىر يۈرۈش ھەرىكەتلەر — تېز پىرقىراش، تىزلىنىپ ئولتۇرۇش، ئارقىغا بەل تاشلاش، غول، باشنى يەرگە تەگكۈزۈشلەر ئۆز رىتى بويىچە ئايرىم - ئايرىم ئورۇندىلىناتتى. ئايتىللا: «بۇ بىر يۈرۈش ھەرىكەت گەرچە گۈزەل بولسىمۇ، بىر نەچچە باسقۇچ بويىچە ئايرىم - ئايرىم ئورۇندالغاچقا، ئانچە باغلىنىشلىق بولۇپ كۆرۈنمەيدىكەن» دەپ قارىدى - دە، بۇ ھەرىكەتلەرنى ئىسلاھ قىلىش، ئولاردىن بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدىغان چاتما ھەرىكەت قىلىپ ئۆزگەرتىش ئۈستىدە ئىزدەندى. ئاخىر بۇ ھەرىكەتنى تېزلىك بىلەن پىرقىراۋېتىپ بىردىن بەل تاشلاپ، غول، باشنى يەرگە تەگكۈزىدىغان يۇقىرى ماھارەتلىك، ئېچ باشلىنىشلىق، مۇكەممەل ھەرىكەت قىلىپ ئۆزگەرتتى. مەشق جەريانىدا ئۇنىڭ مۇسكۇللىرى ئىششىپ، پۇتلىرى قاناپمۇ كەتتى. ئەمما ئايتىللا قاقشىمىدى، زارلانمىدى، ئارقىغا چېكىنمىدى. شۇڭا ۋارشاۋا

خەلقئارا ياشلار فېستىۋالىدا «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» نى مۇۋەپپە-
قىيەتلىك ئورۇندىدى. بۇ ئويغۇر سەن-
ئەتچىسىنىڭ خەلقئارا مۇسابىقىسىدە ئىككىنچى قېتىم ئالتۇن مې-
دالغا ئېرىشىشى ئىدى. ئايتىللانىڭ «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»
نى تەييارلاش ئەھۋالىدىن خەۋەردار بىر يولداش مۇنداق دەي-
دۇ: «ئايتىللانىڭ ئالتۇن مېدالغا ئېرىشىشى پۈتۈنلەي ھەق. مۇ-
شۇ ئۇسسۇلنى تەييارلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ قانچىلىك قان - تەر
ئاققۇزغانلىقىنى ئۇنىڭ ئۆزىلا بىلىدۇ، ئۇنىڭ قانچىلىك بەدەل
بەرگەنلىكىنى باشقىلارنىڭ ھېسابلاپ چىقىشى مۇمكىن ئەمەس».

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئايتىللانىڭ نامى پۈتۈن جۇڭگو خەل-
قىگە ۋە خەلقئارالىق تاماشىبىنلارغا تونۇلۇشقا باشلىدى.

ئايتىللانىڭ قەدىردان جۇڭلىنلەي زۇڭلىنىڭ غەمخورلۇقىدا
«شەرق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلى» غا يۆتكىلىشى ئۇنىڭ ئۆز
ماھارىتىنى يۈكسەك پەللىگە كۆتۈرۈشى ۋە پىشىپ يېتىلگەن ما-
ھارىتىنى خەلقئارا سەھنىلەردە نامايان قىلىشىغا ئالاھىدە ئوب-
دان ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. ئۇ شىنجاڭدىكى چاغدا، ئۇيە-
غۇر ئۇسسۇللىرىنى، شۇنداقلا ئۆزبېك، تاجىك، تاتار قاتارلىق
ئۆزىگە تونۇشلۇق مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇلىنى ئوينىغان بولسا،
«شەرق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلى» دا ئۆزىگە تامامەن ناتو-
نۇش مىللەتلەرنىڭ، چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ ئۆگىنىشكە،
ئويناشقا توغرا كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئايتىللا بۇرۇنقى مەشىقلىرىنى
تېخىمۇ كۈچەيتتى. «ھايا تلا بولىدىكەنمەن، پارتىيە، خەلقنىڭ شەپ-
قىتىگە لايىق ئىش قىلىمەن. پارتىيە، خەلقنىڭ ئۈمىدىنى يەردە
قويمايمەن. ئانا يۇرتۇمنىڭ، ۋەتىنىمنىڭ شانۇ شەۋكىتىنى يەنىمۇ نۇر-
لاندۇرىمەن» دېگەن ئىرادە بىلەن چېنىقتى. ئالتۇننى يالقۇن، لاچىن-
نى بوران تاۋلىمايدەك، ئايتىللامۇ ھايات، سۆيگۈ - مۇھەببەت،
سەنئەتنىڭ بوران - چاپقۇنلىرىدا تاۋلاندى، يۇقىرى ماھارەت
ئىگىلەش، كۆكۈلدىكىدەك مەقسەتكە يېتىش ئانچە ئاسانغا چۈش-

مىدى. بەزى ئارتىسلار ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ «كۆزىر» ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىتىپ قويۇشنى خالىمىدى. بۇنداق چاغلاردا، ئايتىللا شۇ ئارتىس سەھنىدە ئۇسسۇل ئويناپ يۈرگەن ئارقىسىدا تۇرۇپ ئۆگەنىدى. ئۇ ناتونۇش مىللەتلەرنىڭ، چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىشتە، تىل، ئۆرپ - ئادەت جەھەتتە بەزى قىيىنچىلىقلارغا يولۇققىنى، چەت ئەل ئۇسسۇللىرىدىكى بەزى ھەرىكەتلەر، شۇ ئۇسسۇلنى ئويناۋاتقان چاغدىكى بەزى ياسىنىشلار ئايتىللاغا، شۇنداقلا ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرىگە يات ئىدى. ئەمما شۇ ئۇسسۇلنى ۋاقىغا يەتكۈزۈپ ئويناش ئۈچۈن ئۇسسۇلنىڭ تەلىپى بويىچە ئويناش كېرەك ئىدى. ئايتىللا قەتئىي نىيەتكە كەلدى، ئايرىملارنىڭ پىتنە، غەيۋەت، مەسخىرىلىرىدىن قورقۇپ قالمىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ يەڭگىدىن شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ «تىيانشاندا باھار» ، «مەھمان كۈتۈش» ، «باغ سەيلىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللىرىنى ئويناپ ئاندىن باشقا، ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ پاكىستاننىڭ «كاداك»، ھىندىستاننىڭ «پوروردو ئۇسسۇلى» ، «توپ ئويناش ئۇسسۇلى»، نېپالنىڭ «بەش پىرىنسىپقا مەدھىيە»، ھىندونېزىيىنىڭ «ئەزىمەت يىگىت»، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «مۇشاۋىرەك»، «رەز»، «شوخ قىز»، مىسىرنىڭ «توقۇمىچى قىز»، «يۇقىرى مىسىرلىق قىز»، ئالجىرىيىنىڭ «سەھرايى كەبىر چەۋەندىزى»، مىكسىكىنىڭ «ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇلى»، ئارگېنتىنانىڭ «يايلاقتىكى بايرام» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئۆگەنىدى.

1960 - يىل، رانگوننىڭ گۈزەل بىر ئاخشىمى. جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ بىرمىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسى جايلاشقان كوچىنى چاراقلاپ تۇرغان تولۇن ئاي ۋە ئۇنىڭ شوخ كېنىزەكلىرى يۇلتۇزلار، بەھىساب يۇلتۇزلار كۈندۈزدەك يورۇتۇپ تۇراتتى. بۇ كوچىدىكى كىچىك، ئالىي دەرىجىلىك ئاپتوموبىللارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى بىر نىشانغا — جۇڭخۇا خەلق

جۇمھۇرىيىتىنىڭ بېرمىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىخانىسىغا قاراپ ئاقماقتا ئىدى. بۇگۈن ئاخشام جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ زوڭلىسى جۇئىنلەي رەھمەت ئېيتىش يۈزىسىدىن بېرما رەھبەرلىرى ۋە ھەر قايسى ئەللەرنىڭ بېرمىدا تۇرۇشلۇق باش ئەلچىلىرىگە زىياپەت بەرگەنىدى. زىياپەت ئارىلىقىدا، جۇزۇڭلى بىر-لەن بىللە زىيارەتكە كەلگەن جۇڭگو سەنئەتكارلىرى ھەر قايسى ئەللەرنىڭ ناخشا - ئۇسسۇللىرىنى كۆرسەتتى. جۇڭگو سەنئەتكارلىرىنىڭ نومۇرلىرى قەدىرلىك مېھمانلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. مانا شۇ سەنئەتكارلار ئىچىدە «شەرقنىڭ ئۇچ گۈلى» دەپ ئاتالغان ئۇچ ئارتىسنىڭ بىرى ئايتىللامۇ بار ئىدى. جۇزۇڭلى رەھمەت بىلدۈرگەن، چېن يى فۇزۇڭلى پەخىر بىلەن «بىزنىڭ ئۇسسۇلچىمىز!» دەپ باشقىلارغا تونۇشتۇرغان ئايتىللا ئۇچ دۆلەتنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلىنى ئويناپ چىققانىدى.

1959 - يىلى خەلقئارا ياشلار فېستىۋالىدا ئالتۇن مېدالغا ئېرىشكەن ئايتىللا، شۇندىن بويان ئاسىيا، ياۋروپا، ئافرىقا، لاتىن ئامېرىكىسىدىكى ئوتتۇز نەچچە دۆلەت ۋە رايونغا جۇڭگو-نىڭ دوستلۇق ئەلچىسى بولۇپ بېرىپ، ھەر قايسى ئەللەر خەلق-لىرىنىڭ قەلبىدە ئۆچمەس تەسىراتلار قالدۇرۇپ، ئۇيغۇر خەلقى-نىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئۇلارغا تونۇشتۇردى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ شۆھ-رىتىنى ئاشۇردى، «شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئېتىسخارى» دېگەن نامغا ئېرىشتى.

ئايتىللانىڭ جاپالىق ئەجرى بىكارغا كەتمىدى. خەلق، پارتىيە ئۇنىڭ خىزمەتلىرىنى يۇقىرى باھالىدى. جۇڭگو ۋە چەت ئەللەرنىڭ يىگىرمە نەچچە گېزىت - ژۇرنىلى ئايتىللانىڭ سۈرىتىنى بېسىپ، ئۇنى مەخسۇس تونۇشتۇردى، ئۇنى زىيارەت قىلىش خاتىرىسىنى ئېلان قىلدى. سەنئەت لۇغەتلىرى ئۇنى مەشھۇر كىشىلەر قاتارىغا كىرگۈزۈپ تونۇشتۇردى. تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرىمۇ ئۇنى مەخسۇس تونۇشتۇردى. جۇئېنلەي زوڭلى ئايتىللا قاتارلىقلارنى «سىلەر ئەلچىلىرىمىز قىلالمىغان ئىشلارنى قىلدىڭلار، رەھمەت سىلەرگە!» دەپ ماختىدى، شىاڭگاڭ گېزىتلە-

ری ئایتللا قاتارلىق ئۇچ ئارتىسنى «شەرقنىڭ ئۇچ تەۋەررۇكى» دەپ ئاتىدى. ياپونىيە سۇئىشەن بالىت ئۇيمىكىنىڭ مەسئۇلى چىڭ شۇي چىڭخۇ ئايتللانىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرگەندىن كېيىن: «ۋاقىت كىشىگە رەھىم قىلمايدۇ، ئەمما ئايتللانىڭ سەنئەت باھارى ساقلىنىپ قاپتۇ» دېدى. ئايتللا 1962 - يىلى مەملىكەتلىك سەت ياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، 1964 - يىلى 3 - نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، 1965 - يىلى كومۇنىستىك پاشلار ئىتتىپاقى مەملىكەتلىك 9 - قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ھەيئەت رىياسەتىنىڭ ئەزاسى، 1978 - يىلى 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ھەيئەت رىياسىتىنىڭ ئەزاسى، مىللىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ ئەزاسى بولدى. 1979 - يىل 11 - ئايدا شەرەپ بىلەن جۇڭگو كومۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى بولدى. 1980 - يىلى مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇدىرىيەت ئەزاسى، 1983 - يىلى سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 6 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، 1986 - يىلى جۇڭگو خەلقىنىڭ چەت ئەللەر بىلەن مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، 1988 - يىلى مەملىكەتلىك سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى 7 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولدى. بىراق ئايتللا شان - شۆھرەت ئالدىدا گاڭگىراپ - مەڭدەپ قالمىدى، ئۇچۇپ كەتمىدى، مەغرۇرلىنىپ غادايمىدى، بەلكى سەنئەتنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە قاراپ داۋاملىق ئۆرلىدى.

«مەن پارتىيە، ۋەتەن، خەلقنىڭ قىزى. ماڭا شەرەپنى شۇلار بەردى. مەن ئۆزۈمنى ئۇسسۇل سەنئىتىگە بېغىشلىغان. بۇ مېنىڭ پارتىيە، ۋەتەن، خەلقىمگە شەرەپ يارىتىشىمدىكى قورالىم. — دەيدۇ. ئايتللا دائىم، — مېنىڭ ھاياتىم ئۇسسۇل بىلەن چەمبەرچاس باغلانغان. سەنئەت مەسلىسىدە خەلقنى ئەخمەق قىلىشقا بولمايدۇ. ھەقىقىي، يۇقىرى سۈپەتلىك سەنئەت نومۇرلىرىنى خەلقتە تەقدىم قىلىش - سەنئەتكارنىڭ ۋىجدانى بۇرچى. مەن مەشقنى كۆچەيتىپ، قان — تەرىم بىلەن خۇش پۇراق ئۇسسۇل گۈللىرىنى ئېچىلدۇرۇپ خەلقتە تەقدىم قىلىمەن.»

قەدىق يىللىق ئۆمرىنى ئۇسسۇلغا بېغىشلىغان سەنئەتكار

ئۆمەر ئىمىن

ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلى ئۇزۇن تارىخقا ۋە ئۆزىگە خاس شەكىلگە، مەزمۇن جەھەتتىن خىلمۇ خىللىققا ئىگە. ئاپتونوم رايونىمىزدا بۇۋاي، مومايلاردىن تارتىپ سەبى قىز - ئوغۇللارغىچە ئۇسسۇل ئويناشنى ياخشى كۆرىدۇ. توي - تۆكۈن، تەنتەنىلىك مۇراسىملار ئۇسسۇلسىز ئۆتمەيدۇ.

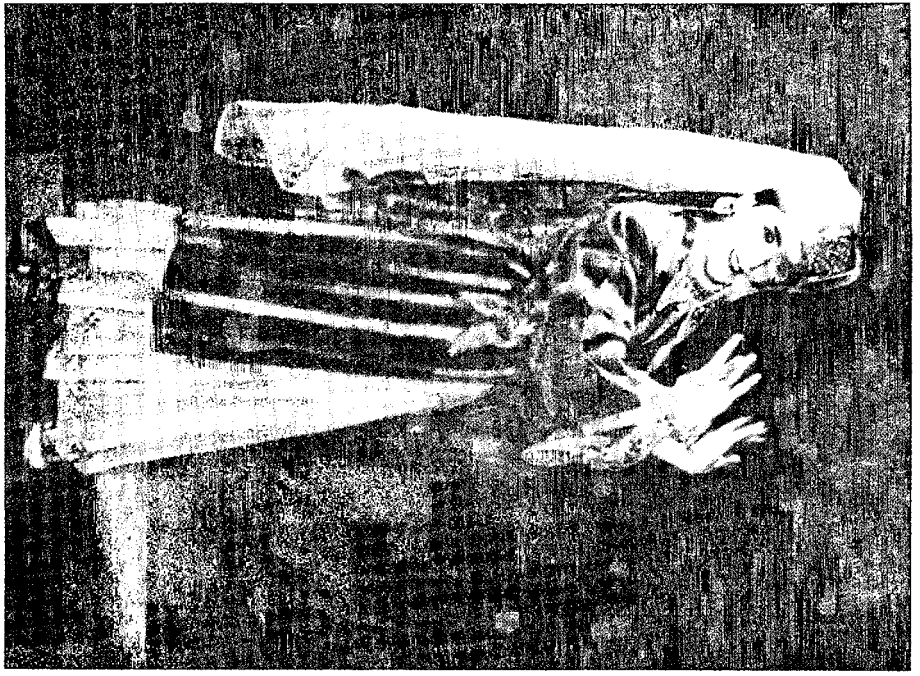
زەيىنەپ سىدىق ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنىڭ ئۆزگىچىلىكى ۋە مىللىي شەكىلگە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى بۈگۈنكىدەك جەزبىدار، گۈزەل، شوخ ھەرىكەتلەر بىلەن بېيىتىپ، يېڭى دەۋر روھىغا ئىگە قىلىش جەھەتتە ناھايىتى زور ئىشلارنى قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئىجادىي سەنئىتى بىلەن پۈتۈن ئۆمرىنى ئۇسسۇلچىلىرىمىزنىڭ بىرى.

زەيىنەپ سىدىق 1928 - يىل 11 - ئاينىڭ 17 - كۈنى سوۋېت ئۆزبېكىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەرغۇلان شەھىرىدە بىر مەرىپەتپەرۋەر سودىگەر ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. 1932 - يىلى ئاتا - ئانىسى بىلەن قەشقەرگە كۆچۈپ كېلىپ، ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئۇ 1937 - يىلىنچە ئائىلە تەربىيىسىدە بولدى. 1947 - يىلىنچە باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە دارىلمۇئەللىمىندە ئوقۇدى.

زەيىنەپ سىدىقنىڭ مىللىتى ئۆزبېك بولسىمۇ ئۆسمۈرلۈك دەۋرىدىكى ئۇيغۇر مىللىي سەنئىتىگە، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىغا تولىمۇ قىزىقاتتى. ھەۋەسنىڭ تۈرتكىسى بىلەن كېيىنچە ئۇ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچى قىزلىرىنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشى ۋە ئۆ-

گەتشى بىلەن بىر نەچچە ئۇسسۇل پەدىلىرىگە قول كۆتۈرۈپ، ئاياغ ئېلىشنى ئۆگىنىۋالدى. تۇيۇ - تۆكۈنلەرگە ئانىسى بىلەن بىللە بارغاندا، قىز دوستلىرىنىڭ ئۇسسۇلغا تارتىشى بىلەن سورۇندا ئۇسسۇل ئويناپ، مېھمانلارنىڭ قىزغىن ماختاشلىرىغا سازاۋەر بولدى. بۇ، ئۇنىڭ ئۇسسۇلچى بولۇپ يېتىلىشىگە چېچىلغان تۇنجى ئىلھام چاچقۇسى بولدى. ئۇ قاتناشمىسا ئايالالار سورىنى قىزىمايتتى. جامائەتچىلىك ئىچىدە «ئۆزبېك قىزى زەيىنەپ ئۇسسۇلغا ئۇستىكەن» دېگەن گەپلەر تارالدى. بۇ خەۋەر قۇلاقتىن - قۇلاققا يېتىپ، كەسپىي سەنئەتچىلەرنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشتى. «ئالتۇن قەدىنى زەرگەر بىلەر» دېگەندەك، ئۇنىڭ زىلۋا قامىتى، بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئويناشتىكى شوخ، چەبدەس ھەرىكەتلىرى ئۇلارنى جەلپ قىلدى ۋە سەنئەت ئۆمىكىگە تونۇشتۇرۇپ ئۇنى ئۇسسۇلچىلىققا قوبۇل قىلدى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى باشلاندى...

زەينەپ سىدىق 1952 - يىل 10 - ئايدا «شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل، دراما ئۆمىكى» گە يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن دەسلەپ كوللېكتىپ ئۇسسۇل، كېيىنچە يالغۇز ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇندىدى. ئۇ گەرچە بىرەر سەنئەت مەكتىپىدە مەخسۇس بىلىم ئېلىشقا مۇيەسسەر بولالمىغان بولسىمۇ، بېشىقەدەم داڭلىق سەنئەتكارلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ياردەم بېرىشى ۋە يېتەكلىشى ئارقىسىدا، ئۇسسۇل ماھارىتىنى ئىگىلەشتە ئۆز تىرىشچانلىقىنى جارى قىلدۇرۇپ، جاپاغا چىداپ مەشق قىلىپ ئارىدىن ئۆزۈن يىل ئۆتمەي كۆزگە كۆرۈنگەن ئۇسسۇلچى بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئۇچۇن تۆككەن تەرى بىكار كەتمىدى. 1953 - يىلى مەملىكەت بويىچە بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ رەتلەنگەن مىللىي «ناغرا ئۇسسۇلى» نى ئويناپ، تالانتىنى نامايان قىلىپ بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. بۇ ئۇنىڭ سەھنە ھايا-

تىدا تۇنجى قېتىم قىسقان زەپەر گۈلى بولدى.

1956 - يىل 9 - ئايدا «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى» بىلەن زەينەپ سىدىقموۋ سوۋېت قازاقىستان، قىرغىزىستان، ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستان جۈمھۇرىيەتلىرىنىڭ مەركەزلىرى ۋە چوڭ شەھەرلىرىدە ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ ئۆزى يالغۇز ئورۇندىغان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مىللىي «ناغرا ئۇسسۇلى» نى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئويناپ ئاندىن باشقا «قەشقەر سەنىمى»، «گۈلەمچىلىك ئۇسسۇلى»، دولانچە «جۇلا سەنىمى»، خەنزۇچە «چاي تېرىش ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئويناشقا قاتنىشىپ تاماشابىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ، ۋەتەن، خەلقىمىزگە شان - شەرەپ كەلتۈرگەن ھەم شۇ جۈمھۇرىيەتلەرنىڭ گېزىت - ژۇرناللىرىدا تونۇشتۇرۇلدى. زەينەپ سىدىق ئويۇن قويۇش جەريانىدا ھارغىنلىق ھېس قىلماي جۈمھۇرىيەتنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلىرىدىن ئۆزبېكچە «كاتتا ئۇسسۇلى»، «رەز ئۇسسۇلى»، «سۇ بويىدا» (كوزا ئۇسسۇلى)، «لەرزان ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئەينەن ئۆگىنىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى سەھنىلىرىدە نامايان قىلدى. يۇقىرىقىلاردىن باشقا ئۇ، يالغۇز ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا «تەخسە ئۇسسۇلى»، «چىنە - چەينەك ئۇسسۇلى»، «سەيلە ئۇسسۇلى»، «لەغمەنچىلىك ئۇسسۇلى»، «ھەكمت ئۇسسۇلى»، «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «كورلا سەنىمى»، ئۆزبېكچە «جانان»، «مۇناجات» ئۇسسۇللىرى، تاتارچە «خۇشاللىق ئۇسسۇلى»، موڭغۇلچە «ئوردۇس ئۇسسۇلى»، چاۋشەنچە «يەلپۈگۈچ ئۇسسۇلى»، خەنزۇچە «لىنتا ئۇسسۇلى»، رۇمىنىيىچە «بوتۇلكا ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى يالغۇز ياكى كوللېكتىپ ئويناپ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ يېزا - قىشلاق، زاۋۇت - فابرىكىلىرىدىكى ھەر مىللەت خەلقى ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى كەڭ تاماشىبىنلا

لار ئارىسىدا ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلدى.

زەينەپ سىدىق ئويۇن قويۇش پۇرستىدىن پايدىلىنىپ ھەر قايسى جايلاردىكى داڭلىق ئۇسسۇلچىلار بىلەن تونۇشۇپ، ئۆز ئارا تەجرىبە ئالماشتۇرۇش ئارقىلىق تەدرىجىي ھالدا ئۇسسۇلچىلىق جەھەتتىكى بىلىمىنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ كەسپىي جەھەتتە نەزەرىيىۋى ئاساس تىكلىدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان ئىشتىياقى بارا - بارا ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە بولغان ھەۋىسىنى قوزغىدى. ئۇ خەلق ئىچىگە چۆكۈپ، خەلق سەنئىتى بايلىقىدىن «گۈھەر قېزىش» نى ئالدىنقى ئورۇنغا قويىدى. خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆز-گىنىش بىلەن تەڭ تەقلىد قىلىشنى بىرلەشتۈردى. تەكرار - تەكرار ئىزدىنىپ، ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە قەدەم قويىدى ھەمدە ئۇسسۇل تاكىتى ۋە بۆلەكلىرىدىكى ھەر بىر ھەرىكەتنى مەشقتىن ئۆتكۈزۈپ، ئىجاد قىلغان ئۇسسۇلى ئۈستىدە پىشقەدەم ئۇستازلارنىڭ پىكرىنى ئالدى. كەمچىلىكلىرى بولسا ئەستايىدىل تۈزەتتى. شۇنداق قىلىپ زەينەپ سىدىق ئىجادىيەتكە كىرىشىش نەتىجىسىدە «باھار ئۇسسۇلى»، «ئايالار ھۆرلۈكى»، «پاختا ئۇسسۇلى»، «ئىلى سەنەمى»، «ئەمگەكچى قىز»، «مايسا ئۇسسۇلى»، «تارىم قىزى»، «ياغلىق ئۇسسۇلى»، «باراڭ ئاستىدا»، «فابرىكىدىكى ئاچا - سىمكىل» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى، مەرھۇم ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى ھاجى راخمان بىلەن، «دولان سەنسى» نى ئۇسسۇل يېتەكچىسى ئىبراھىمجان بىلەن، «گۈلزارىم ۋەتەن»، «ئالمىلىق باغدىكى خۇشال قىزلار»، «گۈزەل ئۆزبېك قىزلىرى» قاتارلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىپ، بۇلاردىن بەزىلىرىنى ئۆزى ئورۇندىدى. بەزىلىرىنى باشقىلارغا ئۆگەتتى. بۇ، ئۇنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىگە تۇشقان ئىجادىي تۆھپىلىرىنىڭ بىر قىسىم مېۋىسى. بۇ ئۇسسۇللار مىللىي شەكىلگە، رەڭدارلىققا ئىگە بولۇپ، دەۋرىمىز خەلقىنىڭ ۋەتەنگە بولغان يالقۇنلۇق مۇھەببىتىنى بەختىيار ھاياتنى گۈزەل ئىستىقبالغا بولغان تەلپۈنۈشىنى جۇشقۇن، جىلۋىدار ھەرىكەت ۋە ئىپادىلەر بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن. «فابرىكىدىكى ئاچا - سىمكىل» ئۇسسۇلى 1964 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بويىچە

ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «مۇنەۋۋەر ئەسەر» بولۇپ باھالىنىپ، مەملىكەتلىك كۆرەككە قاتناشتۇرۇلىدىغان نومۇرلار قاتارىغا كىرگۈزۈلگەن. «دولان سەنىمى» 1979 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. «تارىم قىزى»، «گۈلزارىم ۋەتەن»، «گۈزەل ئۆزبېك قىزلىرى» قاتارلىق ئۇسسۇللارمۇ سەنئەتكارلارنىڭ ۋە جامائەتچىلىكنىڭ مۇناسىپ باھاسىغا ئېرىشىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولۇپ كەلمەكتە. ئۇ، 1985 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىغا بېغىشلاپ ئىشلەنگەن چوڭ تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ شادلىقى» غا قاتنىشىپ، ئۈچىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتتى دەپ ئەنگە ئېلىندى.

زەينەپ سىدىق 1986 - يىلى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كومموپارتىيىسىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىندى. ئۇ ھازىر جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار شۆبە جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى.

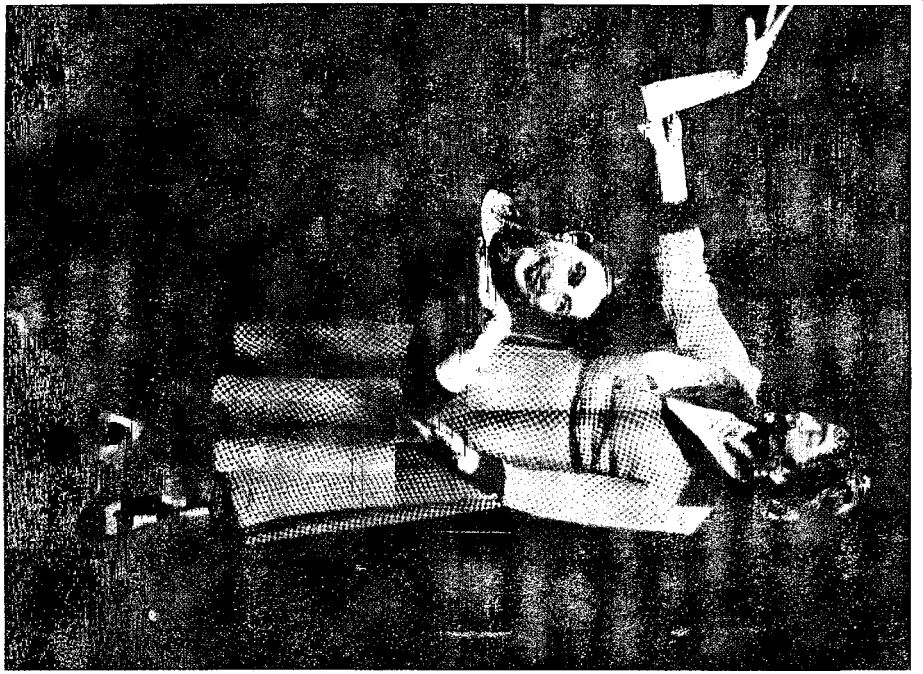
1987 - يىل 2 - ئاينىڭ 11 - كۈنى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ خەنزۇچە «تىيانشان ئېترافىلىرىدا» پروگراممىسىدا زەينەپ سىدىقنىڭ قىرىق يىللىق سەھنە ھاياتىي تۆھپىسى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇلدى. ئۇ يالغۇز ئۇسسۇل ئويناش ۋە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىش بىلەنلا شۇغۇللىنىپ قالماي، ئۇسسۇلچى تەربىيىلەش، شاگىرت يېتىشتۈرۈش، ئۇسسۇل سەنئىتىگە رېژىسسورلۇق قىلىش جەھەتتىمۇ خېلى نۇرغۇن ئەمگەك سىڭدۈردى. سەنئەت گۈلزارىمىزدا كۆزگە كۆرۈنگەن تالانتلىق ئۇسسۇلچىلىرىمىزدىن مەريەم ناسىر، خەلچەم سىدىق، رەيھانگۈل، ھۈرنىسەت، خەلچەم راخمان، دىلنار، گۈلباھار قاتارلىقلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە زەينەپ سىدىقنىڭمۇ ئالاھىدە تۆھپىسى بار. بۇ، پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك تۆھپە سەنئىتىمىز تارىخىدىن مۇناسىپ ئورۇن ئالغۇسى.

سەنئەتكار باغۇەن

تۇرسۇنئاي يۇنۇس

مەملىكىتىمىز ئازاد بولۇپ، جۇڭگودىكى ھەرقايسى مىللەتلەرگە ئوخشاش ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدىمۇ گۈللىنىش دەۋرى باشلاندى. 1951 - يىلى غەربىي شىمال سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ مىللىي فاكۇلتېتىغا ھەر مىللەت پەرزەنتلىرىدىن قىرىق نەپەر ئوقۇغۇچى تۇنجى قېتىم قوبۇل قىلىندى. بۇ ئوقۇغۇچىلار ئوقۇش پۈتتۈرۈپ شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا سەنئەت فاكۇلتېتى تەسىس قىلىندى. شۇ ئاساستا پەيدىنپەي تەرەققىي قىلىپ سەنئەت ئىنستىتۇتى قۇرۇلدى.

ئۇسسۇل كەسپى بويىچە تەربىيىلەنگەن ئوقۇغۇچىلار ئارقىمۇ ئارقا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى شەھەر، ۋىلايەت ۋە ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمەكلىرىگە بېرىپ ئۇسسۇلچىلىق كەسپىي تايانچىلىرىدىن بولۇپلا قالماستىن، بەلكى ئۇسسۇلنى زور تەرەققىياتلارغا ئېرىشتۈردى. پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن ئاپتونوم رايونىمىزدا بىر تۈركۈم ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرى، ئۇسسۇل رېژىسسورلىرى، ئاتاقلىق ئۇسسۇل چولپانلىرى ئارقا - ئارقىدىن يېتىشىپ چىقتى. ئۇلار مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئۆز تالانتىنى نامايان قىلىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شۆھرىتىنى تارتىپ كېلىۋاتقان ئۇسسۇل چولپىنى خەلچەم سىددىق، ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى، ھۈرمەتكە سازاۋەر كىنو ئارتىسى رەيھان ئابلىز، ئۈمىدلىك ئۇسسۇلچى ھەبىبەلەرنىڭ زوق - شوخ ۋە جەزىبىدارلىق بىلەن ئورۇندىغان ئۇسسۇل نو-

مۇرلىرىنى كۆرگىنىمىزدە ئۇنى ئۆز پەرزەنتىدىنمۇ ئارتۇق كۆرۈپ تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن سۆيۈملۈك ئۇستازلارنى سۆيۈنۈش ۋە ھۆرمەت بىلەن تىلغا ئالىمىز، ئەلۋەتتە.

مىليونلىغان يۈرەكلەر «ئۇلۇغ» سۆزىنى ئىنسان روھى ئىنژېنېرى بولغان ئوقۇتقۇچىلارغا بېرىلگەن ئەڭ ياخشى باھا دەپ قارايدۇ. چۈنكى ئوقۇتقۇچى ئىنسانىنىڭ ئىككىنچىسى ئانىسى، ئىنسان دىلىنى يورۇتقۇچى چىراغ، ئەجدادلارنىڭ ۋارىسلىرىنى يېتىشتۈرۈش يولىدا كۆيۈۋاتقان شام. تاريختىن بۇيان ئۇلۇغ ئاتلىپ كېلىۋاتقان كىشىلەرنىڭ شان - شەرىپىگە ئۇل بولۇپ كەلگەن كىشى ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك مۇقەددەس ئۇستازى.

شىنجاڭ سەنئەت شۆيۈەنى ئۇسسۇل فاكۇلتېتىنىڭ پېشقەدەم ئوقۇتقۇچىسى، لېكتور زەينەپ سابىت ئوتتۇز ئۈچ يىلدىن بۇيان سەنئەت ماتارىپى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەپ، دەۋرىمىز ئۈچۈن ئارقا - ئارقىدىن كۆپلەپ ئۇسسۇلچىلارنى يېتىشتۈرۈپ بېرىۋاتقان ئەنە شۇنداق ھۆرمەتكە سازاۋەر باغۋەنلەرنىڭ بىرى.

زەينەپ سابىت 1936 - يىلى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئىشچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1943 - يىلى ئۈرۈمچى شەھىرىدىكى 6 - باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1948 - يىلدىن 1951 - يىلغىچە سابىق ئۈرۈمچى قىزلار 2 - ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇدى. 1951 - يىلى ئون بەش ياشلىق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى زەينەپ سابىت غەربىي شىمال سەنئەت ئىنستىتۇتىنىڭ مىللىي فاكۇلتېتىغا قوبۇل قىلىندى. ئاتاقلىق پېشقەدەم ئۇسسۇلچى، مىللىي فاكۇلتېتنىڭ مۇدىرى قەمبەرخانىمنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولغانلىقىنى ئاڭلىغاندا، بۇنى ئۆزى ئۈچۈن زور بەخت - ئامەت، شېرىن چۈشنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشى دەپ قارىدى. يېڭى جۇڭگو، ئۇنىڭغا كەڭ قۇچاق ئاچتى. يېڭى بەخت شادلىقى جۇشقۇن كەيپىياتى ۋۇجۇدىنى قاپلىدى. ئۇ شۇ دەۋردىكى نۇرغۇنلىغان ياش

تىزلارغا ئوخشاش شوخ، رومانتىك ئىدى، يېڭى تەرەققىيات، كەلگۈسى بەختلىك تۇرمۇشقا، غايىگە ئىنتىلەتتى، لې تولستوينىڭ «غايە يول كۆرسەتكۈچى نۇرلۇق چىراغ، غايە بولمىسا قەتئىي تەۋرەنمەس يۈنىلىش بولمايدۇ» دېگەن سۆزىنى ئېسىدە چىڭ تۇتاتتى. كەلگۈسىدە ياخشى بىر ئۇستۇلچى بولۇش غايىسىنى تىكلىگەن بۇ قىز ئۇسسۇلنىڭ دەسلەپكى ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىنىشكە باشلىدى. ئۇ بالىت ئۆگەنگەندە ئۆزىگە تەلەپچان، قاتتىق بولۇپ، چېكىلىرىدىن مۇنچاق - مۇنچاق تەر چىققۇچە ھەرىكەت قىلدى. چۈنكى بالىت ئۇسسۇلى بەدەننى گۈزەللەشتۈرۈپ، يېنىك، چەبدەس قىلىشتا ناھايىتمۇ مۇھىم ئىدى. ئۇنىڭ ئۇسسۇلچىلارغا خاس زىلۋا تۇرقى، يارىشىملىق بەستى، مۇزىكا سېزىمچانلىقى مىللىي ئۇسسۇل ئويناش ماھارىتىنى تېز ئىگىلەشتە ئۇنى ئەۋزەللىككە ئىگە قىلغانىدى. ئۇ قەمبەرخانسىمنىڭ ئۆز قىزىدىنمۇ ئارتۇق مېھرىبانلىق بىلەن ئۆگىتىشى ئۆزىنىڭمۇ ئۇسسۇلدىكى مىللىي ئالاھىدىلىكلەرنى تېرىشىپ ئۆزلەشتۈرۈشى ئارقىسىدا ئۇسسۇلدىكى تالانتى بارا - بارا كۆزگە كۆرۈندى. جاپالىق ئۆگىنىشتە ئېرىشكەن دەسلەپكى نەتىجىلىرى ئۇنىڭغا تېخىمۇ زور غەيرەت - شىجائەت بېغىشلىدى. ئۇ تۇنجى قېتىم قەمبەرخانىم ئىجاد قىلغان «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئورۇندىدى. ئۇنىڭ ھەرىكىتى سىلىق، قەدىمى يېنىك ئىدى. قولىنى ئازادە كۆتۈرۈپ تەخسىنى ئۇدارغا تەگكەش قىلىپ چېكىپ، خۇش خۇي تەبەسسۇم بىلەن ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندا ئۇنىڭغا قاراپ تۇرغان ئۇستازى چىن قەلبىدىن سۆيۈنۈپ كەتتى. ساۋاقداشلىرى قىزغىن ئالقىش ياڭرىتىپ رىغبەتلەندۈردى. شۇنداق قىلىپ ئۇستازىنىڭ ئىزىنى بېسىپ پەيدىنپەي ئالغا ئىلگىرىلىدى.

بىر ئىنسانىنىڭ ھەقىقىي قابىلىيەتلىك ئادەم بولۇپ يېتىلىشى ئۈچۈن يالغۇز كەسپىي جەھەتتىن ئۆسۈپ يېتىلىشىلا كۇپايە

قىلمايدۇ. ئۇ يالغۇز كەسپىي جەھەتتىن ئۆسۈپ يېتىلىشىگە ئەھمىيەت بېرىپلا قالماستىن، بەلكى ئەقلىي، ئەخلاقىي جەھەتلەردىنمۇ ئۆزىگە تەلەپچان بولدى. زېمىنەپ سابىت 1952 - يىلى ئىتتىپاق قوينىغا كىردى. 1953 - يىلى ۋەتەن، خەلقىمىزنىڭ ئۇلۇغ چىنچى قېتىملىق ھال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە چاۋشيەن ئالدىنقى سېپىگە بېرىپ، شەرەپ بىلەن ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپ «تەخسە ئۇسسۇلى»، ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «مۇناجات»، قازاقچە «ئەمگەك ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى زوق - شوخ بىلەن ئورۇندىاپ پىدائىي قىسىم جەڭچىلىرىنىڭ روھىغا ئىلھام بەردى.

1955 - يىلى ئۇنىڭ ھاياتىدا ئەڭ بەختلىك، ئۇنتۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇرغان بىر يىل بولدى. ئۇ جۇڭگو ياشلار ئۆمىكى تەركىبىدە ۋارشاۋاغا بېرىپ 5 - نۆۋەتلىك دۇنيا ياشلار فېستىۋالىغا قاتنىشىپ ھەرقايسى ئەللەردىن كەلگەن ياشلار ۋە سەنئەتكارلار بىلەن ئۇچراشتى ھەم ئۆمىكىمىز ئورۇندىغان سەنئەت كېچىلىكىدە «تەخسە ئۇسسۇلى»نى ئويناندى. ئۇ ھاياجانلانغان، شادلانغانىدى. ئۇ ئۆز ئۇستازىنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى دۇنيا سەھنىسىگە ئېلىپ چىقتى. ئۇ جۇڭگو ياشلار ئۆمىكى تەركىبىدە دانىيە، ئىسلاندىيە قاتارلىق ئەللەرگە ئويۇن قويغىلى بېرىپ، ئۆزىنىڭ سەنئەت تالانتىنى يەنە بىر قېتىم نامايان قىلدى. زېمىنەپ سابىت ئەنە شۇ چاغلارنى ئەسلىگىنىدە ھازىرمۇ بەخت ياشلىرى مەڭزىدە مەرۋايىتتەك يالتىرايدۇ. ئۇ ئەگەر شۇ پېتى سەھنە ھاياتىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئۇسسۇل ئارتىسى بولغان بولسا، بەلكى ھازىرغىچە داڭلىق ئۇسسۇل چولپىنى بولغان بولاتتى. بىراق ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىختىساس ئېگىلمىرىنى يېتىشتۇرۇش ئۈچۈن ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىنى تاللىۋالدى.

ئۇ، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى، مول، ئىزۇڭ تالېخمي مەدەنىيەت ئەنئەنىسىگە، ئۇسسۇل بايلىقىغا ئىگە. «ئۇرۇق

چاچسامىلا چوقۇم مول - ھوسۇل ئالالايمەن» دېگەن ئارزۇنى قەل
بىگە پۈكتى.

ئۇ ئۇستاز بولدى. ئۇستاز نەقەدەر ئىللىق سۆز — ھەا
زەينەپ سابىت ئەجىر - مېھنەت دېگىنىدا توختىماي ئۈزۈپ،
سەنئەت گۈلزارلىقىدا بىر توپ غۇنچىلارنى تەربىيىلەشكە بەل
باغلىدى. كەسپىي ئېھتىياجى تۈپەيلى ئۇسسۇل كەسپىگە قوبۇل
قىلىنغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ كىچىكى ئون بىر - ئون ئىككى ياش،
چوڭلىرى ئون بەش ياشلاردا ئىدى. بۇ ئوقۇغۇچىلار مەكتەپكە
كەلگەندە چاچلىرىنى تۈزۈكمۇ تارىيالمايدىغان كىچىك، سەددا
بالىلار ئىدى. ئەمدىلا خىزمەتنىڭ بىرىنچى قەدىمىنى باسقان
ياش قىز زەينەپ سابىت ئۇلارغا پۈتۈن مېھرىنى تۆكۈپ ئۇستاز
ھەم ئانا بولدى. ئۇ زېھنىي قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىپ كۆز ئالدى
دا ئۇنىڭغا تەلمۈرۈپ تۇرغان ئوقۇغۇچىلارغا خۇددى ئۇستازى
ئۆزىگە تەلەپ قويغاندەك تەلەپ قويۇپ، ئۇسسۇل ئۆگىتىشكە
باشلىدى. مەلۇمكى، ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلى ئۆزىنىڭ بەدىئىي
گۈزەللىك يارىتىشتىكى ئۇسسۇللۇق شەكىللىرىنىڭ كۆپ خىللىقى
بىلەن مەشھۇر بولۇپ قالماي، يەنە ئۆزىنىڭ مەنىۋى
ھېسسىياتىنى ئىپادىلەشتىكى نەپىس ۋاستىلىرىنىڭ كۆپلىكى بىلەن
مۇ مەشھۇر. ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلچىلىقى بەدەنىنىڭ مەلۇم
قىسىمىدىلا ئەمەس، بەلكى پۈتۈن بەدەنىنىڭ ھەممە قىسىملىرىدا
گۈزەل، رېتىملىق ھەرىكەتنى ۋە ھېسسىياتنى ئىپادىلەش ئەۋزەل
لىكلىرىگە ئىگە. ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ گۈزەللىكى، نەپىسلىكى
ۋە ھېسسىياتنىڭ لىرىكىلىقى ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇللىرىنىڭ
تۈپ ئالاھىدىلىكى. زەينەپ سابىت ئوقۇغۇچىلارغا بىر تەرەپتىن
نەزەرىيە سۆزلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇسسۇل ھەرىكەت
لىرىنى ئۆگىتەتتى. ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا «تەخسە ئۇسسۇلى» نى ئۆ
گەتكەندە ھەر بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ھەرىكىتىنىڭ سىلىق، نەپىس
بولۇشىنى، خۇددى دېگىزدا ئۈزۈۋاتقان قېيىقتەك مېڭىشنى تە

لەپ قىلاتتى. بېشىدا پىيالە، قولىدا تەخسە چېكىش بىلەن مۇ-
زىكا رېتسىگە ماسلاشتۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناش ئۇنچىلا ئاسان
ئىش ئەمەس. ئۇنىڭغا يۇقىرى ماھارەت، ئەقىل - پاراسەت
كېرەك. زەينەپ سابىت ھەربىر ئوقۇغۇچىغا ھەربىرىنى قايتا -
قايتا كۆرسىتىپ، زېرىكمەستىن ئۆگىتىپ ئاخىر مۇۋەپپەقىيەت
قازاندى. قىزلار خوددى كۆلدىكى نېلۇپەر گۈللىرىدەك لەرزان
ھەربىرىمۇ قىلاتتى. لېكىن ئۇلارنىڭ ئېسى - يادى ھەربىر
بىلەن بېشىدىكى پىيالە، قولىدىكى تەخسىدە بولغاچقا، چىرايى
نىڭ قانداق بولۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلالمايتتى. نېمە قى-
لىش كېرەك؟

مۇزىكا توختىدى. زەينەپ سابىت ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ:
«توختاڭلار قىزلار، ياخشى ئويىنىدىڭلار» دېدى. ئۇستازنىڭ
سۆزى ئوقۇغۇچىلارنى خوش قىلدى. ئۇنىڭغا مەلۇمكى، ئۇيغۇر
مىللىي ئۇسسۇللىرىغا ئالاھىدە گۈزەللىك بېغىشلاپ تۇرغان نەر-
سە قول، پۇت ھەربىرىمۇ تاشقىرى بەدەن ھەربىرى، باش ھەربىرى،
قىياپەتنى ئىپادىلەشتىكى رېتىمدارلىقى، مەنىدارلىقى ۋە ئۇلارنىڭ بىر - بىرىگە يېقىنلىقىن ماسلىشالا-
يدىغانلىقىدۇر. ئۇ مانا مۇشۇنداق ئەۋزەللىكىنى جارى قىلدۇرغان-
دىلا، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى يۇقىرى ماھارەتكە ئىگە قىلدۇرغىلى
بولىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇ ئۇسسۇل ۋە ئۇسسۇل ئويناش-
تىكى ھېسسىيات ۋە قىياپەت توغرىسىدا مسالار بىلەن سۆزلە-
دى. ئاخىردا «قېنى قىزلار، ئەمدى ھەربىرىمىز، مۇزىكا، قىياپەت،
ھېسسىياتنى بىر - بىرىگە ماسلاشتۇرۇپ ئويناڭلار» دېدى.
ئوقۇغۇچىلار ئۇستازنىڭ سىلىق ئەمما مەنىلىك سۆزلىرىدىن ئۆزلىرى-
نىڭ ئۇسسۇل ئويناشتا قىياپەتكە سەل قارىغانلىقلىرىنى بىلىشتى.

ئۇ 1957 - يىلى ئوقۇغۇچىلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ تەكرىتبىغ-
لىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىدىكى يېزا - قىشلاقلارغا، چارۋىچىلىق
رايونلىرىغا بېرىپ خەلق تۇرمۇشى، خەلق سەنئىتى بىلەن تونۇش-

تى. خەلق ئىچىدە ساقلىنىپ كەلگەن مۇنەۋۋەر ئۇسسۇللارنى ئۆگەندى. خەلق ئۇسسۇللىرى ئەمگەكچى خەلق تەرىپىدىن يارىتىلغان، كەڭ خەلق ئاممىسى ياخشى كۆرىدىغان ھەم خەلق ئىچىدە كەڭ تارقالغان بولۇپ، بۇ ئۇسسۇللاردا روشەن مىللىي ئالاھىدىلىك، مىللىي شەكىللەر بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار بۇ خىل تۇرمۇش ئەمەلىيىتى، سەنئەت ئەمەلىيىتى ئارقىلىق خەلق ئۇسسۇلى بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشىش ۋە تونۇشۇش پۇرسىتىگە ئىگە بولغان بولسا، زەينەپ سابىت مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىك قوللانمىلىرىنىڭ ئاساسىنى تىكلىدى. ئۇ چارە - تەدبىر ئىزدەپ، ئۇسسۇل سىنىپلىرىدا دەرسلىك يوق بولۇشتەك قىيىنچىلىقنى يېڭىش ئۈچۈن، قەمبەر خانىم رەتلىگەن دەرسلىك ئاساسىدا باشقا ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىرلىكتە دەسلەپكى قەدەمدە دەرسلىك رەتلەشكە قاتناشتى. قەمبەرخانىم بىلەن بىرلىكتە ئۇيغۇر ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىگە ئايرىم - ئايرىم ئىسىم قويدى.

ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىدىكى سالام، پۇت ھەرىكىتى، قول ھەرىكىتى، ئۇسسۇلنىڭ ئاساسىي شەكلى ۋە ئۇسسۇل مەشىق ھەرىكەتلىرىنى رەتلەشكە يارەملەشتى. ھەر بىر ھەرىكەتكە قويۇلغان بۇ ئىسىملار شۇ پېتى قوللىنىلىپ، تولۇقلىنىپ ھازىر ئىلمىي ئاساسقا ئىگە بولدى. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تىرىشچانلىقى نەتىجىسىدە 1958 - يىلى ئۇيغۇر ئۇسسۇلى توغرىسىدا دەسلەپكى قەدەمدە بىر يۈرۈش ئوقۇتۇش ماتېرىيالى بارلىققا كەلدى. ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىمۇ دەرس ئەمەلىيىتى جەريانىدا تولۇقلىنىپ، سالماق لىققا، جەزبىدارلىققا ئىگە بولدى ۋە ئۆزگىچە بەدىئىي ئۇسلۇب ۋۇجۇدقا كەلدى.

زەينەپ سابىت ئوقۇتۇش سۈپىتىنى ئۆستۈرۈش، تالانت ئىگىلىرىنى كۆپلەپ يېتىشتۈرۈشتە سەنئەت پىداگوگىكىسىنى ئىگىلەشنىڭ مۇھىملىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. شۇڭا ئۆز سىنىپىدىكى ھەر مىللەت ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ئائىلە ئەھۋالى، خاراكتېرى،

ئارزۇسى، پىسخىك ئالاھىدىلىكلىرىنى كۆزىتىپ، ئۇلارنىڭ قىينىچىلىقلىرىغا ياردەم بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىدىيىۋى، كەسپىي جەھەتتىن ئەتراپلىق ئۆسۈپ - يېتىلىشىگە ئەھمىيەت بەردى.

ئۇ مىللىي ئۇسسۇل دەرسى ئۆتۈشتە ئىمكانقەدەر ئۆزى ئىگىلىگەن قەمبەرخانىمنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسسۇل تىلىنى ۋە ھەرىكەتلىرىنى ئوقۇغۇچىلارغا سىڭدۈرۈشكە تىرىشتى. بۇ جەھەتتىن ئۇنىڭ كۆرسەتكەن تىرىشچانلىقىنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدۇ.

زەينەپ سابىت 1962 - يىلى تۇغقان يوقلاش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقىغا باردى. ئۇ شۇ قېتىمقى زىيارىتىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئاتاقلىق ئارتىسى مۇكەررەم تۇرغانبايېۋا بىلەن كۆرۈشتى ھەم ئۇنىڭ بىلەن شۇ ۋاقىتتىكى سوۋېت ئۆزبېك ئۇسسۇلىنىڭ تەرەققىياتى، مۇۋەپپەقىيەتلىرى توغرىسىدا سۆھبەتلەشتى، ئۆزئارا تەجرىبە ئالماشتۇردى. ئۇچاندەك ئىلگىرىلەۋاتقان شىنجاڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ سۈرئىتى بىلەن سىلىشتۇرۇپ پەرقلەر ئوستىدە ئىزدەندى. ۋەتەنگە قايتىدىغان چاغدا ئاتا-ئانىسى، ئۇرۇق-تۇغقانلىرى ئۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئېپقېلىش ئۈچۈن خىزمەت ئىشلىدى. ئۇ ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيەتتى، ئۆزىنى ئىللىق قوچىقىدا ئۆستۈرگەن پارلاق ئىستىقبالغا يول ئېچىپ بەرگەن گۈزەل ۋەتىنىنى، ئۆز خەلقىنى، ئۇستازلىرىنى تېخىمۇ قىزغىن سۆيەتتى. زەينەپ سابىت ئۇلارنىڭ يالۋۇرۇپ - يېلىنىشلىرىغا قارىماي ئۆز ۋەتىنىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۆز ۋەتىنىمنى سۆيىمەن، چۈنكى ۋەتىنىم ماڭا كۆچ - قۇۋۋەت، ئەقىل - ئىدراك بەرگەن. بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمراقى ئۇلۇغ خەلقىم ماڭا سەنئەت يولىنى ئېچىپ بەرگەن. مەن قانداق قىلىپ ۋەتىنىم، خەلقىم، ئۆزۈم سۆيگەن كەسپىمدىن ئايرىلاي؟»

ئۇ ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن تېخىمۇ زور غەيرەت-شىجائەت بىلەن جاپا - مۇشەققەتلىك يىللارنى باشتىن كەچۈرۈپ ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشنى داۋاملاشتۇردى. دەھشەتلىك بوران - چاپقۇنلارمۇ ئۇنىڭ ئىرادىسىنى بوشاشتۇرالمىدى. ياش

نوتىلار ئۇنىڭ جاپالىق ئەجرىدە چېچەكلەپ مېۋە بەردى.

ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئارىسىدىن خەلچەم سىدىق، رەيھان ئابلىزدەك ئوسسۇل چولپانلىرى، تاريباغاتاي سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باشلىقى قاسىم، قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئىجادىيەتچىسى، رېژىسسورى ئابلىمىت توختىغا ئوخشاش قابىلىيەتلىك كىشىلەر يېتىشىپ چىقتى. يېقىندا زەينەپ سابىت تۇغقانلىرىدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇپ ئالدى. خەتتە سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ ئاتاقلىق ئوسسۇلچىسى فىلورىدە مۇخبىرلارنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلغانلىقى «مېنىڭ ئوسسۇلچىلىق بولۇپ يېتىلىشىمدە قەمبەرخانىم بىلەن زەينەپ سابىتنىڭ رولى چوڭ» دېگەنلىكى يېزىلغان. بۇ سۆزلەر زەينەپ سابىتنى ھاياجانغا سالدى. پەخىرلىنىش تۇيغۇسىغا چۆمدۈردى. شۇنداق، زەينەپ سابىتنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ھەممە يەردە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرماقتا. ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ ئوسسۇل سەنئىتىنى دۇنياغا تونۇتماقتا. ئوسسۇل سەنئىتى ئۆز قەدىر - قىممىتىنى تاپقان، جاھان سەھنىلىرىدە ئالقىشلىنىۋاتقان مۇشۇنداق ئالتۇن دەۋردە ئۇنىڭ قەلبى قانداقمۇ ھاياجاندىن لەرزىگە كەلمىسۇن؟!

زەينەپ سابىت ئۇتۇقلار ئالدىدا مەغرۇرلانمىدى. قىينىچىلىقلار ئالدىدا بوشاشمىدى. ئۇ تېخىمۇ كۆپرەك ھەم ياراملىق ئىز باسارلارنى يېتىشتۈرۈش ئۈچۈن ئوقۇغۇچىلىرىغا تېخىمۇ تەلەپچان بولدى. ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا خەلق، تەشكىل، دۆلەت ئالدىدا مەسئۇلىيەتچان بولۇش پوزىتسىيىسىنى تۇتتى. ھەر قېتىم ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتا نۇرغۇنلىغان قىينىچىلىقلارغا دۇچ كېلەتتى. بەدەن قۇرۇلۇشى، چىراي شەكلى، مۇزىكا سېزىمچانلىقى ياخشى دەپ قارىغان بالىلارنى ئاتا - ئانىلىرى سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇشقا بەرمەيتتى، ئۇنىڭ ئەكسىچە سەنئەت ئۆلچىمىگە توشمايدىغان، كەلگۈسىدىمۇ سەنئەتچى بولۇش ئىستىقبالى بولمىغان بالىلارنى بولسا يېقىن تونۇشلىرى ھەرخىل ئۇسۇللار بىلەن مەكتەپكە

قوبۇل قىلىشقا قىستايىتتى، بۇنداق ئەھۋالنىڭ يولۇققاندا ھەمىشە سەۋرچانلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ، ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش ۋەزىپىسىنى تەلەپكە لايىق ئورۇنلىدى. ئاپتونوم رايۇنلۇق ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئۇيمدلىك ئۇسسۇلچىسى «بەخت ناخشىسى» كىنو فىلىمىدىكى باش رولچى ھەببەنى سەنئەت مەكتىپىگە قوبۇل قىلىش جەريانى مانا مۇشۇنداق مىساللانىڭ بىرى. زەينەپ سابىت بۇ قىزنى تاللىغاندا ئائىلىسىدىكىلىرى ئۇنى ئۇسسۇل كەسپىدە ئوقۇتۇشقا قوشۇلمىغان، ئەمما ھەببە ھەممە تەرەپتىن باب كېلەتتى. زەينەپ سابىت ئۇ قىزنىڭ ئائىلىسىگە بېرىپ ئىنچىكە خىزمەت ئىشلەش ئارقىلىق ئۇلارنى ئاخىر قايىل قىلدى. ھازىر ئۇ تالانتلىق ئۇسسۇلچىلاردىن بولۇپ يېتىشتى.

زەينەپ سابىت ئوقۇتقۇچىلىق خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا جاپالىق، ئەمما ئىنتايىن شەرەپلىك مۇساپىنى بېسىپ ئۆتتى. ئۇ مۇنداق دەيدۇ: «مەن ئۆزۈمنى ئىنتايىن بەختلىك ھېسابلايمەن، مەن ئۆزۈم تاللىغان بۇ يولدا ئاخىرغىچە ماڭىمەن. بۇ يول مەن ئۈچۈن ئىنتايىن شەرەپلىك يول.»

زەينەپ سابىت ئۆز ئوقۇغۇچىلىرى ئېرىشكەن ھەربىر ئۇتۇق ۋە مۇۋەپپەقىيەت بىلەن پەخىرلىنىشكە تېگىشلىك. ئۇلار قازانغان شەرەپ زەينەپ سابىتقىمۇ مەنسۇپ، ئەلۋەتتە.

زىيالىيلار سىياسىتىنىڭ ئەمەلىيلىشىشى بىلەن زەينەپ سابىتنىڭ قالايمىقانچىلىق يىللاردا ئازار يېگەن كۆڭلى قايتىدىن شادلىققا تولدى. ئۇ شىجائىتىنى تېخىمۇ ئۇرغۇتۇپ، خىزمەتلەرنى بېرىلىپ ئىشلىدى. ئۇ ئۇسسۇل بۆلۈمىنىڭ مەسئۇللۇقىنى ئىشلەش بىلەن بىر ۋاقىتتا يەنە بىر مۇنچە ئىجتىمائىي پائالىيەتلەرگىمۇ قاتناشتى.

1973 - يىلى مەكتەپلەر ئوقۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرگەندە ئۇ مەكتەپتىكى ھەر قايسى كەسىپلەردىن تەشكىللەنگەن ئوقۇشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش تەجرىبىلىرىنى ئۆگىنىش گۇرۇپپىسى بىلەن ئىچ-

كىرىدىكى توققۇز سەنئەت مەكتىپىگە بېرىپ، ئوقۇتۇش تەجرىبە لىرىنى ئۆگىنىشكە قاتناشتى. 1974 - يىلى ئىلى قازاق ئوبلاستى قۇرۇلغانلىقىنىڭ يىگىرمە يىللىقىنى تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتناشقاندا، بىر قىسىم ئوقۇتقۇچىلار بىلەن بىرلىكتە قازاق خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگەنىدى. تاشقورغانغا بېرىپ تاجىك خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىپ ۋە رەتلەپ دەسلەپكى قەدەمدە تاجىكچە ئۇسسۇل دەرسلىكىنى تۈزۈپ چىقتى. ئۇ ھازىرغىچە تاجىكچە ئۇسسۇل دەرسىنى ئۆتۈپ كېلىۋاتىدۇ.

1979 - يىلى مەملىكەتلىك سەنئەت ماۋارىپى يىغىنىغا قاتناشىپ، 3 - ئومۇمىي يىغىندىن كېيىنكى سەنئەت ماۋارىپىنىڭ ئەھۋالى، سەنئەت ماۋارىپىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، سەنئەت ئىنىستىتۇتلىرىنىڭ ماسلىشىش توغرىسىدىكى مۇنازىرىلەرگە قاتناشتى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ئىلىمىز ئۇسسۇل ئەربابلىرىنىڭ سەنئەت ماۋارىپىنىڭ بۇندىن كېيىنكى يۆنىلىشىگە قارىتا ئوتتۇرىغا قويغان تەھلىل ۋە كۆز قاراشلىرىنى ئاڭلاپ، سەنئەت ماۋارىپىنىڭ كەلگۈسى مەنزىرىسىگە بولغان بىلىمىنى ۋە ئىشەنچىسىنى ئاشۇرىدى. 1984 - يىلى سەنئەت مەكتىپى تەشكىللىگەن يەتتە كىشىلىك گۇرۇپپا بىلەن بىرلىكتە كۇچادىكى مىڭ ئۆي، قۇمتۇر قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، قەدىمكى كۇسەن مەدەنىيىتى تارىخىي يادىكارلىقلىرىنى كۆرۈش پۇرسىتىگە مۇيەسسەر بولدى. ئۇ قەدىمكى كۇسەن مەدەنىيىتى يادىكارلىقلىرىدىكى نەپىس تام سۈرەتلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، قەدىمكى كۇسەن مىراسلىرىنى قېزىپ، جاھانىي لەرزىگە سالغان كۇسەن ئۇسسۇل، مۇزىكىلىرىنى بۇگۈنكى دەۋر سەھنىسىدە نامايەن قىلىش، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتا تېخىمۇ جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈشنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قىلدى.

زەينەپ سابىت ئوقۇتقۇچىلىق قىلىش جەريانىدا نۇرغۇنلىغان ئوقۇشسىزلىقلارغا، قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلدى. گەرچە ئوقۇشسىزلىقلار، بىھۇدە ئۆتۈپ كەتكەن يىللار ئۇنى نۇرغۇن قىممەتلىك نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ سۈنماس ئىرادىسىنى ئېلىپ

كېتەلمىدى. ئۇنىڭ ئۆزۈن يىل تەشنالىق بىلەن ئارزۇ قىلغان كۈنلىرى يېتىپ كەلدى. 1984 - يىلى ئۇ شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىگە قوبۇل قىلىندى. 1986 - يىلى ئوقۇتقۇچىلار بايرىمىدا نەمۇنچە ئوقۇتقۇچى بولۇپ سايلاندى. بۇ ئۇنتۇلماس مىنۇتلار ئۇنىڭ قەلبىنى ھاياجانغا سالدى، ئۇ پارتىيە بايرىقى ئالدىدا بەرگەن قەسەمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەشكە بەلباغلىدى.

1986 - يىلى 11 - ئايدا ئۇ مەملىكەت بويىچە تۇنجى قېتىم ئېچىلغان جۇڭگو مىللىي ئۇيۇسۇل دەرسلىكى تۈزۈش ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتنىشىپ، قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، بۇرۇنقى دەرسلىك ماتېرىياللىرىنى پىششىقلاش، رەتلەش ئاساسىدا دەۋرىنىڭ تەلىپىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان مۇكەممەل، ئىلمىي ئاساسقا ئىگە بولغان بىر يۈرۈش دەرسلىك ئىشلەشكە بەل باغلىدى.

زەينەپ سابىتنىڭ قولىغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىگە پارتىيە، تەشكىل تېگىشلىك باھا بەردى. ئۇ 1957 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئۇيۇسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، 1980 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر 3 - قۇرۇلتىيىدا ئۇيۇسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، مەملىكەتلىك ئۇيۇسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلاندى. 1985 - يىلى مەملىكەتلىك 5 - نۆۋەتلىك ئۇيۇسۇلچىلار قۇرۇلتىيىغا قاتناشتى.

ئۇ يېقىنقى بىر قانچە يىلدىن بۇيان داكلىق ئۇيۇسۇل ماھىرلىرى، ئۇيۇسۇل ئۇستازلىرى بىلەن ياپونىيە، ئامېرىكا، چاۋ - شيەن، رومىنىيە ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا جۇمھۇرىيەتلىرىدىن كەلگەن چەت ئەللىك سەنئەت ئەربابلىرى ۋە ئارتىسلار بىلەن كۆپ قېتىم ئۇچرىشىپ سۆھبەتلەشتى. تەجرىبە ئالماشتۇردى.

ھازىر زەينەپ سابىتنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ھەر قايسى سەپ - لەردە ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرماقتا. زەينەپ سابىتمۇ داۋاملىق ئالغا باسماقتا.

مەشق زالىدىن دۇنيا سەھنىسىگىچە

مەھەممەت شاۋۇدۇن

كېچە، ئالجىرىيىنىڭ پايتەختى ئالجىردىكى كاتتا بىر مېھمانخانىنىڭ ئازادە ھۇجرىسى. ئوتتۇرا ياشلىق، زىلۋا بويلۇق بىر ئۇيغۇر ئايال دېرىزە يېنىغا قويۇلغان يېزىق ئۈستىلىگە ئولتۇرۇپ خاتىرە يازماقتا، ئويلانماقتا ... دېرىزىدىن بۇ مۇسۇلمان شەھرىنىڭ كىشىنى قىزىقتۇرىدىغان كېچىلىك مەنزىرىسى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دېگىز سۈيىنىڭ قىرغاقتا ئۇرۇلۇپ رىتىملىق شارقىراشلىرى، دېگىز قارلىغاچلىرىنىڭ چۈۋۈلداشلىرى جەزىبىلىك كۈيدەك بىقىملىق ئاڭلىناتتى ... ئۇ ھايا جانلانغانىدى. يۈرىكى قىنىغا سىغماي دولقۇنلايتتى. سەپداشلىرى ئارقا - ئارقىدىن بۇ ھۇجرىغا كىرىشىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۇزاقىچە پاراڭلىشىپ، چىقىپ كېتىشكىلمۇ خېلى بولۇپ قالغانىدى. ياتاقدىشى ـــ مەشھۇر موگۇل ئۇسۇلچىسى دودومىلامۇ ئۇنىڭ بىلەن خۇشال مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپ، ئاخىر ئۇخلاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆزلىرى ئالدىدىكى ئېچىلمىغان خاتىرىدىكى بېغىشلىمىغا چۈشكەندە، ئۇ تېخىمۇ ھايا-جانلىنىپ، خىيالچان كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. ئۇ شۇنداللا ئېسىگە كەلگەندەك، خاتىرە دەپتىرىنىڭ ئايرىم بىر بېتىگە «1984 - يىل 2 - نويابر، ئالجىر» دەپ يېزىپ قويدى. بۇ ئاتاقلىق ئۇسۇلچىمىز خەلچەم سەدىق ئىدى.

2 - نويابر خەلچەم ئۈچۈن ھەقىقەتەنمۇ ئۇنتۇلماس بىر كۈن بولدى. شۇ كۈنى كەچتە ئېلىمىزنىڭ ئالجىرىيەدىكى باش ئەلچىخانىسى ئالجىرىيە قوراللىق ئىنقىلابىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى

تەبرىكلەش پائالىيىتىگە قاتنىشىش ئۈچۈن ئالجىرىيىگە كەلگەن جۇڭگو پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى بىلەن ئازادلىق ئارمىيە دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنى ئۇزىتىش زىياپىتى بەرگەنىدى. زىياپەتكە پارتىيە - ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى شى جۇڭشۈن، ئازادلىق ئارمىيە دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باش - لىقى شاۋكې قاتارلىق رەھبەرلەر، ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بارلىق ئەزالىرى، ئالجىرىيىدە خىزمەت قىلىۋاتقان مۇتەخەسسىسلەرنىمز، ئېلىمىزنىڭ ئالجىرىيىدە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرى قاتناشقانىدى.

شى جۇڭشۈن، شاۋكېلار زىياپەت زالىغا كىرگەندە، باش ئەلچىمىز ئۆمەك تەركىبىدىكى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئاساسلىق ئارتىسلىرىنى بىر - بىرلەپ تونۇشتۇردى. نۆۋەت خەلچەم سىدىققا كەلگەندە، باش ئەلچى شى جۇڭشۈن ۋە شاۋكېلارغا خەلچەمنى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېدى: «بۇ يولداش خەلچەم سىدىق بولىدۇ. ئۇ بۇ قېتىم چوڭ خىزمەت كۆرسەتتى، خەلچەمنىڭ ئۇسسۇلىنى پايتەختىمىز ئالجىردىلا ئەمەس، ئالجىرىيىنىڭ ھەممە يېرىدە تاماشىبىنلار ناھايىتى ياقتۇرۇپ كۆردى. ئۇ ئالجىرىيىنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى».

بۇ چاغدا يولداش شى جۇڭشۈن خەلچەم بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، قىزغىنلىق بىلەن: «مەن سىزنى تەبرىكلەيمەن» دېدى. ئۇنىڭدىن كېيىن شى جۇڭشۈن بىلەن شاۋكې ئۇتتۇرىسىغا ئولتۇرغۇزدى. زىياپەتكە رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان باش ئەلچى بىر چاغدا ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئېلىمىزنىڭ ئالجىرىيىدە خىزمەت قىلىۋاتقان مۇتەخەسسىسلىرى ۋە ئوقۇۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ خەلچەمنىڭ ئۇسسۇل ئويناپ بېرىشكە تەكلىپ قىلغانلىقىنى جاكارلىدى، شۇ ھامان زالدا ئالقىش ياڭرىدى. خەلچەم قۇشتەك يەڭگىل قەدەم بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ، كۆپچىلىككە چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن «تەزە» ئۇسسۇلىنى ئويناپ بەردى. زىياپەت جەريانىدا ئالجىرىيە سەنئەتچىلىرى كۆپ قېتىم ئويىنلىپ، تېلېۋىد-

زور ۋە گېزىت - ژۇرناللاردا كۆپ قېتىم تونۇشتۇرۇلغان بۇ نو-
مۇر زالدىكىلەرگە ئۆزگىچە بەدىئىي لەززەت بېغىشلاپ، گۈزەل
سەنئەت نامايەندىسى بولۇپ تۇيۇلدى. ئۇسسۇل تۈگىگەندە زال
لەرزىگە كەلگۈدەك چاۋاك چېلىندى. خەلچەم ئورنىغا كېلىپ ئول
تۇرغاندا، شى جۇڭشۇن، شاۋكېلار سەممىي تۇردە «بەك چىرايـ
لىق ئويۇنـدىكىمز» دەپ ئاپىرىن ئوقۇپ، خەلچەمنى يەنە بىر
قېتىم ماختىدى. ئولارنىڭ بۇ تالانتلىق ئۇسسۇلچىغا مەسلىكى
كەلدى. شى جۇڭشۇن خەلچەمدىن سوراپ قالدى:

— سىزنىڭ يۇرتىڭىز قەيەر؟

— كۇچا، — خەلچەم شۇنداق دەپ جاۋاب بەرگەندە،
شاۋكې دەرھال سۆز قىستۇرۇپ:

— ئۇنداق بولسا بەك ياخشى، مەن كۇچاغا ئىككى قې-
تىم بارغان. كۇچا ھەقىقەتەن بەك چىرايلىق يەر، قەدىمىي
سەنئەت ماكانى. سىز شۇڭا ئۇسسۇلغا ماھىر ئىكەنسىز، — دېدى.

شى جۇڭشۇن شۇ يەردە خەلچەمنىڭ خاتىرە دەپتىرىگە
«يولداش خەلچەم سىدىققا يادىكار، مىللىي ئۇسسۇلنى زور دە-
رىجىدە گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىشىڭلار!» دەپ بېغىشلىما يېزىپ
بەردى. ئۇنىڭدىن كېيىن، خەلچەمنى بېيجىڭغا بارغاندا، ئۆز ئۆ-
يىگە مېھمان بولۇپ بېرىشقا تەكلىپ قىلدى ۋە كاتىپىغا «خەل-
چەمگە بىزنىڭ ئۆينىڭ تېلېفون نومۇرىنى يېزىپ بېرىڭ» دەپ
تاپىلىدى. شى جۇڭشۇن يەنە خەلچەمگە ھۈرمەت بىلەن قەدەھ
تۇتتى ...

بۇ بېغىشلىمىنى خەلچەمنىڭ سەپداشلىرى، زىيادەتكە قاتـ
ناشقان مۇتەخەسسىسلەر ۋە ئوقۇغۇچىلار قولدىن - قولغا ئۆتكۈ-
زۈپ كۆرۈشتى ۋە خەلچەمنى تەبرىكلەشتى. «سىز بۇ قېتىم ھەقـ
قەتەن ئۆزىڭىزنىڭ يۈكسەك تالانتىڭىزنى كۆرسىتىپ، ۋەتەنگە
شان - شەرەپ كەلتۈردىڭىز» دېيىشتى.

خەلچەم ئالجىرىيىدە ئويۇن قويۇش جەريانىدا تاماشىبىن-

لار ۋە مەدەنىيەت، سەنئەت ئەربابلىرىنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. خەلقئارالىق ئۇسسۇلى ئالجىرىيىنىڭ قەيسەر شەھىرى يۇقىرى دەرىجىدە ئالقىشلىنىپ، كۆچلۈك زىلزىلە پەيدا قىلدى. بۇنداق دۇنياۋى سەھنىلەردە بۇ قەدەر زور ئالقىشلىنىپ، يۇقىرى نەتىجە، يۇقىرى باھاغا ئېرىشىش ئاسان كەمەس، ئەلۋەتتە.

خەلقئارالىق ئالجىرىيەدە تۇنجى قېتىم ئويۇن قويۇشتىلا تەسەۋۋۇر قىلىپ باقمىغان ئېغىر سىناقتا دۇچ كەلدى. سەنئەت ئۆمىكىگە 10 - ئاينىڭ 24 - كۈنى بىرىنچى مەيدان ئويۇن ئورۇنلاشتۇرۇلدى. ئويۇن زۇكلى مەھكىمىسىنىڭ زالىدا قويۇلماقچى ئىدى. بۇ زال ئېلىمىزنىڭ شەرىپى ئۈچۈن ئالاھىدە ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. بۇ زالنىڭ سەھنىسى باشقىچىلا بولۇپ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە پەسەيتىپ ياسالغان قىيپاش، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەكمۇ سىلىق ئىدى. ئالدىنئالا سەھنىنى كۆرۈپ بېقىشقا كەلگەن خەلقچەم بۇ يەردە قانداقمۇ ئۇسسۇل ئويناشلى بولار، دەپ ئەنسىرىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بۇ يەردە ئويناقچى بولغان «تەزە» ئۇسسۇلى ئۈچىنچى نومۇر بولۇپ، پۈتۈن نومۇرلار ئىچىدە تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلىدىغان ئاساسلىق نومۇرلارنىڭ بىرى ئىدى. شۇڭا بۇ نومۇرنىڭ قانداق ئورۇنلىنىشى پۈتۈن بىر مەيدان ئويۇنغا تەسىر كۆرسىتەتتى. «تەزە» ئۇسسۇلىنىڭ ھەرىكەتچانلىقى كۆچلۈك ۋە ھەرىكەت دائىرىسى كەڭ بولغاچقا، ئۇنى بۇ سەھنىدە ياخشى ئورۇندىتىش ھەقىقەتەن قىيىن ئىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟

خەلقئارالىق 1980 - يىلى جۇڭگو شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە نېگىرىيە، يۇقىرى ۋولتا، توگو، گانا قاتارلىق ئەللەردە ئويۇن قويغاندا، نېگىرىيىنىڭ سېمونت سەھنىلىرىدە تىزلىرىنىڭ قاناپ كەتكىنىگە قارىماي ھەممە نومۇرلارنى ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىغان، گانانىڭ ئەينەكتەك سىلىق

سەھنىسىدىمۇ قىلچە چاندۇرماي ئۇسسۇل ئويناپ، ئۆزىنىڭ يۇقىرى ماھارىتىنى تولۇق نامايان قىلغان. ئۇزاقتىن بۇيان قاتتىق مەشق قىلىپ، نۇرغۇن چېنىقىشلارنى باشتىن كەچۈرگەن خەلچەم ئەمدى بۇ سەھنىدىمۇ ئۇسسۇلنى ياخشى ئويناپ ئالماسمۇ؟! خەلچەم قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ، شۇ ھامان مېھمانخانىغا قايتتى ۋە مەشق كېيىملىرىنى ئەكىلىپ، ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىغا قارىماي، بۇ سەھنىدە قارا تەرگە چۆمۈلۈپ قاتتىق مەشق قىلدى. ئۇ قانچە پەم ۋە ماھارەت بىلەن ئويناپ ئاياغلىرى سىيرىلىپ كېتىۋاتاتتى. شۇنداق بولغانسېرى خەلچەم جىددىلەپ قايتا - قايتا مەشق قىلدى، شۇنداق قىلىپ ئاخىر سەھنە شائىرائىتىنى ئىگىلەپ، كۆڭلى قانائەت تاپقاندىن كېيىن توختىدى.

بۇ يەرنىڭ ھاۋاسىغا كۆنەلمىگەنلىكتىن، شۇ كۈنلەردە خەلچەمنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى بولمايۋاتاتتى. ئەتىسى ئۇ ئالجىرىيە ۋاقتى سائەت بەش يېرىمدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئورۇنداقچى بولغان نومۇرنى بىرقانچە قېتىم ئويناپ مەشق قىلىپ، تەييارلىقىنى تېخىمۇ پۇختىلىدى، مانا، ئاخىر ئۇنىڭ سەھنىگە چىقىش نۆۋىتى كەلدى. ئۇ سەھنىگە چىقىپ، لەتاپەتلىك، لەرزان ھەرىكەتلەر بىلەن سەھنىدە بىمالال جەۋلان قىلىشقا باشلىدى. ئۇ، ئالدىدىكى تاماشىبىنلارنى ئۇنتۇغانىدى. شۇدەم، ئۇنىڭ كۆڭلىدە مەن ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللىتىنىڭ ۋەكىلى، سەنئەت ئەلچىسى، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى دۇنياغا نامايان قىلغۇچى دېگەن يۈكسەك غۇرۇر ھەم ۋەتەنىنىڭ يۈكسەك ئۈمىدى ۋە شان - شۆھرىتى يالقۇنلىسا، كۆز ئالدىدا ۋەتىنى، خەلقى نامايان بولاتتى. ئۇ ئۆزىنى سەھنىدە ھەتتا پۈتۈن زالدا بىردىنبىر ھېسابلايتتى. «تەزە» ئۇسسۇلىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇنداپ بولغاندا، زالدا ئۇزاققىچە ئالقىش ياڭرىدى، سەھنىگە گۈلدەستىلەر تاشلاندى. خەلچەم ئارقا - ئارقىدىن تۆت قېتىم سەھنىگە چىقىپ، تاماشىبىنلارغا سالام بەردى. بىرمۇنچە كىشى

سەھنىگە چىقىپ، خەلچەمگە گۈلدەستە تۇتتى ۋە خەلچەم بىلەن بىللە سۈرەتكە چۈشتى...

كېيىن ئۇ، ئالجىرنىڭ باشقا سەھنىلىرىدە ۋە ئالجىرىيە نىڭ ھەرقايسى ئۆلكىلىرىدە كۆپ قېتىم ئۆز ماھارىتىنى كۆرسەتىپ، «تەزە»، «نىسا پەدە»، «گۈلزارىم ۋەتەن»، تاجىكچە «تۇي ئالدىدا» دېگەن ئۇسسۇللارنى ئورۇندىدى، بۇلارنىڭ ھەممىسىدە ئوخشاشلا قىزغىن ئالقىشلىنىپ، يۇقىرى باھاغا ئېرىشتى. خەلچەمنى دۆلەت رەھبەرلىرى قوبۇل قىلدى، رادىئو، تېلېۋىزىيە، گېزىت - ژۇرناللار ئۇنىڭ ئىجادىيىتىگە تولىمۇ يۇقىرى باھا بەردى.

بىر قېتىم ئالجىرىيىنىڭ مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى زىيافەت بېرىپ، سەنئەتكارلىرىمىزنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. زىيافەت باشلىنىشتىن ئىلگىرى ئالجىرىيىنىڭ ئاتاقلىق سەنئەتكارلىرى مېھمانخانىنىڭ ئالدىدىكى مەيدانغا، خەلچەمنى ئۇسسۇلنىڭ قەدىمىي رىۋايەتلىرىنى كۆرسىتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى. خەلچەم چىملىق مەيدانغا قەدىمىي رىۋايەتلىرىنى بىر - بىرلەپ كۆرسىتىپ بەردى. سەنئەت مەكتەپلىرىنىڭ مۇدىرلىرى، سەنئەت تەتقىقات يۇرتىنىڭ باشلىقلىرى ۋە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلار بۇ رىۋايەتلەرنى زوق بىلەن ئىنچىكىلەپ كۆزىتىپ كېيىن: «ئۇسسۇل پېرى، ئۇسسۇل پېرى! پۈتۈنىڭ ھەربىر تال مۇزىكا رىتىملىرى كۈچلۈك، پۈت، قول ۋە بەدەننىڭ ماسلىشىچانلىقى ھەم ئۆزگىرىشچانلىقى يۇقىرى، مىللىي پۇراق كۈچلۈك ئىكەن» دېيىشتى. بۇلاردىن بىرەيلەن خەلچەمدىن قىزىقسىنىپ سوراپ قالدى:

— مۇشۇنداق يۇقىرى ماھارەتنى قانچىلىك ۋاقىتتا يېتىشتۇردىڭىز؟ — خەلچەم ئۆزىنىڭ تەربىيىلىنىش جەريانىنى سۆزلەپ بەرگەندىن كېيىن، ئۇلار ئىنتايىن قايىل بولۇشتى. بولۇپمۇ خەلچەمنىڭ تۆت يېشىدىن باشلاپ قاتتىق مەشق قىلىشقا ئادەتلەنگەنلىكى ئۇلارنى تەسىرلەندۈردى.

مانا بۇلار خەلچەمنى ھاياجانلاندۇرۇپ، ئۇنىڭ كۆز ئالدى

دىن بىر - بىرلەپ ئۆتمەكتە ئىدى.

11 - ئاينىك 3 - كۈنى سەئىدەت ۋەكىللەر ئۆمىكى ئافرىقىنىڭ غەربىي شىمالىدىكى بۇ گۈزەل مەملىكەتتىن خوشلىشىپ، ئىنسانىيەت تارىخىدا قەدىمكى ئىلىم - پەن ۋە مەدەنىيەتنىڭ بۇلۇقى بولغان گرېتسىيىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئايروپىلان ئوتتۇرا دېڭىزنىڭ ھاۋا بوشلۇقىدىن ئۆتۈپ، سەئىدەتكارلىرىمىزنى گرېتسىيىنىڭ قەدىمكى پايتەختى ئافىناغا ئېلىپ كەلدى. بۇ يەردىكى ھەر ساھە ئەربابلىرى ۋە سەئىدەتكارلار ۋەكىللەر ئۆمىكىنى قىزغىن كۈتۈۋالدى. بۇ يەردىكى ئۇچ كۈنلۈك زىيارەت جەريانىدا خەلچەم يەنە ئۆزىنىڭ يۇقىرى ماھارىتىنى كۆرسىتىپ، قىزغىن ئالقىشلاندى. گېزىت - ژۇرنال ۋە رادىئو، تېلېۋىزىيىلەر ئارقا - ئارقىدىن خەۋەر ۋە ئوبزور ئېلان قىلىپ، ئۇنى تونۇشتۇردى ۋە ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەردى. گرېتسىيە - جۇڭگو دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى فراك دوستلۇقجەمئىيىتى ئۆتكۈزگەن بىر زىياپەتتە خەلچەمنىڭ ئون تال ئۆرۈمە چېچىنى سىلاپ ۋە قوللىرىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— سىز كېپىنەكتەك ئويىنىدىكىز، گرېتسىيە خەلقىنى ھەيران قالدۇردىكىز، — دېدى. دوستلۇق جەمئىيىتىنىڭ باش كاتىپى خايىسباۋمۇ ئۇنىڭ ئوسسۇل ماھارىتىنى يۇقىرى باھالىدى.

11 - ئاينىك 9 - كۈنى بېلگىيە پايتەختى بىرىۇسسېلدا ئويۇن قويغاندا ئەھۋال تېخىمۇ قىزغىن بولدى. خەلچەم بۇ يەردىمۇ «تەزە» ئوسسۇلىنى ئورۇندىدى، تاماشىبىنلارنىڭ ئارقا - ئارقىدىن ئالقىش ياغدۇرۇپ تۇرۇۋېلىشى تۈپەيلىدىن تۆت قېتىم سەھنىگە چىقىپ سالام بېرىشكە مەجبۇر بولدى. 11 - ئاينىك 13 - كۈنى چېخسلوۋاكىيە پايتەختى پراگادا ئويۇن قويغانىدىمۇ يەنە شۇنداق بولدى. تاماشىبىنلار سەھنىگە گۈللەرنى چاچقانىدىن تاشقىرى، بىرمۇنچە تاماشىبىنلار ۋە ئۆسمۈرلەر سەھنىگە چىقىپ، خاتىرە دەپتەرلىرىگە خاتىرە يازدۇردى. چېخسلوۋاكىيەدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچىمىز سەھنىگە چىقىپ خەلچەمنى تەبرىكلەپ:

ـــ بەك ياخشى ئويندىكىز، پۇتۇن تاماشىبىنلار ۋە ئو-
يۇنغا كەلگەن ئەمەلدارلار سىزگە يۇقىرى باها بەردى. ياۋروپا-
دىمۇ ۋەتەنگە شان ـ شەرەپ كەلتۈردىڭىز، سىزگە رەھمەت، ـــ دېدى.

شۇ قېتىمقى پۇتۇن ئويۇن قويۇش پائالىيىتى خۇلاسىلەن-
گەندە، خەلچەم نەمۇنىچى بولۇپ باھالاندى، مەدەنىيەت مىنىستىر-
لىكى خەلچەمنى خىزمەت كۆرسەتتى، دەپ تۆت مىڭ يۈەن نەق
پۇل بىلەن مۇكاپاتلىدى.

تالانتىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى كىچىك ۋاقىتتىن باشلاپ
ياخشى تەربىيىلىنىشتىن باشلىنىدۇ. خەلچەم سىدىق ئەينى ۋاقىتتا
شىنجاڭ ۋە ئوتتۇرا ئاسىيا، ئاسىيا ئىككىنچى چوڭ قۇرۇقلۇقى
قاتارلىق جايلاردا تونۇلغان مەشھۇر خەلق سەنئەتكارى ھۈرمەت-
لىك ھاشىمھاجىم ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ھاشىمھاجىم، سىدىق
ئاخۇن، تۇراخۇن قاتارلىق مەشھۇر دارۋازلار: شىرئىلى، ھەيدەر
ئىلى، تۇرسۇن ئىلى قاتارلىق سازەندىلەر ئۆسۈپ چوڭ بولغان
بۇ ئائىلە ھەققەتەن بىر سەنئەت بۆشۈكى، سەنئەتكارلار ئائىلىسى،
توغرىسىنى ئېيتقاندا، بىر كىچىك سەنئەت مەكتىپى ئىدى. ئىككى
يۈز نەچچە يىللىق سەنئەت تارىخىغا ئىگە بۇ ئائىلىنىڭ سەنئەت
نوتىلىرىنى تەربىيىلەشتە بىر يۈرۈش مول تەجرىبىسى، ئۆسۈل-
چارىسى ۋە ئىزچىل داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان قاتتىق ئىنتىزامى
بار ئىدى، ئۇلار مەيلى شاگىرتلىرى بولسۇن ياكى ئۆز پەرزەنت-
لىرى بولسۇن، ئۇلارنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەشكە كەلگەندە
قىلچە كۆڭلى يۇمشاقلىق قىلماي، كىچىكىدىن باشلاپ ناھايىتى
قاتتىق تەربىيىلەيتتى، تەربىيە قاتتىق بولسا، مېۋىسى تاتلىق
بولىدۇ، دېگەندەك، بۇ ئائىلىدە تەربىيىلەنگەنلەر چوقۇم يۇقىرى
ماھارەتلىك ماھىر سەنئەتكار بولۇپ يېتىشىپ چىقاتتى. ھاشىم
ھاجىمكام ۋە سىدىق ئاخۇن ئاكام خەلچەمنى تۆت يېشىدىن
باشلاپ قاتتىق مەشق قىلدۇرۇپ ئادەتلەندۈرگەن. خەلچەم تۆت
يېشىدىن باشلاپ قانغۇچە ئۇخلاپ باققان، مەھەللىدىكى بالا-

لار بىلەن خالىغانچە ئويناپ باققان ئەمەس. خەلچەم شۇ چاغ
دىن باشلاپ ھەر كۈنى قاق سەھەردە مەيدانىدا موللاق ئاتاتتى،
ئىككى قولى بىلەن ماكاتتى، پۇتىنى ئاسمانغا قىلىپ ھاۋا تا-
پان بولۇپ ئۇزاق - ئۇزاق تۇراتتى، چىغىردىق ئويناپتتى. مەيلى
قىش، مەيلى ياز بولسۇن، مەيلى قار - يامغۇر ياغسۇن ياكى
شۇرغان، بوران چىقسۇن، مەشق ئوخشاشلا داۋاملاشتۇرۇلاتتى.
خەلچەم پۈتۈن بەدىنى قارا تەرگە چۆمۈپ، پۈت - قولىدا جان
قالمىسمۇ، ھەممىگە چىداشقا مەجبۇر ئىدى، ھەتتا ياخشىراق
مەشق قىلالمىسا، ھەرگىز يۈز خاتىرە قىلمايتتى. قاچانكى ھەر-
كەت كۆڭۈلدىكىدەك بولمىغۇچە، ئۇنىڭغا ئارام يوق ئىدى، ئۇلار
خەلچەمنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىگە باشتىن - ئاخىر قاتتىق تەلەپ
قويياتتى... خەلچەم بىكار بولغان چاغلىرىدا مۇزىكا تىڭشايتتى،
ئائىلىسىنىڭ شەجەرىسى ۋە كەچۈرمىشلىرىنى ئاڭلايتتى. چوڭلار-
نىڭ خىلمۇ خىل ماھارەتلىرىنى كۆرەتتى، ئۇ، ئۇلارنىڭ ھەم-
مىسىگە ئادەتتىلەندۈرۈلگەن. بۇ ئائىلە مۇھىتى ۋە تەربىيە خەلچەم-
دە كىچىكىدىن باشلاپلا ئىجتىھات ۋە سەنئەت ئىشتىياقى پەيدا
قىلدى ھەم ئۇنى بارا - بارا تاۋلاپ، ئۆزەكتىكى سەنئەت مايىسـ
سى قىلىپ يېتىشتۈردى.

خەلچەم 1962 - يىلى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل
سىنىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسـ
سۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. ئۇ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن
تىرىشىپ ئۆگىنىپ تېز ئىلگىرىلىدى، 1964 - يىلى ئاپتونوم
رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «يىپەكچىلىك
فابرىكىسىدىكى ئاچا - سىڭىل» دېگەن ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇلنى
ياخشى ئورۇندىدى، شۇ يىلى مەملىكەتلىك كۆرەككە تاللاندى. بۇ
ئۇنىڭ مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن بۇيان سەھنىدە تۇنجى قېتىم نو-
مۇر ئورۇندىشى ئىدى. بۇ قېتىمقى نەتىجە ئۇنىڭ ئۈچۈن چوڭ
ئىلھام بولدى. خەلچەم تېخىمۇ يۇقىرى تەلەپ بىلەن مەشقىنى

بارغانسېرى كۆچەيتتى. ھەتتا «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دېگەن ما-لىمان يىللاردىمۇ تاك سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ قاتتىق مەشق قىلىشنى بىر كۈنمۇ توختاتمىدى. ئۇزۇلۈكسىز مەشق خەلىچەمنىڭ ماھارىتىنى ئۆستۈرۈپ، ئۇنى يېڭى سەۋىيىگە يەتكۈزدى. جۇزۇڭلى 1973 - يىلى «1 - ماي ئەمگەكچىلەر بايرىمى» نى خاتىرىلەش يۇزىسىدىن چەت ئەللىك دوستلارغا زىياپەت بەرگەندە، خەلچەم شۇ يەردە مەشھۇر يالغۇز كىشىلىك داپ ئۇسسۇلى «ئۇزۇمچىلىك ئۇسسۇلى» نى ئورۇنىدى. بۇ چاغدا چەت ئەللىك دوستلار خەلچەمگە ئاپىرىن ئېيتتى ۋە ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە سۈرەتكە چۈشتى.

خەلچەمنىڭ ئۇزلۇكسىز قاتتىق مەشق قىلىش روھىغا كەسىپ داشلىرىدىن قول قويمايدىغىنى ئاز. بەزىلەر ھەيران بولۇپ، خەلچەمنىڭ جېنى تۆمۈرمىدۇ؟ ھارمامدىغاندۇ، ئاغرىمامدىغانـدۇ، دېسە، بەزىلەر ھەتتا، بۇ ئايالنىڭ نەپسى توختىسىمۇ مەشق زالىدا توختايدۇ، دېيىشىدىكەن. خەلچەم 1983 - يىلى قارامايدا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزگەندە، خەلچەمنىڭ قاتتىق مەشقىنى ۋە بىر كېچىلىك ئويۇندا ئۆزى يالغۇز 12 ئۇسسۇل ئويناپ چىققانلىقىنى كۆرگەن نېپىت ئىشچىلىرى قايىل بولۇپ «بۇ ئارتىسنىڭ جېنى تۆمۈر ئىكەن» دېيىشكەن.

خەلچەم ئادەتتىكى چاغلاردىكىدىن باشقا، سەپەر ئۈستىدە، سىرتقى جايلارغا بارغاندا مېھمانخانىدا، ھەتتا پويىز، ئايروپىلان-لاردىمۇ ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە مەشقىنى داۋاملاشتۇردى، 1982 - يىلى پويىزدا گۇاڭجۇغا كېتىۋاتقاندا، قىزىتمىسى ئۆرلەپ، ئوتتۇز تۆققۇز گرادۇستىن ئېشىپ كەتتى. بۇ چاغدا خەلچەم بىر تەرەپ-تىن دورا يەپ، ئوكۇل ئۇردۇرۇپ، يەنە بىر تەرەپتىن چىشىنى چىشىغا چىشلەپ مەشق قىلدى. 1984 - يىلى ئالجىرىيەگە كېتىۋېتىپ، قۇلىقىدىن ئۇنىئالغۇنىڭ قۇلاقلىقىنى ئالماي، ئۆزى ئورۇنداىدىغان ئۇسسۇلنىڭ مۇزىكىسىنى ئاڭلاپ ماڭدى،

شۇنىڭ بىلەن بىللە، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە مەشق قىلدى.

خەلچەم ئادەتتە مەشق قىلغاندا، جېنىنى ئايايدىغان رەسسامنىڭ ئۇچۇنلا مەشق قىلماي، جان - جەھلى بىلەن مەشق قىلىدۇ. ئۇنىڭ، مەشق زالىغا بىر كىرىپ كەتسە، تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنۇتۇپ قالغان چاغلىرى كۆپ. ئۇ ھەر كۈنى ئاشۇنداق مەشق قىلغاندىن تاشقىرى، ھەر قېتىم سەھنىگە چىقىشتىن ئىلگىرى ئۆزىنى نورمۇرىنى قايتا - قايتا مەشق قىلىپ كەلدى. خەلچەم، ئارتىس ھەر بىر قېتىم سەھنىگە چىققاندا تاماشىبىنلار ئالدىدا بىر قېتىم ئىمتىھان بېرىدۇ. شۇڭا بۇنىڭغا جىددىي مۇئامىلە قىلمىشى، ھەرگىزمۇ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ تەييارلىقسىز سەھنىگە چىقماسلىقى كېرەك، دەپ قارايدۇ.

جاپانىڭ تېگى ئالتۇن. خەلچەم جاپالىق مەشقنىڭ خاسىيىتىنى كۆردى. خەلچەم 1979 - يىلى مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «دولان سەنسى» نى ئورۇندىدى. بۇ ئۇسسۇل 2 - دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. شۇ قېتىمقى كۆرەك گېزىتىنىڭ 7 - ئاينىڭ 22 - كۈنىدىكى سانىدا خەلچەمنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بېرىپ «...ئۇ ئورۇندىغان ئۇسسۇلدا خەلق ئۇسسۇلىنىڭ ئۇسلۇبى ئېنىق ۋە روشەن، رىتىمچانلىقى كۈچلۈك، ئەۋرىشىم، لەتاپەتلىك، نەپىس، ئۇنىڭدا ھېسسىيات ئوچۇق ۋە ئۇرغۇپ تۇرىدۇ» دېيىلگەن. مۇئاۋىن رەئىس ۋاڭ جېن شۇ قېتىم خەلچەم ئورۇندىغان نومۇرىنى كۆرگەندىن كېيىن، سەھنىگە چىقىپ خەلچەمنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

— مەن 50 - يىللاردا قەمبەرخاننىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرگەن، ھازىر يېڭى قەمبەرخان چىقىپتۇ، سىز قەمبەرخاننىڭ ئەزىنى بېسىپسىز. مەن سىزنى كۆرۈپ خۇرسەن بولدۇم. سىز بەك ياخشى ئويندىڭىز، سىز كىچىك قەمبەرخان، — دېگەن.

خەلچەمنى «كىچىك قەمبەرخان» دەيدىغان گەپ ئەنە شۇنىڭدىن

كېلىپ چىققان. بۇ چاغدا پايتەختتە چىقىدىغان «نۇر گېزىتى»، «بېيجىڭ گېزىتى» قاتارلىق گېزىتلەر خەلقىمىنى جامائەتچىلىككە تونۇشتۇردى. ئۇ ئورۇندىغان «دولان سەنىمى» ئايرىم سىنئالىۇغا ئېلىنىپ، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا تارقىتىلدى. بۇ ئۇسسۇل 1980 - يىلى ئېلىمىز بىلەن شياڭگاڭ بىرلىكتە ئىشلىگەن «گۈل لىنۇاتقان شىنجاڭ» دېگەن ھۆججەتلىك فىلىمدە كۆرسىتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن خەلقىم مەملىكەت بويىچە ئۇسسۇل ساھەسىدە كىلەر ئارىسىدا تونۇلۇشقا باشلىدى.

خەلقىم 1983 - يىلى يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ، ئۇيغۇمچى، قاراماي، تۇرپان، قەشقەر، قىزىلسۇ، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردا ئاتمىش بىر مەيدان ئويۇن قويىدى. شۇ قېتىمقى ئۇسسۇل كېچىلىكى تىوغرىسىلىق «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 1983 - يىل 5 ئاينىڭ 26 - كۈنىدىكى سانىدا، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن چىقىرىلىدىغان «ئۇسسۇل» ژۇرنىلىنىڭ شۇ يىلقى ئالتىنچى سانىدا ماقالىلەر ئېلان قىلىنىپ، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىلدى.

خەلقىم 1984 - يىلى يۈنىنەندە ئېچىلغان مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇل ئىجادىيىتى سۆھبەت يىغىنىغا قاتناشقىنىدا، تەكلىپكە بىنائەن يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ بەردى، ئويۇنىدىن كېيىن، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى ژۇشاۋباڭ، مۇئاۋىن رەئىسى دې ئەيلەن سەھنىگە چىقىپ، ئۇسسۇل كېچىلىكىنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى تەبرىكلىدى، دې ئەيلەن خانىم ئالاھىدە گۈل تەقدىم قىلدى. رەئىس ژۇشاۋباڭ ئويۇنىدىن كېيىنكى بىر يىغىندا قىلغان سۆزىدە «خەلقىم ھەرقايسى مىللەت ۋە ھەرقايسى ئەلنىڭ ئۇسسۇلىنى ئويناپ بەردى، قايسى مىللەتنىڭ ئۇسسۇلىنى ئويىنسا، شۇ مىللەتنىڭ ئالاھىدىلىكىنى، شۇ ئۇسسۇلنىڭ ئۇسلۇبىنى ياخشى ئىپادىلىدى. بىز مۇشۇنداق ئاساسىي ماھارەتنى پىتىشتۇرۇشىمىز كېرەك» دېدى. ژۇ شاۋباڭ

1984 - يىل 4 - يانۋار كۈنى خەلچەمگە: «سىزنىڭ سەنئەت جەھەتتە تېخىمۇ تېز ئىلگىرىلەپ، تاكامۇللىشىشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

خەلچەم هازىرغىچە مەملىكەت بويىچە ئۇيۇشتۇرۇلغان كۆپ لىگەن سەنئەت پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ، داڭلىق ئۇسسۇل چولپانلىرى قاتارىدا كۆپ قېتىم ماھارەت كۆرسەتتى. 1987 - يىلى ئىچكى موڭغۇل ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ قىرىق يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن مەركىزىي ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدىكى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئالاهىدە تەكلىپ قىلىنغان ئەزاسى سۈپىتىدە ئىچكى موڭغۇلغا باردى. شۇ يىلى 4 - ئايدا دۆلەتلىك مىللىي ئىشلار كومىتېتى بىلەن جۇڭگو ئازسانلىق مىللەتلەر ئۇسسۇل ئىلمىي جەمئىيىتى تەرىپىدىن گۇاڭشىدا ئېچىلغان ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرى كۇرسىغا تەكلىپ قىلىنىپ، بۇ يەردىمۇ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزۈپ بەردى. خەلچەم هازىرغىچە ئالجىرىيە، گرېتسىيە، بېلگىيە، چېخسلوۋاكىيە، فرانسىيە سوۋېت ئىتتىپاقى، نېگىرىيە، يۇقىرى ۋولتا، توگو، گانا قاتارلىق ئەللەردە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسەتمىش شەرىپىگە مۇيەسسەر بولدى.

خەلچەم مەيلى مەملىكەت ئىچىدە بولسۇن ياكى چەت ئەللەرگە چىققاندا بولسۇن، مۇنەۋۋەر ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ۋە ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى يېڭىلىقلارنى ئۆگىنىشكە كۆڭۈل بۆلدى. خەلچەم مۇنداق دەيدۇ: پەرۋاز قىلىش ئۇچۇن قانات بولۇش كېرەك. ئۇسسۇلچى ئۇچۇن ئېيتقاندا، بۇ قاناتنىڭ بىرى ئۇزلۇكسىزمەشق قىلىش بولسا، يەنە بىرى ئۇزلۇكسىز ئۆگىنىش. تاغنىڭ كەينىدە تاغ بار دېگەندەك، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا نى - نى ئۇسسۇل ماهىرلىرى، نى - نى مۇنەۋۋەر نومۇرلار بار؛ بىز بۇلاردىن ئىمكانقەدەر تېرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۇنى ئۆزىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنى بېيىتىش ۋە ماھارىتىمىزنى ئۇزلۇكسىز ئۆستۈرۈش ئۈچۇن

خىزمەت قىلدۇرۇشىمىز لازىم، شۇنداقلا بارغانسېرى ئىلگىرىلەپ يېڭى سەۋىيە يارىتالايمىز.

خەلقچەم ئالجىرىيەگە بارغاندا، ئالجىرىيە سەنئەت تەتقىقات يۇرتىنىڭ باشلىقى، پروفېسسور ۋە ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى بەملۇل ئىبراھىمدىن ئالجىرىيىنىڭ بىر داڭلىق خەلق ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىۋالدى. پاكىستاندا ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى، پروفېسسور ساگادىن پاكىستاننىڭ داڭلىق تۆت ئۇسسۇلىنىڭ بىرى بولغان «بەنجابى» ئۇسسۇلىنى ھاۋانىڭ ئىسسىقلىقىغا، ھارغان - چارچىغىنىغا قارىماي كېچىلەپ ئۆگەندى. بۇ ئۇسسۇلنى خەلقچەم ئۆگىنىپ بولۇپ ئويناپ بەرگەندە، ساگا خەلقچەمنىڭ قولىدىن تۇتۇپ سەنئەت ئۆمىكىمىزنىڭ باشلىقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، خۇشاللىق بىلەن مۇنداق دېدى: خەلقچەم ئۇسسۇلنى بىزنىڭ ئارتىسلىرىمىزدىنمۇ تېز ئۆگىنىۋالدى، ئەسلى پۇرىقىنى ناھايىتى ئوبدان ئىپادىلىدى، مېنىڭ بۇ ئۇسسۇلۇم خەلقچەم ئارقىلىق جۇڭگو تاماشىبىنلىرى بىلەن ئەينەن يۈز كۆرۈشىدىغان بولدى. مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشال! بۇ ئۇسسۇل ئۇرۇمچى سەھنىسىدە ئوينىلىپ، ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىگە كۆرسىتىلگەندە ئۇلار خەلقچەمدىن ئىنتايىن مەمنۇن بولدى. بەزى رەھبەرلەر ئارتىسلاردىن چەت ئەلگە چىققاندا، مۇشۇنداق ياخشى نومۇرلارنى ئۆگىنىپ كېلىشى كېرەك دېيىشتى. خەلچەمنىڭ بۇنداق ئۆگىنىۋالغان نومۇرلىرى ئاز ئەمەس.

خەلچەم يېقىندا ئاپتونوم رايون بويىچە سەرخىل ئۇسسۇلچى بولۇپ باھالاندى. «جۇڭخۇا مەدەنىيەت سېپىدىكى مەشھۇر كىشىلەر قامۇسى» كومىتېتى بىلەن جۇڭگو ياشلار نەشرىياتى بىرلىكتە تەييارلىغان «جۇڭخۇا مەدەنىيەت سېپىدىكى مەشھۇر كىشىلەر قامۇسى» غا كىرگۈزۈلۈپ ئېلىنمىنىڭ مەشھۇر مەدەنىيەت ئەربابلىرى قاتارىدىن ئورۇن ئالدى.

خەلچەم ئۆزلۈكسىز ئىلگىرىلىمەكتە، مەملىكەتكە، دۇنياغا يۈزلەنمەكتە.

ئۇنىڭ يىلتىزى خەلق ئارىسىدا

ئابلىز رەھىم

ئەنئەنىۋى تەلتەنىلىك قۇربان ھېيت كۈنلىرى ئىدى. قەدىر-دان دوستۇم مەردان ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىلەن بىللە ئۆزئارا قىز-غىن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇراتتۇق.

ئىشىك چېكىلدى. مەن دەرھال ئىشىكنى ئاچتىم.

ئۆيگە، ئۇچىسىغا ئەترەڭ كاستۇم - يوپكا كىيگەن، ئوتتۇرا بوي، بۇغداي ئۆڭلۈك سالامەت ھەدەم بىلەن بىللە ئۇنىڭ خۇش چاقچاق يولدىشى — ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى مەھەممەت داۋۇتكام كىرىپ كەلدى. بىز دەرھال ئورنىمىزدىن تۇرۇپ، ئۇلارنى قىز-غىن قارشى ئالدۇق ۋە داستىخانغا تەكلىپ قىلدۇق.

مەن مېھمانلارنى مەردانغا تونۇشتۇردۇم.

گېئولوگىيە كەسپى بىلەن ئۆمرىنىڭ كۆپىنى تاغ - ئىدىر-لاردا ئۆتكۈزۈپ، سەنئەت لەززىتىدىن بەھرىمەن بولالمايدىغان سەنئەتكە ئىشقىۋاز دوستۇم بۇلارنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپلا دەررۇ ئورنىدىن تۇردى - دە، ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، بىر - بىر-لەپ قىزغىن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

— بۈگۈن سىزلەر بىلەن بۇ يەردە ئۇچرىشىپ تونۇشۇپ قالغانلىقىمدىن تولىمۇ خۇشالمەن. چۈنكى مەن سەنئەتنى سۆيى-مەن. سىزلەردەك تالانت ئىگىلىرىنى كۆرگەندە سۆيۈنۈپ كېتىمەن.

ئەزەلدىن ماختىنىشنى ياخشى كۆرمەيدىغان بۇ بىر جۈپ ئەر - ئايال ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن ئۇڭايسىزلىنىپ نېمە دېيىـ

شىنى بىلەلمەي پەقەتلا كەمتەرلىك بىلەن كۆلۈمسىرەپ قويدى. بىز ئۇلارنى ئۆزۈنراق بىللە ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپ تۇرۇۋالـ دۇق. بىراق ئۇلار باشقىلارنىمۇ يوقلاش كېرەكلىكىنى ئېيتىپ چىقىپ كەتتى.

ئۇلارنى ئۇزىتىپ كىرىشىمىز بىلەنلا مەردان هايياجان ئىچىده مەندىن سورىدى.

— بۇ ئايالنى ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى دېدىڭما؟

— هەئە، ئۇ تالانتلىق ئۆزبېك ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى.

— مۇنداق دېگىنە، ئۇ مىللىتىمىزنىڭ ئىپتىخارى ئىكەن ـ ده، ئەجىبا ئۇنىڭ نامىنى ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن، — دېدى مەردان سۆزۈمنى بۆلۈپ.

— بەلكىم سەن سەھنە، تېلېۋىزورلاردا تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچى رەيهان ئابلىز ئورۇندىغان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «يۇرەك شادلىقى» نى كۆرگەنسەن؟ ئەنە شۇ ئۇسسۇل سالامەت هەدەمنىڭ ئىجادىيىتى.

— هە، بۇ ئۇسسۇلنىڭ هەقىقەتەنمۇ مىللىي پۇرىقى كۈچـ لۈك، گۈزەل ۋە نەپىس. كىشىنى ئۇنتۇلتۇسىز سەنئەت لەززىتـ ىدىن بەهرىمەن قىلىدۇ.

بايا تىن بېرى مەردانىنىڭ ئايالى بىلەن ئۆزئارا پاراڭلـ شىپ ئولتۇرغان ئايالىمۇ گېپىمىزگە ئارىلاشتى. ئۇ ماڭا قاراپ:

— بۇ ئۇسسۇل دۆلىتىمىز ئازادلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى خاتىرىلەش مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك سەنـ ئەت كۆرىكىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتىغۇ دەيـ مەن ، — دېدى.

مەن ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ بېشىمنى لىڭشىتتىم ۋە قو لۇمدىكى تاماكىغا ئوت تۇتاشتۇرۇپ قانغۇدەك سۈمۈردۈم ـ دە، ئاندىن سۆز باشلىدىم.

1978 - يىلى سالامەت ھەدەمنىڭ سىياسىي ۋە كەسپىي ئورنى تامامەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئاپەتلىك يىللار-دىكى روھىي ئازابتىن مۇجۇلغان قەلبى، گويا شىپالىق روھىي مەلھەمگە ئېرىشكەندەك قايتىدىن يايرىدى.

ئۇ، ئۆزىنىڭ ۋە ئۆز مىللىتىنىڭ چەكسىز شادلىقىنى بايان قىلىدىغان «يۈرەك شادلىقى» ئۇسسۇلىنى ئىشلەپ چىقتى. ئۇ يەنە 1980 - يىلى مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئالاھىدە ياخشى باھالانغان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى» نىمۇ ئىجاد قىلىپ شىنجاڭدىكى ئۆزبېك مىللىتىنىڭ لىن بياۋ «تۆت كىشىلىك گۈرۇھ» كاساپىتىدىن يوقالغان سەنئىتىنى چەكسىز ئىپتىخارلىق بىلەن قايتىدىن سەھنىگە چىقىرىپ، پۈتۈن مەملىكەت ۋە دۇنيا خەلقىغە نامايان قىلدى.

— ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرى كۆپ ئىكەن - دە؟ ... ئۇنى سەن بىلسەن، ئاغىنە، مالال كۆرمەي، ئۇنىڭ ھايات كەچۈرمىشلىرى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا قىسقىغىنە سۆزلەپ بەرسەڭ قانداق؟! — دېدى مەردان ماڭا قاراپ ئۆتۈنگەن ھالدا.

مەن سەل ئويلىنىپ ئۇنىڭغا رازىلىق بەردىم ...

سالامەت ئالىمجان 1940 - يىل 7 - ئايدا قاغىلىقتا قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەنىدى. ئۇ كىچىكىدىنلا ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناشنى بەكمۇ ياخشى كۆرەتتى. لېكىن دىندار ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىپ، ئۇنى دىنىي ساۋاقلارنى پۈختا ئىگىلەشكە مەجبۇرلايتتى. بىراق يۈرىكىدە سەنئەت ھەۋىسى جۇش ئۇرۇپ تۇرغان كىچىككىنە سالامەت ئاتا - ئانىسىدىن يوشۇرۇن ئوي - تۆكۈنلەرگە بېرىپ، ئۆزبېك ئايالىرىنىڭ ئېيتقان ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇسسۇلىنى كۆرەتتى. ئۇ شۇ چاغدا كۆرۈپ ئۆگىنىۋالغان ئۆزبېكچە «ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ھەرگىز ئېسىدىن چىقارمايتتى.

بىر كۈنى ئۇ ئوقۇتقۇچىلاردىن تەركىب تاپقان سەنئەت گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرىغا ئەگىشىپ كۇلۇبقا كىرىدۇ - دە، سەھنىدە ئۇسسۇل ئويناۋاتقان ئۇسسۇلچىغا بەكمۇ قىزىقىپ ئىختىيارسىز سەھنىگە چىقىپ ئۇسسۇل ئويناشقا باشلايدۇ. كىم بىلسۇن، توساتتىنلا سوغلىپر تۇرىدىغان تۆشۈكتىن چۈشۈپ كېتىپ سول قولىقى يىرتىلىپ ئۆچمەس تاتۇق ئىزى قالىدۇ.

ئۇ مەكتەپكە كىرىشى بىلەنلا ئۆزىنى خۇددى سەنئەت گۈلزارىدىكى ئەركىن قۇشتەك ھېس قىلىپ، تىنىم تاپماي ناخشا ئېيتىپ ئۇسسۇل ئويناييتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ۋە ئويىنىغان شوخ، گۈزەل ئۇسسۇلى بىلەن ئوقۇتقۇچى، ساۋاقداشلىرىنىڭ تولىمۇ زوقىنى كەلتۈرەتتى. مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنىڭ سەنئەتكە بولغان بۇنداق ئوتتەك ئىشتىياقىغا قاراپ ئۇنى ناھىيىلىك ئىتتىپاق كومىتېتى تەشكىللىگەن سەنئەت ئۆمىكىگە تونۇشتۇرىدۇ.

1952 - يىلى مارت كۈنلىرى ئىدى. خىزمەت تەكشۈرۈشكە كەلگەن جەنۇبىي شىنجاڭ مەمۇرىي مەھكىمە باشلىقى مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرى ئۇنىڭ كەلگۈسىدە بىر تالانت ئىگىسى بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلىپ، ئۇنى يەكەن ئۇيغۇر سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىدى.

ئۆزى سۆيۈپ، ئارزۇلىغان كەسىپكە ئېرىشكەن سالامەت پېشقەدەم ئارتىسلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ كەسىپىي ماھارىتىنى ئۆگىنىشىنى ئۈزلۈكسىز داۋاملاشتۇردى. بولۇپمۇ شۇ چاغدىكى ئۇستازى ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى خەيرىنسا تۆلەندى، ئابدۇقادىر ھاجىلارنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى ئۆزىگە سىڭدۈرۈشكە باشلىدى.

ئۇ ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىش ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىلىۋاتقان مەزگىلدە تۇنجى قېتىم قاسىمجان قەمبىرى يازغان «دېھقانلار ھاياتى» دېگەن دراما‌نى كەمبەغەل دېھقان قىزنىڭ رولىنى

ياخشى ئويناپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

جاپالىق مەشق، تىنىمسىز ھەربىكەتلەر سالامەتنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى پەيدىنپەي ئۆستۈرۈشكە ئاساس سالدى. ئۇ جەنۇبىي شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىلىپ كەلگەن 1953-يىلى چاۋشيەن خەلقىدىن ھال سوراش ئۆمىكىگە قاتناشىپ، چاۋشيەنگە بارىدى.

ئۇ دائىم ئۆز - ئۆزىگە: «پارتىيە مېنى ئارزۇيۇمغا يەتكۈزدى. مەن ئەلۋەتتە ئارزۇلىغان كەسىپىم ئارقىلىق ۋەتەن، خەلقە ياخشى تۆھپە يارىتىمەن» دەيتتى.

ئۇ ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ھاجى راخمان، ئىبە راھىمجان، زەينەپ سىدىقلار ئىشلىگەن «ئۇزۇمچىلىك ئۇسسۇلى»، «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى»، «پادىچى قىز ئۇسسۇلى»، «ناغرا ئۇسسۇلى» قاتارلىق مەشھۇر ئۇسسۇللارنى ئۆگىنىپ ۋە يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئويناپ، كەڭ جامائەتچىلىككە تونۇلدى. ئۇ پەقەت ئۇسسۇل ئويناش بىلەنلا چەكلىنىپ قالماستىن، يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ئويناش ئارقىلىق ئەمەل - ئىدراكىنى ئۇرغۇتۇپ، مول ئىجادىيەت تەجرىبىلىرىگە ئىگە بولدى.

ئۇ دەسلەپكى قەدەمدە، بەختىيار ھاياتقا ئېرىشكەن ئىشچان ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ سەنئەت سۆيەر تۇرمۇش ئادىتىدىن ئىبارەت ئەنئەنىۋى مىللىي ئالاھىدىلىك ئەكس ئەتتۈرۈلگەن «گۈكشې مەشرىپى»، ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «بەخت بۇلقى» قاتارلىق نومۇرلارنى ئىجاد قىلدى.

سۆزۈم شۇ يەرگە كەلگەندە دىققەت بىلەن ئاڭلاپ تۇرغان مەردانىنىڭ ئايالى سۆزگە ئارىلاشتى.

— ئۇنداقتا ئۇنى ئۇيغۇر خەلقىنىڭمۇ سۆيۈملۈك ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى دېسەك بولىدىكەن - دە، — دېدى مۇلايىملىق بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ.

— ئۇ يەنە تاجىكچە ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «پامىردىكى بۇركۈت»، «پامىر مىنبىكى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىشلىگەن، — دېدىم مەن پىيالىدىكى چايدىن بىر ئوتلاپ، — ئۇ يېقىنقى زامان ئۇيغۇر، تاجىك ئۇسسۇل تارىخىدا يېڭى ئىجادىيەتلەر يارىتتى.

— ئەلۋەتتە بۇ تۆھپىلىرى ئۈچۈن ئۇيغۇر، تاجىك خەلقى ئۇنىڭغا تەشەككۈر ئېيتىدۇ - دە، — دېدى مەردان ھەممىزگە قاراپ كۈلۈپ.

مەن سۆزۈمنى يەنە داۋاملاشتۇردۇم.

1959 - يىلى سالامەت ئالىمجان ئۆزبىنىڭ كەسپىي ماھارىتىنىڭ ئۈستۈنلۈكى، تەشكىللەش ئىقتىدارىنىڭ كۈچلۈكلۈكى بىلەن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە مۇئاۋىن باشلىق بولۇپ تەيىنلەندى ۋە 1960 - يىلى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولدى.

شۇندىن باشلاپ ئۇ بىر تەرەپتىن ئۆمەكنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلىسە، بىر تەرەپتىن ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللاندى. قەلبىدىكى بۇلاق سۈيىدەك جۇش ئۇرۇپ تۇرغان ۋەتەن مۇھەببىتى، بەختىيار ھاياتقا بولغان ئىپتىخارى ۋە سۆيۈنۈشى بىلەن پۈتۈن ۋۇجۇدىدىن بېرىلىپ ۋەتەن، خەلقە يېڭى ئىجادىيەتلەرنى يارىتتى ۋە بۇنىڭ شەرىپى بىلەن ۋىلايەتلىك، ئاپتونوم رايونلۇق ۋە مەملىكەتلىك قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ تەقدىرلەندى. شۇ يىلى ئۇ يەنە مەملىكەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر قۇرۇلتىيىغا قاتناشتى.

پۈتۈن مەملىكەت خەلقىغە بالايى - ئاپەت ئېلىپ كەلگەن قاباھەتلىك ئۆن يىل سالامەت ئالىمجانىنىمۇ «چەتكە باغلانغان ئۇنسۇر»، «كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدار» قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ پارتىيىگە. ۋەتەنگە سادىق قەلبىنى، سەنئەتكە ئاشىق ئوت يۈرىكىنى مۇجۇپ تاشلىماقچى بولدى.

1973 - يىلى تەشكىل تۇنى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئىـ
جادىيەت گۇرۇپپىسىغا يۆتكىدى. يـۇرىكىنىڭ چـوڭقۇر قاتلاملىرـ
دىن ئىجادىيەت ئىلهاملىرى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان سالاھەت ئالـ
جان ئۆزىنىڭ ئىجادىيەت پائالىيىتىنى ئـۆزلۈكسىز داۋاملاشتۇرـ
دى. ئۇ، شۇ يىلنىڭ ئالدى - كەينىدە يـۇكسەك ۋەتەنپەرۋەرلىك
روھى بىلەن «سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قـوغدايمىز» ناملىق
ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنى ۋە «توقۇمىچى قىز»، «قار لەيلىسى»، «ئالـ
دىنقى پوستا دۇشمەننى تازىلاش» قاتارلىق ئـۇسسۇللارنى ئىشـ
لىدى. ئۇ يەنە، سوتسىيالىستىك گۈزەل تـۇرمۇش مـەدھىيىلىنىدـ
غان «قوغۇن تاتلىق، دىلدا شادلىق» دېگەن ئـۇيغۇرچە ئۇسسۇلـ
نى ئىجاد قىلدى. بۇ ئۇسسۇل 1980 - يىلى ئـۆتكـۈزۈلگەن مەـ
لىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت كۆرىكىدە ئالاھىدە ياخـ
شى باھالاندى.

سالاھەت ئالىمجان خەلق سەنئىتىنى سۆيگەنلىكى، پىشقەدەملەرـ
دىن كـەمتـەرلىك بىلـەن ئـۆگـەنـگـەنلىكى ۋە ئـامما ئارىسىغا
چوڭقۇر چۆكۈپ مول تۇرمۇش بىلىملىرىگە ئـىگە بـولغانلىقى ئۈـ
چۈن ئۇ ئىجاد قىلغان باي مەزمۇنغا، يـېڭى تـېمىلارغـا، گۈزەل
ۋە نەپىسلىككە ئىگە بولغان ئـۆزىبەكچە، ئـۇيغۇرچـە ۋە تـاجىكچە
ئۇسسۇللار كىشىلەرنىڭ قىزغىن ماختىشىغا ئېرىشتى، ئۇنىڭ «يۈـ
رەك شادلىقى»، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى»، «قـوغۇن تـاتلىق، دىلدا
شـادلـىق» ۋە «قـار لـەيلىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللىرى مەملىكەت
ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى ئايتىللا قاسىم، رەيھان ئابلىز، مەھەممەت
داۋۇت، گۈلباھار سىدىق قاتارلىق ماھىر ئۇسسۇلچىلار تەرىپىدىن
دۇنيا سەھنىلىرىدە ئوينىلىپ ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈردى.

ئۇ مەملىكەتلىك ئـۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ۋە
ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھـەيـئەت
ئەزاسى.

1981 - يىلى سالاھەت ئالىمجان شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل

ئۆمكىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ تەيىنلەندى.

ئۇنىڭ سەنئەتكە تەشنا قەلبىدە يېڭى ئىجادىيەتلەرنىڭ ئىلھامى جۇش ئۇرماقتا. ئۇ ھازىر بىر تەرەپتىن رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلىسە، يەنە بىر تەرەپتىن يېڭى ئىجادىيەتلەر يارىتىپ كۆپ مىللەتلىك ۋەتىنىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك مەنىۋى مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈشكە تىرىشماقتا

— سەنئەتكارنىڭ قەلبى خەلقنىڭ قەلبى بىلەن تۇتاش بولغاندىلا ئاندىن ئۇنىڭ ئىجادىيەتلىرى غايەت زور ھاياتىي كۈچكە ئىگە بولالايدىكەن، — دېدى مەردان سالامەت ھەدەمگە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولۇپ.

داھارەت بەيگىسىدىكى ھارماس تۈلپار

تاش ماموت

بۇلارنىڭ ھەممىسى بىرلا ئارتىسىدۇ؟!...

بىر سوتكا داۋام قىلغان بوراندىن كېيىن، ھاۋا بارا - بارا سۈزۈكلىشىپ، جاھان خېلى تىنجىپ قالغانىدى. باشقىچە ئىللىق تۇس ئالغان توقسۇن بازىرىنىڭ گۈزەللىرىدە ئادەملەر ئۆزئارا قىستىشىپ تامدىكى ئېلاننى كۆرۈشۈۋاتاتتى.

ئېلاندا: «خۇش خەۋەر! شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ داڭدار ئارتىسى يولداش مۇھەممەت داۋۇت بۈگۈن ناھىيىمىز خەلقىگە ئويۇن قويۇپ بەرمەكچى، يولداشلارنىڭ كېلىپ كۆرۈشىنى قارشى ئالىمىز!...» دەپ يېزىلغانىدى. كىشىلەر ھەيران بولۇشۇپ غۇلغۇلا قىلىشتى:

— ئەجىبا، بۇ ئويۇننى شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى قويماستىن، بىر قىزىقچى ئۆز ئالدىغا يالغۇزلا قويالامدىكىنە؟—

— ھەي ئاغىنىلەر، مۇشۇ ئېلان ئالدىراشچىلىقتا خاتا يېزىلىپ قالغان ئوخشايدۇ جۇمۇ؟

— ۋوي ئاغىنىلەر بۇ يەردە بىكار گەپ تالىشىپ تۇرغۇچە شۇ قىزىقچىنىڭ كارامىتىنى ئۆز كۆزىمىز بىلەن بىر كۆرۈپ بالى قايلى، جۇرۇڭلار!

تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ توپلاشقان ئادەملەر «دۇرۇس شۇنداق قىلايلى!» — دېيىشىپ تىياتىرخانا تەرەپكە قاراپ كېتىشتى. «بىر قىزىقچى ئارتىس ئۆز ئالدىغا يالغۇز ئويۇن قويىدىكەن!» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغان بازار ئەتراپىدىكى كىشىلەر

ۆپلىسپىت - موتسكلىتلىرىغا مىنىشىپ ياكى تراكتور، ماشىنىلىرى-
غا ئولتۇرۇشۇپ شەھەر تەرەپكە سەلدەك ئاقتى.

توقسۇننىڭ يازلىق كۇلۇبى ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئادەم سىغىدىغان خېلى چوڭ زال ئىدى. شۇنداقتىمۇ بۇگۈنكى ئۇيۇن كۆرگۈچىلەر كۆپلۈكىدىن ئورۇندۇقلارغا سىغماستىن ئارىلىقتىكى يوللارغىمۇ ئادەملەر توشۇپ كەتتى.

ناغرا - سۇنايىنىڭ ھەيۋەتلىك، لەرزان تېمپىدا چېلىنغان ياڭراق ساداسى ئىچىدە بېشىغا ئېگىز قارا كۆرپە تۇماق، ئۇچىسىغا جىگەرەڭ چەكمەن تون كىيگەن شاب بۇرۇتلۇق قىران يىگىت قوللىرىنى كەڭ يايغان ھالدا «قەشقەر سەنىمى» گە ئويناپ چىقىشقا پۈتۈن مەيدان تىمتاس ھالەتكە كۆچتى، ناغرا - سۇنايى تازا قىزىق چېلىنىپ ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەندە، ھاياجانغا چۆمگەن ئۇسسۇلچى خۇددىنى يوقاتقاندەك ھالەتتە بىر ئورۇندا چۆگىلەپ سەكرەپ رەسمىي ساماغا چۈشۈپ كەتتى. بۇنى كۆرۈۋاتقان تاماشىبىنلار گويا ھېيت - ئايەم كۈنلىرىدە شادلىققا چۆمگەن ھالدا ساما ئۇسسۇلىنى كۆرۈۋاتقاندەك ھېس قىلىشىپ، بۇ نومۇرنىڭ قانداق تۈگەپ قالغانلىقىنىمۇ بىلمەي قېلىشتى.

ئادەتتە بىر كېچىلىك يىرىك تىياتىرلاردا باش رول ئالغۇچى ئارتىسنىڭ سەھنىدىكى پائالىيىتى ھەر قانچە كۆپ بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ ھامان ئەتراپىدىكى سەھنىداشلىرى بىلەن نۆۋەتلىشىپ تۇرۇپ ئۆز ۋەزىپىسىنى قولايلىق ھالدا ئورۇنداپىدۇ. ئارتىسنىڭ كىيىم يەڭگۈشلىشى، گىرىم ئالماشتۇرۇشىغا ھەتتا چاي ئىچىپ ئارام ئېلىۋېلىشىغىمۇ ۋاقىت كەڭ - كۇشادە بېتىدۇ.

لېكىن مۇھەممەت داۋۇت ئۆز ئالدىغا تەنھا قويۇۋاتقان بۇ بىر بېيرەم سائەتلىك ئويۇننى يۇقىرىدىكى ئەھۋاللار بىلەن ئەسلا سېلىشتۇرغىلى بولمايدۇ، تېز پىرقىراش، ئېگىز سەكرەش، تىزى بىلەن سىيرىلىپ ھېڭىش قاتارلىق ئىنتايىن ئېغىر بەدەن ھەرىكەتلىرىنى تەلەپ قىلىدىغان شۇنچە قىيىن ئۇسسۇللارنى خۇددى

يىگىتلەردەك چەبدەس ئويناش قىرىق بەش ياشتىن ھالقىغان مۇھەممەت داۋۇت ئۈچۈن ئېيتقاندا نەقەدەر مۇشكۈل ئىش — ھە! ئاددىسى بىر كېچىلىك ئويۇندا ئون نومۇرنى خەلققە كۆرسىتىش ئۈچۈن كېسىم - كېچەكلەرنى ئون قېتىم ئالماشتۇرۇشقا، گىرىمنى ئون قېتىم ئۆزگەرتىپ، ئون خىل پىرسۇناژنىڭ سىياقى بىلەن سەھنىگە چىقىشقا توغرا كېلىدۇ، مۇبادا سىز ئاشۇ پەيتلەردە سەھنىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ شۇنداق بىر قارايدىغان بولسىڭىز، ئۇ يەردىكى جىددىيلىكنى كۆرگىنىڭىزدە كۆزلىرىڭىز ئالاق - جالاق بولۇپ كەتكەن بولاتتى.

سۆھبەت جەريانىدا مەن ئۇنىڭدىن: شۇنچە كۆپ ھەم قىيىن نومۇرلارنى مەشىق قىلىپ، پۈتۈن بىر كېچىلىك ئويۇننى يالغۇز تەييارلاش سىزگە ئېغىر كەلمەمدۇ؟ دەپ سورىدىم.

— ئەلۋەتتە ئېغىر كەلدى، — دېدى ئۇ جىددىي ھالدا — بىراق ئېغىرچىلىقتىن قورققان ئادەم ھېچنېمىنى بىر باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ، بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئەقىل - ئىدراكتىن باشقا، ئاساسلىقى بەدەن ھەرىكىتىگە تايىنىپ ئىپادە قىلىدىغان سەنئەت تۈرى بولغاچقا، ماڭا ئوخشاش ياشتا چوڭىيىپ مۇسكۇللىرى قېتىشىپ قالغان ئارتىسلار ئۈچۈن ئېيتقاندا، ھەقىقەتەن ئېغىر كېلىدۇ، ئەمما ئۆز كەسپىگە نىسبەتەن چوڭقۇر ئىشتىياق ۋە جاپا - مۇشەققەتتىن قورقمايدىغان قەيسىرانە ئىرادە بولسىلا، كۆزلىگەن نىشانغا ھامان يەتكىلى بولىدىكەن. 1980 - يىلى بېيجىڭدا مەركىزىي ئوپېرا ئۇسسۇللۇق تىياتىر ئۆمىكىنىڭ ئاتاقلىق ئايال ئۇسسۇلچىسى چىڭ ئەيلەن تۇنجى قېتىم ئۆز ئالدىغا مەخسۇس ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزدى. ئارقىدىنلا يۇنەن ئۆلكىلىك ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئايال ئۇسسۇلچىسى داۋمېيلەنمۇ مەخسۇس ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزدى، ئۇلارنىڭ تەسىرى ئارقىسىدا شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئايال ئۇسسۇلچىلىرىدىن مەريەم ناسىر، خەلچەم سىدىق، رەيھانگۈل ئابلىز قاتارلىقلارمۇ

مەخسۇس ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزدى. ئۇلارنى كۆرگەندىن كېيىن مەندە «ئەجىبا، ئايال ئۇسسۇلچىلار ئۆز ئالدىغا تەنها ئۇسسۇل كېچىلىكى ئۆتكۈزەلەيدىكەنىيۇ، ئەر ئۇسسۇلچىلار ئۇنداق قىلالمامدۇ؟» دېگەن بىر ئوي پەيدا بولۇپ مېنى بەكمۇ بىئارام قىلدى. بۇنىڭ ئۈستىگە بىزدە ئوتتۇز يىلدىن بېرى باشتىن - ئاخىر سەھنىدىن چۈشمەي كېلىۋاتقان ئەر ئۇسسۇلچىلار بەكمۇ ئاز، كۆپلىگەن ئەر ئۇسسۇلچىلار ئۆي تۈۋ- تۈپ بالا - چاقىلىق بولغاندىن كېيىنلا ئۇسسۇل سەھنىسىدىن چېكىنىپ كەتتى، شۇڭلاشقا ھازىرغىچە ئىجاد قىلىنغان ئەرلەر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئىچىدە دۇنيا سەھنىسىگە ئېلىپ چىققۇدەك سەۋىيىگە يەتكەنلىرى ناھايىتىمۇ ئاز، مەن دەل مۇشۇ ئەھمىيەتلىك مەسىلىنى ھەل قىلىشقا تۇرتكە بولسۇن ئۈچۈن بۇ بىر كېچىلىك ئۇيۇنىنى تەييارلىغانىدىم،

مۇھەممەت داۋۇتنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاۋېتىپ، ئالدىمدا ئولتۇرغان بۇ ئادەم پەقەت تەييار نومۇرنىلا ئويناپ ۋە ھەر خىل قىزىقچىلىقلىرى بىلەن كىشىلەرنى كۈلدۈرۈشنىلا بىلىدىغان بىر ئاددىي ئارتىس ئەمەس، بەلكى ئۇ بىزنىڭ مىللىي سەنئىتىمىزنى دۇنيا سەۋىيىسىگە يەتكۈزۈشتىن ئىبارەت مۇشۇنداق ئۇلۇغۋار نىشان ئۈچۈن زور ئىستەك باغلىغان ئىستېدادلىق سەنئەتكار ئىكەنلىكىنى بايقاپ، ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمەت - ئېتىقادىم تېخىمۇ ھەسسىلەپ ئاشتى.

«سەنئەت» دېگەن ئاتالغۇنىڭ ئومۇمىي مەزمۇنىنى بىر ئېغىز ئاددىي سۆزگە مۇجەسسەملىگەندە «ھېسسىيات» دېگەنلىكتىن ئىبارەت. دەل ئاشۇ خىل قاينىق «ھېسسىيات» مۇھەممەت داۋۇتنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدىدا يالقۇنجاپ تۇرغان ئوتلۇق ھارارەتكە ئايلىنىپ، ئۇنىڭ ھەر بىر تال قان تومۇرىغىچە سىڭىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇ سەھنىگە چىققان ھامان تاماشىبىنلارنى ئاجايىپ لەرزىگە سېلىپ يايرىتىۋېتىدۇ، مەيلى ئۇ سەھنىلەردە ھەر خىل روللاردا ئويناپ چىق-

سۇن ياكى كاتتا سورۇنلاردا ئەزىز مېھمانلار ئۈچۈن ئويۇن قويۇسۇن ۋە ياكى ئادەتتىكى توي - تۆكۈن، مەشرەپ، بەزمىلەرگە دا- خىل بولسۇن، ئۇ ھامان ئاشۇ قىزىقارلىق، جەزبىدار ھەرىكەتلە- رى، خۇش چاقچاق يۇمۇرلۇق گەپ - سۆزلىرى بىلەن كىشىلەرنى قاتتىق كۈلدۈرۈپ غەش كۆڭۈللەرگە مەلھەم بەخش ئېيتىدۇ.

لېكىن بۇ يەردە شۇنىمۇ قەيت قىلىپ ئۆتۈشكە توغرا كې- لىدۇكى، ئۇ كىشىلەرنى ئاشۇنداق تېلىقتۇرۇپ قاتتىق كۈلدۈرگەن- دە، ھەرگىزمۇ بەزىبىر ئاتالمىش «ھەيبار ئارتىسلا» دەك چاكىنا، ئەدەبسىز شېتىلىلىكلەرنى قىلمايدۇ، ئۇ ئورۇندىغان يۇمۇرلۇق، كو- مېدىك ھەرىكەتلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئىجتىمائىي ھاياتنى ئىنچىكىلەپ كۆزىتىش ئارقىلىق پىششىقلاپ تاۋلانغان. تۇرمۇش مەنتىقىسىگىمۇ ئويغۇن، ئىلمىيلىكى كۈچلۈك بولغان بەدىئي جەۋ- ھەرلەردۇر، تېخىمۇ ئالاھىدە تىلغا ئېلىشقا ئەرزىيدىغىنى شۇكى، يولداش مەھەممەت داۋۇت ئۆزىنىڭ ئوتتۇز ئىككى يىللىق سەھنە ھاياتىدا، گويا كى قىشمۇ ياز سولماستىن دائىم يا پىپشىل جۇلا- لىنىپ تۇرىدىغان ئەڭ سەرخىل گۈل «كۈندە باھار» غا ئوخشاش، ئۆزىنىڭ گۈزەل سەنئەت باھارىنى باشتىن - ئاخىر بىر خىلدىلا ساقلاپ، ئۆزىنىڭ ئاشۇ «ئوت يۈرەك شوخ يىگىت» كە خاس بول- غان تېتىك ۋە خۇش خۇي مىجەز - خۇلقىنى قىلچە ئۆزگەرتكىنى يوق. دەل مۇشۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن كىشىلەر يولداش مۇھەم- مەت داۋۇتنى ھەتتا دۇنياغا مەشھۇر كومېدىك ئارتىس — چارلىز چاپلىن بىلەن بىر ئورۇندا قويۇپ، ئۇنىڭغا «ئۇيغۇر سەنئەت گۈلزارىدىن يېتىشىپ چىققان چارلىز چاپلىن» دەپ پەۋقۇلئاددە يۇقىرى باھا بېرىدۇ.

مۇھەممەت داۋۇت بۇيۇك سەنئەتكار ئەجدادلىرىمىز سۇلتان ئابدىرىشىتخان، ئاماننىساخانلارنىڭ يۇرتى يەكەن شەھىرىدە بىر نامرات تىجارەتچىنىڭ ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن، ئۇنىڭ دا- ىسى دىنىي ئېتىقادى كۈچلۈك، ئىستىقامەتلىك ئادەم، ئانىسى بول-

سا ئاقارتىش دەۋرىدە باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرگەن بولۇپ، دادىسىغا قارىغاندا بىر قەدەر ئوقۇمۇشلۇقراق، ئەمما كۆڭلى سۈنۈق، ناتىۋان مەزلۇم ئىدى، مۇھەممەت داۋۇت ئەنە شۇنداق خاراكتېر جەھەتتە بىر - بىرىدىن روشەن پەرقلىنىدىغان ئاتا - ئانىنىڭ تەربىيىسىدە چوڭ بولۇپ قاتارغا قوشۇلغان.

مۇھەممەت داۋۇت ئۆزىنىڭ كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دەيدۇ: مەن بالىلىق دەۋرىمدە ھەر يىلى يازدا ئۆيدىكىلەرگە ئەگىشىپ «ئېلىشقۇ سەيلىسى» (يەكەندىكى يازلىق بارا-ۋەت بولىدىغان جاي) گە چىقاتتىم، بۇ سەيلىدە مەشرەپ، قوشاق-چىلىق، مەددادھىلىق سېھرىگەرلىك، دارۋازلىق، ساغادى، سېرىكچىلىك قاتارلىق خىلمۇ خىل ئەنئەنىۋى خەلق ئويۇنلىرى راسا قىزىپ كېتەتتى، مەن ئۇيانىدىن - بۇيانغا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ بۇ ئويۇنلارنىڭ ھەممىسىنى كۆرۈۋېلىشقا ئالدىراپتتىم ھەمدە ئۆزۈمچە ئۇلارنى دو-راپ باقاتتىم، ئەنە شۇ چاغدىن تارتىپ ئويۇنغا بەك خۇشتار بو-لۇپ قالغانىدىم.

1948 - يىلى مەن دىنىي مەكتەپتىن قېچىپ چىقىپ شۇ چاغ-دىكى يەكەن ناھىيلىتام مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىردىم. ناھىيلىتام مەك-تىپىگە كىرگەندىن كېيىن، دەرستىن سىرتقى چاغلاردا سۆز سۆز-لەش، پىراممىدا ئويناش، رەسىم سىزىش مۇسابىقىلىرىگە قاتناشتىم، كېيىن سەنئەت كورۇژوكىنىڭ ئاساسلىق «قىزىقچى»سىغا ئايلىنىپ قالدىم، شۇنىڭ بىلەن مەندە سەنئەتكە نىسبەتەن خىلىلا ھەۋەس پەيدا بولغانىدى.

1950 - يىلى شىنجاڭ يېڭىدىن ئازاد بولغان مەزگىلدە تا-ماراخانىم، ھەلىمەخانىم قاتارلىق داڭلىق ئارتىسلاردىن تەركىب تاپقان سوۋېت ئۆزبېكىستان سەنئەتچىلەر دىلگاتسىيىسى يەكەنگە كېلىپ ئويۇن قويدى، ئەقلىمگە كېلىپ تۇنجى قېتىم كۆرگەن بۇ ھەشمەتلىك ئويۇن ماڭا بەكمۇ چوڭقۇر تەسىر قىلدى - ده، ماڭا شۇنىڭدىن باشلاپ سەنئەت ئۇرۇقى تۇنجى قېتىم يۈمران قەلبىمدە

بىخ ئۇرۇپ «مەنمۇ چوڭ بولغاندا ئاشۇلارغا ئوخشاش ئارتىس بولسام...» دەپ دائىم شېرىن خىيال سۈرىدىغان بولدۇم.

1952 - يىلى يازلىق كانىكول مەزگىلى ئىدى، بىر كۈنى چۈشتە ئانام مېنى بازارغا بېرىپ ئاچچىقسۇ ئەكىلىشكە بۇيرۇدى، مەن ئاچچىقسۇ بوتۇلكىسىنى كۆتۈرۈپ «ئالتۇن دەرۋازا» ئالدىغا بارغاندا، تامغا چاپلاقلىق ئېلانغا كۆزۈم چۈشتى، ئۇنىڭدا «سەنئەتنى سۆيىدىغان نامراتلار پەرزەنتلىرىنىڭ يەكەن ۋىلايەتلىك سانائەينەپىسىگە كېلىپ ئارتىسلىككە ئىمتىھان بېرىشىنى قارشى ئالىمىز!» دەپ يېزىلغانىكەن، مەن ئېلاننى كۆرۈپ شۇ ئانىلا ئۇدۇل سەنئەت ئۆمەك تەرەپكە يۈگۈردۈم، بىراق مەن ئۇ يەرگە يېتىپ بارغاندا، ئىمتىھانغا قاتنىشىدىغانلار ئاللىقاچان كىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئۆمەكنىڭ دەرۋازىسى ئىچىدىن چىڭ ئېتىلگەنىكەن، شۇ ئاندا قورۇنىڭ ئېگىز تېمىغا شاخلىرى ساڭگىلاپ چۈشكەن بىر تۈپ قاپاق تېرەككە كۆزۈم چۈشتى - دە، شۇ ھامان ئۇنىڭغا يامىشىپ چىقىپ، قورۇنىڭ ئىچىگە سەكرەپ چۈشتۈم، بۇ چاغدا دەرۋازىنى كېلىپ مېنى تۇتۇۋېلىپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلىدى، مەن ئۇنىڭغا يىغلاپ - قاخشاپ يالۇرۇپ تۇرۇۋېدىم، بەختىمگە يارىشا ئۆمەك سىياسىي كومىسسارىنىڭ دەرۋازا تەرەپتە بولۇۋاتقانلىقىنى كۆزى چۈشتى بولغاچ، دەررۇ يېتىپ كېلىپ، مېنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇ يەرگە كىرگەنلىكىمنى بىر قۇر سۈرۈشتۇرگەندىن كېيىن مېنى ئېمتىھان سورۇنىغا باشلاپ باردى.

كومىسسىيەر قاتاردىن شىنجاڭ مىللىي سەنئىتىنىڭ يېتۈك پىشۋاسى، ئەينى ۋاقىتتىكى يەكەن ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرىمۇ ئورۇن ئالغانىكەن، مەن سەنئەتكە بولغان ئۇتتەك ئىشتىياقىم بىلەن ئىزا تارتىش، ھودۇقۇش دېگەنلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۇنتۇپ، «يەكەن سەنىمى» قاتارلىق بىر نەچچە ئۇسۇلنى بىمالال ئويناپ بەردىم. قوشۇمچە ۋائىزلىقنىمۇ دوراپ بەردىم، ئېمتىھانغا ئاتمىشقا يېقىن ئوقۇغۇچى قاتناشقان ئىكەنمىز،

ئاخىرىدا مەن قاتارلىق ئۇچ ئوقۇغۇچى ئۆتكەنلىكىمىزنى ئېلان قىلدى، مەن ئۆزۈندىن بۇيان كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كەلگەن شېئىرىن خىيالىمنى بۇگۈن تۈيۇقسىز ئەسلىگە ئاشقانلىقىدىن بەكمۇ خۇش بولۇپ، قىسقىغا سىغماستىن سەكرەپ كەتتىم.

مەن ئۆمەكتىن قايتىپ چىققاندا كۆز باغلىنىپ گۈگۈم چۈشكەندى. ئۆزۈمنىڭ چۈشتىن بۇرۇن ئاچچىقسۇ ئالغىلى چىققانلىقىم ئېسىمگە كېلىپ دادامنىڭ مېنى ساۋايدىغان چۈنقىي كۆز ئالدىمغا كەلدى. مەن ئۆينىڭ قېشىغا كېلىپ مەكتەپ تۇرۇپ قالدىم، شۇ ئەسنادا ئىشىك «غىچ» قىلىپ ئېچىلىپ دادام ئۆيدىن چىقىپ كەلدى - دە، بەختىمگە ياردىشا مېنى كۆرمەي شام نامزى ئوقۇش ئۈچۈن مەسچىت تەرەپكە كېتىپ قالدى، مەن پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۆيگە كىردىم ۋە ئانامغا ئارتىسلىككە ئىستىھان بەرگەنلىكىمنى ئېيتىۋىدىم، ئانام چالۋاقاپ:

— مۇنداق گەپنى ھەرگىز ئاغزىڭدىن چىقارما، داداڭ ئوقۇپ قالىدىغان بولسا، پاقالچىقىڭنى چاقىدۇ! — دىدى.

ئانامغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ، يىغلاپ - قاقشاپ تۇرۇپ يالۋۇرغاندىن كېيىن، ئاخىر كۆڭلى ئېرىپ يۇمشاپ:

— سەن ئۇ يەرگە بېرىپ بىر - ئىككى كۈن تۇرۇپ باق. ئاڭغۇچە مەن دادائىغا گەپ قىلىپ باقاي، ماقۇلغا كېلىپ قالسا ئارتىس بولارسەن، زادى ئۇنىماي قويسا، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ ھۈنەر ئۆگىنەرسەن،— دەپ يوتقان - كۆرپە ۋە نان - پان جۇغلىدەپ مېنى ئۆيدىن چىقىرىۋەتتى.

مەن ئائىلەمدىكى بۇ توسقۇنچىلىقنى ئۆمەك رەھبەرلىكىگە ئىنكاس قىلغاندىن كېيىن، ئەتىسى ئەتىگەندە ھەربىي سىياسىيكومىسسار بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ دادام بىلەن ئانامغا سەۋرچانلىق بىلەن ئىدىيىۋى خىزمەت ئىشلىدى، دادام گەرچە ئېتىقادى كۈچلۈك مۇتەئەسسىپرەك ئادەم بولسىمۇ، لېكىن ئۆتمۈش جەمئىيەتتە ھەر نېمە قىلىپمۇ رونىق تاپالمايدىغان ئامىرات ئۆتكەن ئادەم بولغانلىقىنى، ئۇ

ئىك ئۇستىگە خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى يەگەنگە كەلگەندىن بۇ- يان يوقسۇزلارنىڭ ھالىغا يېتىپ نۇرغۇن ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بەرگەنلىكىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ ياخ- شى ئادەم ئىكەنلىكىگە چىن كۆڭلىدىن قايىل بولغانىدى. شۇڭلاش- قىمۇ ئۇ بۇگۈن ئۆز ئۆيىگە كېلىپ سەمىمىي چۈشەنچە بېرىۋاتقان بۇ ھەربىي كومىسسارنىڭ گەپ - سۆزلىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىدىن شۈبھىلەنمەي، مېنى شۇ ھەربىي كىشىنىڭ ئۆز قولى بىلەن تەر- بىيىلىشىگە تاپشۇردى.

مەن سەنئەت ئۆمەكىكە يېڭىدىن ئارتىس بولۇپ كىرگەن ئاشۇ يىللىرى يېزا - قىشلاقلاردا ئۇلۇغ يەرئىسلاھاتى ھەر دىكتى داغدۇ- غىلىق ئېلىپ بېرىلىۋاتاتتى، بىز مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرى يېزىپ بەرگەن دراما «دېھقانلار ھاياتى» ۋە باشقا لەپەر، ئۇسسۇل نومۇر- لىرىنى تەييارلاپ يېزا قىشلاقلارغا ئېلىپ بېرىپ قويدۇق ھەمدە ئۆزۈمىز خىزمەت گۇرۇپپىسىنىڭ قاتاردا بۇ سىياسىي ھەربىكەتكە بىۋاستە قاتناشتۇق.

1953 - يىل 10 - ئايدا ئۇرۇمچىدە تۇنجى قېتىملىق ئۆل- كە بويىچە سەنئەت كۆرىكى ئۆتكۈزۈلدى، كۆرەك جەريانىدا بېش- قەدەم ئارتىسلارنى ئۆزۈمگە ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلاردىن ئۆگەنىدىم، مەسىلەن، ئابدۇگۈل، ئەمەت ئۆمەر، يولۋاسخانلاردىن «گۈزەل شىن- جاڭ»، «ئالمىخان»، «قارا يورغام»، «دوپپىكىزنىڭ گۈلمەن» دېگەن لەپەرلەرنى ئۆگەندىم، ئابدىقادىر ھاجىم، ئابلىمىت ئەمەت قاتار- لىق ئۇسسۇلچىلاردىن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي مەشقلىرىنى ئۆگىنىۋالدىم. شۇنىڭدەك يۇقىرىدىكى ئۇستازلارنىڭ ئورۇندىغان سەن- ئىتى جەھەتتىكى ھەر قايىسىسىنىڭ ئۆزلىرىگە خاس ئالاھىدىلىك- لىرىنىمۇ قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ ئۆزلەشتۈرۈۋالدىم. بۇ مېنىڭ بەدىئىي ئىپادىلەش سەۋىيەمنى ئۆستۈرۈشۈم ئۈچۈن دەسلەپكى ئا- ساس بولۇپ قالدى.

1955 - يىلى يولداش دۇڭ بىۋۇ يېتەكچىلىكىدىكى مەركىزىي

مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى مىللىي ئاپتونومىيە رايونى قۇ-
رۇلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇناسىۋىتى بىلەن شىنجاڭغا كېلىپ ھەر
قايسى جايلاردا سەييارە ئويۇن قويىدى، ئۇلار يەكەنگە يېتىپ بارغاندا،
بىزنىڭ ئۆمەك ئۇلارنىڭ شەرىپىگە مەخسۇس ئويۇن قويۇپ بەرگە
نىدى، شۇ قېتىملىق ئويۇندا مەن «دولان سەنىمى»، «قەشقەر سەنىمى»
قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ۋە «باھار»، «دوپپىكىزنىڭ گۈلىمەن»دېگەن
لەپەلەرنى ئورۇنددىم ھەمدە شۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ مەركە-
زىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكى ئۇستازلاردىن يال-
غۇز كىشىلىك ھەرىكەتلىك نومۇر «ئىككى يىگىتنىڭ چېلىشىشى»،
«ئورمان بوشلۇقىدا»، «تاتارچە ئۇسسۇل» قاتارلىق نومۇرلارنى نا-
ھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋالدىم.

مەركەزدىن كەلگەن سەنئەت ئەھلىلىرى ئېھتىمال مېنىڭ
نومۇر ئۆگىنىشتىكى ئاشۇ ئالاھىدىلىكلىرىمنى كۆرۈپ مېنى «ئۇمىد-
لىك مايسا ئىكەن» دەپ مۆلچەرلىگەن بولۇشى كېرەك، ئۇلار
شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا مېنى بېيجىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا -
ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكىدى.

بېيجىڭ مېنىڭ سەنئەت كەسپىمنى تېخىمۇ ئەتراپلىق، سىستې-
مىلىق ئۆگىنىپ تېخىمۇ يېڭى پەللىگە ئۆرلىشىم ئۈچۈن ياخشى زېمىن
بولدى، بېيجىڭدە سەنئەتنىڭ بارلىق تۈرلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن كەڭ
ئىمكانىيەت بار ئىدى. مەن ئەمدىلىكتە پۈتۈن مەملىكەتتىكى ھەرقاي-
سى مىللەتلەرنىڭ سەنئىتىنى ھەتتا پۈتۈن دۇنيانىڭ ئىلغار سەنئە-
تىنى كۆرۈپ ئۆگىنىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدۇم. بۇنىڭ بىلەن
مېنىڭ نەزەر دائىرەم تېخىمۇ كېڭىيىپ باردى.

1957 - يىلى مەن جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەتلەر سەنئەت دىلگاتـ
سىيىسىنىڭ قاتاردا موسكۋادا ئۆتكۈزۈلگەن 6 - نۆۋەتلىك «دۇنـ
يا ياشلار فېستۋالى» غا قاتنىشىپ، «راك ئانسامبلى» قاتارلىق
نومۇرلاردا باشلامچى بولۇپ ئۇسسۇل ئويناندىم. 1959 - يىلى كۈزدە
جۇڭگو مەدەنىيەت دوستلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قاتاردا بېر-

ما دۆلتىگە چىقىپ، ئىككى ئايلىق زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا قاتناشتىم، بۇ چاغدا «ناغرا ئۇسسۇلى» ۋە «ئالمىخان»، «باھار»، «گۈزەل ۋەتەن» قاتارلىق لەپەرلەرنى ئويناپ بېرىپ خەلقىمىزگە قىزغىن قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدۇم. 1960 - يىلى 10 - ئايدا جۇڭگو مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ قاتاردا ئىككىنچى قېتىم موسكۋاغا زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا چىقتىم. 1961 - يىلى 4 - ئايدا «جۇڭگو سەنئەتكارلىرى» ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ قاتاردا شىمالىي ياۋروپادىكى نورۋېگىيە، شۋېتسارىيە، دانىيە، فىنلاندىيە قاتارلىق مەملىكەتلەرگە زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا چىقتىم.

مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە تۇرغان يەتتە يىل جەريانىدا مەن سەنئەت قانۇنىيىتىگە دائىر نۇرغۇنلىغان ئاساسىي بىلىملەرنى ئىگىلەپ، سەھنە سەنئىتى ھەققىدە بىر قەدەر ئېتراپلىق، سىستېمىلىق نەزەرىيىۋى ۋە ئەمەلىي بىلىمگە ئىگە بولۇپ قالدىم.

ئەمدى مەن بۇ ساھەدە يېڭى نەتىجىلەرنى يارىتىشنى مەقسەت قىلدىم، بۇنىڭ ئۈچۈن تۇرمۇش ئۆگىنىشىم تولىمۇ زۆرۈر ئىدى، شۇڭا مەن رەھبەرلىككە قەتئىي تەلەپ قويۇپ، 1962 - يىلى قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكەلدىم.

مەن مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئىشلىگەن بەدىئىي ماھارەتلەرگە ئاساسەن، شىنجاڭغا كېلىپ مول تۇرمۇش خام ئەشيالىرىنى ئۆزلەشتۈرۈپ، پىششىقلاپ، تاۋلاپ بەدىئىي ئىپادىلەش سەۋىيەمنى يەنىمۇ يۇقىرى پەللىگە يەتكۈزۈش ئۈچۈن راسا تىرىشىپ ئاتقىنىمدا، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ قارا بورىسى ھەممىنى نابۇت قىلىۋەتتى!... «چەت ئەلگە باغلانغان جاسۇس» ھېسابلىنىپ قەشقەرنىڭ كوچىلىرىدا سازايى قىلىندىم. سەنئەت ھاياتىمدىكى ئالتە - يەتتە يىللىق ئالتۇن دەۋرىم سۈدەك ئېقىپ كەتتى، لېكىن مەن ئاشۇ مۇدھىش رۇلمەتلىك كۈنلەردىمۇ ئاساسىي مەشغۇلىنى خۇپىيانە ھالدا ئۈزلۈكسىز داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆزۈمنى ئىلىم - پەن ئالىمىدىن ئىبارەت ئىككىنچى ساھەگە تەييارلاپ، ئۆزۈمنى ئىلىم - پەن ئالىمىدىن ئىبارەت ئىككىنچى ساھەگە تەييارلاپ،

تۇرۇپ، بەدەن ھەرىكىتى جەھەتتىكى يۇكسەك ماھارەت بىلەن مىللىي تۇرمۇش تۈسىنىڭ بىرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا داۋاملىق ئىزدەندىم. 1973 - يىلى يۇقىرىنىڭ يوليورۇقىغا ئاساسەن مەن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدىن ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكەلدىم. نابۇت قىلىنغان سەنئەت باھارىنىڭ قايتا كۆكلىشى ئۈچۈن قولايلىق ئىمكانىيەت يارىتىلدى.

1976 - يىل 8 - ئايدا مەن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ قاتاردا ئافغانىستان، جەنۇبىي يەمەن، شىمالىي يەمەن، سۇرىيە، كۇۋەيت، ئىراق، پاكىستان قاتارلىق مەملىكەتلەرگە، 1980 - يىل 8 - ئايدا نېگىرىيە، يۇقىرى ۋولتا، تۇگۇ، گانا قاتارلىق غەربىي ئافرىقا مەملىكەتلىرىگە ۋە 1982 - يىل 6 - ئايدا تۈركىيە، ماراكەش دۆلەتلىرىگە زىيارەت ئويۇنى قويۇش ئۈچۈن چىقتىم.

1983 - يىل 8 - ئايدا، دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز تۆت يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن تەييارلىنىدىغان چوڭ تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق تارىخىي قىسسە «جۇڭگو ئىنقىلابى ناخشىسى» غا قاتنىشىشىم توغرىسىدا جىددىي ئۇقتۇرۇش كەلدى. مەن ئۆمىكىمىزنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىسى گۈلباھار سىدىق بىلەن بىلە شۇ ئويۇنغا قاتناشتىم.

نېمە ئۈچۈن مۇھەممەت داۋۇت 32 يىلدىن بېرى سىجىل ھالدا سەھنىدىن چۈشمەي، سەنئەت باھارىنى بىر خىلدىلا ساقلاپ، يېشى 46 گە يەتكەندىمۇ يەنىلا «ئوت يۈرەك شوخ يىگىت» دەپ ئاتالدى؟ نېمە ئۈچۈن ئۇ ئۆزىنىڭ سەھنىدىكى چەبدەس، شوخ ۋە يۇمۇرلۇق بەدىئىي سىيمىسى كۈچى بىلەن دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە شۇنچىلىك مەھلىيا قىلىۋالدى؟ نېمە ئۈچۈن پەقەت مۇھەممەت داۋۇتلا بىر كېچىلىك شۇنچە كۆپ، قېيىن، مۇرەككەپ نومۇرلارنى تەييارلاپ ئويناپ بېرەلىدى؟ ۋاھالەنكى بۇنىڭ ھەممىسى سەنئەت ئۈچۈنلا يارالغان مۇھەممەت داۋۇتتىكى

تەبىئىي تالانتنىڭ نەتىجىسىمۇ؟

بۇيۇك رۇس يازغۇچىسى لۇ. تولستوي تالانت دېگەن ئۇ قۇمغا «ئۇنىڭ بىر ئۆلۈشى تۇغما بولسا، قالغان توققۇز ئۆلۈشى تىرىشچانلىقنىڭ مەھسۇلىدۇر» ــ دەپ تەبىر بەرگەن، يولداش مۇھەممەت داۋۇتمۇ بۇنىڭدىن مۇستەسنا سىز، دەرۋەقە، ئۇنىڭ بىلىق دەۋرىدىكى پىسخىك ئالاھىدىلىكلىرىدىن قارىغاندا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا ئارتىسلارغا خاس بولغان پەۋقۇلئاددە ئامىل (سەنئەت كېلىتكىسى) شەكىللىنىپ، ئۇنىڭ كەلگۈسى ئۇچۇن «خېمىرتۇرۇچ» بولۇپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن مۇھەممەت داۋۇتنىڭ بۇگۈنكى كۇندە بۇنداق داڭلىق ئارتىس بولالىشى جاپالىق مەشق قىلىپ، كىچىك پېئىللىق بىلەن ئىزدىنىپ ئۆگىنىپ، ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشكە دىققەت قىلىپ كۆپلەپ ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

مۇھەممەت داۋۇت بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن كەسپىنىڭ مۇناسىۋىتى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «چېنىقىش تەن سالامەتلىكنىڭ ئاساسى، ۋەزىپىنى ئىجرا قىلىشنىڭ تۈپ كاپالىتى، بولۇپمۇ ئۇسسۇل ئارتىسى بەدەننى قاتتىق چېنىقتۇرمىسا، يۇقىرى ماھارەت تەلەپ قىلىدىغان نومۇرلارنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسى زادىلا مۇمكىن ئەمەس...»

ئۇسسۇل كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىشتا بەدەن چېنىقتۇرۇشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى مۇشۇنداق چوڭقۇر چۈشەنگەن مۇھەممەت داۋۇت ئۆتۈز يىلدىن بېرى ھەر كۇنى ئەتىگەندە تۇخۇ چىللاش بىلەن تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئاۋۋال ئون ـ ئون بەش كىلومېتر ئۇزۇنلۇققا يۈگرەيدۇ، ئاندىن بەدەننى سوغۇق سۇدا نەملەنگەن لۆڭگە بىلەن سۈرتىدۇ ـ دە، رېپېتىتسىيە زالىغا كىرىپ، بىر ـ ئىككى سائەتكىچە ئۇسسۇلنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلىرىنى بېرىلىپ قاتتىق مەشق قىلىدۇ. ئۇ بۇ ئادەتنى قىش، ياز دېمەي، مەيلى مەملىكەت ئىچى ياكى چەت ئەللەردە ئويۇن قويۇۋاتقان چاغلىرىدا بولسۇن، بىر كۇنمۇ توختىماستىن، مەشق قىلىشنى دائىملىق ئادەتكە ئايلاندۇرغان.

ئۇ بۇ جەريانىدا ھەتتا مۇندىقمۇ بىر قىزىق ئىشقا يولۇققان:

1980 - يىلى غەربىي ئافرىقىدىكى نېگىرىيە دۆلىتىنىڭ پايتەختى ئىئامى شەھىرىدە زىيارەت ئۇيۇشى قويغان تۇنجى كېچىلىك سەھەردە ئورنىدىن تۇرۇپ مېھمانخانىنىڭ سىرتىغا چىقىپ، قىزىق مەنزىرىنى ئۇزۇنغا يېلگۈرۈپ قايتقاندا ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانىنى تونۇيالماي، سوراي دېسە، تىلىنى ئۇقماي تىت - تىت بولۇپ ئۇيان - بۇيان مېڭىپ، ئاخىرىدىن ئىككى سائەت ئىزدەنگەندىن كېيىنلا ئۆزى باياتىن بېرى ئىشىك ئالدىدىن نەچچە قېتىم ئۆتكەن ھېلىقى بىنانىڭ ئىچىدىن باشقا ئارتىسلارنىڭ ئۆزىنى ئۇلۇك تۇتۇلاپ ئاۋاز تەڭشەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قالغىدۇ ۋە ناتونۇش شەھەردە ئۆزىنىڭ ئېزىقىپ قېلىپ بىرەر كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ قالمىغانلىقىغا خۇشال بولۇپ ئۆز ھوجرىسىغا كىرىپ كېتىدۇ.

دېمەك، يولداش مۇھەممەت داۋۇتنىڭ ئارتىسلىك ماھارىتىنى ئۆزلۇكسىز مۇكەممەللەشتۈرۈپ بۇگۈنكىدەك ۋايىغا يېتىلىشىدە، يۇقىرىدا ئېيتقاندەك ئۇزۇنغا يۈگۈرۈش بىلەن ئۇسسۇل مەشىقىنى سىنجىل داۋاملاشتۇرۇش ئۇنىڭ بىرىنچى ئەنگۈشتىرى بولغان بولسا، ماھىرلىق بىلەن كۆپ تەرەپلىمە ئۆگىنىش ئۇنىڭ ئىككىنچى ئەنگۈشتىرى بولغان.

مۇھەممەت داۋۇت ھەرقايسى جايلارنىڭ ئۇسسۇل جەھەتتىكى خۇسۇسىيەتلىرىنى، داڭلىق ئۇسسۇلچىلارنىڭ ئوخشاشمىغان ئۇسلۇبلىرىنى بىر - بىرلەپ قوبۇل قىلىپ ھەممىنى ئۆز ئۇسسۇلىغا سىڭدۈرۈش ئارقىلىق تېخىمۇ نەپىس، كۆركەم بولغان يېڭىچە بىر خىل ئۇسلۇبنى شەكىللەندۈرگەن. ئۇ، بۇ جەھەتتىكى تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ مۇنداق دەيدۇ: «... مەن پۈت ھەرىكىتىدىكى چاقىلانلىقنى دولان ئۇسسۇللىرىدىن، قول ھەرىكىتىدىكى چاققانلىقنى قەشقەر سەنەملىرىدىن، ھەييارلىق ۋە قىزىقچىلىقنى قۇمۇل، تۇرپانلارنىڭ «نازىركۆم» ئۇسسۇللىرىدىن قوبۇل قىلدىم، شۇنىڭدەك يەنە ھەرقايسى پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ ئۆزلىرىگە خاس ئۇسلۇب

لىرىنىڭ قوبۇل قىلىپ ئالدىم، مەسىلەن: قول ھەرىكىتىدىكى مەر-
دانىلىقنى خەيرىنسا تۆلەندى، ئابدۇقادىر ھاجىدىن، پۈت ھەرە-
كىتىدىكى چاققانلىقنى ئالىم ئابدۇللا، ئابدىكېرىم روزىدىن، بە-
دەننى چىڭ تۇتۇشنى ھاجى راخمان، ئابلىمىت ئەمەتتىن، مىمكا
جەھەتتىكى ئىپادىلەشنى ئابدۇگۇل، ئەمەت ئۆمەر، يولۇاسخانلار-
دىن، دولان ئۇسسۇلىنى مەكتىلىك دېھقان مامۇت شەيختىن ئۆ-
گىنىپ بۇلارنى ئۆز ئۇسسۇلۇمغا سىڭدۈردۇم، دېمەك، مېنىڭ
ئارتىسلىك كەسپىمدە ئۆسۈپ - يېتىلىپ بۇگۈنكىدەك زور شان -
شەرەپكە ئېرىشكەنلىكىمنى يۇقىرىدىكى باغۇەنلەرنىڭ مەن ئۇچۇن
يۇرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ كۆپلەپ ئەجىر سىڭدۈرگەنلىكىدىن
ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ، شۇڭا مەن مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن
بۇ قەدىردان ئۇستازلىرىمغا چوڭقۇر مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن!»

مۇھەممەت داۋۇت «خەلق مەشرەپلىرى»نىمۇ بەركەتلىك
خەزىنە دەپ قاراپ ئىنتايىن چۈەرلىك بىلەن ئۇنىڭدىن نۇر-
غۇنلىغان پايدىلىق ئامىللارنى قوبۇل قىلغان. ئۇ بۇ ھەقتە توخ-
تىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «مەشرەپلەردە ئوخشاش بىر مۇزىكا چېلىنـ
غاندا ئوخشاشمىغان خاراكتېرلىك ئادەملەر ئوخشاشمىغان ئۇسلۇب
بىلەن ئۇسسۇل ئوينايدۇ. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ پۈت ئېلىشى
چاققان بولسا، يەنە بەزىلىرىنىڭ قول ئېلىشى چىرايلىق، بەزى-
لىرىنىڭ چىرايىدىن يېقىملىق تەبەسسۇم چىلۇنلىنىپ تۇرسا، يەنە
بەزىلىرىنىڭ كۆزى ئۆتكۇر، چېچەن، نۇر يېغىپ تۇرىدۇ. مانا بۇ
ئامىللارنىڭ ھەممىسى بىز ئارتىسلار ئۇچۇن ئىنتايىن زۆرۇر.»

مۇھەممەت داۋۇت ئادەتتە كىنو - تىياتىر كۆرگەندىمۇ باش-
قىلارغا ئوخشاش پەقەت كۆڭۈل ئېچىش ئۇچۇنلا ئەمەس، بەلكى
ئۇنىمۇ ئۆزىنىڭ كەسپىي ئۆگىنىشىنىڭ بىرخىل تۇرى سۈپىتىدە
دەرس قاتارىدا كۆرۈپ ئۆگىنىدۇ. مەسىلەن، ئۇ چارلىز چاپلىن
رول ئالغانلىكى كىنولارنى تەكرار كۆرۈپ، ئۇنىڭ يۈكسەك ئورۇنـ
داش ماھارىتىنى ئۆگىنىدۇ. ئۇ يەنە جۇڭگونىڭ داڭلىق شياڭشېڭ-

چىسى خۇباۋلىنىمۇ ئۆزىگە ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇنىڭ شياڭشېڭ ئېيتىشتىكى ئۇستاتىلىقىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇنى ئۇيغۇرچە ئېيتىشىش، ۋاڭىزلىق نومۇرلىرىنى ئورۇنداشتا پايدىلانغان.

مۇھەممەت داۋۇت يەنە ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشكىمۇ ئىنتايىن تىرىشىدۇ، ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتىكى بىۋاستە تەسىراتى ئۈستىدە توختىلىپ مۇنداق دەيدۇ: «ئارتىس بولغان ئادەم ھېكايە، رومان، داستانلارنى كۆپلەپ كۆرگەنده، جەمئىيەتكە بولغان تونۇشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، تۇرمۇش بىلىملىرىنى ۋاستىلىك ئۆگىنىپ، نەزەر دائىرىسىنى كېڭەيتكىلى بولىدۇ، رەسمىنى كۆپ كۆرگەنده سىترولۇق، گۈزەللىك تۇيغۇسىنى يېتىشتۇرگىلى بولىدۇ، مۇزىكىنى كۆپ ئاڭلىغاندا رىتىم تۇيغۇسىنى كۈچەيتكىلى ۋە پىكىر ھېسسىياتىنى قانىتلاندۇرغىلى بولىدۇ. مانا بۇلار بىز ئارتىسلار ئۈچۈن كەم بولسا بولمايدىغان ئىنتايىن مۇھىم ئامىللاردۇر...»

مۇھەممەت داۋۇتنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارغان تۇنجى كۈنىلا، ئۇنى بىر «كىتاب مەستانىسى» ئىكەن. دېگەن تۇيغۇغا كەلدىم، قارىسام ئۇنىڭ ياتقىنىڭ بوش يېرى يوق ئىدى، شۇ رەنىڭ ئۈستى، دېرىزە تەكچىلىرىمۇ، كارىۋاتنىڭ بېشىمۇ ھەرخىل كىتاب ـ ژۇرناللار بىلەن تولۇپ كەتكەن بولۇپ، خاتىرە يېزىپ قالدۇرۇش ئۈچۈن بىر قىسىم كىتاب ـ ژۇرناللارغا قەغەز قىستۇرۇپ بەلگە قويۇلغان، مەن شۇنىڭغا قاراپ ھېس قىلدىمكى، ئۇ بېيجىڭدىكى رېپېتىتسىيەدىن سىرتقى بارلىق ۋاقتىنى مانا مۇشۇنداق قېتىرقىنىپ كىتاب كۆرۈپ جاپالىق ئىزدىنىش بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. دەرۋەقە، ياراملىق ئۈستا ئارتىس بولۇش ھەقىقەتەنمۇ مۇشكۇل بىر ئىش ئىكەن!

مۇھەممەت داۋۇت ئۆز كەسپىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرگەچكە ئۇ ئەزەلدىن تارتىپ ئۆزىدە ئارتىسلاردا بولۇشقا تېگىشلىك ئېسىل ئەخلاقىي ـ پەزىلەتلەرنى ئاڭلىق ھالدا يېتىشتۇرۇپ كەلگەن. ھەيلى رېپېتىتسىيە قىلىۋاتقاندا بولسۇن ياكى رەسمىي ئويۇن قويغانـ

دا بولسۇن، مەيلى چوڭ شەھەرلەردىكى ھەشەمەتلىك كۇلۇبلاردا بولسۇن ياكى يېزا - قىشلاقلاردا ئويۇن قويغاندا بولسۇن، ھەممىسىدە ئوخشاش بولۇپ، قىلچىمۇ مۇھىت - شارائىت ياكى تاماشىبىنلارنى تاللاپ مۇئامىلە قىلمايدۇ.

مۇھەممەت داۋۇتنىڭ تېخىمۇ ئۆگىنىشكە تېگىشلىك ئالىي پەزىلىتى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ ئۆزىدە تەقسىم قىلىنغان ھەرقانداق بىر رولغا ئوخشاشلا مۇئامىلە قىلىدۇ، مەسىلەن، 1979 - يىلدىكى مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە ئۇنىڭغا سەھنىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ ئۈزۈن سۆنايى چېلىپ تۇرىدىغان بىر قوشۇمچە رول تەقسىم قىلىنغان (ئەسلى بۇ رول باشقا بىرىگە تەقسىم قىلىنغان بولۇپ، ئۇ كىشى بۇ رولنى كىچىك كۆرۈپ چىققىلى ئۇنىمىغان)، ئۇ مۇشۇ رولنىمۇ ئالاھىدە جىددىي مۇئامىلە قىلىپ، ئىجادچانلىق روھىنى جارى قىلدۇرۇپ، خۇددى ھەيىت - ئايەم كۆنلىرى مەسچىتىنىڭ پەشتاقىدا داپ - ناغرا، سۇنايىنى قىزغىن تەڭكەش قىلىپ چېلىۋاتقاندەكلا قىياپەتكە كىرىپ ئىنتايىن يۇمۇرلۇق ھەرىكەت قىلىپ، تاماشىبىنلارغا ئاجايىپ چىنلىق تۇيغۇسى بېغىشلىغان. ئۇ ئەنە شۇ كىچىككىنە رولنى ئىجرا قىلىشتىمۇ پەۋقۇلئادە يۇقىرى باھاغا ئېرىشكەن.

مۇھەممەت داۋۇتنىڭ ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلىتى ئۇنىڭ ئۆيۈن قويۇش ۋاقتىلىرىدىكى جىددىي پەيتلەردە ھەرقانداق ئېغىر كېسەل، قاتتىق ئازابلىنىشلارغىمۇ قىلچە پىسەنت قىلمايدىغان قەيسەرانە روھىدا كونكرېت ئىپادىلىنىدۇ.

1960 - يىلى جۇڭگو مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى موسكۋاغا بېرىپ زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا توغرا كېلىدۇ، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن مۇھەممەت داۋۇت «چېلەك بىلەن سۇ تۇشۇش» نامىلىق روس ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىدۇ، بۇ ئىككى تىزمىنى يەرگە قويۇپ، سەھنىنى پىرقىرايدىغان ئىنتايىن قىيىن ھەم ئېغىر ئۇسسۇل بولسىمۇ، مۇھەممەت داۋۇت بۇ ئۇسسۇلنى تېزلا ئۆگىنىۋالىدۇ، ئۇ بۇ نو-

مۇرنى بەش، ئالتە ئايىنچە قاتتىق مەشق قىلىپ، راسا پىشىشقىلاپ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناپبەرگەن بولغاندىن كېيىن، زىيارەتكە چىقىش ۋاقتى توشقاندا مەركەزدىكى رەھبەرلەر ئۆمەككە كېلىپ ئۇيغۇرلارنىڭ نومۇرلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈپ تەكشۈرىدۇ. دەل شۇ كۈنى مۇھەممەت داۋۇت سەھنىدە ھېلىقى روسچە ئۇسسۇلنى ئويناپ تىزى بىلەن پىرقىراۋاتقاندا، ئۇشتۇمتۇت تاختايدىن بورتۇپ چىققان بىر تال مىخقا پۇتلىشىپ كېتىپ، قاتتىق يىقىلىپ چۈشىدۇ. دە، سول پۇتىنىڭ ھوشىقى چىقىپ كېتىدۇ، ئۇنى دەرھال دوختۇرخانىغا ئېلىپ بېرىپ، پۇتىنى گېپسكە ئېلىپ تېڭىۋېتىدۇ، ئارىدىن بەش كۈن ئۆتكەندىن كېيىن زىيارەتكە چىقىش ۋاقتى توشۇپ قالىدۇ، بۇ چاغدا مۇھەممەت داۋۇت قەتئىيلىك بىلەن سۇۋېتكە چوقۇم چىقىپ، بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىتىپ كېلىشنى تەلەپ قىلىدۇ. رەھبەرلىك ئۇنىڭ تەلىپىنى ماقۇللىغاندىن كېيىن، ئىككى نەپەر ئارتىس ئۇنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەشتۈرۈپ ساماليوتقا چىقىرىدۇ، موسكۋاغا بارغاندىن كېيىن جۇڭگو كونسۇلخانىسىدا يېتىپ تۇرۇپ كېسىلنى داۋاملىق داۋالىتىدۇ. ئارىدىن ئانچە ئۆتمەيلا ئويۇن قويۇش ۋاقتى يېتىپ كېلىدۇ. تۇنجى قېتىملىق ئويۇندا ھېلىقى روسچە ئۇسسۇلنى سەھنىدە ئورۇندىتىپ جۇڭگولۇق ئارتىسلارنىڭ ماھارىتىنى نامايان قىلىش بەكمۇ زۆرۈر ئىدى.

مۇھەممەت داۋۇت پۇتىنىڭ قاتتىق ئاغرىۋاتقانلىقىغا قارىماي، پۇتىدىكى گېپسنى ئېلىپ تاشلاپ تېياتىرخانىغا يېتىپ كېلىپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى ئورۇندىتىش ئۈچۈن جىددىي ھازىرلىق قىلىدۇ. رەھبەرلىك بۇ چاغدا ئىنتايىن جىددىيلىشىپ تەسادىپىيلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش يۈزىسىدىن سەھنە خىزمىتىدىكىلەرگە: «ئەگەردە مۇھەممەت داۋۇت سەھنىدە يىقىلىپ چۈشىدىغان بولسا شۇئانلا چىراغنى ئۆچۈرۈپ پەردىنى تېز يېپىۋېلىڭلار!» — دەپ جېكىلەپ ئالدىنئالا ئوقتۇرۇۋېتىدۇ، پەردە ئېچىلىپ شوخ روس مۇزىكىسى چېلىنىش بىلەن تەڭ مۇھەممەت داۋۇت سەھنىگە قۇيۇنۇ-

دەك پىرقىراپ چىقىپ، خوددى ساق ۋاقتىغا ئوخشاشلا قىلچە چاندۇرماستىن ئۇسسۇلنى بىمالال ئويناپدۇ. ئەسلى بۇ ئۇسسۇلدا تىزى بىلەن يىگىرمە قېتىم پىرقىرىغاندا مۇزىكىنىڭ ئاۋاز تىزمىسىغا دەل توغرا كېلەتتى، بىراق مۇھەممەت داۋۇت ئون تۆت قېتىم پىرقىرىغاندىن كېيىن زادى بولالماي قالىدۇ. ئۇ قىلىنىڭ ئۇستىدە تۇرۇۋاتقان بۇ ئىنتايىن ھالقىلىق پەيتتە شۇنداق بىر ئۇستاتلىق قىلغانكى، جىسمانىي جەھەتتىكى ئاجىزلىقنى قىزىقچىلىق بىلەن يېپىپ، پىرقىراشنىڭ ئورنىغا سەكرەپ ئويناپ قىلچە چاندۇرمايدۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ قېتىمقى نومۇرنى بۇرۇنقىدىنمۇ قىزىقارلىق ئويناپ ئاجايىپ ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشكەنلىكى ئۈچۈن روس تاماشىبىنلىرى گۈلدۇراس ئالقىشلار ياغدۇرۇپ، مۇھەممەت داۋۇتنى گۈل دەستىلەر بىلەن كۆمۈپ تاشلايدۇ.

يولداش مۇھەممەت داۋۇتنىڭ بۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلىرى ناھايىتى كۆپ. مەسىلەن، 1967 - يىلى ئىيۇندا، جۇڭگو - پاكىستان تاشيولىنى ياساشقا قاتناشقان پاكىستان ئىشچىلىرى قەشقەر شەھرىگە دەم ئېلىشقا كەلگەندە، رەھبەرلىك قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىنى ئۇلارغا ئويۇن قويۇپ بېرىشكە ئورۇنلاشتۇرىدۇ. شۇ چاغدا مۇھەممەت داۋۇتنىڭ بوغۇزىغا يامان يارا چىققان بولۇپ، شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئوپېراتسىيە قىلىنىپ تېڭىۋېتىلگەن، ھەمدە دوختۇر ئۇنىڭغا يارىغا سۇ تەگكۈزمەسلىكنى تاپىلاپ بىر ھەپتە دەم ئېلىشقا ئىسپىراپكا يېزىپ بەرگەنىدى. بىراق پاكىستانلىقلارغا قويۇلىدىغان شۇ كۈنى كەچتىكى ئويۇنغا مۇھەممەت داۋۇتنىڭ چوقۇم قاتنىشىشى زۆرۈر بولىدۇ، شۇڭا ئۇ بوغىزىدىكى چاپلاقلىق بېنتنى ئېلىۋېتىپ ئۈستىگە گىرىم قىلىپ سەھنىگە چىقىۋېرىدۇ، ئۇ قاتتىق ھەرىكەت قىلغانلىقتىن چىلىق - چىلىق تەرگە چۆمۈلۈپ، ھېلىمقى ئوپېراتسىيە قىلىنغان يارىغا ئاچچىق تەر كىرىپ كېتىپ، يارا تېخىمۇ زورۇقۇپ يامانلاپ كېتىدۇ، لېكىن بۇنىڭلىق بىلەن ئۇ ئۆزىنىڭ ئازاب تارتقانلىقىنى بانا قى-

لىپ ۋايساپ، باشقىلار ئالدىدا ئۆزىنى كۆرسىتىشكە ئۇرۇنمايدۇ.

1980 - يىلى ئاۋغۇست ئايلىرىدا مۇھەممەت داۋۇت شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن غەربىي ئافرىقا ئەللىرىگە زىيارەت ئويۇنى قويۇشقا چىققاندا قاقاس، چۆل - جەزىرىلىكتە ئاپتوموبىل بىلەن يەتتە، سەككىز سائەتلەپ يول يۈرۈپ سەرتتىن ئىسسىقتا قاتتىق ئۇسساپ كېتىدۇ. قايناقسۇ بولمىغانلىقى ئۈچۈن شۇ يەرنىڭ ئادىتى بويىچە سوغۇق سۇ ئىچىدۇ - دە، بۇنىڭغا ماسلىشالماي شۇئانلا قىزىپ، ئىسسىتمىسى قاتتىق ئۆرلەپ يېتىپ قالىدۇ. ئۇ يەرگە چىققان ئارتىسلارنىڭ سانى بەكمۇ چەكلىك بولغانلىقى ئۈچۈن مۇھەممەت داۋۇت شۇ كۈنى كەچتىكى ئويۇنغا قاتناشمىسا، ئادەم زادى يېتىشمەيدۇ، مۇشۇنداق جىددىي پەيتتە ئۇ ۋەتەنىنىڭ ئىززەت - ئابرويىنى جېنىدىنمۇ ئەۋزەل بىلىپ، ئىسسىتمىسىنىڭ شۇنچە ئۆرلەپ كەتكەنلىكىگە پىسەنت قىلماستىن سەھنىگە چىقىپ، ئۆز ۋەزىپىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىدى، ۋەتەن ئۈچۈن زور شان - شەرەپلەرنى قازىنىدۇ.

بۈيۈك فرانسۇز يازغۇچىسى بالزاك «تىنىمسىز ئىشلەش سەنئىتىنىڭ قانۇنىيىتى، شۇنداقلا تۇرمۇشنىڭ قانۇنىيىتىدۇر» دەپ ئېيتقان، مۇھەممەت داۋۇتنىڭ 32 يىللىق سەنئەت ھاياتى بالزاكنىڭ بۇ ھېكمەتلىك سۆزىنىڭ تامامەن چىن ھەقىقەت ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

مەھەممەت داۋۇت كونسېرت نومۇرلىرىنى ئورۇنداش جەھەتتە ۋايىغا يەتكەن داڭلىق ئارتىس بولۇپ، باشتىن - ئاخىر تامامشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە كۆپ قېتىم مۇكاپات، تەقدىرلەشلەرگە مۇۋەپپەق بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ھەرگىزمۇ باشقىلار ئىجاد قىلىپ بەرگەن تەييار نومۇرلارنىلا ئورۇنداپ، قالغان چاغدا ئويناپ كۆلۈپ كۈن ئۆتكۈزۈشنىڭ كويىدا بولۇشنى خالىمايدۇ.

شىنجاڭدا ئايالارنىڭ كوللېكتىپ ئۇسسۇلى بىلەن يالغۇز

كىشىلىك ئۇسسۇلى ناھايىتى راۋاجلانغان. مەتتا 50 - يىللاردا يالغۇز كىشىلىك ئايالچە ئۇسسۇل — «ئۆزۈمچىلىك ئۇسسۇلى» دۇنيا فېستىۋالىغا قاتنىشىپ ئالتۇن ئوردىنغا ئېرىشكەن، بىراق خېلى ئۇزۇن ۋاقىتقىچە بىرەر ئەرلەر ئۇسسۇلىمۇ دۇنيا سەھنىسىگە چىقمىغان. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن مەھەممەت داۋۇت بەكمۇ بىئارام بولىدۇ - دە، ئۇنىڭدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىدىكى مۇشۇ بىر بوشلۇقنى تولدۇرۇش ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ مىللىي سەنئىتىنى يەنمۇ يۈكسەلدۈرۈپ دۇنيا سەھنىسىگە ئېلىپ چىقىشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ۋار ئىستەك شەكىللىنىدۇ. ئۇ 1962 - يىلى بېيجىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىن قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆمەكنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى بولغان يولداش سالامەتنىڭ ياردىمى بىلەن بىر نەچچە ئايلىق تۇرمۇش ئۆگىنىش ئارقىلىق تۇنجى قېتىملىق كوللېكتىپ ئەرلەر ئۇسسۇلى «شاد يىگىتلەر» نىڭ سيۇژېت قۇرۇلمىسىنى تۈزۈپ چىقىپ، رېپېتىتسىيە جەريانىدا ئەمەلىي سىناق ئېلىپ بارىدى، ئاندىن پىشقەدەم ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرى ۋە بۇ ئۇسسۇلغا قاتناشقۇچى ئارتىسلارنىڭ تەكلىپ - پىكىرلىرىنى كىرگۈزۈپ ئىشلىتىش بىلەن قويۇق قىلىپ، قېتىرقىنىپ ئىزدىنىپ، تەكرار پىششىقلاش ئارقىلىق ئاخىر «شاد يىگىتلەر» ئۇسسۇلىنى كەڭ تاماشىبىنلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈردى، ئۇنىڭ بۇ تۇنجى قېتىملىق ئىجادىيىتى 1964 - يىلى ئاپتونوم رايونى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە مۇنەۋۋەر نومۇر بولۇپ باھالىنىپ ئالاھىدە مۇكاپاتقا ئېرىشكەن.

مەھەممەت داۋۇت مۇشۇ بىر ئۇسسۇلنى قايتا - قايتا پىششىقلاپ ئىشلەش ئارقىلىق ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ ئاساسىي قانۇنىيەتلىرىنى پوختا ئىگىلەپ، كېيىنكى ئىجاددىي پائالىيىتى ئۈچۈن پوختا ئاساس ھازىرلىغان، شۇنداق كېيىن 1962 - يىلى ئۆمەرجان بىلەن بىرلىشىپ «پوچتالىيون» ناملىق تاجىكچە ئۇسسۇلنى، 1964-

يىلى تۈرلىسا تۈراق بىلەن بىرلىشىپ «قەشقەر قىزى» ناملىق كوللېكتىپ ئۈسسۇلنى ئىجاد قىلدى. ئارقىدىنلا يەنە خەيرىنسا تۆلەندى، سالامەتلەر بىلەن بىرلىشىپ «توي ئۈسسۇلى» ناملىق كوللېكتىپ نومۇرنى، 1965 - يىلى سالامەت بىلەن بىرلىشىپ «جېنىڭجۇنگە مەشقالا!» ناملىق ئەرلەر كوللېكتىپ ئۈسسۇلنى ئىجاد قىلغان، يەنە شۇ يىلى ئابلىمىت توختى، سالامەتلەر بىلەن بىرلىشىپ «خەلقنى سۆيۈش نەمۇنىچىسى» ناملىق ئۇيغۇر جەڭچىسى قادىر ھېزىمنىڭ ئىشى - ئىزلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن كىچىك تېپتىكى ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى ئىجاد قىلىپ باش رولنى ئۆزى ئويناغان. 1971 - يىلى ئۇ ئۆزى مۇستەقىل ھالدا «ۋەتەننى قوغدايلى» ناملىق ئىپىك ئەرلەر كوللېكتىپ ئۈسسۇلىنى ئىجاد قىلغان، 1972 - يىلى ئۇ سالامەت، دۇجىچۈەنلەر بىلەن بىرلىشىپ «پامىردىكى بۇركۇت» ناملىق ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى ئىجاد قىلغان. شۇ يىلى ئۇ يەنە ئۆز ئالدىغا «پامىر مىنبىگلىرى» ناملىق تاجىكچە ئەرلەر ئۈسسۇلنى ئىجاد قىلىپ ئۆزى باش رولنى ئويناغان، بۇ نومۇر 1972 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئوتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە مۇنەۋۋەر نومۇرلار قاتارىدا باھالىنىپ مۇكاپاتقا ئېرىشكەن. كېيىنچە مەزكۇر نومۇر شىنجاڭ ناخشا - ئۈسسۇل ئۆمىكىنىڭ دائىملىق نومۇرىغا ئايلىنىپ، نۇرغۇن مەملىكەتلەردە ئويناپ ئالقىشقا ئېرىشكەن. 1976 - يىلى ئۇ يەنە سالامەت بىلەن بىرلىشىپ چېگرا مۇداپىئەسىنى قوغداش ئاساسىي مەزمۇن قىلىنغان «ئالدىنقى سەپتە دۇشمەن تازىلاش» ناملىق كىچىك تېپتىكى ئىپىك ئۈسسۇلنى ئىجاد قىلغان. 1983 - يىلى ئۇ سالامەت بىلەن جەنۇبىي شىنجاڭغا بېرىپ تۇرمۇش ئۆگىنىپ «مۇقام يۇرتىدىكى شادلىق» ناملىق چوڭ تېپتىكى كوللېكتىپ ئۈسسۇلنى ئىجاد قىلىپ، ئۇنى قەشقەر ئۇلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئۆگىتىپ قويغان. بۇ نومۇر شۇ يىلى ئۇلايەت بويىچە ئوتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە بىرىنچى بولۇپ باھالىنىپ

مۇكاپاتقا ئېرىشكەن، ئۇ يەنە شۇ مەزگىلدە توختاسىن، سالامەت-لەر بىلەن بىرلىشىپ «تۇي ئۇسسۇلى» ناملىق قىرغىزچە يېڭىك ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ ئۇنى قىزىلسۇ سەنئەت ئۆيىمكىگە ئۆگىتىپ قويغان.

يولداش مەھەممەت داۋۇت ئوتتۇز نەچچە يىللىق سەنئەت هاياتىدا مۇشۇنداق زور مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىپ، ئالاهىدە كۆزگە كۆرۈنگەنلىكى ئۈچۈن جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزالىقىغا قوبۇل قىلىنغان، هەمدە جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە سايلانغان.

بىز يولداش مەھەممەت داۋۇتنىڭ بۇندىن كېيىنمۇ ئۆزىنىڭ ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلىتىنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇپ «ئوت يۈرەك شوخ يىگىت» كە خاس بولغان سەنئەت باھارىنى يەنىمۇ ئۇرغۇتۇپ شىنجاڭنىڭ مىللىي سەنئىتىنى دۇنيا سەھنىسىدە ناما-يان قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغ ۋەزىپىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا تېخىمۇ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىگە ۋە سەنئەتنىڭ يەنىمۇ يۇقىرى پەللىسىگە قاراپ پەرۋاز قىلىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۇرىمىز!

تالانتلىق ئۇسسۇلچى رەيھانگۈل ئابلىز

ئارمان

1979 - يىلنىڭ باھار مەزگىلى ئىدى.

پايتەختنىڭ ئاۋات مەركىزىگە جايلاشقان كۆركەم كۈلۈبنىڭ كۆزنى قاماشتۇرغۇدەك جۇلالىق دۇخاۋا پەردىسى دەبدەبە بىلەن ئېچىلدى. مىڭلىغان تاماشىبىنلار سەھنىگە تەقەززالىق بىلەن تىكىلمەكتە ئىدى. يېقىملىق، جۇشقۇن، شادىيانە مۇزىكا ساداسى ئىچىدە چېكىسىگە قىزىلگۈل قىستىقان چەبدەس سۈمباتلىق ئۇيغۇر قىزى قارلىغاچتەك قانات قېقىپ، تولۇپ - تاشقان ئېپتىخار ۋە يۈكسەك ماھارەت بىلەن «يۈرەك شادلىقى» ناملىق ئۇسسۇلنى ئويناشقا باشلىدى. ئۇسسۇل تازا ئەۋجىگە كۆتۈرۈلگەن چاغدا كەڭ تاماشىبىنلار، ئۇسسۇل كۆرىكىگە ئىشتىراك قىلىۋاتقان، مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر ئارقا - ئارقىدىن گۈلدۈراس ئالقىش سادالىرىنى ياڭرىتاتتى، باركالا ئوقۇيتتى... شۇ ئاندا مېنىڭ ئالدىمدىكى رەتتە ئولتۇرغان بىر پېشقەدەم خەنزۇ شائىرى يېنىدىكى دوستىغا قاراپ «قالتىس ئويناپسەن، قالتىس ئويناپسەن! ھەقىقەتەن ئىسمى-جىسمىغا لايىق يۈرەك شادلىقى بوپتۇ!» دېدى ۋە قويۇن دەپتىرىنى چىقىرىپ، ھاياجانلانغان ھالدا مۇنداق يالقۇنلۇق ئىككى مىسرانى يازدى:

«سەھنىدە سوقسا يۈرەكنىڭ شادلىقى جۇشقۇنلىنىپ،
پەستە كۈلدى بارچە دىللار زوق بىلەن خەندان ئۇرۇپ.

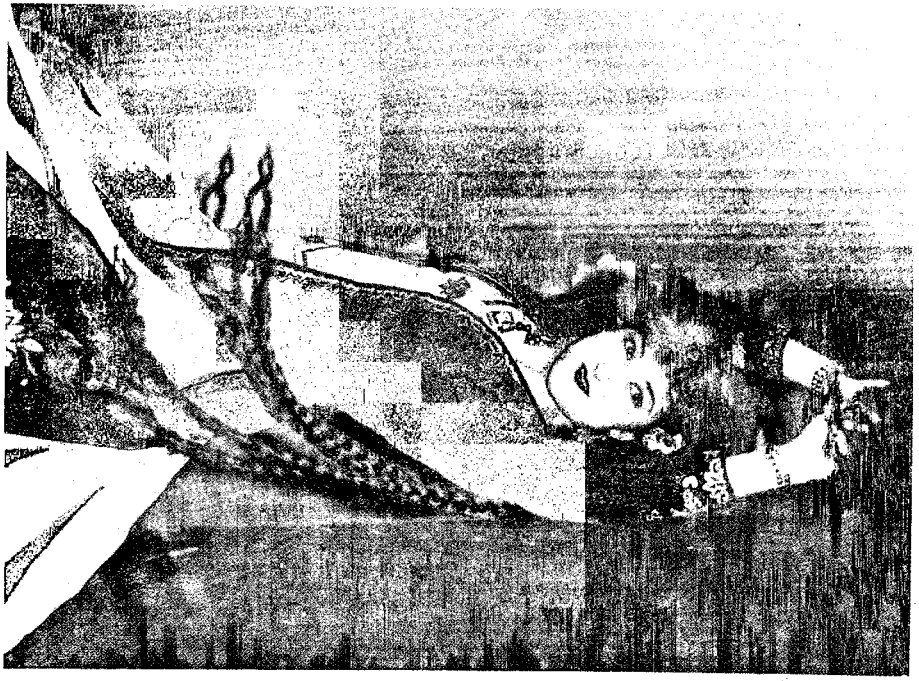
بۇ يالغۇز پېشقەدەم شائىرنىڭلا ئەمەس، بەلكى پۈتكۈل ئو-

يۈن ئەھلىنىڭ ياش ئۈسسۇلچىلىرى رەيھانگۈلنىڭ كامالەتكە يەتكەن ئۈسسۇل ماھارىتى ۋە تالانتىغا ئۇقۇغان ئورتاق مەدھىيىسى ئىدى.

يۇقىرىقى تەسىرلىك كۆرۈنۈشلەر مەندە كۆچلۈك مىللىي ئىپتىخارلىق ھېسلىرىنى قوزغىدى.

رەيھانگۈل ئابلىز ئۈيغۇر مەدەنىيىتە سەنئىتىنىڭ بۆشۈكى بولغان قەدىمكى دىيار قەشقەر شەھرىدە بىر مەرىپەتپەرۋەر ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. يىپەك يولىنىڭ مۇھىم قاتناش تۈگۈنىگە جايلاشقان بۇ گۈزەل دۇنياغا مەشھۇر ئاۋات شەھەر ۋە بۇ شەھەردىكى ناخشا ـ ئۈسسۇلغا ئاشنا ئەمگەكچان، باتۇر، خۇش ئاۋازە مېھماندوست خەلق ئاممىسىنىڭ مەزمۇنغا باي مەنىۋى ھاياتى ئۈنىڭ سەبىي دىلىغا سەنئەتكە بولغان كۈچلۈك ئارزۇ ـ ھەۋەس ۋە ئىشتىياقىنىڭ ئۇچمەس گۈلخانىنى ياققانىدى. قويۇق مىللىي تۇرمۇش ۋە مىللىي سەنئەت پائالىيىتى سەنئەتكارلارنى يېتىلدۈرىدىغان مۇنبەت تۇپراق. مەھەللە ـ كويلاردا قىزغىن توي ـ تۆكۈن ۋە ناخشا ئۈسسۇللارغا، ھېيتكار ئالدىدىكى ئاممىۋى سەنئەت ئورۇنلىرىغا، سەنئەت ئۇچمەكلىرىدىكى رىپېتىتسىيىلەرگە قاتتىق مەھلىيا بولغان كىچىككىنە رەيھانگۈل سازىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىسىلا ھارغىنىنى بىلمەي ئۈسسۇلغا چۈشۈپ كېتەتتى. ھويلا ئىچىدە توك ئۇچسە ئاي يورۇقىدا ئويناياتتى.

«نېمىنى ئارزۇ قىلساڭ، شۇنىڭغا يېتىسەن» دېگەندەك، ئاخىر ئۇنىڭ بالىلىق ئۈمىدى ئەمەلگە ئېشىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ سەنئەتكە بولغان قىزىقىشى ۋە ئۈسسۇلدىكى تالانتىنى نەزەردە تۇتۇپ، سابىق شىنجاڭ ناخشا ـ ئۈسسۇل ئانسامبلى ئۇنى بالا ئارتىسلىككە قوبۇل قىلدى. بۇ چاغدا ئۇ ئەمدىلا ئون بىر ياشقا قەدەم قويغانىدى. ئىككىنچى يىلى ئۇنىڭ رەھبەرلىكى ئۈنىڭ بەكمۇ كىچىكلىكى ۋە سىستېمىلىق تەربىيىلىنىشى لازىملىقى

نى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە ئوقۇشقا ئەۋەتىپ بەردى.

باغۋەنلەرنىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىشى ۋە ئۆزىنىڭ جاپاغا چىداپ تىرىشىشى نەتىجىسىدە بۇ غۇنچە ئون ئۈچ - ئون تۆت ياشلىرىدىلا بىر يۈرۈش مۇكەممەل ئۇسسۇل ھەرىكىتىگە ۋە مىللىي پۇراقتا ئىگە «ئۇزۇمچىلىك ئۇسسۇلى» «شوخ قىز»، «داپ ئۇسسۇلى» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى خېلىلا مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىدى.

1966 - يىلى ئوقۇش پۈتتۈرۈش يۇزىسىدىن تەييارلانغان «قىزىل ئايالار قوشۇنى» ناملىق ئۇسسۇللۇق ئوپېرادا ئۇ باش قەھرىمان ۋۇچىڭخۇانىڭ ئوبرازىنى غەلبىلىك يارىتىپ، ئوقۇشنى ئەلا نەتىجە بىلەن پۈتتۈردى ۋە ئۆگەنگىنىنى ئىشلىتەلەيدىغان كەڭرى مەيدان - ئۆمەك قوينىغا قايتىپ كەلدى.

بىراق مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ جۇدۇن - چاپقۇنى ئەلگە شېرىن مېۋىلەرنى بېرىش ئالدىدا تۇرغان بۇ ياش نوتىنىڭ ئارزۇلىرىنى بىتچىت قىلمۇەتتى. ئۆزىنىڭ ئەڭ گۈزەل ياشلىق چاغلىرىنىڭ بەھۇدە زايە بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن ئىچى سىيرىلغان رەيھانگۈل «ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ بىر كۈنلۈك مەشقىنى توختىتىپ قويۇشى بىر قەدەم چېكىنگەنگە باراۋەر» دەپ قاراپ، سەھنىگە چىقالمىسا، ياتىقىدا مەشق قىلدى. كۈندۈزى مەشق قىلىش ئىمكانىيىتى بولمىسا، كېچىسى يۇشۇرۇن ھالدا مەشق قىلىشنى داۋاملاشتۇردى. ئەمما سەھنىگە چىقالمايۋاتقانلىقىنى ئويلىسا تىت - تىت بولاتتى، ئازابلىناتتى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئاغدۇرۇلۇپ، ئەدەبىيات - سەنئەتنىڭ ئىللىق باھارى يېتىپ كېلىشى بىلەن غەيرىتىگە غەيرەت قوشۇلغان رەيھانگۈل ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ، بەدىئىي يېتەكچىلەر ۋە ھۈنەرسىزلارنىڭ ئەمەلىي ياردىمى ۋە كەڭ سەپداشلىرىنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى ئارقىسىدا مەدەنىيەت ئىنقىلابىدىكى بوشلۇقنى

تولدۇروش، خەلق ئۇچۇن تېخىمۇ كۆپ ۋە تېخىمۇ چوڭ شان ـ شەرەپلەرنى قولغا كەلتۈروش ئۇچۇن، ئۆزىنىڭ ئانا بولۇپ قالغانلىقى ۋە سالامەتلىكىنىڭ ئاجىز بولۇشىغا قارىماي، تۇنۇنى تاڭغا ئۇلاپ جاپالىق ئىزدىنىپ ۋە مەشىق قىلىپ، ئاتاقلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ۋە رېژىسسورى مەرھۇم ھاجى راخمان، ھەمدە سالامەت ئالىم، زەينەپ سىدىق، ۋاڭ شياۋيۇن قاتارلىق ئۇستازلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە «قاش تېشى»، «يۇرەك شادلىقى»، «قارلەيلىسى» «ئۇزۇمچىلىك ئۇسسۇلى»، «يىپەك يولىدا ئەزىز مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش»، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى»، «لالە»، «ئەنجۇرلۈك باغدا» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ قاينىق ھېسسىياتلىق، شوخ ـ تېتىك، نازاكەتلىك ئۇسسۇللىرى ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققەت ئىتىبارىنى قوزغىدى. 1979 ـ يىلى مەملىكەتلىك ئۇسسۇل كۆرىكىدە ئۇ ئويىنىغان ئۆزبېك ئۇسسۇلى «يۇرەك شادلىقى» ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتىغا، «قوڭغۇراق ئۇسسۇلى» ئورۇنلاش بويىچە «شەرەپ» مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. يەنە شۇ ئۇسسۇل ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇسسۇل مۇسابىقىسىدا بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1980 ـ يىلى ۋە 1982 ـ يىلى ئۇ شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى تەركىبىدە ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ گانا، نېگىرىيە، يۇقىرى ۋولتا، توگو، فرانسىيە، شۋېتسىيە، ماراكەش، تۈركىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە زىيارەت يۇزىسىدىن ئويۇن قويغىلى چىقىپ ۋە ماھارەت كۆرسىتىپ باي ۋە گۈزەل ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنى چەت ئەللىك دوستلارغا تونۇتتى ھەمدە ئۇلارنىڭ داڭدار ئۇسسۇللىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. ئېلىمىز خەلقى بىلەن ھەرقايسى ئەل خەلقلىرى ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇقنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇچۇن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشتى.

1983 ـ يىلنىڭ ئاخىر ئۇ يەنە يېڭىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ «ئاتۇش» ئۇسسۇلى، ئۇيغۇرچە ئىجادىي ئۇسسۇل «تارىم گۈلى»، قەدىمكى كۇسەن ئۇسسۇلى «يامغۇر قىز»، قازاقچە ئۇسسۇل «يايلاقتىكى ئايال مۇئەللىم»، دەيزۇ ئۇسسۇلى «سۇ» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى تەييارلىدى. بۇنىڭدىن باشقا چەت ئەلگە چىققانىدا ئۆزگەنگەن پاكىستان، ھىندىستان، ئىسپانىيە ۋە سىنگال ئۇسسۇللىرىنى تەكرار مەشق قىلىش ئارقىلىق ئون نەچچە نومۇردىن تەركىب تاپقان يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكىنى ئۆتكۈزدى. بۇ ئۇسسۇل كېچىلىكىنى ئالدى بىلەن قاراماي، مايتاغ، شىخو، ساۋەن رايونلىرىغا ئاپىرىپ ئويناپ، ھەر مىللەت خەلقىدىن سەممىي ھال سورىدى ۋە پىكىر ئالدى. رەيھانگۈلنىڭ يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كېچىلىكىدىكى نومۇرلار تېمىسىنىڭ كەڭلىكى، مىللىي ئۇسلۇبىنىڭ قويۇقلۇقى، شەكلىنىڭ يېڭىلىقى، ھەر خىل شەكىل، ھەر خىل مەزمۇنىدىكى بىر قانچە مىللەتنىڭ ۋە چەت ئەلنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئوينىيالىغانلىقى قاتارلىق ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن تاماشىبىنلارنى ھەيران قالدۇردى ۋە تەسىرلەندۈردى. قاراماي، مايتاغلاردا جەڭ قىلىۋاتقان ھەر مىللەت ئىشچىلىرى رەيھانگۈلنىڭ ئۇسسۇل كېچىلىكىنى كۆرۈپ، مەخسۇس سۆھبەت يىغىنى ئېچىپ، گېزىت ـ ژۇرنال، رادىئولاردا ئوبزور ۋە ماقالىلەرنى ئېلان قىلىپ «رەيھانگۈل نېغىتلىكىمىزگە خۇش پۇراق چاچتى، سەنئىتىنى سوتسىيالىزم ئۇچۇن، خەلق ئۇچۇن خىزمەت قىلدۇرۇش يولىدا ئۇلگە ياراتتى» دەپ يۇقىرى باھا بەردى.

1984 ـ يىلى يېڭى يىلدا رەيھانگۈل ئۇرۇمچى شەھىرىدە ئاخىرقى ئۇچ مەيدان ئويۇن كۆرسەتتى. ئويۇندىن كېيىن رەيھانگۈلنىڭ سەنئەت مەكتىپىدىكى ئۇستازلىرى، ساۋاقداشلىرى، ھەرقايسى ئۆمەكتىكى سەپداشلىرى ۋە ئۆز ئۆمىكىدىكى يولداشلىرى سەھنىگە چىقىپ رەيھانگۈلنى يېڭى غەلىبىسى بىلەن قىزغىن تەبرىكلىدى ۋە ئۇنىڭ يېڭىلىق يارىتىش روھى، جاسارىتى ۋە

خەيرىتىگە چىن كۆڭلىدىن ئاپىرىن ئوقۇشتى. رەيھانگۈلگە ساۋاق بەرگەن بەزى ئايال ئوقۇتقۇچىلار ئۇنىڭ ئىككى مەكتىگە سۆيۈپ شادلىق ۋە ھاياجان ئىچىدە ئىمىسىق ياشلىرىنى تۆكۈشتى.

رەيھانگۈل ئابلىز ئوسمۇل ساھەسىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئوسمۇلچى بولۇپلا قالماستىن، خەلقتە تونۇشلۇق كىنو چولپانلىرىدىن بىرى.

1983 - يىلى ئۇ شىنجاڭ «تەكرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن «ئارتىس بولمايدىغان قىز» ناملىق ھېكايە فىلىمىدە ئاتاقلىق ئۇيغۇر ئوسمۇلچىسى ۋە رېژىسسورى ئامىنەنىڭ ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ، ئۆزىنىڭ سەنئەتتىكى كۆپ تەرەپلىمىلىك تالانتىنى ۋە ئىقتىدارىنى نامايان قىلدى. بۇ فىلىم مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن «شەرەپ» مۇكاپاتىغا مۇۋەپپەق بولدى. رەيھانگۈل تەكلىپ بويىچە بېيجىڭدىكى مۇكاپاتلاش يىغىنىغا قاتناشتى ۋە مۇكاپاتلاندى. شۇنداقلا گۇاڭجۇدا ئېچىلغان كىنو مۇھاكىمە يىغىنىغا ئىشتىراك قىلدى. بۇنىڭ بىلەنلا قالماستىن ئۇ بۇ فىلىمدىكى مۇۋەپپەقىيەتى ئۈچۈن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ تەقدىرلىشىگە ۋە مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى.

«ئارتىس بولمايدىغان قىز» فىلىمى تۈركىيىنىڭ ئىستامبول شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن 1985 - يىللىق خەلقئارا كىنو بايرىمىدا مۇنەۋۋەر فىلىم بولۇپ باھالانىپ، تەقدىرلەشكە ئېرىشتى. بۇ «تەكرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسىنىڭ ھېكايە فىلىم ئىشلەپ تۇنجى قېتىم خەلقئارالىق مۇكاپاتىغا ئېرىشىشى، شۇنداقلا دۆلىتىمىز ھېكايە فىلىملىرىنىڭ ئىسلام دۆلەتلىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن كىنو بايرىمىدا تۇنجى رەت مۇكاپاتلىنىشى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

1984 - يىلى ئۇ يەنە «تەكرىتاغ» كىنو ئىستودىيىسىنىڭ تەكلىپى بويىچە «نۇرنسا» ناملىق ھېكايە فىلىمگە قاتنىشىپ، ئېرى تەرىپىدىن خورلانغان ئاددىي ئۇيغۇر دېھقان ئايالى

نۇرنسانسنىڭ ئۇبرازىنى ئىشلەرلىك، تەبئىي ۋە تەسىرلىك يارىتىش ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئالقىشى ۋە ئىززەت - ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى.

«ئارتىس بولمايدىغان قىز» فىلىمىدىكى ئاساسىي قانداقلا بولسۇن ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ ئۇبرازى بولغاچقا، رەيھانگۈلگە بۇ رولنى ئورۇندىتىش ئانچە زور قىيىنچىلىق ئېلىپ كەلمىگەنىدى. بىراق ئىككىنچى فىلىمىدىكى ئېرى تەرىپىدىن ھاملدار ھالەتتە ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىلغان دىلى سۇنۇق ئاددىي يېزا ئايالى — نۇرنسانسنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنلاش ئۈنىڭغا ئانچە ئاسانغا چۈشمەيتتى. ئۇ بۇ رولغا تەيىنلەنگەندە بەزى يېقىن سەپداشلىرى ياخشى كۆڭۈل بىلەن ئۇنى بۇ رولدىن يالتىيىشقا دەۋەت قىلدى. ھەتتا رېژىسسورلارمۇ ئۇنى بۇ رولنىڭ مۇددىسىدىن چىقالارمۇ؟ دەپ ئەنسىرىگەنىدى. لېكىن پۈتۈن قەلبىنى سەنئەتكە بېغىشلىغان، كەسپىچانلىقى ئوتتەك قىزغىن رەيھانگۈل قىلچە تېڭىرقىماي، كەسكىن ھالدا: «ئۆزىنىڭ تۇرمۇشىغا يېقىن كېلىدىغان رولنىلا ئويناپ، باشقىسىنى ئويناليالمايدىغان ئارتىس نېمۇ ئارتىس دېگىلى بولامدۇ؟ قىيىن رولدىن قاچقان ئارتىس كەسپىي سەۋىيىسىنى قانداقمۇ ئۆستۈرەلەيدۇ؟ باشقا ئىستودىيىدىكى ئارتىسلار ئۆزى كۆرمەك تۇگۈل چۈشىگىمۇ كىرىپ باقمىغان سىنشى تەيخۇدەك تارىخىي شەخسىيلەرنىڭ رولىنى ئويناغان يەردە مەن ھازىرقى دەۋرىمىزدىكى بىر ئۇيغۇر يېزا ئايالىنىڭ رولىنى ئويناليالمايدىكەنمەن؟ ...» دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تولۇق ئىشەنچ، يۈكسەك ئىرادە بىلەن تىرىشىپ، ئىزدىنىپ، قەشقەر يېزىلىرىدا قىستا مۇددەت تۇرمۇش ئۆگىنىپ، كىنو سىناريىسىنى قايتا - قايتا تەھلىل قىلىپ، ئۇبرازنىڭ ئىدىيىۋى ھېسسىياتىنى ئىنچىكە مۇلاھىزە قىلىپ، ۋاپادار، مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل ئانا — نۇرنسانسنىڭ ئۇبرازىغا بارغانسېرى مۇھەببەت باغلاپ، كۆپ باش قاتۇرۇش، كۆپ ئويلىنىش، كۆپ مەشق قىلىش ئارقىلىق بۇ رولنى ئاخىرى

مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىدى.

1985 - يىلى ئۇ ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن تەييارلانغان «تەڭرىتاغ شادلىقى» ناملىق چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلدا ئايال باش قەھرىمان گۈلباھارنىڭ رولىنى نەتىجىلىك ئورۇنداپ چىقتى. شۇ يىلى بۇ چوڭ ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭرىتاغ» كىنو ئىستودىيەسى ۋە 1 - ئاۋغۇست كىنو ئىستودىيەسى تەرىپىدىن سەھنە بەدىئىي فىلمى قىلىپ ئىشلەندى. ئۇ بۇ قېتىمۇ گۈلباھارنىڭ ئېكرانىدىكى ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك يارىتىپ، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن «شەرەپ» مۇكاپاتى بىلەن تەقدىرلەندى.

ئۇ كىنو ساھەسىدىكى نەتىجىلىرى تۈپەيلىدىن 1985 - يىلى مايدا مەشھۇر كىنو ئارتىسى، كىنو رېژىسسورى يولداش سۈن داۋلىن يېتەكچىلىكىدىكى جۈڭگو كىنو چولپانلىرى سەنئەت ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە كىنو ئارتىسلىق ۋە ئۇسسۇل ئارتىسلىق قوش سالاھىيەت بىلەن سىنگاپور، شياڭگاڭ قاتارلىق يەرلەرگە زىيارەت ۋە ئويۇن قويۇشقا چىقتى.

1986 - يىلى ئۇ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تەشكىللىگەن شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە چىقتى. مەيلى سىنگاپور ياكى ئەرەب خەلىپىلىكىدە بولسۇن، ئۇ ئۆزىنىڭ تالانتى ۋە ياخشى پەزىلىتى بىلەن شۇ ئەللەردىكى دوست ئەرباب‌لارنىڭ دىققەت ئىتىبارىنى قوزغىدى.

1985 - يىلىدىن باشلاپ ئۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى سىناق تەرىقىسىدە تەييارلاپ ئىشلەۋاتقان ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «كۆسەن بەزمىسى» دە ئايال باش قەھرىمانىنىڭ ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ كەلمەكتە.

رەيھانگۈل ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان كەسپىي جەھەتتە تىرىشىپ لا قالماي، ئۆمەكتىكى ياش تەلەپكارلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىگە قىزغىن ياردەم بەردى. بوش ۋاقىتلىرىدا كەسپىگە دائىر ماتېرىـ

يا للارنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. 1984 - يىلدىن باشلاپ ئۇ ئۇيغۇر سۇلچىلىق سەنئىتىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇش، كېيىنكى ئەۋلادلارغا ئۆزىنىڭ كەسپىي بىلىم - تەجرىبىلىرىنى قالدۇرۇش ئۈچۈن سەپداشلىرىنىڭ ئىلھاملاندۇرۇشى ۋە ياردىمى بىلەن قولىغا قەلەم ئېلىپ سەھنە ھاياتى، كىنوچىلىق سەنئىتى ھەققىدىكى تەسىراتلىرىنى خۇلاسىلەش ئاساسىدا «شىنجاڭ سەنئىتى»، «شىنجاڭ مەدەنىيىتى» قاتارلىق ژۇرناللاردا ئىلگىرى كېيىن بولۇپ بىر نەچچە پارچە ئىلمىي ماقالە ۋە زىيارەت خاتىرىلىرىنى ئېلان قىلدى.

رەيھانگۈل پارتىيە ۋە خەلق ئىشلىرىغا سادىقلىقى، سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈشى، خىزمەتكە ئوتتەك قىزغىنلىقى، كەسپىي جەھەتتىكى يۈكسەك مەسئۇلىيەتچانلىق پوزىتسىيىسى، يولداشلارغا باھار ئاپتېپىدەك ئىللىقلىقى بىلەن خىزمەت ئورنىدىكى ھەر مىللەت سەپداشلىرىنىڭ ھۆرمىتى ۋە ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ كەلدى ۋە بىرنەچچە قېتىم ئۆمەك بويىچە ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالاندى، 1983 - يىلدىن بېرى ئۇ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىكى ۋە ئىچكى ئۆلكىلەردىكى تاماشىبىنلاردىن ۋە سەنئەت ھەۋەسكارلىرىدىن سەكسەن پارچىغا يېقىن تەشەككۈر خەتلىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدى.

ئۇ ھازىر جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبە جەمئىيىتىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، شىنجاڭ كىنوچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ياشلار بىرلەشمىسىنىڭ دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئۇرۇمچى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى.

رەيھانگۈل كەمتەرلىك بىلەن مۇنداق دەيدۇ: «مېنىڭ سەنئەت ساھەسىدە ئېرىشكەن بۇ ئازغىنە نەتىجىلىرىم ئالدى بىلەن پارتىيىمىزنىڭ تەربىيىسى ۋە غەمخورلۇقىغا، ئۇستاز ۋە يولداشلارنىڭ ماڭا

بەرگەن یاردەمى، قوللاپ - قۇۋۋەتلىشى ۋە جاپالىق ئەمگىكىگە مەنـ
سۇپ. شۇنـ - شۇڭا بىرىنچى قېتىم، لېكىن ئۇنى داۋاملىق
ساقلاش ۋە مۇستەھكەملەش ئۇنىڭدىنمۇ قېتىم. تالانتلىق ئارتىس
بولۇش تەس، بىراق ھەم تالانتلىق، ھەم پەزىلەتلىك ئارتىس
بولۇش ئۇنىڭدىنمۇ تەس. مەن بۇندىن كېيىن پارتىيە ۋە خەلقـ
نىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن تالانتلىق ھەم پەزىلەتـ
لىك بولۇپ، شۇنجا ئىنىڭ سەنئەت ئىشلىرىنى تېخىمۇ يۇكسەلدۈـ
رۈش ئۈچۈن تىرىشىمەن.»

ئۇسسۇل سەنئىتىگە پەرۋانە قىز

تۇرسۇنھوجا ھەمەت پەخرىدىن

ئۇيغۇر بىناكارچىلىقىنىڭ ئاجايىپ يارقىن، گۈزەل، ئەنئەنىۋى ئۇسخىلىرى بىلەن ئەقىشلەنگەن ھەشەمەتلىك ئۇرۇمچى خەلق تىياتىرىنىڭ كەڭ زالىدا كونسېرت داۋام قىلىۋاتاتتى. زال ئەچى تاماشىبىنلار بىلەن لىق تولغان. ھەر بىر نومۇر قىزغىن ئالقىشلار بىلەن ئاياغلاشماقتا. جۈلالىنىپ تۇرغان قىزىل دۇخاۋا پەردە يەنە قېيا ئېچىلدى. پەردە ئالدىدا ئېلانچىك قىز. ئۇ خۇش خۇيلۇمسىرەپ ياڭراق ئاۋاز بىلەن: «نۆۋەتتىكى نومۇرىمىزدا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «بۇلاق بويىدا» ئۇسسۇلىنى گۈلباھار سىدىق ئورۇندايدۇ» دېگەندە، قىزغىن ئالقىش ياڭراپ كەتتى. مەن بۇ كۈچلۈك، قاتتىق چېلىنىۋاتقان چاۋاكتىن بىر ئاز ھەيران بولۇپ يان - يېنىمغا قاراپ باقتىم. ھەممىنىڭ يۈزلىرىدە شادىيانە كۈلكە... زال ئاستا قاراڭغۇلاشتى، مۇزىكا باشلىنىپ، پەردە كەڭ ئېچىلدى. كۆركەم، جانلىق مەنزىرە ۋە دېكوراتسىيىلەر بىلەن جاھازلانغان رەڭدار سەھنىدە ئاپئاق لىباسقا ئورالغان، قولىدا قاپاق تۇتقان، يۈزلىرىدىن نۇر تۆكۈلۈپ تۇرغان گۈزەل ئۇيغۇر قىزى پەيدا بولدى. ئۇ يېقىملىق ياڭراۋاتقان كۈيگە تەڭكەش قىلىپ، نەپىس، جەزىبدار ھەرىكەتلىرى بىلەن باراقسان بۇلاق بويىدا تەرەننۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇ مىللىي ئالاھىدىلىككە ۋە دەۋر روھىغا تولۇپ - تاشقان ئۇسسۇل ھەرىكىتى بىلەن شەھەردىن تېخنىكا ئۆگىنىپ قايتىدىغان يىگىتنىڭ كۆتۈۋاتقان دېھقان قىزىنىڭ خۇش

پىئىل، ئەمگەكچان، يارقىن ئوبرازنى گەۋدىلەندۈرۈپ، تاماشە-بىنلارنىڭ زوقىنى قوزغىۋەتتى. زالدا بىردىنلا ئوسسۇلچى قىزنىڭ بۇ گۈزەل، نەپىس ھەرىكىتىگە، ئوسسۇل مەزمۇنىنى ئىپادىلەشتىكى يۈكسەك ماھارىتىگە گۈلدۈراس ئالقىشلار ياڭراپ كەتتى. مەنمۇ قىزغىن چاۋاك چېلىۋېتىپ، يېنىمدا ئولتۇرغان ھەمراھىمنىڭ يۈزىگە كۈلۈپ قاردىم.

— قانداق، ياخشى ئويناميدىكەن، — دېدى مېنىڭ باھايىمنى بىلمەك بولۇپ ھەمراھىم.

— ھە، بەك ياخشى ئوينايدىكەن. بايا ئېلانچىك بۇ قىزنىڭ ئىسمىنى گۈلباھار دېدىما؟

— شۇنداق. ئىسمى گۈلباھار، دادىسىنىڭ ئىسمى سىدىق. شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنى تۈگەتكەن. ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئوسسۇل ئۆمىكىدە ئىشلەيدۇ. كۆردۈڭمۇ، ئوسسۇل دېگەنىنى قالتىس ئوينايدۇ، يېقىندا ئۇ ئامېرىكىغىمۇ چىقىپ كەلدى دېگىنە!...

— ئامېرىكىغىمۇ چىقىپ كەلدى؟ قالتىسقۇ؟ ئۇيغۇر ئوسسۇلىنى تازا تونۇتۇپتۇ - دە، يارايدۇ، تېخىمۇ بەرىكە تاپسۇن!

بۇ، مېنىڭلا تەبرىكىم، ئۇمىدىم ئەمەس، زالدا ئويۇن كۆرۈپ ئولتۇرغان ھەممە تاماشىبىنىنىڭ ئارزۇسى ئىدى. شۇڭا ئۇلار بۇ ئارزۇسىنى قىزغىن ئالقىشلار بىلەن بىلدۈرۈۋاتاتتى...

ھەمراھىم بىلەن ئويۇندىن بىللە قايتىپ كېلىۋاتقاندىمۇ بۈگۈنكى كونسېرتتىكى يېڭىلىقلار، ئارتۇقچىلىقلار، خۇسۇسەن گۈلباھارنىڭ سەنئەت ساھەسىدىكى پائالىيەتلىرى ۋە ئوسسۇل ئويناشتىكى ئۆزگىچىلىكلىرى توغرىسىدا سۆزلىشىپ ماڭدۇق. مېنىڭ ھەمراھىم ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىدە ئىشلىگەچكىمۇ، گۈلباھار ھەققىدە ئۇنىڭ بىلمىگەنلىرى خېلى كۆپ ئىكەن. ھەمراھىمنىڭ گۈلباھارنى ۋە ئۇنىڭ ئوسسۇل ئويناشتىكى مۇۋەپپەق-

يەتلىرىنى تونۇشتۇرۇپ ئېيتىۋاتقان سۆزلىرى ئۇنچىدەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى. مەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلمەي زور قىزىقىش بىلەن ئاڭلاپ، كۆڭلۈمگە تىزىپ كېلىۋاتىمەن:

1957 - يىل، مارت ئېيى. ئىللىق قۇياش ئۆزىنىڭ ھاياتبەخش نۇرلىرىنى تۆكۈپ، تەبىئەتنى قىشلىق ئۇيقۇدىن ئويغاتقان، كىشىلەر باھارنىڭ ئارامبەخش ھاۋاسىدىن قەلبى سۆيۈنۈشكە تولۇپ، يېڭى ئىش - ئەمگەكنىڭ ئۈمىدلىرىگە بۆلەنگەن چاغلار. بۇ ئاجايىپ گۈزەل پەسىل سەددىق يۈسۈپنىڭ ئائىلىسىگە يەنە بىر خۇشاللىق ئېلىپ كەلدى: 24 - مارت كۈنى سەھەردە ئۇلارنىڭ تۇنجى پەرزەنتى دۇنياغا كۆز ئاچتى. ئاتا ئۆز ئايالى بىلەن بىللە مەسلىھەتلىشىپ، ئائىلىسىگە خۇشاللىق ئېلىپ كەلگەن باھارغا تەھسىن ئېيتىپ يېڭى تۇغۇلغان قىزىغا گۈلباھار دەپ ئىسىم قويدى. بۇ ئىسىم ئۇرۇق - تۇغقان، قولۇم - قوشنىلارنىڭ ھەممىسىگە يېقىپ چۈشتى:

— مەرھابا، گۈلباھار! پەسلىڭىزمۇ، ئىسمىڭىزمۇ باھار بوپتۇ. ئۆمرىڭىزمۇ باھار بولسۇن! ئارزۇلىرىڭىز باھار گۈللىرىدەك ئېچىلىپ پۇراق چاچسۇن!

بۇ قىزغىن تىلەكلەر گۈلباھارنىڭ غايە ۋە ئىستەككە تولغان ھاياتىدا ربئاللىقا ئايلىنىشقا باشلىدى. جۇشقۇن، يېڭى ھايات ئۇنى كىچىكىدىن باشلاپ تۇرمۇشتا تەلەپچان، يېڭىلىققا ئىنتىلىدىغان روھ بىلەن ياشاشقا، بالىلىقىنى مەنىلىك ئۆتكۈزۈشكە تەلپۈندۈردى. شۇڭا گۈلباھار باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرىدىلا تەنھەركەت ئويۇنىنى، ناخشا - مۇزىكا ئاڭلاشنى ياخشى كۆرۈپ قالدى، ساۋاقداشلىرى ئالدىدا ئۆسسۈلالارغا چۈشۈپ كۆردى. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى قىزىقىشىنى بايقىغان ئوقۇتقۇچىلىرى ئۇنى شۇ چاغدا مەكتەپتە تەشكىللەنگەن تەشۋىقات دۇيىغا قاتناشتۇردى. بۇ تەشۋىقات دۇيى مەكتەپ ئىچى - سىرتىدا پائالىيەت ئېلىپ بارغاندا گۈلباھار بەزىدە كوللېكتىپ،

بەزىدە يالغۇز ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى قوزغىدى. بۇ دەسلەپكى مەدەنىي مەشغۇلاتلار، ئىلھاملاندۇرۇشلار گۈل باھارنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان قىزىقىشىنى ئاشۇرۇشقا باشلىدى. بۇ ئۇنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇپ يۈرگەن چاغلىرى ئىدى. شۇ چاغدا شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش كومىسسىيىسىنىڭ توخسۇنغا كەلگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر تارقالدى. گۈلباھار بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، سەنئەت مەكتىپىگە كىرىپ ئوقۇش توغرىسىدا ئاتا - ئانىسىغا مەسلىھەت سالدى. بىراق ئاتىمۇ، ئانىمۇ ئۇنىڭ بۇ پىكرىگە قوشۇلمىدى. چۈنكى ئۇلارنىڭ بۇ تۇنجى قىزىنى يېنىدىن ئايرىغۇسى كەلمەيتتى. مۇھىمى «ئارتىس بولۇشنىڭ ئىستىقبالى يوق، ئارتىس بولسا بەربىر بىزگە ئوخشاش تۆۋەنگە چۈشۈرۈلۈپ، چەت-ياقىلاردا قاڭغىر - قاقشاپ يۈرىدۇ» دەپ ئويلايتتى. بۇ، گۈلباھارنىڭ ئاتا - ئانىسىنىڭ شۇ چاغدىكى سولچىل سىياسەتنىڭ چەكلىمىسىگە ئۇچراپ، مەدەنىيەت ساھەسىدىكى خىزمەت ئورنىدىن ئايرىلىپ تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن سەرگۈزەشتىسىگە ئاساسەن چىقارغان يەكۈنى، قىياسى ئىدى. بۇ قىياسقا ئاساسلانغاندا گۈلباھار ئۆزى خالىغان ئوقۇشىدىن، كەسىپىدىن ئايرىلىپ قالاتتى. شۇڭا ئۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ پىكرىگە قارىماي بىرنەچچە دوستى بىلەن شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىدىن كەلگەن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىش كومىسسىيىسى تۇرۇشلۇق جايغا بېرىپ ئىمتىھانغا قاتناشتى. گۈلباھار جاۋاب كۇتۈپ يۈردى، ئاتا - ئانىسى بولسا بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز... گۈلباھارنىڭ تاقىتى تاق بولۇپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇلارنىڭ ئائىلىسىگە شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىغا گۈلباھارنىڭ قوبۇل قىلىنغانلىقى توغرىسىدا ئوقتۇرۇش كەلدى. ئوقتۇرۇشتىن گۈلباھارنىڭ كۆڭلى ئۇچۇرما بولغان قوشتەك يايراپ كەتتى. بىراق ئاتا - ئانىسى قىزىنىڭ سەنئەت مەكتىپىگە قانداق ياراپ قالغانلىقىدىن ھەيران

بولدى. ئاخىر ئۇلار قىزىنىڭ كۆچلۈك ئارزۇسىنى ھېسابقا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىپ بۇ مەكتەپتە ئوقۇشىغا قوشۇلدى.

مەكتەپ ھاياتى قىزغىن، كۆڭۈللۈك. ئۇ بۇنىڭغا ئاسانلا ئۆگىنىپ كەتتى، خىيالى ئوقۇشقا مەركەزلەشتى. بۇ گۈلباھار-نىڭ ئوقۇش قىزغىنلىقىنى ئاشۇرۇپ، ئۇسسۇل كەسپىنى ئىگىلەش توغرىسىدىكى ئىنتىلىشىنى قاناتلاندۇرۇشقا باشلىدى. ئۇ ئالدى بىلەن ئاساسىي پەنلەرنى، جۈملىدىن كەسپىكە ئائىت دەرسلەرنى كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇدى، ئوقۇغانلىرىنى ئۈستازلىرىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مەشق قىلىپ تۇردى، بەدەن قۇرۇلۇشى جەھەتتىكى قابىلىيىتىنى كۆچەيتىش ئۈچۈن ئۇ ھەتتا دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىنىمۇ قۇربان قىلدى. ئاساسىي ماھارەتنى ئىگىلەش يولىدىكى ئۇنىڭ بۇ تىرىشچانلىقى، قاتتىق تەربىيىلىنىشى ئوقۇش نەتىجىلىرىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىگە ئاساس ھازىرلاپ بەردى. «ئۇسسۇل سىنىپىغا ئوقۇشقا كىرگەندىن كېيىن، — دەيدۇ گۈلباھار، — ئوقۇتقۇچىلىرىم زەينەپ سابىت، تۇران، رەنا، زەينەپ سەئىدۋا، سەلىمە، خەلچەم ۋە باشقىلارنىڭ ئېيتقىنى ۋە ئۆگەتكىنى بويىچە ئىش كۆرۈشكە، ئۈگەنگەن نەزەريىلىرىنى ئەمەلىي چېنىقىش ۋە مەشق بىلەن بىرلەشتۈرۈشكە تىرىشتىم. بۇ مېنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش، ئاساسىي ماھارەتنى يېتىشتۈرۈش، ئۇسسۇل مەزمۇنىنى توغرا ئىپادىلەش توغرىسىدىكى كىتابىي بىلىملىرىمنى ئەمەلىيەتكە ئايلاندۇردى.» شۇنداق، گۈلباھار مەكتەپ قويندا بىر تەرەپتىن ئاساسىي زېھنىنى ئۇسسۇل نەزەريىسىنى ئۆگىنىشكە قارىتىپ، كۆڭۈل ئۈپۈقىنى كېڭەيتىشكە تىرىشتى؛ يەنە بىر تەرەپتىن پۈت، قول، بەدەن تاۋلاش ھەرىكىتىنى جاپاغا چىداپ، داۋاملىق مەشق قىلدى. ئۇنىڭ بۇ تىرىشچانلىقى مەكتەپنى ياخشى نەتىجىلەر بىلەن پۈتتۈرۈشىگە زېمىن ھازىرلاپ بەردى. گۈلباھار 1974 -

يىلى سەنئەت مەكتىپىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. بۇ چوڭ سەنئەت كوللېكتىپى ئۈنى ئۆز قوينىدا تەربىيە لەپ، پەرۋىش قىلىپ، كەسپىي جەھەتتىن تېخىمۇ پىشىپ يېتە لىشىگە، ئىگىلىگەن ئۇسسۇللىرىنى، سەھنىلەردە داۋدل ئويناپ كۆرسىتىشىگە ھەممە ئىمكانىيەتلەرنى توغدۇرۇپ بەردى. شۇندىن كېيىن ئۇ ھەر خىل سورۇنلاردا ئۇسسۇلغا چۈشۈشكە جۈرئەت قە لىپ، ماھارەت كۆرسىتىپ، تالانتىنى جەۋلان قىلىشقا باشلىدى. بۇنى ئۇ دەسلەپتە كوللېكتىپ ئۇسسۇلغا، كېيىنچە يەككە ئۇسسۇل لارغا چۈشكەندە ئىپادىلىدى. يېتەرسىزلىكلىرى بولسا ئۇستازلىرى نىڭ ۋە كەسپداشلىرىنىڭ ياردىمىنى ئېلىپ، مەشق قىلىپ تو لۇقلىدى. بۇ يەردە شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئۇ دەسلەپ كى سەھنىگە چىققان چاغلىرىدا، بولۇپمۇ سەھنىگە چىقىش ئال ددىدا بىر ئاز ھودۇقۇپ، جىددىيلىشىپمۇ قالدى. كېيىن بۇ كەيپە ياتلار ئۇنىڭدا كۆرۈلمەيدىغان بولدى. چۈنكى قايتا - قايتا مەشق قىلىش، تەييارلىقنى پۈختا ئىشلەش، ئۆزىگە ئىشەنچ تۇر غۇزۇش ئۇنىڭ جۈرئەتلىك، سالماقلىق، شوخ، تېتىك بولۇش خاراكتېرىنى يېتىلدۈرگەنىدى. بۇ تەلەپكە يېتىشتە ئۇنى ئاز جا پا تارتتى دەمسىز؟ ئۇ مۇستەقىل، ئىجادىي ئىش كۆرۈش، ئۇسـ سۇلىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناش ئۈچۈن، كېچىلەپ، ھەتتا دەم ئېلىش، بايراملاردىن ۋاز كېچىپ ئاساسىي ماھارەت يېتىلدۈرۈشـ نى قاتتىق داۋاملاشتۇردى. ھاجى راخمان، ئىبراھىمجان، زەينەپ سىدىققا ئوخشاش ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىلارنىڭ ياردىمىنى قىزغىن قو بۇل قىلىپ، ئۇلارنىڭ كۆرسەتكەن ئۈلگىلىرىنى ئۆزلەشتۈرۈشكە، بەل كى ئۇنى ئىجادىي تەرەققىي قىلدۇرۇشقا، بېيىتىشقا ھەرىكەت قىل دى. كۆڭلىدە يۇقىرىقىدەك ئۇسسۇلچىلاردىن بىرى بولۇپ قېلىشنى ئارزۇ قىلدى. ئارزۇ ئۇنى تىرىشىپ كەسپىي قابىلىيىتىنى ئاشۇرۇشـ قا، ماھارەت يېتىلدۈرۈشكە ئىلھاملاندۇردى. بۇ ئىلھام كۈچى بىلەن

ئۇ توغرا ئۇسسۇل ھەرىكىتى بىلەن ئىنچىكە ئىپادىلەش كۆچىدىن ئىبارەت ئاساسىي ماھارەتنى ئويىنىماقچى بولغان ئۇسسۇللارغا تەرىشىپ تەتبىقلاپ، ئۇنىڭ مېۋىسىنى كۆرۈشكە باشلىدى. بۇ نەتىجىلىرىنى ئۇ ئېلىمىزنىڭ بېيجىڭ، شاڭخەي، گۇاڭجۇ قاتارلىق چوڭ شەھەرلىرىگە سەييارە ئويۇن قويۇشقا بارغاندا نامايان قىلىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ۋە ئالقىشىغا ئېرىشتى. گۈلباھار بۇ سەييارە ئويۇن قويۇش داۋامىدا «پادىچى قىز» غا ئوخشاش ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىۋاپ نەتىجە قازانغان بولسا، 1979 - يىلى دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقى مۇناسىۋىتى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «بۇلاق بويىدا» دېگەن ئۇسسۇلىنى ماھارەت بىلەن ئورۇندىۋاپ، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن 2 - دەرىجىلىك ئورۇنداش مۇكاپاتىغا سازاۋەر بولدى. گۈلباھارنىڭ بۇنداق زور سەنئەت كۆرىكىدە مۇكاپاتقا سازاۋەر بولۇشىنىڭ ئۆزى ئۇنىڭ بۇ ئۇسسۇلدىكى سىيۇژىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ ۋە ئىگىلەپ، ئۇنىڭدىكى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكلەرنى قىزغىن ھېسسىيات ۋە زور تەرىشچانلىق بىلەن ئىپادىلەپ بەرگەنلىكىدە، بولۇپمۇ ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى ئەنئەنىلەرنى بالېت ئۇسسۇلى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ، بەدەن ھەرىكەتلىرىنى مۇزىكا رىتىمىغا ئازادە ماسلاشتۇرۇپ، ھېس-تۇيغۇ ۋە كەيپىياتلارنى يۇز مۇسكۇللىرى ھەرىكىتى بىلەن چوڭقۇر ئىپادە ئەتكەنلىكىدە. گۈلباھار ئۇسسۇل مەزمۇنىنى ۋە شەكلىنى ئەنە شۇنداق ئىجادىي بېيىتىپ تەرەققىي قىلدۇرغانلىقى ۋە يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇندىغانلىقى ئۈچۈن بارغانچە ئۆرلەش يولى تاپتى ۋە ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارаتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئاپتونوم رايونىمىز سەھنىلىرىدىلا ئەمەس، مەملىكىتىمىزنىڭ چوڭ - چوڭ شەھەرلەردىكى سەھنىلەردە، ھەتتا چەت ئەل سەھنىلىرىدىمۇ كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىشى ۋە تەبرىكىلىرىگە سازاۋەر بولۇپ تۇردى. بۇ ئۇنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق

ئاخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى تەركىبىدە پاكىستان، سۇرىيە، ئافغانىستان، جەنۇبىي يەمەن، شىمالىي يەمەن، ئىراق، كۇۋەيتكە ئوخشاش دۆلەتلەرگە چىقىپ ئويىنىغان «قار لەيلىسى»، «پادىچى قىز» ئۇسسۇللىرىدا ئۆز ئىپادىسىنى تاپتى. گۈلباھارنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتىكى ئەستە قالارلىق ماھارىتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ شادلىق ئۇرغۇپ تۇرغان جەلىپكار سىماسى، گۈزەل مىمىكىسى، مۇزىكىغا زىچ بىرلەشتۈرۈلگەن شوخ، نەپىس ھەرىكەتلىرى ھەقىقەتەنمۇ تاماشىبىن قەلبىدە ئۇنتۇلغۇسىز تەسىر قالدۇراتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن گۈلباھار بۇ ئالاھىدىلىكلىرى بىلەن ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئېلىپ بېرىلغان سەنئەت كۆرەكلىرىدە ئالدىنقى قاتاردىن ئورۇن ئېلىپ كەلدى، ھەتتا مەملىكەت بويىچە ئېلىپ بېرىلغان ئۇسسۇل مۇسابىقىلىرىدىمۇ ئەلا نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ، خەلقىمىز ئۈچۈن، سوتسىيالىستىك سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن بەلگىلىك تۆھپىلەر قوشتى. 1980 - يىلى دالىيەن شەھىرىدىكى يەكە تۈرلەر بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ئۇسسۇل مۇسابىقىسىدە ئۇنىڭ ھاجى راخمان ئىشلىگەن «پىلە باققۇچى قىز» دېگەن يالغۇز كىشىلىك داپ ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ 2 - دەرىجىلىك مۇكاپاتقا سازاۋەر بولغانلىقى يۇقىرىقى گېپىمىزنىڭ يەنە بىر مىسالى.

گۈلباھار مۇكاپات ۋە ئالقىشلار ئالدىدا ئىسسىنكىرىمىدى، مەغرۇرلانمىدى، بەلكى ئۆزىنى تېخىمۇ تەمكىن تۇتۇپ داۋاملىق ئالغا بېسىشنى، خەلققە شان - شەرەپ كەلتۈرۈشنى مۇھىم بۇرچى دەپ قارىدى. شۇڭا ئۇ ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشنى كۈچەيتىپ، تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىلەرنى ساداقەتلىك بىلەن ئورۇنداپ، رەھبەرلىكنىڭ ماختىشىغا ۋە ئىشەنچىگە ئىگە بولدى. گۈلباھار نەگىلا بارسۇن تاماشىبىنلارنىڭ ھۆرمەت ھەم ئالقىشىغا ئېرىشىپ تۇردى. 1981 - يىلى 3 - ئايدا ئۇ مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىمىزنىڭ تەكلىپى بىلەن جۇڭگو - ئامېرىكا خەلق ئاۋدىئاتسىيە

يولىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا قاتنىشىش ئۈچۈن جۇڭگو ۋەكىلـ لەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئامېرىكىغا بارىدى. ئون بىر كۈن داۋام قىلغان بۇ ئۇنتۇلماس سەپىردە گۈلباھار نيويورك، ۋاشىنگتون، سانفرانسىسكوغا ئوخشاش چوڭ شەھەرلەردە زىيارەتتە بولدى، بۇ جايلاردا ئۆتكۈزۈلگەن دوستلۇق پائالىيىتى ۋە كۈتۈۋېلىشلەردە ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى ئويناپ، ئامېرىكا تاماشىبىنلىرىنىڭ زور قىزغىشىغا ۋە ئالقىشىغا ئىگە بولدى. ئاددىي بىر ئۇسسۇلچى قىزنىڭ ئۇيغۇر سەنئىتى ئۇستىلىرىنىڭ تېخى قەدىمى يېتىپ باق ـمىغان ئامېرىكا شەھەرلىرىدە زىيارەتتە بولۇپ، ئۇسسۇل ئويناپ، ئۇنى ئامېرىكىلىق دوستلارغا تونۇشتۇرۇشى ئەلۋەتتە خۇشاللىنارلىق، ئىپتىخارلىنارلىق ئىش. بۇ ئىشنىڭ خۇشاللىنار ـلىق يېرى شۇكى، ئۇ جۇڭگو - ئامېرىكا ئىككى مەملىكەت خەلق ـلىرىنىڭ دوستلۇق ئالاقىسىدا ۋە تاماشىبىنلارنىڭ چۈشەنچىسىدە بەلگىلىك تەسىر قوزغىدى. كېيىن ئۇيغۇر ئۇسسۇلى گۈلباھار سە ـدىقىنىڭ ئورۇندىشى بىلەن يەنە باشقا مەملىكەت سەھنىلىرىدىمۇ جەۋلان قىلىشقا باشلىدى.

1981 - يىلى 7 - ئايدا ياپونىيىدە ئىككىنچى قېتىملىق يىپەك يولى سەنئەت بايرىمى بولدى. بۇ سەنئەت بايرىمىغىمۇ ئاپتونوم رايونىمىزدىن تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچىمىز گۈلباھار قاتناشتى. ئۇ بۇ يەردە ۋاڭ شياۋيۈن قەدىمكى ئۇيغۇر ئۇسسۇل ـلىرىنىڭ ئەنئەنىلىرىگە ئاساسەن ئىشلىگەن «يىپەك يولىدىكى شە ـپەق» ناملىق ئۇسسۇلنى نەتىجىلىك ئورۇنداپ، كەڭ تاماشىبىنـ لارنىڭ ھەم بۇ سەنئەت بايرىمىغا قاتنىشىشقا كەلگەن رومىنىيە، ئىراق، پاكىستان، ساھىبخان دۆلەت سەنئەتچىلىرىنىڭ ياخشى باھاسى ۋە قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ياپونىيە گېزىت - ژۇر ـناللىرىدا ئۇنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئورۇندىغانلىقىغا دائىر خەۋەرلەر بېرىلىپ تۇردى، تېلېۋىزورلاردا كۆرسىتىلدى.

گۈلباهار شۇ يىلنىڭ ئاخىرىدا مەركىزدىي مىللەتلەر ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن 2 - قېتىم ئامېرىكىغا چىقىپ، بۇ يەردە-كى بىر قانچە چوڭ شەھەردە قويۇلغان كونسېرتلاردا ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى ئويناپ، تاماشىبىنلارنىڭ يەنە بىر قېتىم قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. بۇ قېتىم گۈلباهار «پىلە باققۇچى قىز» ئۇسسۇلىنى ئويناپ، ئاددىي يېزا قىزىنىڭ شوخ، تېتىك خاراكتېرى ئارقىلىق ئەمگەكچان، گۈزەل ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ يارقىن تىپىنى نەپىس ۋە قىزغىن ھېسسىيات بىلەن تەرەننۇم قىلىۋاتقاندا زالغا لىق تولغان تاماشىبىنلار ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇپ قىزغىن ئالقىشلارنى ياغدۇراتتى، گۈلباهارنىڭ بەدىئىي ماهارىتىدىن قايىل بولۇپ، ئۇنىڭغا دەستە - دەستە رەڭدار گۈللەرنى سوۋغا قىلدى. فرانسىيەدىن كەلگەن تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ ئوپېراتورلىرى ئۇ-نىڭ گۈزەل ئۇسسۇللىرىنى سۈرەتكە ئېلىۋالدى. ئامېرىكا مۇخبىر-لىرىمۇ ئۇنىڭ سۈرەتلىرىنى، تەرجىمھالىنى، ئۇسسۇل ئويناشتىكى جەزىبدار ماهارىتىنى «نيويورك تايمىس» قا ئوخشاش چوڭ گې-زىتىلەردە تونۇشتۇردى. ئامېرىكىلىق دوستلار ھەرقايسى چوڭ - كىچىك سورۇنلاردا گۈلباهارنىڭ ئەترايىغا ئولىشىۋېلىپ: «ئۇيغۇر قىزلىرى نېمە دېگەن گۈزەل. ئۇسسۇلى، مۇزىكىسى تېخىمۇ گۈزەل ئىكەن. سىز بىزگە گۈزەل سىياقىڭىز، جەزىبدار ھەرىكىتىڭىز، نەپىس ئۇسسۇلىڭىز بىلەن ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى، خاراكتېرىنى روشەن تونۇتۇپ قويدىڭىز. سىزگە رەھمەت، سىز بىزنىڭ سالىممىزنى ئۇيغۇر خەلقىگە يەتكۈزۈپ قويۇڭ» دەپ دوستانە كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشتى، ئۇنىڭغا خاتىرە دەپتەرلىرىنى سۇنۇپ، ئىمزا قالدۇرۇپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلىشتى. ئۇلار ئا-مېرىكىدىكى ئويۇن قويۇش ۋە زىيارەتنى ئاياغلاشتۇرۇپ كولۇمبىيىگە باردى. ئامېرىكا قىتئەسىدىكى بۇ مەملىكەت تاماشىبىنلىرى-مۇ جۇڭگو سەنئەتچىلىرىنىڭ يۇكسەك ماهارىتىگە، جۈملىدىن تا-لانتلىق ئۇسسۇلچى گۈلباهارنىڭ دىلىنى مەپتۇن قىلىدىغان ئۇس-

سۇللىرىغا، ئۇسسۇل ئويناشتىكى چىۋەرلىكىگە قايىل بولۇپ، سەھـ نىدىن كۆزلىرىنى ئالالماي قالدى، ھايا جان ۋە خۇشاللىقىنى گۈلدۇراس ئالقىشلار بىلەن ئىپادە ئېتىپ تۇردى. جۇڭگو سىللىي ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئىككى ئاي داۋام قىلغان بۇ دوسـ تانە سەپىرى ئامېرىكا، كولومبىيە تاماشىبىنلىرىدا قانداق چـوڭـ قۇر تەسىرات قالدۇرغان بولسا، بۇ ئىككى مەملىكەت خـەلقىنىڭ دوستانە كۈتۈۋېلىشى، مېھماندوستلۇقىمۇ گۈلباھاردا شۇنداق ئـۇنـ تۇلغۇسىز تەسىرات قالدۇردى. كېيىن مەملىكىتىمىزدىن فرانسىيىگە ئويۇن قويۇشقا چىققان بېيجىڭلىق بىر ئارتىس قىز فرانسىيـ دە تېلېۋىزوردىن ئۇنىڭ ئامېرىكىدا ئويىنىغان ئۇسسۇلىنى كۆرگەنـ لىكىنى بىلدۇرۇپ، گۈلباھارغا مەنۇنىيەت بىلەن خەت يازدى.

گۈلباھار 1986 - يىلى جۇڭگو شىنجاڭ سەنئەت ئۆمىكى بىلەن ئىككىنچى قېتىم پاكىستانغا باردى. ئۇ پاكىستانلىق تاماـ شىبىنلار ئالدىدا يەنە بىر قېتىم ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلىش، جـۇڭـگو خـەلقىنىڭ دوستلۇقىنى پـاكىستان خەلقىگە يەتكۈزۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. بۇ نۆۋەتتىكى دوستانە سەپەرمۇ، جۈمـ لىدىن گۈلباھارنىڭ ئۇسسۇللىرىمۇ پاكىستان خـەلقىدە يـاخشى تەسىراتلارنى پەيدا قىلدى، ئالقىشلارغا كۆمۈلۈپ تۇردى.

گۈلباھار باھار قارلىغىچىدەك ھەرقايسى ئەللەر خەلقلىرىگە جۇڭگو خەلقىنىڭ، جۈملىدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئىسسىق كۆڭلىنى دوستلۇق ھارارىتىنى يەتكۈزۈپ تۇردى. ئۆزىمۇ ھەرقايسى مـەملـ كەت خەلقلىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشلىرىدىن چوڭقۇر تەسىراتلار- غا ئىگە بولدى. شۇڭا ئۇ بۇنىڭدىن خوش. چۈنكى ئـۇ پـارتىيە ۋە خەلقىنىڭ غەمخورلۇقىدا ئازراق بولسىمۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ جاھاندا تونۇلۇشىغا يول ئاچتى. «بـۇ يـول تېخىمۇ كېڭىيىدۇ، ئۆز ئـارا بېرىش - كېلىش، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇش سەنئىتـ مىز تەرەققىياتىنى يـەنىمۇ ئىلگىرىلىتىدۇ» دەيدۇ ئىشەنچ بىلـەن گۈلباھار.

ئۇسسۇل سەنئەتنىڭ چەكسىز مېھرى باغلانغان، يۈرىكى ما-
ھارەتنى ئىگىلەش يولىدا ئۇزلۇكسىز تىرىشىۋاتقان گۈلباھار ھا-
زىرمۇ ۋاقىتنى قولدىن بەرمەي، ئۆگىنىشىنى، مەشىقنى ئىخلاس بى-
لەن داۋاملاشتۇرماقتا. ئۇنىڭ ئۈي - خىيالى: «تېخىمۇ تىرىشىپ
ئىزدىنىپ، ئۇسسۇل كەسپىدە ھەم ماھارەتلىدە يېڭىسەك پەللىنى
ئىگىلەش، ئۇسسۇلچىلىقىمىزنى راۋاجلاندۇرۇش؛ خەلقىنىڭ ئۈمىد -
ئارزۇسىنى ئاقلاش...».

مانا شۇنداق زور غايىنى كۆڭلىگە پۈككەن گۈلباھار تەشكىل
تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى شەرەپ بىلەن ئورۇندىماپ كەلدى. خەلق
ئارىسىغا چوڭقۇر چۆكۈپ، تۇرمۇش بىلىمىنى ۋە نەزەر دائىرىسى-
نى كېڭەيتتى. ماھارىتىنى بېيىتتى. قىيىنچىلىق ۋە مۇشكۈل ئىش-
لارغا دۇچ كەلسە زارلانمىدى، ئۇتۇق قازانسا كېرىلمىدى، نام -
ئاتاق قوغلاشمىدى، بەلكى سەنئەتچىلەرگە خاس گۈزەللىكنى،
چىنلىقنى بىرىنچى ئورۇنغا قويۇپ، يۇقىرى ئەخلاق - پەزىلەتنى
نامايان قىلدى، نەگە ئېھتىياجلىق، نېمىگە ئېھتىياجلىق بولسا
شۇ ئىشنى قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت ئۆمىكى ئەرەب
ئەللىرىگە ئويۇن قويغىلى چىققاندا گۈلباھار ئۆزىگە تېگىشلىك
كونسېرت نومۇرلىرىنى ئورۇندىغاندىن باشقا ئېلانچىكلىق ۋەزىپىسى-
نىمۇ قوشۇمچە ئۈتەپ، ئويۇن كۆرگۈچىلەرنىڭ دىققىتىنى تارتتى.
ئويۇن قويۇش ئۇچۇن چوڭ شەھەرلەرگە، چەت ئەللەرگە قاناداق
قىزغىنلىق بىلەن بارغان بولسا، دۆلىتىمىزنىڭ ھەرقايسى رايون-
لىرىغا، ھەتتا چەت - ياقا يېزىلىرىغا، ئىشچىلار، دېھقانلار ئار-
سىغا شۇنداق قىزغىنلىق بىلەن بېرىپ، ھەر خىل ئۇسسۇللارنى
ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆيناپ، كەڭ ئاممىنى، تاماشىبىنلارنى رازى
قىلىپ، ئۇلارنىڭ سەمىمىي ئالقىشلىرىغا ئىگە بولۇپ تۇردى.

گۈلباھار ئۆز كەسپىنى قىزغىن سۆيۈپ، تەشكىل تاپشۇرغان
ۋەزىپىلەرنى ئەستايىدىل ئورۇنداپ كەلدى. ئۇ ئاپتونوم رايونى-
مىزدا ئىشلەنگەن «غېرىب - سەنەم» فىلىمىدا باش ئۇسسۇلچى

قىز رولىنى ئېلىپ ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا ئىجرا قىلدى.
1984 - يىلى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ تەكلىپى بويىچە ئۇ، دۆلىتىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز بەش يىللىقىغا ئاتاپ ئىجاد قىلىنغان چوڭ تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇل ــ «جۇڭگو ئىنقىلابىي ناخشىسى» دا مەملىكىتىمىزدە ياشايدىغان 56 مىللەتنىڭ ئۆرۈپ-ئادىتىنى ئىپادىلەيدىغان كۆرۈنۈشلەردىكى ئۇيغۇر ئۇسسۇلىرىنى ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى مەھەممەت داۋۇت بىلەن بىرلىكتە ئورۇندىدى، سەنئەت خۇمار تاماشىبىنلارنىڭ دىققەت - ئېتىبارىغا سازاۋەر بولدى. گۇلباھارنىڭ بۇ چوڭ تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلىنى تەييارلاشتىكى خىزمەتلىرى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى تەرىپىدىن يۇقىرى باھالاندى ۋە مۇكاپاتلاندى.

گۇلباھار 1980 - يىلى جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ شىنجاڭ شۆبىسىگە ئەزا بولدى، ئۇنىڭدىن كېيىن جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىگە ئەزا بولدى.

گۇلباھارنىڭ ئېسىدىن كەتمەيدىغان چوڭ بىر خۇشاللىق شۇكى، ئۇ 1987 - يىلى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە قوبۇل قىلىندى. كوممۇنىست گۇلباھار ئۆز مەجبۇرىيىتىنىڭ ۋە خەلق ئالدىدىكى مەسئۇلىيىتىنىڭ ئېغىرلاشقانلىقىنى ھېس قىلىپ بىجاندىل ئىشلىمەكتە، تىرىشىپ ئۆگەنمەكتە. گۇلباھارنىڭ سەنئىتىمىزگە قوشقان كۆزگە كۆرۈنەرلىك تۆھپىلىرىنى، ئۇنىڭ يۇقىرى كەسپىي ئەخلاقىدارلىق روھىنى ھېسابقا ئېلىپ، تەشكىل يېقىندا ئۇنىڭغا ئىككىنچى دەرىجىلىك ئارتىس دەپ نام بەردى. گۇلباھار ھازىر ئىككى بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغان بولسىمۇ ئۇنىڭ قەلبىدە يەنىلا ياشلىق باھارى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، ئۇسسۇل سەنئىتىدەكى يۇقىرى بالداقتا پەرۋاز قىلىش يولىدا تىنىمسىز ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

مەن يېقىندا گۇلباھار سىدىق بىلەن ئۇچرىشىپ قالدىم،

قىزغىن سۆھبەتتە بولدۇم. سۆھبەتتە مەن ئۇنىڭغا: «سىزنىڭ ئويـ
لىغان ئوسسۇللىرىڭىزنى بىرنەچچە قېتىم كۆردۈم. كۆرگەنچە خۇش
بولدۇم. بولۇپمۇ ئوسسۇل ئويناش ماھارىتىڭىزدىن، ئۇسسۇلغا
جان كىرگۈزگەن نەپىس ھەرىكەتلىرىڭىزدىن، ھېسسىياتنى ئىپادىلەش
تىكى مېمىكىڭىزدىن، سەھنىگە ياراشقان گۈزەل سىياقىڭىزدىن قا-
يىل بولدۇم. مەن سىزگە سالامەتلىك ۋە بەخت تىلەيمەن. مۇ-
كىن بولسا مۇنداق كېيىنكى ئىشلىرىڭىز ھەم ئويلىرىڭىز تۇغرا-
سىدا سۆزلەپ بەرسىڭىز، ئاڭلاي» باققۇم كېلىدۇ دېسەم، ئۇ كۈ-
لۈپ تۇرۇپ: «مەن سىز ئېيتقانچىلىك ماھارەتكە تېخى يەتكىنىم
يوق تۇھپەمدۇ ئاز. بىراق غايەم يۈكسەك، ئىرادەم چىڭ. مەن
بۇنداق كېيىن تېخىمۇ تىرىشىپ ۋە ئىزدىنىپ، شىنجاڭ ناخشا-
ئوسسۇل سەنئىتىدە ھەر تەرەپلىمىلىك گۈللىنىش ۋەزىيىتىگە بار-
لىققا كەلتۈرۈش، ئوسسۇلچىلىقىمىزنىڭ تەرەققىيات قەدىمىنى زا-
مانىمىزنىڭ تەلىپىگە يارىشا يېڭى، يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈش يو-
لىدا داۋاملىق تىرىشىمەن!» دېدى.

تىرىشچان ئۇيسۇل ئىجادىيەتچىسى

تۇرسۇنئاي يۇنۇس

ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرى ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ۋە قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە، روشەن ئىپادىلەش كۈچىگە ئىگە بولغانلىقى ئۇسسۇل شەكىللىنىش نەپىس ۋە كۆركەملىكى بىلەن دۆلىتىمىزنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدا شۆھرەت قازانماقتا. بىزنىڭ ئۇسسۇل رېژىسسورلىرىمىز ۋە ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىرىمىز ئوتتۇز بەش يىلدىن بېرى ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، بالېت بىلەن مىللىي ئۇسسۇلنى بىرلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ بەدىئىيلىكىنى تېخىمۇ يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈش يولىدا ناھايىتى زور تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتمەكتە.

ماھىر ئۇسسۇل ئارتىسى، ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى ئابلىمىت توختى ئەنئەنىۋى ئۇسلۇبقا ئىگە بولغان مول مەزمۇنلۇق سەنئەت نومۇرلىرى بىلەن داڭ چىقاردى ھەم قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن، تالانتلىق ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى، ئۇسسۇل رېژىسسورى بولۇپ قالدى.

يولداش ئابلىمىت توختى 1936 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. ئۇ كىچىكىدىنلا ناخشا - ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن بولۇپ، ساز چېلىنسلا ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇسسۇل ئويناپ كېتەتتى، ئابلىمىتنىڭ كىچىكىدىنلا سەنئەتكە بولغان قىزىقىشىنى كۆرگەن دادىسى توختىئاخۇن ئۇنى ئاتۇشتىن ئالايىتەن قەشقەرگە ئاپىرىپ ئويۇن كۆرسىتەتتى. كېيىن دادىسى ئابلىمىتكە بىر دانە چاققان دۇتار ئېلىپ بەرگەندى.

توختىئاخۇن ئوغلىنىڭ سەنئەتكە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلىغانلىقىدىن چەكسىز شادلىنىپ، ئۇنى سەنئەتچى قىلىپ يېتىشتۈرۈشنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. ئابلىمىت ئۆز ئارزۇسى بويىچە 1952 - يىلى يازلىق تەتىلدە يېزىدىكى ئويۇن - تاماشىدىن ۋاز كېچىپ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىگە ئۆگىنىشكە كەلدى.

قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ باغ ئىچىدىكى رېپېتىتسىيە زالىدا ئارتىسلار ئويۇن تەييارلاۋاتاتتى. ئارتىسلارنىڭ خىلمۇ خىل نەپىس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى شوخ، يېقىملىق مۇزىكا ساداسى ئۇنىڭ يۈرەكلىرىنى ماگنىتتەك ئۆزىگە تارتىۋالدى. ئۇ بۇنداق رەڭمۇرەڭ سەنئەت نومۇرلىرىدىن ئۇزاققىچە كۆز ئۈزەلمەي قالدى.

شۇندىن كېيىن ئۇنىڭدا ماھىر ئۇسسۇلچى بولۇش ئىستىكى تۇغۇلدى. خۇددى كونىلارنىڭ «تىلىسەك تاپارسەن، تېرىساڭ ئوراراسەن» دېگىنىدەك ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ 1955 - يىلى ئۆزى ئارزۇ قىلغان سەنئەت بېغى سابىق شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىغا ئوقۇشقا كىردى. ئۇنىڭ سەنئەتكە تەشنا يۈرىكى سەنئەت بۇلىقىدىن سۇ ئىچىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ بۇ كۈنلىرى ھەقىقەتەن بەختىيار ۋە ئەھمىيەتلىك ئۆتتى.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇلچىسى قەمبەر خانىم ئۇسسۇل سىنىپىدىكى ساۋاقداشلار قاتارىدا ئابلىمىتنىمۇ خۇددى باغۋەن ياش كۆچەتلەرنى پەرۋىش قىلغاندەك كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىدى. ئابلىمىت بىر تەرەپتىن ئوستازىنىڭ ئاغزىدىن ئۇسسۇل نەزەرىيىسىنى ئاڭلىسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇنىڭ مەزمۇنىغا باي ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىگە زوق بىلەن كۆز تىكەتتى.

بولۇپمۇ ئۇستازىنىڭ ئۇسسۇل ئويناشتا ھەرىكەتنى چوڭ ۋە مەردانە ئېلىش لازىملىقى، ئىچكى ھېسسىيات بىلەن قىياپەتنى قانداق قىلغاندا مۇۋاپىق بىرلەشتۈرگىلى بولىدىغانلىقى ۋە ئىچكى ھېسسىياتنى ئەكس ئەتتۈرۈشنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى مۇھىملىقى ھەققىدىكى تەپسىلىي چۈشەندۈرۈشلىرىنى بىرمۇ بىر خاتىرە قالدۇ-

راتتى ۋە قەمبەر خانىمنىڭ دېگىنى بويىچە كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىنەتتى.

قەمبەر خانىم خىزمەت ئېھتىياجى تۇپەيلىدىن ئوغۇللارغا ئەرلەرچە ئۇسسۇلنى ئۆزى ئۆگىتەتتى. ئۇ ئوغۇللارغا ئۇسسۇل ئۆگەتكەندە ھەمىشە «يىگىتلەر ئۇسسۇل ئويناشتا كۆكرىكىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، قەدەمنى چاققان، يەڭگىل ئېلىپ، قولنى كەڭ ئېچىپ يىراقتا نەزەر سېلىپ مەردانىلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىشى، ئۇسسۇل ئويناۋاتقاندا ئۆزىنى خودىدى كۆكتە پەرۋاز قىلىۋاتقان قىران بۇركۇتتەك ھېس قىلىشى لازىم» دەيتتى. ئۇستازنىڭ بۇ سۆزىنى ئابلىمىت توختى ئۇسسۇل ئۆگىنىشتە دەستۇر قىلدى.

ئۇسسۇل تىلى پېرسونا ژلارنىڭ ھېسسىياتىنى ئىپادىلەشتىكى بىردىنبىر ۋاسىتىسى، گۈزەللىك ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ جېنى. ھەرىكەت بىلەن ھېسسىياتنىڭ بىر پۈتۈنلۈكى بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدۇ.

ئابلىمىت توختى ئۇسسۇلنى مەشق قىلىش جەريانىدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئۆزىگە خاس گۈزەللىكە، باي ھېسسىياتقا، چوڭقۇر غايىۋى ئوي - پىكىرلەرنى ئىپادىلەش كۈچىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى چۈشىنىشكە باشلايدۇ. ئۇ بۇ ئالاھىدىلىكلەرنى مۇكەممەل ئىگىلەش ئۈچۈن باشقا ساۋاقداشلىرىغا قارىغاندا تېخىمۇ قاتتىق مەشق قىلدى. ئۇنىڭ مەشقتىكى چىداملىقلىقى، ھەرىكەتنى قېتىرقىنىپ ئۆزلەشتۈرۈشى، بەدەن قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇسسۇلغا تېز ماسلىشىشى ئۇقۇتقۇچىلارنى ھەقىقەتەن قايىل قىلدى. ئۇنىڭ مونچاق - مونچاق تەر ئاققۇزۇپ بالىت ھەرىكەتلىرىنى سائەتلەپ ئۆگىنىشى، تىرىشچانلىق، روھى ئۇقۇغۇچىلارنى - ساۋاقداشلىرىنى تەسىرلەندۈردى. ئۇ ئىنتايىن ئىجتىھاتلىق ئۇقۇغۇچى بولغاچقا، ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىن باشقا قازاقچە، موڭغۇلچە، زاكزۇچە، رۇسچە، چاۋشيەنچە، ئىسپانچە ئۇسسۇللارنىمۇ ئۆز ئالاھىدىلىكى بويىچە پىششىق ئۆگىنىۋالدى. ئۇ چاۋشيەنچە بالىلار ئۇسسۇلىنى ۋە ئىككى كىشىلىك ئاتۇش ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ ئۇقۇتقۇچىلارنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.

ئۇرۇمچىدىكى بىرقانچە سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ رېژىسسورلىرى، ئاتاقلىق سەنئەتكارلار شىنجاڭ شۆبۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى تەييارلىغان ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدىكى دوكلات ئويۇنىنى كۆرۈشكە قاتناشتى. ئۇلار ئابلىمىت توختىنىڭ تالانتىغا ئالاھىدە يۇقىرى باھا بەردى. ئابلىمىت توختى ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ ئارزۇسى بويىچە قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. ئۇنىڭ ئوقۇغان بىلىملىرىنى ئىشلىتىدىغان ۋە ئۆز تالانتىنى جارى قىلدۇرىدىغان زېمىن ئۇنىڭغا قۇچاق ئاچتى.

ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى «غۇنچەم» دراما‌سىنىڭ توي پەدىسىدىكى يېگىتلەر ئوسسۇلى بىلەن باشلاندى. گەرچە ئوسسۇل يېرىم مىنۇتلا داۋام قىلغان بولسىمۇ خۇددى بىر تامچە سۇدىمۇ قۇياشنىڭ شولىسىنى كۆرگىلى بولغىنىدەك ئابلىمىت توختى بۇ ئوسسۇلدا ئۆزىنىڭ ئالاھىدە قابىلىيىتىنى چۈھرلىك بىلەن نامايان قىلدى.

ئۇ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ياش ئوسسۇلچىسى ھەم ئوسسۇل يېتەكچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئوسسۇل كەسپىنى قېتىرقىنىپ ئىشلىدى. ئۇ «قەشقەر سەنىمى»، «جۇلا ئانسامبىلى»، «ساما ئوسسۇلى»، ئۆزى ئىشلىگەن قىرغىزچە ئىككى كىشىلىك ئوسسۇل «يايلاقتىكى مۇھەببەت» قاتارلىق ئوسسۇللارنى ئارقا - ئارقىدىن ئورۇندىتىپ، ئۆزىنىڭ ئوسسۇلدىكى ماھارىتىنى نامايان قىلدى. قىرغىزچە بۇ ئوسسۇلدا قىرغىز ياشلىرىنىڭ بەختىيار تۇرمۇشى ۋە ئۇلارنىڭ يايلاققا بولغان ھەقىقىي سۆيگۈسى ئىپادىلەنگەن بولۇپ، بۇ نومۇر قەشقەر ۋىلايىتى بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت كۆرىكىدە «ئىجادىيەت مۇكاپاتى» ۋە «ئورۇنلاش مۇكاپاتى» غا ئېرىشتى. بۇ قېتىمقى كۆرەكتىكى نەتىجىلىرى ئۇنىڭغا ئىلھام بېغىشلاپ، ئۇنىڭ تىرىشىپ ئىجاد قىلىشىغا، خەلق ئوسسۇللىرىنىڭ خىلمۇ خىل تۈرلىرىنى ئېچىشىغا تۈرتكە بولدى.

ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنىڭ مەنبەسى رەڭمۇرەڭ خەلق تۇرمۇشى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئابلىمىت توختى توي - تۆكۈن، مەشرەپ ۋە باغ سەيلىلىرى قاتارلىق سورۇنلاردا ئويىنىلىۋاتقان خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ھەربىرىنى، قىياپەتلىرىنى ۋە ھەرخىل تىمپىلارغا ماسلىشىپ ئۆزگىرىۋاتقان ئۇسسۇل كۆرۈنۈشلىرىنى ئۆگىنىۋالاتتى - دە، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ھەربىتى بىلەن بىرلەشتۈرۈپ ئۇسسۇل ھەربىكەتلىرىنى بېيىتىپ باراتتى.

1964 - يىلى ئابلىمىت توختى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەملىكەتلىك ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرسىتىگە قاتنىشىدىغان شىنجاڭ سەنئەتچىلىرىگە بەدىئىي يېتەكچى بولۇپ بېيجىڭغا باردى. ئۇ ئۇزۇندىن بۇيان تۇپلىغان ئەمەلىي تەجرىبىلىرى ئاساسىدا يېتەكچىلىك خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىدى. ئۇ قويۇلىدىغان ئويۇنلىرىنىڭ سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن ئىشتىن سىرتقى ئارتىستلارغا ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي ماھارەتلىرىنى ئىخلاس بىلەن ئۆگىتىپلا قالماستىن، بەلكى قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ قېتىرقىنىپ ئۆگەتتى، كۆرەكتىن كېيىن ئۇ يەنە ئۇلۇغ ۋەتەنىمىزنىڭ گۈزەل شەھەرلىرىنى، بىپايان تاغ - دەريالىرىنى، سانائەت رايونلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىش، شۇنداقلا مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلق سەنئەتچىلىرى بىلەن ئۇچرىشىش جەريانىدا ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىنى يەنىمۇ بېيىتتى.

يولداش ئابلىمىت توختى خەلقتىن ئىبارەت تۇغمەس - پۇتمەس سەنئەت بۇلىقىدىن ئوزۇق ئېلىپ، خەلق ئارىسىدىكى ئەنئەنىۋى مىللىي ئۇسسۇللارنى رەتلەش، قېزىش ۋە خاتىرىلەش ئارقىلىق ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە ئاساس ھازىرلاپلا قالماستىن بەلكى ئۇسسۇلچىلىقنىڭ كەلگۈسى تەرەققىياتى ۋە راۋاجلىنىشى ئۈچۈنمۇ زېمىن ھازىرلىدى. ئۇ يەنە ئۇسسۇل تېخنىكىسىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن مىللىي ئۇسسۇل بىلەن بالېتنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆمەكنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى سەۋىيىسىنى يەنىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش

ئۇچۇن، ئالدى بىلەن ئۆزى بالىت ئۇيۇشۇلغا دائىر ئاساسىي مەشقلەرنى ئېلىپ باردى ھەم رەتلىدى.

قەشقەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىدە مەخسۇس كەسپىي تەربىيە ئالغان ۋە مۇكەممەل نەزەرىيىۋى ئاساسقا ئىگە بولغان ئىقتىدارلىق ئۇيۇشۇل رېژىسسورى كەمچىل ئىدى. ئابلىمىت توختى بۇ بوشلۇقنى تولدۇرۇپ، ئۇيۇشۇلچىلارغا مىللىي ئۇيۇشۇل ئاساسىي مەشقى ۋە بالىت ئۇيۇشۇل ئاساسىي مەشقىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگىتىپ، ئۇيۇشۇلچىلارنىڭ چاققان، يېنىك، چەبدەس، ماھىر بولۇشىغا يېتەكچىلىك قىلىپ، سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئويۇن سۈپىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە كۆرۈنەرلىك تۆھپە قوشتى. ئۇ بىر تەرەپتىن سەھنىدە ئۆز ئۇيۇشۇل ماھارىتىنى نامايان قىلسا، بىر تەرەپتىن ئۇيۇشۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ كۆزگە كۆرۈندى. 1965 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىغا بېغىشلانغان چوڭ تېپتىكى ناخشىلىق ئۇيۇشۇل «ياشىسۇن خەلق گۈڭشەسى» نىڭ ئۇيۇشۇل ئىجادىيىتىگە قاتنىشىپ، بەلگىلەنگەن ۋەزىپىنى ئۈتۈقلۇق ئورۇنلاپ، تەشكىلنىڭ ئىشەنچىسگە ئېرىشتى ھەم بىر كىشىلىك رولنى جارى قىلدۇردى.

ئون يىللىق قىلايمىقانچىلىق مەزگىلىدە ئابلىمىت توختىمۇ باشقا سەنئەتچىلەر قاتارىدا چەتكە قېقىلىپ، كۆنسايىن چوڭقۇرلىشىۋاتقان ئۇيۇشۇل ئىجادىيىتى بىر مەھەل توختاپ قالدى. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلغاندىن كېيىن ئابلىمىت توختى قايتىدىن كۈچ - قۇۋۋەتكە تولدى. ئۇ پۈتۈن زېھنىنى ئىشقا سېلىپ، سەنئەتخۇمار ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇيۇشۇلغا بولغان تەشنالىقىنى قاندۇروش ئۈچۈن ئىجادىيەت سېپىگە ئاتلاندى.

ئۇ كۈنسېرى ئۆزگىرىۋاتقان جانلىق تۇرمۇشنى، يېڭى دەۋر كىشىلىرىنىڭ روھىي - قىياپىتىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ئۇيۇشۇل نومۇرلىرىنى ئارقا - ئارقىدىن ئىشلەپ ئامما بىلەن يۈز كۆرۈشتۈردى. ئۇ ئىشلىگەن «دولان دەرياسى» يېزا ياشلىرىنىڭ تولۇپ -

تاشقان غەيرەت - شجائەتنىنى ئىپادىلەيدىغان ئاشۇنداق ئۇسسۇل-
لارنىڭ بىرى. يولداش ئابلىمىت توختى بۇنىڭ بىلەن توختاپ
قالماستىن ئەنئەنىۋى ئۇسسۇللارنى ئىسلاھ قىلىپ سەھنىگە ئېلىپ
چىقىش توغرىسىدا ئىزدىنىپ، جاپالىق تىرىشىش ئارقىسىدا
«ساما ئۇسسۇلى» نى سەھنىلەشتۈردى. «ساما ئۇسسۇلى»
ئۇزۇن يىللىق تارىخقا ئىگە، ئۇيناش دائىرىسى كەڭ ئۇس-
سۇللارنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇنىڭ قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان يېرى
پەقەت ئۇنىڭدا بىرقانچە ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ بولغانلىقىلا
ئەمەس، بەلكى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ قايە-
غۇئەلەملىك، جۇشقۇنلۇق، ئىخلاسمەنلىك ھېسسىياتلىرىنى ئىپادە-
لەپ بېرىشىدە. ھېيت - ئايەم كۈنلىرى مەشھۇر ھېيتگاھ جامەسە-
نىڭ ئالدىدا نەچچە يۈزلىگەن ئاپتاق ساقاللىق بوۋايلىدىن تار-
تىپ ياش - ئۆسمۈرلەرگىچە ناغرا - سۇنايىنىڭ رىتىملىق ئاھا-
ڭىغا كەلتۈرۈپ چۆرىدەپ «ساما ئۇسسۇلى» ئويناۋاتقانلىقىنى كۆر-
گىلى بولىدۇ. بۇ ئۇسسۇلچىلار قوشۇنى گويا مەۋج ئۇرۇپ ئېقە-
ۋاتقان دەريا سۈيىدەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنىدۇ. ئۇ ساما ئۇسسۇ -
لىدا مانا شۇ كۆرۈنۈشلەرنى ئىپادىلەپ بەردى.

يولداش ئابلىمىت توختى خەلق ئارىسىدىكى مۇشۇنداق ئۇس-
سۇلىلارنىڭ نازۇك، ئۆزگىرىشچان، باي شەكىللىرىنى رەتلەپ
ۋە پىششىقلاپ، ئۆز ئىجادىيىتىنى خەلق ئاممىسى ئالقىشلىغۇدەك
دەرىجىدە يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈپ ئىشلەپ چىقتى. بىز تۆۋەندە
ئۇ ئىشلىگەن ۋەقەلىك ئىككى ئۇسسۇلنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشىمىز-
گە ئەرزىيدۇ.

ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان ئۇيغۇر خەلقى ئارىسىدا كەڭ تار-
قىلىپ ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ تاكى بۈگۈنكى كۈنگىچە كې-
لىۋاتقان ئادارگۈل ھەقىدىكى رىۋايەتكە ئاساسەن ئىشلىگەن
«بەخت ئىزدەش» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلى ئۆزگىچە ئا-
لاھىدىلىككە ئىگە. ئۇ بۇ ئۇسسۇلدا كىشىلەرنىڭ زۇلمەتلىك ئۆت -

مۇش جەمئىيەتكە بولغان غەزەپ - نەپرەتنى، يېڭى، بەختلىك تۇرمۇشقا بولغان ئىنتىلىشلىرىنى ئىپادىلەپ بەرگەن. «ئۇنىڭ ئارزۇسى» ناملىق تاجىكچە ئۇسسۇلنى ئابلىمىت توختى ئاي قاتتىق ئىزدىنىش ئارقىلىق مۇۋەپپەقىيەتلىك سەھنىلەشتۈردى. ئۇسسۇلدا بىر پادىچى يىگىتنىڭ ئۆز يۇرتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش يولىدا ئىلمىي تەجرىبە بىلەن شۇغۇللىنىپ، چارۋىچىلىق رايونىدا غايەت چوڭ ئۆزگىرىشنى بارلىققا كەلتۈرۈش ئارزۇسى ئەكس ئەتتۈرۈلىدۇ.

ئىجادىيەت ئۇزلۇكسىز تىرىشىش ۋە كۆپ تەرەپلىمىلىك ئۇيغۇنلىشىنى جەريانىدا ۋۇجۇدقا كېلىدۇ. دېمەك، ئابلىمىت توختى ئاشۇنداق جاپالىق ئىزدىنىش ئارقىلىق جەمئىيەتسىمز كىشىلىرى ئۈچۈن چوڭقۇر تەربىيىۋى ئەھمىيەتتى بولغان نۇرغۇنلىغان ساغلام، مەزمۇنى يېڭى نومۇرلارنى ئىجاد قىلىپ، ئۇ نومۇرلارنى قايتا - قايتا پىششىقلاپ ئىشلەپ ھەم ئۆزى رېژىسسورلۇق قىلىپ تاماشىبىنلارنىڭ تەشنالىقىنى قاندۇرۇپ كەلدى. ئۇ يەنە «توقۇمىچى قىزلار ناخشىسى»، «جۇزۇڭلىنى ئەسلەيمىز»، «قەشقەردە باھار»، «خاماندا شادلىق»، «بۇ زېمىن بىزنىڭ» قاتارلىق ئوتتۇز نەچچە ئۇسسۇلنى ئىجاد قىلىپ، مىللىي ئۇسسۇلچىلىقىمىزنى گۈللەندۈرۈش يولىدا كۆرۈنەرلىك ئەجىر سىڭدۈردى. ئۇنىڭ «قەشقەر ساماسى»، «قەشقەردە باھار»، «توقۇمىچى قىزلار ناخشىسى»، «ئۇنىڭ ئارزۇسى»، «باھار ئەلچىسى»، «چارىگاھ مەشرەپى»، «كەپىنەك» قاتارلىق ئىجادىي ئۇسسۇللىرى قەشقەر ئۇلايمىتى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، ئۆزى ئۇلايەتلىك كۆرەكلەردە ئۇدا بىر نەچچە قېتىم «مۇنەۋۋەر ئىجادىيەتچى» بولۇپ مۇكاپاتلاندى.

ئۇ ئۇيغۇر سەنئىتىنى جاھان سەھنىسىدە جەۋلان قىلدۇرۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار ئىستەكنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، بىركىشىلىك، ئىككى كىشىلىك ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىشتىن باراڭ

بارا ۋەقەلىكى بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان چوڭ تېپتىكى ئۇس - سۇللۇق تىياتىرلارنى ئىشلەشكە قەدەم قويدى. ئۇ 1984 - يىلى يېرىم يىل قاتتىق كۈچ سەرپ قىلىپ، تارىخىي دراما «ئاماز - نىسا»نىڭ ئالتىنچى پەردە ئىككىنچى كۆرۈنۈشى — «تەنتەنە» نى سەھنىلەشتۈردى. بۇ پەردىدە مەلىكە ئاماننىساخېنىمنىڭ قەدىرخان يەركەندى ۋە ئۆمەر سازەندىلەرنىڭ تولۇقلاپ رەتلەپ چىققان پەنجىگاھ مۇقامىنى سۇلتان ئابدۇرىشىتخانغا دوكلات قىلىش يۈزىسىدىن ئۇيۇشتۇرغان بەزمە ئولتۇرۇشى مەزمۇن قىلىنغان.

يولداش ئابلىمىت توختى بۇ تىياتىردىكى ھەربىر پېرسوناژغا ئۆزىگە خاس مۇڭاپىق ھەرىكەت بېرىپ، ئۇيۇنىنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇردى. بۇ ئۇسسۇللۇق بەزمە ئولتۇرۇشىدا بىر - بىرىدىن ئالاھىدە پەرق قىلىدىغان ساما، شادىيانە، سەنەم، دولان، نازىركوم قاتارلىق خەلق ئۇسسۇللىرى خېلى يۇقىرى سەۋىيىدە مۇجەسسەملەشتۈرۈلگەن بولۇپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالاھىدە قارشى ئېلىشىغا سازاۋەر بولدى. ھەمدە ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى تەرىپىدىن مۇكاپاتلاندى.

يولداش ئابلىمىت توختى ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىمىزنىڭ ئوتتۇز يىللىق تويىغا تەييارلانغان «تەكرىتاغ شادلىقى» چوڭ تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلىغا تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. ئۇ ئۆزىگە تەقسىم قىلىنغان خەلق تۇرمۇشىنىڭ باياشات بولۇپ تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ كۈنسېرى ئۆسكەنلىكىنى كۆرسىتىدىغان بازار كۆرۈنۈشىنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە مەسئۇل بولغان بولۇپ، بۇ كۆرۈنۈشتىكى ئۇسسۇل نومۇرلىرى تاماشىبىنلارنى ئىنتايىن خۇشال قىلدى. بولۇپمۇ بىر توپ ئۇيغۇر يىگىتلىرى ئويناغان «ئۆتۈك ئۇسسۇلى» چەبدەس، شوخ ئۇيغۇر يىگىتلىرىنىڭ روھىي قىياپىتىنى، جۇشقۇن تۇرمۇشىنى يۇقىرى سەۋىيە بىلەن ئىپادىلەپ بەردى. تاماشىبىنلار بۇ كۆرۈنۈشلەرنى كۆرگەندە قىزغىن ئالقىش يېكىراتتى. يولداش ئابلىمىت توختىنىڭ بۇ ئىجادىي مېھنىتىگە ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى يۇقىرى باھا بەردى، كېيىن «ئۆتۈك ئۇسسۇلى» ئايرىم ئەرلەر ئۇسسۇلى بولۇپ سەھنىلەردە ئويناldى.

يولداش ئابلىمىت تۇختى يالغۇز ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ قالماستىن دراما ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كەلدى. ئۇنىڭ سەھنە تۇرمۇشى، ھەربىر يەردە ۋەقەلىك بىلەن ئورۇنلاشتۇرۇشقا ماھىر بولۇشى دراما ئىجادىيىتىگە شارائىت يارىتىپ بەردى. ئۇ مەمتىلى زۇنۇن يازغان «رابىيە سەئدىن» دراممىسىنى سەھنىلەشتۈرۈشكە ئالاھىدە يارىدەم بەردى. بۇ ئويۇن ئۇزۇلدۇرمەي كۆپ قېتىم ئوينىلىپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى ھەم تېلېۋىزىيىگە ئېلىنىپ پۈتۈن شىنجاڭغا تارقىتىلدى. ئۇ يەنە ھاجى ئەخمەت بىلەن بىرلىشىپ، «سەلەي چاققان» دراممىسىنى يېزىپ ۋە سەھنىلەشتۈرۈپ قەشقەر سەھنىلىرىدە تاماشىبىنلار بىلەن يۈز كۆرۈشتۈردى. ئۇ 1986 - 1987 - يىللىرى دەۋرىنىڭ تەلىپى، تاماشىبىنلارنىڭ ئارزۇسى بويىچە قانداق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىش، سەھنىلەشتۈرۈش مەسىلىسى ئۈستىدە قاتتىق ئويلىنىپ، يېڭىچە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىش ئۈچۈن باش قاتۇردى. ئۇ مەملىكەتلىك ئۇسسۇل كۆرىكىگە قاتنىشىپ كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ تازا يۈكسىلىپ كېتەلمەسلىكىدىكى سەۋەب نېمە؟ ئۆزىمىزنىڭ كلاسسىك ئۇسسۇل سەنئىتىگە ۋارىسلىق قىلىش، تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن يېڭى زامان ئۇسسۇل سەنئىتىنى قانداق بىرلەشتۈرۈش كېرەك؟ دېگەن مەسىلەرنى ئويلاپ، يېڭى ئىجادىيەت قەدىمىگە يۈزلەنمەكتە. ئۇ دۆلىتىمىز قوروللىغانلىقىنىڭ قىرىق يىللىقى ۋە ئىككىنچى قېتىملىق سەنئەت بايرىمى ئۈچۈن يېڭى ئۇسسۇل نۇمۇرلىرىنى ئىجاد قىلىش جېڭىگە ئاتلاندى. ئۇ قەشقەر سەنئەت ئۆمىكى ئۈچۈن بىر كېچىلىك ئۆزگىچە ئىجادىي ئۇسسۇلىلارنى تەييارلاش پىلانىنى تۈزدى.

يولداش ئابلىمىت تۇختى جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى، قەشقەر ۋىلايەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى. بىز ئۇسسۇل ئارتىسى، ئىقتىدارلىق ئۇسسۇل رېژىسسورى ئابلىمىت تۇختىنىڭ بۇنىدىن كېيىنكى ئىجادىي پائالىيەتلىرىدە تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشىشىنى تىلەيمىز.

سەنئەت مائارىپىدىكى تۆھپىكار

ئابباس ياقۇپ

ئۇچقاندەك تېز تەرەققىي قىلىۋاتقان شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل سەنئىتى ھەققىدە سۆز قىلغىنىمىزدا، مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن ئۆچمەس تۆھپە قوشقان، ۋەتىنىمىزگە ۋە مىللىتىمىزگە شەرەپ كەلتۈرگەن ئاتاقلىق، ماھىر سەنئەتچىلەرنى ۋە ئىجادكار ئوقۇتقۇچى - ئۇستازلارنى تىلغا ئالماي ئۆتەلمەيمىز. مىللىي سەنئىتىمىزنىڭ ئىزباسارلىرىنى يېتىشتۈرۈشتە يۈرەك قېنىنى سەرپ قىلىپ كېلىۋاتقان ئىلغار ئوقۇتقۇچى يولداش زەينەپ سەئىدى ئەنە شۇنداق ماھىر سەنئەتچى ۋە ئۇستازلارنىڭ بىرى.

زەينەپ سەئىدى 1938 - يىلى كۇچادا تۇغۇلغان. ئۇ كىچىك چېغىدىلا ناخشا ئېيتىش، ئۇسسۇل ئويناشقا قىزىقاتتى. زەينەپنىڭ بەدەن قۇرۇلۇشىنىڭ ئۇسسۇلغا بەكمۇ لايىقلىقىنى ۋە بۇ جەھەتتىكى تەبىئىي تالانتىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى ئۇنى 1952 - يىلى بالا ئارتىس قىلىپ ئۆمەككە قوبۇل قىلدى. ئۆمەكتىكى پىشقەدەم ئۇستازلارنىڭ كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىشى ئارقىسىدا ئۇ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلنىڭ ئاساسىي ھەرىكەتلىرى ۋە ھېسسىيات ئالاھىدىلىكلىرىنى ياخشى ئىگىلەپ، قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدىلا ئۆز تالانتىنى نامايان قىلدى. 1953 - يىل 10 - ئايدا ئۇرۇمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت كۆرىكىدە ئەمدىلا سەھنە ھاياتىنى باشلىغان زەينەپ «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى ناھايىتى ياخشى ئورۇندىپ، سەھنە بېغىدا ئېچىلۋاتقان بىر غۇنچە سۈپىتىدە پۈتۈن سەنئەتچىلەر

ۋە كۆرەك قاتناشچىلىرىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى.

1955 - يىلى زەينەپ سەئىدى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىغا يۆتكەپ كېلىندى ۋە ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى — ھاجى راخمان، زەينەپ سىددىق، ئىبراھىمجان ... قاتارلىق پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ يېتەكلىشى ئارقىسىدا، ئۇنىڭ سەھنە ماھارىتى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى. ئۇ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇلدىن باشقا يەنە ئۆزبېكچە، موڭغۇلچە، قازاقچە، قىرغىزچە، تاجىكچە ئۇسسۇللارنىڭ ئاساسىي ماھارىتى ۋە ئاساسىي خۇسۇسىيەتلىرىنى پىششىق ئىگىلىدى. ئەنە شۇ يىللاردا ئۇ «جانان» قاتارلىق ئۆزبېكچە ئۇسسۇللارنى ئۆزگىچە ماھارەت بىلەن مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ كىشىلەر قەلبىدە ئىنتايىن يېقىملىق تەسىر قالدۇردى.

زەينەپ سەئىدى 1956 - يىلى كۆزدە شىنجاڭ سەنئەت دېلىگاتسىيىسى تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ بەش رېسپوبلىكىسىغا بېرىپ، ھەرقايسى رېسپوبلىكىلارنىڭ سەھنىلىرىدە «قەشقەر سەنىمى»، «جۇلا ئانسامبلى»، «گۈلەمچىلىك ئۇسسۇلى» ۋە «چاي تېرىش ئۇسسۇلى» ... قاتارلىق ئۇسسۇللارنى باشلامچىلىق بىلەن ناھايىتى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ ۋە ھەر دەرىجىلىك سەنئەت ئەربابلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى. بۇ چاغدا ئۆزبېكىستان، تۈركمەنىستان گېزىتلىرى «قەشقەر قىزى سەھنىمىزدە»، «ئۇيغۇر قىزىنىڭ ئاجايىپ تالانتى» دېگەن تېمىلاردا ئارقا - ئارقىدىن مەخسۇس خەۋەر ئېلان قىلىپ، ئۇسسۇلىنىڭ نەپىس، شوخ، كۆركەملىكى ۋە زەينەپنىڭ سەھنىدىكى ئاجايىپ گۈزەل ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بەردى. ئۇ ئېكسكۇرسىيە ۋە زىيارەت جەريانىدا، بىر تەرەپتىن ئويۇن قويسا، يەنە بىر تەرەپتىن ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئۆزبېكچە، تۈركمەنچە، تاجىكچە ئۇسسۇللارنى ئەينەن ئۆزلەشتۈرۈۋالدى.

يولداش زەينەپ سەئىدى 1962 - يىلى مەكتەپ مۇدىرى

ئاتاقلىق ئۇسسۇل پېشىۋاسى قەمبەر خانىمنىڭ تەكلىپىگە ۋە تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا قىزغىن ئاۋاز قوشۇپ، سابىق شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە يۆتكەلدى. شۇنىدىن تارتىپ بۇ تالانتلىق ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ ئوقۇتقۇچىلىق هاياتى باشلاندى.

ئۇ مىللىي ئۇسسۇل دەرسىنى ئۈستىگە ئالغاندىن بۇيان، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، جاپاغا چىداپ مەشق قىلىپ ئۆزىنىڭ كەسپىي سەۋىيىسىنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈردى. ئوقۇتۇشتا ئەستايىدىل، سەۋرچان بولدى. دەرستە ئۆزى ئۈلگە كۆرسىتىپ بېرىشىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇردى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ خاتا هەرىكەتلىرىنى زېرىكمەي تۈزەتتى ۋە ئوقۇغۇچىلارنى تەربىيىلەپ ئۆگىنىپ كەلگۈسىدە ياراملىق ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇپ چىقىشقا ئىلهاملاندۇردى. مۇزىكا ئوقۇتقۇچىلىرىغا ئوبدان يېتەكچىلىك قىلىپ تەڭكەش قىلىنىدىغان مۇزىكىنىڭ رىتمىنى ۋە داپ تاكىتكىلىرىنى ئېنىق بەلگىلەپ بەردى. مۇزىكا بولمىسا ئاغزىدا بىر ... ئىككى ... دەپ سانىاپ تۇرۇپ دەرس ئۆتتى. كلاسسىك ئۇسسۇل ۋە ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى توپلاش - رەتلەشكە ئالاهىدە ئەهمىيەت بەردى. دەرسلىك مەققىدە كۆپ ئىزدەندى. ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي هەرىكەتلىرىنى رەتلەش ۋە ئۇنىڭغا يېڭى شەكىل كىرگۈزۈش ئاساسىدا مۇزىكىغا ئويناتقان هەرىكەت بىرىكمىسىدىن ئون سەككىز يۈرۈش مەشق هەرىكىتى، داپقا ئويناتقان هەرىكەت بىرىكمىسىدىن يىگىرمە يەتتە يۈرۈش مەشق هەرىكىتى تۈزۈپ مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىكىنىڭ مەزمۇنىنى بېيىتتى. ئۆزىنىڭ ئۆزۈن يىللىق ئوقۇتۇش ئەمەلىيىتىدىكى تەجرىبىسىگە ئاساسەن ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي هەرىكەتلىرىدىن تۆت يۈز پارچىدىن ئارتۇق ئۆلچەملىك هەرىكەت كۆرۈنۈشىنى سۈرەتكە ئېلىپ پايدىلىنىش قولاڭمىسى قىلدى.

ئۇ ئوقۇتۇش بىلەن شۇغىللىنىش جەريانىدا ئوقۇتۇش بىلەن ئىجادىيەتنى بىرلەشتۈردى. ئوقۇتۇشنىڭ مەزمۇنىغا بىرلەشتۈرۈپ،

بالىلارغا مۇۋاپىق كېلىدىغان كىچىك تېپتىكى ئۇسسۇللارنى رەتلەپ ۋە ئىجاد قىلىپ ھەرقايسى يىللىق ئوقۇغۇچىلارغا ئۆگەتتى. بۇنىڭ بىلەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۆگىنىش قىزغىنلىقى، ئىپادىلەش ئىقتىدارى، پىراكتىكا سۈپىتى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

زەينەپ ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆسۈپ - يېتىلىشى ئۈچۈنمۇ ئالاھىدە كۈچ چىقاردى. ئۇ يېقىنقى بىرنەچچە يىلدىن بۇيان، يەكشەنبە كۈنلىرى ۋە كەچكى دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىنى قۇربان قىلىپ كلاسسىك ئۇسسۇل ۋە ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى رەتلەش، كونىدىن يېڭىنى يارىتىش ئاساسىدا دەۋر روھىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان مىللىي شەكىلدىكى يېڭى - يېڭى ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، بىرقانچە ياش ئۇقۇتقۇچىلارغا ئۆگەتتى. زەينەپ ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ قىزغىن ھەمكارلىشىشى نەتىجىسىدە بىر يېرىم يىل ۋاقىتتىلا «تەنتەنە»، «تەڭرىتاغدا باھار»، «كارۋان ناخشىسى»، «كۈسەن»، «گۈلستان»، «قوڭغۇراق ساداسى»، «ۋالىبول مۇنبىرىدە»، «ئانارگۈل»، «ئۇچرىشىش»، «مەكتەپتە باھار» ... قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك، ئىككى كىشىلىك، ئۈچ كىشىلىك ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللاردىن ئون نەچچىنى سەھنىلەشتۈرۈپ چىقتى. بۇ جەريانىدا سەھنە كېيىمى، گىرىم ۋە زىننەت بۇيۇملىرىنى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ھەل قىلدى. بۇ نومۇرلار ئىچىدىن: «پىئونېرلار ئېتىزدا» دېگەن كوللېكتىپ ئۇسسۇل 1979 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئىتتىپاق كومىتېتى ئۇيۇشتۇرغان ئىتتىپاق ئەزالىرى سەنئەت كېچىلىكىدە بىرىنچى دەرىجىلىك لەۋھە بىلەن تەقدىرلەندى. ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇل «مەكتەپتە باھار» 1981 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن سەنئەت سىنىپلىرىنىڭ ئۇسسۇل كۆرىكىدە مېھرىگۈل، مەريەملەرنىڭ ئورۇنلىشىدا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، بىر كىشىلىك ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «قوڭغۇراق ساداسى» 1986 - يىلى ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئۇسسۇل چولپانلىرى ئويۇن كېچىلىكىدە مېھرىگۈل ئەمەتنىڭ ئورۇنـ

دىشدا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى، بىر كىشىلىك ئۇسسۇل «گۈلستان» 1986 - يىلى ژۇرنال تەھرىرىيەت ئىستانسىسى ئىشلىگەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ باھار بايرىمى سەنئىتى كېچىلىكىدە مېھرىگۈل بىلەن مەمتىلىنىڭ ئورۇندىشىدا ماددىي مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

زەينەپ ئىجادىي ھالدا يېڭىلاپ راۋاجلاندۇرغان «ئاتۇش ئۇسسۇلى» ئاۋمىن جۇكتىيەن ھەسسىدارلىق شىركىتىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن 1988 - يىل 2 - ئايدا ئاۋمىندا ئۆتكۈزۈلگەن «تەكرىتاغ كۆتۈۋالدى يېڭى باھار ھۆسنىنى» پائالىيىتىدە شىنجاڭ سەنئەت ئىنستىتۇتىدىن بارغان ئويۇن قويۇش ئەترىتى تەرىپىدىن ئوينىلىپ، ئاۋمىندىكى قېرىنداشلار ۋە ھەرقايسى ئەللەر كىشىلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

زەينەپ سەئىدى ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللانغان 26 يىلدىن بۇيان تولۇق سەككىز قارار سىنىپقا ھەپتىسىگە سەككىز سائەتتىن مىللىي ئۇسسۇل دەرسى ئۆتۈپ، 120 نەپەردىن ئارتۇق سەككىز مىللەت قىز ئوقۇغۇچىلىرىنى تەربىيىلەپ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى قوشۇنىغا يېڭى كۈچ قوشتى. ئۇ تەربىيىلەپ چىققان رەيھان ئابلىز، خۇشى سەيپى (خەنزۇ)، مۇقەددەس قاتار لىقلار ھازىر ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئاتاقلىق ۋە تالانتلىق ئارتىسلىرىدىن بولۇپ قالدى.

زەينەپ ئوقۇتۇش بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا يەنە قېرىنداش مەكتەپ ۋە سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ تەكلىپى ۋە تەشكىلىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن 1965 - يىلدىن 1984 - يىلغىچە شىنجاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكى، بىڭتۇەن يېزا ئىگىلىك 9 - دېۋىزىيەسىنىڭ سەنئەت دۇيى، فۇكاڭ ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكى ۋە سەنئەت سىنىپى، ئىچكى مۇڭغۇل سەنئەت مەكتىپى، مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىگە قاراشلىق مەركەزدىكى سەنئەت ئۆمەك ۋە سەنئەت شۆيۈەنلىرى ... قا-

تارلىق جايلارغا بېرىپ، مىللىي ئۇسسۇلدىن فۇداۋ قىلىپ، سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت ۋە مىللىي سەنئەتنىمىزنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشتى. ئۇ فۇداۋ قىلىشقا بارغان ئورۇنلارنىڭ ھەممىسىدە ناھايىتى ياخشى تەسىر قالدۇرۇپ ئۆمرىنىڭ ئەزالىرى، ئوقۇغۇچىلار ۋە ھەر دەرىجىلىك يەرلىك رەھبەرلەرنىڭ چوڭقۇر ھۆرمىتى ۋە ئالاھىدە رەھمىتىگە ئىگە بولدى.

ئۇنىڭ سەنئەت مائارىپىغا سىڭدۈرگەن ئەجرى بىكارغا كەتمىدى. 1982 - يىلى مەدەنىيەت مىنىستىرلىكى بېيجىڭدا ئاچقان ئۇسسۇل ئوقۇتۇش تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش مۇھاكىمە يىغىنىغا قاتناشتى. 1981 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە مەدەنىيەت نازارىتى سىستېمىسى بويىچە ئىككى قېتىم ئىلغار ئوقۇتقۇچى بولۇپ مۇكاپاتلاندى ۋە تېلېۋىزوردا مەخسۇس تونۇشتۇرۇلدى.

گەرچە ھازىر زەينەپنىڭ سالامەتلىكى تازا ياخشى بولمىسىمۇ، ياش ئەۋلادلارنى تەربىيىلەشتىن ئىبارەت بۇ شەرەپلىك يولدىكى غەيرىتى قىلچە بوشاشقىنى يوق. ئۇ 1988 - يىلى 8 - ئايدا بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مەملىكەتلىك ئۇسسۇل ئوقۇتۇشى بويىچە لوڭقا تالىشىش مۇسابىقىسىگە جىددىي تەييارلىق كۆرمەكتە.

ئۇ مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ۋە شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

پەرۋاز قىلىۋاتقان باھار قارلىغىچى

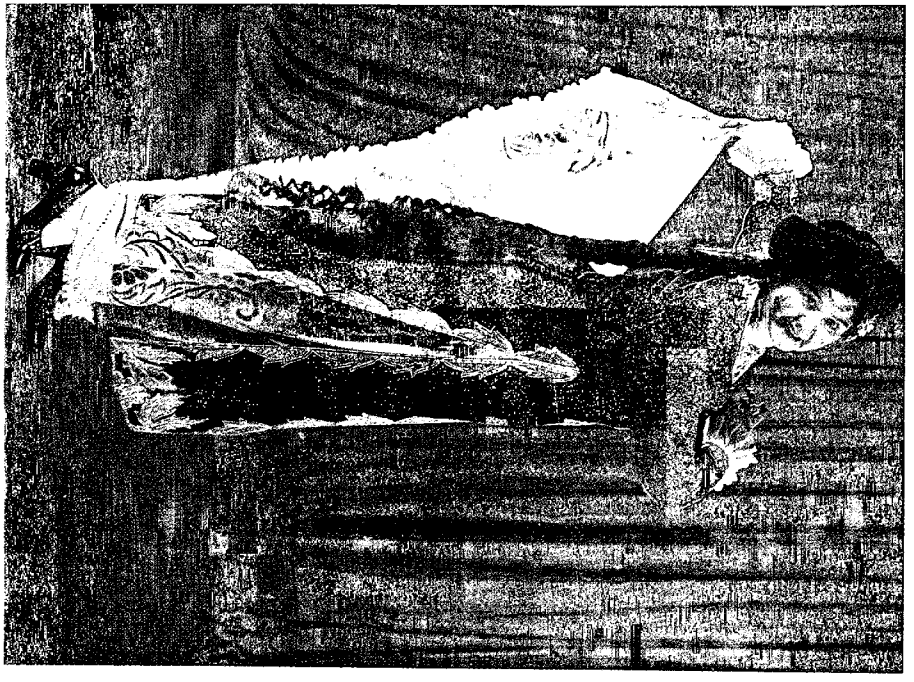
تۇرغان شاۋۇدۇن

نۇرنىسا ئىسمايىل 1939 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىدە دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. 1953 - يىلدىن 1955 - يىل 8 - ئايغىچە غەربىي شىمال سەنئەت ئىنستىتۇتى ئۇسسۇل فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. ئوقۇش جەريانىدا ھەر قايسى مىللەت ۋە چەت ئەللەر-نىڭ زامانىۋى ئۇسسۇللىرىنىڭ ھەربىرىدىن شەكىللىرىنى پۇختا ئىگىلەپ مىللىتىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەربىرىلىرى بىلەن زىچ بىرلەشتۈرۈپ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارىتىشقا تىرىشقان. شۇڭا ئۇ سەھنە ھاياتىغا قەدەم قويغاندا ئۆزىنىڭ شۇ مۇددىئاسىغا ئاساسەن ھەر بىر ئاددىي ھەربىرىنى ئىچكى ھېسسىياتىنى ئىپادىلەشنىڭ تىلىغا ئايلاندۇرۇش ئۈچۈن چوڭقۇر ئىزدىنىپ، جاپالىق مەشق ئېلىپ بارغان. ئۇنىڭدىكى بۇ خىل ئىجادىي ئىنتىلىش ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەربىرىلىرىمىزنىڭ جەزبىدارلىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرۇپ، ئۇنى سەھنىگە يېڭى قىياپەت يېڭى شەكىل بىلەن ئېلىپ چىقىشتا ئالاھىدە رول ئوينىغان.

مەخسۇس تەربىيىلەنگەن ئۇسسۇلچىلىرىمىز يوق دېيەرلىك بولغان، ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرىمىزمۇ تېخى تولۇق شەكىللىنىپ بولمىغان شۇ شارائىتتا مەخسۇس ئۇسسۇل كەسپىدە ئالىي مەلۇمات ئالغان بۇ ئۇسسۇلچىنىڭ ئەنە شۇنداق يېڭى قىياپەت بىلەن سەھنىگە چىقىشى تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىنى لەرزىگە كەلتۈرگەن، ھەمدە ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنىڭ ئىستىقبالىدىن زوقلانغان بۇ ياش ئۇسسۇلچىغا ئاپىرىن ئوقۇغان، ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىنى كۆرۈپ - كۆرۈپ

قانمغان. ئۇ شۇ يىللاردا قويۇق تۇرمۇش پۇرىقىغا ئىگە بولغان «قىزىلگۈل ئۇسسۇلى». «تارىم قىزى» «قوغۇنچىلىق ئۇسسۇلى»، «دولان مۇقاملىرىدىن ‹جولا› ئۇسسۇلى»، «قەشقەر سەنىمى»، «دولان سەنىمى»، «باغ سەيلىسى»، «جانان چىنىدە بېيجىك چېيى»، «كەشتە تىكىش» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناش بىلەن بىللە خەنزۇچە «چاي ئۇسسۇلى» «قىلىچ ئۇسسۇلى»، «زاكۇزۇ ئۇسسۇلى»، «چاۋشىيەنزۇ ئۇسسۇلى»، موڭغۇلچە «ئوردۇس ئۇسسۇلى» «تەيزۇ ئۇسسۇلى» قاتارلىق قېرىنداش مىللەتلەر ئۇسسۇللىرى ۋە مىسىر، پاكىستان، نېپال، ھىندىستان قاتارلىق چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئالاھىدە ماھارەت بىلەن ئويناپ جامائەتنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن. ئۇ تەيزۇ خەلقىنىڭ «توز ئۇسسۇلى»نى ئويىنىغاندا ئاتاقلىق تەيزۇ ئۇسسۇلچىسى دۇمبىلەن ھاياجانلانغان ھالدا ئۇنىڭ ماھارىتىدىن ئىنتايىن رازى بولغانلىقىنى ئېيتقان. «نېپال ئۇسسۇلى»نى ئويىنىغاندا گۈزۈيۈەننىڭ مۇئاۋىن زۇڭلىسى، جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ باش سەنمۇجاڭى مەرھۇم لۇرۇيچىڭ ئۇنىڭ قولىنى چىڭ قىسىپ تۇرۇپ، «بۇ ئۇسسۇلنى نېپال قىزلىرىدىنمۇ ياخشى ئويناپسىز، رەھمەت سىزگە. ‹نېپال› قىزى» دەپ ماختىغان.

ئۇ 1958 ـ يىلدىن 1962 ـ يىلغا قەدەر شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە ئىچكى ئۆلكىلەرگە بېرىپ، كۆپ قېتىم ئويۇن قويۇشقا قاتناشقان. ئويۇن قويۇش سانى ۋە دائىرىسىنىڭ كېڭىيىشىگە ئەگىشىپ، ئۇنىڭ نامىمۇ مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا تونۇلۇشقا باشلىغان، «خەلق گېزىتى»، «مىللەتلەر» رەسمىلىك ژۇرنىلى، «شىنجاڭ گېزىتى». «شىنجاڭ رەسمىلىك ژۇرنىلى» ۋە شىاڭگاڭدىكى بىر قىسىم گېزىت ـ ژۇرناللار ئۇنى سۈرىتى بىلەن تونۇشتۇرۇپ، «ئۇسسۇل پەرىسى»، «ئۇسسۇل مەلىكىسى» دېگەن ناملار بىلەن مەدھىيىلەپ، ماقالىلەر ئېلان قىلغان. گۇاڭجۇدا ئۇ ئويىنىغان «تارىم قىزى» دېگەن ئۇسسۇلنى كۆرگەن ھەيكەلتاراشلار ئۇنىڭغا تەقلىت

قىلىپ ھەيكەل ياساپ، «تاردىم قىزى» دېگەن تېمىدا «خەلق گېزىتى» ۋە «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئېلان قىلغان.

1966 - يىلى ئاتالمىش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» قوزغىلىپ بىپايان زېمىن ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. نۇرنىسا ئىسمايىلنىڭ ياشلىق باھارى چېچەكلەپ خۇش پۇراق چاچقان سەھنە ئاتالمىش «ئىسيانچىلار» تەرىپىدىن ئىگىلىۋېلىندى.

«تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» يوقىتىلىپ، باھار قۇياشى قايتا نۇر چېچىشى بىلەن بىپايان زېمىن ئۆز ھاياتىي كۈچىنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈردى. سەھنىدىن چېكىندۈرۈلۈپ، ئەرزىيەت چەككەن سەنئەت ئەھلىلىرى باھار قارلىغىچىدەك قايتا جەۋلان قىلدى. ئەپسۇسكى، ئەرزىيەت ئىچىدە ئۆتكەن رەھىمسىز يىللار ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى نۇرنىسا ئىسمايىلنىڭ ياشلىق باھارىنىڭ بىر قىسمىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىپ كەتتى. ئۇ ئۆزكۈنۈش ئىچىدە ئوتتۇرا ياشلار قاتارىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇ ئەينەكتىن ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپ چوڭقۇر ئويلاندى. ئۇ پەرۋاز قىلىشىنى كېرەك ئىدى. پەرۋاز قىلىشتىكى مەقسەت سەنئەت گۈلزارلىقىنىڭ ھۆسنىگە تېخىمۇ گۈزەل ھۆسن قوشۇش. ئۇ ئويلىنا، ئويلىنا، كۆز ئالدى بىردىن يورۇپ كەتتى. ئۇ ئۆز مەقسىتىنى يېتىشتۈرۈش ۋە ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش ئارقىلىق ئاشۇرۇش قارارىغا كەلدى.

شۇندىن بۇيان ئۇ ئۆزىگە رەھبەرلىكىنىڭ قوللىشى ۋە مەدەت بېرىشى بىلەن بىر تەرەپتىن ئۆز ئىدارىسىدىكى ياش ئۇسسۇلچىلارنى يېتەكلەش بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئىزچىل تۇردە تۆۋەنگە چۈشۈپ ھەر دەرىجىلىك ئاساسىي قاتلام سەنئەت ئۆمەكلىرىنى قۇرۇش، كەسىپىي جەھەتتىن يېتەكلەش، دەرس ئۆتۈش قاتارلىق خىزمەتلەر بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ كەلدى. 1972 - يىلى ئۇرۇمچى شەھەرلىك سەنئەت ئۆمىكىنى قۇرۇشقا قاتنىشىپ، ئالتە ئاي، 1973 - يىلى يەكەن ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىدە بىر

ئاي، يەنە شۇ يىلى شاڭخەي بالېت تېياتىرىدا بىر ئاي 1977 - يىلى گۈچىك ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنى قۇرۇشقا قاتنىشىپ ئۈچ ئاي، 1986 - يىلى تۇرپان ۋىلايەتلىك تاشقى ئىشلار ئىشخانىسى ئىشتىن سىرتقى سەنئەت ئۆمىكىدە بىر يېرىم ئاي ئۇسسۇل كەسپى بويىچە دەرس ئۆتۈپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.

بۇ جەريانىدا ئۇ ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەنمۇ ئىزچىل شۇغۇللىنىپ، «باغۋەن قىزلار» «مەتبەئە ئىشچىلىرىنىڭ دوستلىقى»، «ئەتلەس ئۇسسۇلى» (مەرھۇم ھاجى راخمان بىلەن بىللە ئىشلىگەن)، «سىرلىق تاغقا سايا ھەت» (قەمبەرنىسا ئەخەت بىلەن بىللە ئىشلىگەن)، «پوچتالىيون قىز»، «نوروز كېچىسى»، «ئايدىڭ كېچە»، «قىز ئارزۇسى»، «مۇئەللىمگە گۈل تەقدىم قىلىش» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، ئۆمەكنىڭ ئورۇندىشىغا تەقدىم قىلدى. بۇ ئۇسسۇللارنىڭ ئىچىدە «مەتبەئە ئىشچىلىرىنىڭ دوستلۇقى» ناملىق ئۇسسۇل 1972 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشچىلار سەنئەت كۆرىكىدە «مۇنەۋۋەر ئۇسسۇل» بولۇپ باھالاندى. «ئەتلەس ئۇسسۇلى» شاڭخەي بالېت تېياتىرىنىڭ ئۆگىنىپ ئورۇندىشى بىلەن مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى سەھنىلەردە ئومۇملىشىپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. «مۇئەللىمگە گۈل تەقدىم قىلىش» ناملىق ئۇسسۇل 1986 - يىلى ئۇرۇمچى رايونىدىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ سەنئەت مۇسابىقىسىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

نۇرنىسا ئىسمايىل بۇ جەريانىدا يەنە «يايلاقتىكى بۇركۈت» ناملىق كىنودا باش قەھرىمان ئامىنەنىڭ رولىنى، «غېرىب - سەنەم» كىنو فىلىمىدە غېرىبنىڭ ئانىسى مېھرىبانىنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئېلىپ چىقىپ تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

1985 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز

يىللىقىغا تەقدىم قىلىنغان چوڭ تېپىشكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەڭ رىتاغ» ئەسىرىنى ئىشلەشكە قاتنىشىپ «ئۇچىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن» لىك گۇۋاھنامىغا ئېرىشتى.

نۇرنىسا ئىسمايىلنىڭ سەنئەت سېپىدە ئېرىشكەن بۇ خىل مۇۋەپپەقىيەتلىرى كىمنىمۇ خۇشال قىلمىسۇن؟! ئۇ خەلقىمىزنىڭ پەخرى بولۇشقا مۇناسىپ. ئۇ يەنىلا سەنئەت گۈلزارىدا پەرۋاز قىلىۋاتقان قارلىغاچ. بىز ئۇنىڭ تېخىمۇ ئەركىن پەرۋاز قىلىشىنى تىلەيمىز.

ئۇسسۇل بەيگەسىدىكى تۇلپار، كۆپكە ماھىر رېژىسسور

م. بارى

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا ـ ئۇسسۇل سەنئەت ئىجادىيەتچىسى، تىرىشچان، ئىجتىھاتلىق ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورى يولداش كۇرەش رەجەپ ئۆز كەسپىگە چوڭقۇر ئىشتىياق باغلاپ، تىرىشىپ ئۆگىنىپ، جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈپ، يېڭىلىق يارىتىشقا جۈرئەت قىلىپ، ئۆزىنىڭ مول سەنئەت مېۋىلىرى ئارقىلىق خەلق ئاممىسىغا ھۆزۈر بەخش ئەتكەن يىلىش تۆھپىكارلارنىڭ بىرى.

1987 ـ يىل 8 ـ سىنتەبىر كەچ ئۇنى زىيارەت قىلىش ئۈچۈن بارغىنىمدا، ئۇ، ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورلۇق كەسپى بويىچە بىلىم سەۋىيىسىنى تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈپ، خەلق ئاممىسىنىڭ يىلدىن يىلغا ئېشىۋاتقان مەنىۋى ئېھتىياجىغا لايىق قويۇق مىللىي ئالاھىدىلىككە، يۈكسەك دەۋر روھىغا ئىگە تېخىمۇ گۈزەل، تېخىمۇ نەپىس يۇقىرى سۈپەتلىك ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلالايدىغان سەۋىيىگە ئىگە بولۇپ، رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل ۋە ئۇسسۇل سەنئەت ئىجادىيەت ئىشلىرىغا تېخىمۇ مول تۆھپە قوشۇشقا پۈختا ئاساس يارىتىش ئۈچۈن، بېيجىڭ مەركىزىي مىللەتلەر ئىنستىتوتىنىڭ ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورلۇق كەسپىگە ئىككى يىللىق ئوقۇشقا بېرىشقا جىددىي تەييارلىق كۆرۈۋاتقانىكەن.

مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەندە ئۆزىنىڭ كەسپىي جەھەتتە يەنە بىر قېتىم تەربىيىلىنىش، بىلىم ئاشۇرۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولغانلىقىدىن ئىنتايىن خۇشال ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى.

مەشھۇر ئالىم گاۋسىچى «بىلىم ئادەمنىڭ قېنىدەك قىممەتلىك، قان كەم بولسا، تەن ئاجىزلايدۇ، بىلىم كەم بولسا، مېڭە قۇرۇپ قالىدۇ» دېگەنىدى.

دېمەك ھەر قانداق كەسىپ ئىگىسى بىلىمنى ئۆزى ئۈچۈن ئەنە شۇنداق زۆرۈر، ئېھتىياجلىق، ئۇ، خۇددى تومۇرىدىكى قاندەك كەم بولسا بولمايدۇ، دەپ ھېسابلاپ ھارماي - تالماي جاپالىق ئىزدىنىپ ئۆگەنسىلا، كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتمەي قالمايدۇ. چۈنكى ئادەمنىڭ ئەقىل - پاراسىتى، تالانتى ۋە كەسپىي ماھارىتى پەقەت جاپالىق ئۆگىنىش ۋە كۆپ مەشق قىلىش ئارقىلىقلا يېتىلىدۇ.

مەيلى قايسى پەن، قايسى كەسىپ بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، كىشىنى ئۆز كەسپىدە بىرەر نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن، شۇ پەن ۋە شۇ كەسىپكە مۇناسىۋەتلىك بىلىملەرنى پىششىق، ئەتراپلىق ئىگىلەپ، ئۇنىڭ قائىدە - قانۇنىيەتلىرىنى بىلىۋېلىشقا توغرا كېلىدۇ. پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا ئاندىن ئۆز كەسپىدە نەتىجە ياراتقىلى، جاپالىق ئەجرىنىڭ مېۋىسىنى كۆرگىلى ۋە خەلقنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغىلى بولىدۇ.

كۆرەش رەجەپ 1953 - يىلى ئاتۇشتا بىر زىيالىي ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئاتىسى ئۇنى كىچىكىدىن باشلاپلا دائىم كىنو، تىياتىر ۋە باشقا ئەدەبىيات-سەنئەت پائالىيەتلىرىگە ئاپىرىپ تۇراتتى. شۇڭا ئۇنىڭ مەسۇم قەلبىدە سەنئەتكە بولغان ھەۋەس قوزغالغان. ئۇ، باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدا سەنئەتچى بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ، ئائىلە ۋە مەكتەپتىكى بوش ۋاقىتلىرىدا كۆپرەك لەپەر ئۇيناشنى مەشق قىلغان. مەكتەپ ئۇيۇشتۇرغان مەدەنىي كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىدە قىلچە تارتىنماستىن لەپەر ئۇيناپ، قىزىقچىلىق قىلىپ، ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن.

كۆرەش ئۆزىنىڭ ئارزۇسى، سەنئەتكە بولغان قىزىقىشى بو-

يەچە 1964 - يىلى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىغا ئوقۇشقا كىردى. مەكتەپتە كەسپىي ۋە نەزەرىيەۋى بىلىملەرنى تىرىشىپ ئۆگىنىپلا قالماستىن بوش ۋاقىتلىرىدا بەدەن ھەرىكىتى ۋە ئۇسسۇل ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن داۋاملىق جاپاغا چىداپ مەشق قىلدى. 1970 - يىلى مەكتەپنى تاماملاپ، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. گەرچە ئۇ ئۇسسۇل سەنئەت كەسپى بويىچە خېلى يۇقىرى مەلۇماتقا ئىگە بولسىمۇ، ئۆمەككە كەلگەندىن كېيىن ئۆگىنىشنى قىلچە بوشاشتۇرۇپ قويماي مەكتەپتە ئۆگەنگەن بىلىملىرىنى ئەمەلىيەتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشتى. بولۇپمۇ ئۇ پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل سەنئەت رېژىسسورى قەمبەرخان، ھاجى راخمان قاتارلىق يولداشلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ يارىدىمى ۋە يېتەكلىشى ئارقىسىدا ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ۋە مىللىي ئالاھىدىلىكلىرىنى پۇختا ئىگىلەپ، چوڭ تىپتىكى ناخشا - ئۇسۇللۇق ئوپېرالاردا ئاساسلىق روللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناندى.

كۆرەش سەنئەت ئىجادىيىتى جەھەتتە ئىجاد قىلىش، يېڭىلىق يارىتىشنى تەشەببۇس قىلىدۇ، كونىلىققا ئېسىلۋېلىپ يېڭىلىقنى قوبۇل قىلالمايدىغان كىشىلەر بىلەن ئالاھىدە پەرقلىنىپ تۇرىدۇ. ئاتا - بوۋىلىرىمىز تەرىپىدىن ئىجاد قىلىنىپ، ئويناپ كېلىۋاتقان «تاغ ئۇسسۇلى»، «ساما ئۇسسۇلى»، «ئارغىماق ئۇسسۇلى» ۋە «پېرە ئۇسسۇلى» بىر مەزگىل بىزنىڭ سەھنىلىرىمىزدىن يوقاپ كەتكەنىدى. كېيىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئەسلىگە كەلگەندە، بىر قىسىم كىشىلەر ئۇنى قوبۇل قىلالماستىن: «ئۇ بىزنىڭ ئۇسسۇلىمىز ئەمەس» دېيىشتى. كۆرەش بۇنىڭغا قارىتا: «بۇرۇن يوقاپ كېتىش ئالدىدا تۇرغان يۇقىرقىدەك ئۇسۇللىرىمىزنى قايتا ئەسلىگە كەلتۈرۈش بىلەن بىللە، باشقا ئەللەرنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى ئىلغار تەرەپلىرىنى ئۆگىنىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنى زامانىۋىلاش

قان سەۋىيىمگە كۆتۈرۈش بىزنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىمىز» دەپ قا-
راپ «قەدىمقىنى بۇگۈن ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش، كونىدىن
پايدىلىنىپ، يېڭىنى يارىتىش»نى تەشەببۇس قىلىدى ۋە ئۆز
ئىجادىيىتىدە مۇۋاپىق پايدىلىنىپ نەتىجە قازاندى.

يولداش كۆرەش پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل سەنئەت
رېژىسسورلىرىنىڭ يارىدىمىدە ئۇسسۇل سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇ-
رۇپ زامانىۋى سەۋىيىگە كۆتۈرۈش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش
لازىملىقى توغرىسىدا ئىزدەندى ۋە ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇل سەن-
ئىتى ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىش ئارقىلىق تۆۋەندىكى خۇلاسىگە
كەلدى: «ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى جەھەتتە
بىزگە قالدۇرغان مىراسلىرى ئۇلۇغ، لېكىن ئۇ شۇ دەۋرنىڭ
شۇ ۋاقىتتىكى تۇرمۇشنىڭ مەھسۇلى، ھازىرقى زامان ئۇسسۇللىرى
قانداق شەكىللىنىدۇ، ئۇلار نېمىلەردىن ئىبارەت دېگەن سوئاللار
قويۇلغاندا بىز جاۋاب بېرەلمىدۇق. چۈنكى بىز بۇرۇن پۈتۈنلەي
بۇرۇنقىغا تەقلىت قىلىپ ياكى دوراپ ئويناتتۇق، تەرەققىيات
بولمىدى. ھازىرقى تەرەققىياتنىڭلار قېنى؟ دېسە كۆرسىتىپ بېرەل-
مىدۇق. ئەينى ۋاقىتتىكى سولچىل لۇشيەن تۈپەيلىدىن ئۇسسۇل
سەنئىتى تەرەققىي تاپالمىدى، ئۇسسۇل سەنئەت نەزەرىيىسى
جەھەتتىمۇ ھېچقانداق نەرسە قالمىدى» بۇ خۇلاسىگە ئاساسەن
كۆرەش ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇل سەنئىتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش
نىڭ بىردىنبىر يولى — جاپاغا چىداپ ئۆگىنىش ئىكەنلىكى
نى چوڭقۇر ھېس قىلىپ، 1975 - يىلى بېيجىڭ مەركىزىي بالېت
ئۆمىكىگە بېرىپ بىر يىل مەخسۇس بالېت ئۇسسۇلىنى ئۆگەندى.
شۇنىڭ بىلەن بىللە بوش ۋاقىتلاردا بېيجىڭدىكى بەزى سەنئەت
ئۆمەكلىرىگە بېرىپ پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلاردىن خەنزۇ ئۇسسۇلى،
موڭغۇل ئۇسسۇلى ۋە چاۋشەن ئۇسسۇللىرىنى نەزەرىيە جەھەتتە-
كى بىلىملەرنى تىرىشىپ ئۆگىنىپ، ئۇسسۇل سەنئەت كەسپى ۋە
نەزەرىيە جەھەتتە بىر قەدەر پۇختا ئاساس يارىتتى. بولۇپمۇ

بالىت ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇسسۇلنىڭ تىلى بولغان ئادەم بەدىنىنى بالىتتىن ئىبارەت ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسى ئارقىلىق تەربىيىلەشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتى.

بالىتنىڭ ئىلغارلىقى شۇ يەردىكى، ئۇ، دۇنيادىكى ھەرقانداق ئىلغار مىللەتلەرنىڭ ئۇسسۇلىنىڭ جەۋھىرىنى قوبۇل قىلىپ يۇكسەك دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان بولسىمۇ، يەنىلا ئۆز ئەسلىنى ساقلاپ قالالايدۇ.

كۆرەش ئۇسسۇلنىڭ يۇقىرى پەللىسى بولغان بالىت ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىپ كەلگەندىن كېيىن، پېشقەدەم ئۇسسۇلچى ۋە ئۇسسۇل رېژىسسورى ھاجى راخمان بىلەن بىرلىشىپ، بالىت ئۇسسۇلىدىن پايدىلىنىپ «شىنجاڭ ياخشى»، «تاجىك مىنبىگىلىرى»، «پىلە باققۇچى قىز»، «باھار ئۇسسۇلى» قاتارلىق كوللېكتىپ ۋە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلدى، بۇ ئۇسسۇللارنىڭ بەدىئىيلىكى بىر قەدەر يۇقىرى بولغاچقا، سەھنىگە چىقىش بىلەنلا كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. يەنە ئۇلار ئىجاد قىلغان «مېنىڭ راۋابىم» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل 1980 - يىلى دالىيەندە ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك i - قېتىملىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل مۇسابىقىسىدە ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى. شۇنداقتىمۇ ئۇ، ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ: «مەن تېخى ھازىرقى زامان ئىلغار ئۇسسۇل سەۋىيىسىگە يېتەلمىدىم» دەپ قاراپ، ئالغا بېسىش ئىرادىسىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى.

1983 - يىلدىن 1986 - يىلغىچە بولغان ئارىلىقتا ئۆتكۈزۈلگەن مەملىكەتلىك ناخشا - ئۇسسۇل كۆرەكلىرىدە شىنجاڭنى نەتىجىگە ئېرىشەلمەي ئارقىدا قالغانىدى. بۇ چاغدا «مەدەنىيەت گېزىتى» تەرىپىدىن «شىنجاڭ، ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى دېگەن نامدىن چەتنەپ، قالاق ئورۇنغا چۈشۈپ قالدى» دەپ تەنقىد

قىلىندى. بۇ ئىش يولداش كۆرەشكە قاتتىق تەسىر قىلدى. شۇنـ
دىن كېيىن ئۇ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇيغۇر سەنئىـەت ئىشـ
لىرىنىڭ ياخشى تەرەققىي قىلالماسلىقىدىكى بەزى توسالغۇلارنى
تەھلىل قىلىپ، ئۇيغۇر سەنئىتىدە كونىلىققا ئېسىلىۋېلىـپ، تـە-
رەققىي قىلدۇرۇشقا سەل قاراش خاھىشىنىڭ ئېغىرلىقىنى، نـۇر-
غۇن ئۇيغۇر ئېلىرىمىزنىڭ ئۇيغۇر سەنئىتىنىڭ دەۋر بىلەن بول-
غان مۇناسىۋىتى ۋە ھازىرقى يۆنىلىشىنى توغرا تونۇپ يېتەلمەي-
ۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ، 1986 - يىلى ئۆزى تەلەپ قىلىپ ئۆيمەك
رەھبەرلىكىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن بېيجىڭ ئۇيغۇر ئىنستىتۇتـ-
نىڭ ئۇيغۇر ئىجادىيەت فاكۇلتېتىغا يېرىم يىللىق ئۆگىنىشـكە
باردى. ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى ئۆگىنىشى مەخسۇس ئـىجادىيـەت
ئۇستىدىلا بولدى. يولداش كۆرەش شۇ قېتىملىق ئۆگىنىشتـىن
كېيىن، ھەرقانداق ئىجادىيەتتە ئىدىيىنىڭ يېتەكـچـى ئـورۇنـدا
تۇرىدىغانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. شۇنىڭدىن باشـلاپ ئـۇ،
مۇستەھكەم ئىرادە ۋە توغرا ئىدىيىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ھازىـرقـى
زامان ئىجتىمائىي تۇرمۇشىنى ئاساسىي ئىدىيىۋى مەنبە قىلغان،
كىشىلەرنىڭ مۇرەككەپ ئىچكى روھىي ھالىتىنى ئىپادىلەپ بـە-
رەلەيدىغان، دۇنيادىكى ھەرقانداق يېڭى شەكىللەردىن پايدىلـ-
نىپ، ئۆز خەلقى ۋە ئۆز مىللىتى ئۈچۈن خىزمەت قىلالايدىغـان
يۇقىرى سۈپەتلىك ھازىرقى زامان ئۇيغۇرلىرىنى ئىجاد قىلىـش-
قا كىرىشتى. ئەنە شۇنداق يېتەكچى ئىدىيىنىڭ قوماندانلىقىدا
«ئۇزۇلمەس مىلۇدىيە» ناملىق ئەرلەر كۆللېكتىپ ئۇيغۇرلىـنـى
ۋە «ئىز» ناملىق يالغۇز كىشىلىك ئەرلەر ئۇيغۇرلىنى ئىجـاد
قىلدى.

«ئۇزۇلمەس مىلودىيە» ئۇيغۇرلى تاشۋاي مۇزىكىسىنى ئارقا
كۆرۈنۈش قىلغان بولۇپ، ئۇنىڭدا خەلقنىڭ ئەينى ۋاقىتـدىكى
روھىي ھالىتى ناھايىتى جانلىق ئىپادىلەنگەن بولسا، «ئىز» دا

تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە كۆرەش قىلىۋاتقان، يېڭىلىق يارىتىش ئۈچۈن جاپا - مۇشەققەتكە چىداپ ئىزدىنىۋاتقان ۋە باتۇرلارچە ئالغا ئىلگىرىلەۋاتقان ياشلارنىڭ كۆتۈرەڭگۈ روھىي ھالىتى، غەيرەت - جاسارىتى ئىپادىلەنگەن.

يولداش كۆرەش ئىجاد قىلغان بۇ ئىككىنى ئۇيغۇر 1987 - يىل 8 - ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن «تەڭرىتاغدا كۈز» نامىلىق سەنئەت بايرىمىدا كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

مەدەنىيەت مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرى — يولداش ژاڭ مىڭ بۇ نومۇرلارنى كۆرگەندىن كېيىن (باشقا نومۇرلارمۇ بار): «شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىدا بىر ئىزدا توختاپ قالدى، دەپ ئاڭلىغانىدىم، سىلەرنىڭ بىر كېچىلىك نومۇرۇڭلارنى كۆرگەندىن كېيىن نۇرغۇن يېڭىلىقلارنىڭ، ئىجادىيەت ۋە ئىجادىيەتچىلەرنىڭ بارلىققا كەلگەنلىكىنى كۆردۈم» دەپ يۇقىرى باھا بەردى.

يولداش كۆرەش سەنئەت بايرىمىغا ئاتاپ يەنە «ئوقۇغۇچىلار ئۇسسۇلى» ، «كاسىپلار شادلىقى» ، «تەڭرىتاغ شادلىقى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ۋە «ئارامى جان» ناملىق لەپەرنى ئىجاد قىلدى. ئۇنىڭ بۇ ئىجادىيەتلىرىمۇ تاماشىبىنلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

دېمەك، يولداش كۆرەش ئۇسسۇل سەنئىتىدە نەتىجە يارىتىش ئۈچۈن پېشقەدەم سەنئەتچىلەرنىڭ كەسپىي ماھارىتىنى تەرىشىپ ئۆگىنىپلا قالماستىن بەلكى، بىر نەچچە قېتىم ئىچكىرىدىكى مەخسۇس كەسپىي مەكتەپ ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا بېلىم ئاشۇرۇشقا بېرىپ، بىلىمىنى تولۇقلاپ، ئۇسسۇل سەنئىتى ئىجادىيىتىدە بۆسۈش خاراكتېرلىك نەتىجىلەرنى ياراتتى. بولۇپمۇ مىللىي ئۇسسۇل بىلەن باليېتنى بىرلەشتۈرۈپ، ئۇسسۇل سەنئىتى تېخنىكىسىنى زور دەرىجىدە يۇقىرى كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭغا

جان كىرگۈزدى. ئۇ سەھنىدە ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئورۇندىغان ئۇسسۇل سەنئەتچىلىك نەپىس ۋە كۆركەملىكى، ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنىڭ جۇشقۇن ھەم يېقىملىقى بىلەن تاماشىبىنلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، يۇرەك تارىنى تىترەتتى.

شۇڭا ئۇ، پۈتۈن ئاپتونوم رايونىمىز دائىرىسىدە جۇملىدىن مەملىكەتنىڭ بىر قانچە ئۆلكە، شەھەرلىرىنىڭ چوڭ - كىچىك سەھنىلىرىدە ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتىنى نامايان قىلىپ، مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان ھەر مىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپلا قالماستىن، بەلكى 1976 - يىلى ئافغانىستان، پاكىستان، ئىراق، سۇرىيە، كۇۋەيت، جەنۇبىي يەمەن قاتارلىق يەتتە دۆلەتكە، 1982 - يىلى تۈركىيە، فرانسىيە، ماراكەش، شۋېتسارىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە 1986 - يىلى ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئويۇن قويۇش ئۆمىكى بىلەن بىللە بارغاندا ئۇسسۇل ماھارىتىنى كۆرسىتىپ، خەلقئارا دوستلارنىڭمۇ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

دەۋرىنىڭ ئۆچقاندەك تەرەققىياتىغا ئەگىشىپ، زامان تۈزۈلۈشلىرى ئۆزلۈكسىز ئالغا ئىلگىرىلىمەكتە. بىلىم ئۆچۈن ئىنتىلگەن كىشى چوقۇم نەتىجە قازانماي قالمايدۇ، ئەلۋەتتە.

داڭلىق ياش ئۇسسۇلچى، ئۇسسۇل سەنئەت ريژىسسورى يولداش كۆرەش خۇددى بەيگىدىكى تۇلپارغا ئوخشاش قىيىن ئۆتكەللەردىن ھالقىپ ئۆتۈپ، ۋەتەن ئۈچۈن، خەلق ئۈچۈن شان - شەرەپلەرنى كەلتۈردى. بىز ئۇنىڭ بۇنداق كېيىنمۇ ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئۇسسۇل سەنئەت ۋە ئىجادىيەت ئىشلىرىدا تېخىمۇ مول تۆھپىلەرنى يارىتىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

قايغۇلۇق ئەسلىمە

سەلەي قاسىم

1959 - يىلى كۈز. كاتتايلاق يېزىسىنىڭ ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدى قىزغىن كەيپىياتقا چۆمگەن. «بازار بېشى» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ يەرگە ئەزەلدىن بۇنداق كۆپ ئادەم يىغىلىپ باقمىغانىدى. «قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى بازار بېشىدا ئويۇن قويىدىكەن» دېگەن خەۋەر بىر پەستىلا يىراق كاتتايلاق يېزىسىغا پۇر كەتكەنىدى. كىشىلەر هارۋا يوللىرىغا پاتماي، چىغىر يوللارغا يىپتەك تىزىلىپ ئالدىراپ كېلىشەتتى. تېخى ئويۇن باشلانماي تۇرۇپلا كىشىلەر مەيدانىدا سەپراس بولۇپ ئولتۇرۇشتى. ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى بىر قىز پەردىنىڭ تېگىنى قايرىپ ماڑىلىدى ۋە قىلچە هېيىقمايلا گەرىم قىلىۋاتقان ئارتىسلارنىڭ يېنىغا باردى. ئارتىسلارنىڭ بۇ قىزغا قاراپ مەسلىكى كەلدى. بىرى سورىدى:

— ئاپئاق قىز ئىسمىڭىز نېمە؟

— نۇسرەت.

— كىمنىڭ قىزى سىز؟

— ئەمەت شاگجانىڭ.

قىزنىڭ چاقماقتەك جاۋابى ئارتىسلارنى كۈلدۈرۈۋەتتى. سەھنىگە ئىككى مەڭزى قىپقىزىل كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرىدىغان غول لۇق بىر ئادەم ئالدىراپ چىقىپ كەلدى. ئۇ:

— هەي شەيتان، سەن بۇ يەردە ئىكەنسەن — دە؟... دەپ قىزنىڭ قولىدىن تۇتتى.

— بۇ بالا ئارتىس بولۇشقا تولىمۇ قىزىقىدۇ. بۇ شەيتانـ
نىڭ چۈشۈرگىدە دورىسايدىغان ئادىمى يوق، — دېدى ئېگىلىنى
ئويىنىتىپ كۇلۇپ.

ئۆمەكنىڭ نەيچىسى:

— قېنى نۇسرەتقىز، بىزگە بىرەرىنى دوراپ بېرەلەمسىز؟
دېدى.

نۇسرەت قەدىمىنى رۇسلاپ چاپىنىنىڭ يانچۇقىدىن گازىر
ئالدى. سول قولىدىكى گازىرنى ئوڭ قولى بىلەن بىر-بىرلەپ
ئېلىپ، يېراقتىن ئاغزىغا ئېتىپ بىرنىمۇ زايە كەتكۈزمەي كاپىلـ
دىتىپ تۇتۇپ، قاراسلىدىتىپ چېقىپ، قاش كۆزلىرىنى سۈزۈپ،
تىكسلاپ دەسسەپ سەھنىنى ئايلاندى. ئارتىسلار كۇلۇپ تېلىقىپ
كېتىشتى، نۇسرەت ئاتۇشتىكى بىر ھازاۋۇل ئايالنى ئۆز ئەينى
دورىغا نىدى.

ئۆمەك رەھبەرلىكىنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشتى. نۇسرەتنىڭ
زىلۋا بويى، شەھلا كۆزلىرى كىشىنى ئۆزىگە تولىمۇ جەلپ قىلاتتى.
رەھبەرلىك «ئۇنى ئۆمەككە قوبۇل قىلىپ تەربىيىلىسەك قابىلىيەتلىك
ئارتىس بولىدىكەن» دەپ قارىدى.

قىشتا ناھىيىدە يېزىلار ئارا سەنئەت كۆرىكى بولىدى.
نۇسرەت كاتتايلاق سەنئەت دۇيىنىڭ بىر ئەزاسى سۈپىتىدە كۆـ
رەككە قاتناشتى. ئۇ قىسقا كومپىدىيە، شوخ لەپەر نومۇرلىرىنى
ئورۇندىاپ چېقىپ ئاممىنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. كۆرەكنىڭ
ئاخىرىدا نۇسرەت قىزىلسۇ سەنئەت ئۆمىكىنىڭ ئارتىسلىكىگە
تاللاندى. ئۇنىڭ سەنئەت ھاياتى ئەنە شۇنداق باشلاندى.

بىر قېتىم ئەتە ئويۇن قويىمىز، دېگەن كۆنى گۇلجاھان
دېگەن ئۇسسۇلچى ئاغرىپ قېلىپ، ئاتۇش ئۇسسۇلىنى نۇسرەت
ئويناپ بەرگەن بولدى. نۇسرەت بۇ ئۇسسۇلنى ئۆزۈندىن بۇيان
ھەشق قىلىپ كېلىۋاتاتتى. مۇزىكىنىڭ ئاۋازىغا ماسلاشتۇرۇپ
ئاتۇش ئۇسسۇلىنى ئىنتايىن لەززان ۋە نەپىس ئويىندى، رەھبەر-

لەر، ئارتىسلار ئۇسسۇل ئويناپ بولغاندىن كېيىن نۇسرەتنى قىزغىن تەبرىكلەشتى.

نۇسرەت قىسقا - قىسقا كومپىدىيە، لەپەر يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللاردىمۇ ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. دراملاردا ئاساسلىق رولالارغا چىقتى. ئۇنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتىگە بولغان مۇھەببىتى ئۇرغۇپ تاشتى.

1966 - يىلى بىر مەھەل ئاتۇش ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. ئەمدىلا قانات چىقىرىپ ئۇسسۇل كۆكىدە پەرۋاز قىلىۋاتقان نۇسرەت جىن - شەيتان قىلىپ قويۇلدى. 1970 - يىلى ئون نەچچە پىشقەدەم ئارتىسنىڭ كەسپى ئالماشتۇرۇلۇپ ھەرقايسى جايلارغا تارقىتىۋېتىلدى. شۇ قاتاردا نۇسرەتنىمۇ ئورمانچىلىق پونكىتىغا زاپچوز قىلىپ قويدى.

ئۇزۇن ئۆتمەي نۇسرەت ئۆمەككە قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ 1975 - يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ يىگىرمە يىللىقىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن تەييارلىغان ئۇسسۇل نومۇرلىرى خەلق تىياتىرىدا ئوينىلىپ ئۇرۇمچى شەھرىنى لەرزىگە كەلتۈردى. نۇسرەت تېخىمۇ غەيرەتكە كېلىپ، چوڭ تېپتىكى ئۇسسۇل «پامىر-دا باھار» نىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىلىكىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. نۇسرەتتە بۇنچىلىك ئىجادىي قابىلىيەتنىڭ بارلىقىنى تېخى ھېچكىم بىلمەيتتى. ھەتتا بەزىلەر ئۇنىڭغا ئىشەنمىدى، بىر يىلدەك جاپالىق ئىشلەپ بۇ ئۇسسۇلنى غەلىبىلىك ھالدا سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. 1976 - يىلى ئاپتونوم رايون بويىچە كورلىدا ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەكتە بۇ تىياتىر بىرىنچى باھالىنىپ، ئۇرۇمچىگە تەكلىپ قىلىندى. بۇ ئويۇن ئۇرۇمچىدە ئوينىلىپ ئالاقىدار رەھبەرلەرنىڭ ۋە كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۇرۇمچىدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن نۇسرەت ھەسسىلەپ قىزغىنلىق بىلەن ئىجادىيەتكە كىرىشىپ، «پاختىكار قىز»، «ئەنجۇر-لۈك باغدا»، «يايلاقتا ئېچىلغان دوستلۇق گۈلى»، «بىر جۈپ

قىزىلگۈل»، «قىز قەلبى»، «قىز كۆچۈرۈش» قاتارلىق ئۇسسۇل لارنى ئىجاد قىلدى. ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە زامانىۋىلىشىشقا يۈزلەندى. 1980 - يىللىق مەملىكەتلىك ئاز سانلىق مىللەتلەر يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل كۆرىكىگە ئاپتونوم رايونىمىزدىن تالالانغان ئالتە نومۇر ئىچىدە نۇسرەت ئىجاد قىلغان «بىر جۈپ قىزىل گۈل»، «قىز قەلبى»، «پاختىكار قىز»دىن ئىبارەت ئۈچ نومۇر تاللىنىپ، ئىككىنچى دەرىجىلىك ئىجادىيەت مۇكاپاتى بىلەن مۇكاپاتلاندى.

نۇسرەت راستىنلا بىر تالانتلىق ئۇسسۇلچى قابىلىيەتلىك رېژىسسور، هارماس ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى بولۇپ يېتىشكەنىدى.

ئۇ 1980 - يىلنىڭ ئاخىرىدا مەشھۇر ئۇسسۇل ئىجادىيەتچىسى هاجى راخمان بىلەن بېيجىڭگە ئۆگىنىش، زىيارەت ۋە تەجرىبە ئالماشتۇرۇشقا باردى. مەملىكىتىمىزنىڭ هەرقايسى جايلىرىدىن شۇنىڭدەك چەت ئەللەردىن كەلگەن ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن كۆرۈشتى. نۇسرەت ئۆزىنىڭ بۇنداق كاتتا سورۇنلاردا بولۇشىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. ئۇ پارتىيە ۋە تەشكىلىنىڭ غەمخورلۇقىدىن قاتتىق تەسىرلەنىدى. نەزەر دائىرىسى تېخىمۇ كېڭەيدى. خەلق ئۇچۇن تىرىشىپ ئىشلەش ئىرادىسى ئۇرغۇپ، تاشتى.

ئۇ جۇڭگو ۋە چەت ئەل مۇتەخەسسىسلىرىگە ئاجايىپ ماهارەت بىلەن ئۇسسۇل ئويناپ بېرىۋاتقاندا كېسىلىپ قۇزغىلىپ هالسىزلىنىپ يىقىلدى ۋە بىر مەزگىل بېيجىڭدە داۋالاندى. ياش تۇرۇپلا ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغانلىقىنى ئويلاپ روهىي جەهەتتىن ئازابلاندا. راك كېسىلى ئۇنى يىقىتقانىدى. ئۇ 4 - ئايدا ئاتۇشقا قايتىپ كەلدى. ئوبلاستلىق پارتكوم، خەلق هۆكۈمىتى نۇسرەتنىڭ كېسىلىدىن خەۋەر تېپىپ، دەرهال كىشى بەلگىلەپ ئۇنى ئايروپىلان بىلەن شىنجاڭ تىببىي شۇيۈەن دوختۇرخانىسىغا ئېلىپ بېرىپ داۋالاتتى. لېكىن نۇسرەتنىڭ كېسىلى

بارغانسېرى ئېغىرلىشىپ، ئاخىر ئاتۇشقا قايتۇرۇپ كېلىندى. 1980 - يىل 7 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئۇنىڭ بۇلاقتەك بىر جۈپ كۆزلىرى مەڭگۈ يۇمۇلدى. مەرھۇمنىڭ جەسىتى ئۆزىنىڭ ھاياتىڭ ۋاقتىدىكى ئارزۇسى بويىچە يۇرتى چۇشۇرگىگە ئېلىپ بېرىلىپ دەپنە قىلىندى. ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ داڭلىق ئۇسسۇلچى ئەزى نۇسرەتنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايدۇ.

سەنئەت گۈلزارىدىكى خۇش پۇراق چوغلۇق

ھەبىبۇللا ئوسمان

شىنجاڭ «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى» بولۇپ، بۇ دىياردىن سانسىزلىغان ناخشىچى ۋە ئۇسۇلچىلار يېتىشىپ چىققان. ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ئۇسسۇلچىسى ھۆرىيەت مەھەممەت ئەنە شۇنداق كۆزگە كۆرۈنگەن ئۇسسۇلچىلاردىن بىرى.

ھۆرىيەت 1945 - يىلى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ كاتتايلاق يېزىسىدا خىزمەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ باشلانغۇچنى تۈگەتكەندىن كېيىن، 1958 - يىلى قەشقەر پەيزاۋات ناھىيىسىدە تۇلۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇدى. كىچىكىدىن تارتىپلا سەنئەتكە ئىشتىياق باغلىغاچقا تېخى بىخ ھالىتىدىكى سەنئەت ئىقتىدارى ئارقىلىق، ساۋاقداشلىرى جۈملىدىن يۇرت - مەھەللە ئاراسىدا ئالاھىدە تىلغا ئېلىنىپ كەلگەندى. ئۇ 1959 - يىلى تۇلۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 3 - يىللىقىدا ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدىلا دۆلەتنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن قەشقەر شەھىرىدە ئۆتكۈزۈلگەن ئەدەبىيات - سەنئەت كېچىلىكىگە ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى بولۇپ تاللىنىپ ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلىش ئارقىلىق كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ ۋە مۇناسىۋەتلىك كەسىپى تارماقلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەندى.

ھۆرىيەت ئەنە شۇ سەنئەت پائالىيىتىدىن كېيىنلا ئاپتونوم رايونىمىزدىن مەركەزدىكى سەنئەت پائالىيىتىگە قاتنىشىدىغان ۋەكىللەر ئۆمىكىگە تاللىنىپ تۇنجى نۆۋەت ئۇرۇمچىدىن بېيجىڭگە

باردی هەمده ئۇ كۆرسەتكەن سەنئەت نۇمۇرلىرى قىزغىن قارشى ئېلىندى.

ئۇ، بېيجىڭدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بۇ ئۇمىدلىك ياش نوتىنى ئۇسسۇل ئارتىسلىكىگە تاللاپ ئېلىپ قالدى. دېمەك ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى 1959 - يىلى ستەبردىن باشلانغانىدى. ئۇ تا ھازىرغا قەدەر نەچچە ئون يىلدىن بۇيان ئۆزىنىڭ گۈزەل ياشلىق باھارىنى مىللىتىمىز ۋە خەلقىمىزنىڭ مىللىي سەنئەت ئىشلىرىنىڭ گۈللەپ ياشنىشىغا بېغىشلاپ كەلمەكتە.

ھۈرىيەت ئۆمەككە يېڭى كەلگەندىن باشلاپ ئۆمەكنىڭ پېشقەدەم ئۇسسۇل ئارتىسلىرىدىن بولغان مەرھۇم ھاجى راخمان، زەينەپ سىدىق، ئىبراھىمجان قاتارلىقلارنى ئۆزىگە ئۇستاز تۇتۇپ، جاپالىق ئىزدىنىپ ئۆگەندى ۋە مەشىق قىلدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھەر تەرەپلىمە ئۆسۈپ يېتىلىشىدە سەنئەت يېتەكچىسى، پېشقەدەم ئۇسسۇل رېژىسسورى زەينەپ سىدىقنىڭ يارىدىمى ۋە غەمخورلۇقى مۇھىم تۈرتكىلىك رول ئويناندى. ئۇ، بىر تەرەپتىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ ئۇسسۇل كەسپىي ماھارىتىنى يېتىلدۈرۈشكە تىرىشسا، يەنە بىر تەرەپتىن نەزەرىيىۋى بىلىم ۋە كەسپىي ئەخلاق جەھەتلەردىمۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ كەلگەچكە، 1961 - يىلى شەرەپ بىلەن جۇڭگو كوممونىستىك ياشلار ئىتتىپاقىغا ئەزا بولدى.

1962 - يىلدىن باشلاپ ئۆزى مۇستەقىل ھالدا ھەرقايسى سورۇن ۋە سەھنىلەردە يالغۇز كىشىلىك ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇللارنى ۋە كوللېكتىپ ئۇسسۇللارنى ئورۇنداپ باشلامچىلىق رولىنى جارى قىلدۇرۇدى. بولۇپمۇ ئۇستازى زەينەپ سىدىق ئۇنىڭغا ئۆزۈندىن بۇيان ئۆزى ئىجاد قىلىپ ئورۇنداپ خەلقىمىزگە تونۇتقان «ئىككى كىشىلىك ناغرا ئۇسسۇلى» ۋە «چىنە ئۇسسۇلى» نى ئۆگىتىپ سەھنىدىكى ئورنىنى ئۇنىڭغا بوشتىتىپ بەردى. ھۈرىيەت ئۇيغۇر خەلقىنىڭ كلاسسىك مىللىي ئۇسسۇللىرىدىن «ئاتۇش ئۇسسۇلى»، «سەيلە ئۇسسۇلى» قاتارلىقلار-

ئەمۇئۆزى مۇستەقىل ئويناشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىپرا-
ھىمجاندىن ئۆگەنگەن «جانان» ناملىق ئۇسسۇلدا باش ئۇسسۇلچى
بولۇپ ئۆز ماھارىتىنى نامايان قىلدى. ئۇ يوقىرىقى نومۇرلار بىلەنلا
قانائەتلىنمەي قالماستىن ئىزچىل تۇردە ئۆز ئىقتىدارىنى جارى قىل-
دۇرۇپ، «ئانارخان»، «مەكتە سەنىمى»، «ئىككى كىشىلىك ناغرا
ئۇسسۇلى»، «مۇناجات»، «ئاسمىنىڭدا ئاي بارمۇ؟»، «دولان سەنىمى»،
«تەزە مەرغۇلى»، «سىم خاراج»، «رومال»... قاتارلىق يالغۇزكىشىلىك
كلاسسىك ۋە ئىجادىي ئۇسسۇللارنىمۇ يۇكسەك نەپىس ماھارەت بىلەن
ھەرقايسى سەھنىلەردە ئورۇندىاپ، كەڭ ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشى ۋە
ھۆرمىتىگە ئېرىشىپ كەلمەكتە.

ئۇ يالغۇز مىللىي ئۇسسۇل ئويناش بىلەنلا چەكلىنىپ قالغىنى
يوق. داۋاملىق تىرىشىپ مەشق قىلىش، باشقا مىللەتلەرنىڭ ئار-
تۇقچىلىقىنى كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىش نەتىجىسىدە، قازاقچە، موڭ-
غۇلچە، خەنزۇچە، لىزۇچە، دەيزۇچە ئۇسسۇللارنىمۇ يۇقىرى ماھارەت
بىلەن ئەينەن ئورۇنداپ، ئاممىنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىغا بولغان تەشنا-
لىقىنى قاندۇرۇپ كەلمەكتە. ئۇ چەت ئەل ئۇسسۇللىرىدىن پاكىستان،
نېپال ئۇسسۇللىرىنىمۇ ئۆزگىچە پۇراق بىلەن ئورۇنداش ئىقتىدارىغا ئىگە.

يولداش ھۆرىيەت ئويىنىغان ئۇسسۇللار رەڭمۇرەڭ ئېچىلغان
گۈللەرگە ئوخشايدۇ. مىللىيلىك ھەرقانداق مىللەتنىڭ ئەدەبىيات-
سەنئىتى ئىشلىرىدا كەم بولسا بولمايدىغان مۇھىم ئالاھىدىلىك-
لەردىن بىرى. شۇڭا يولداش ھۆرىيەت ئورۇندىغان كلاسسىك
ئۇسسۇللار ياكى يېقىنقى زامان مىللىي ئۇسسۇللىرى بولسۇن،
شوخ، تېتىك، نەپىس، لەرزان رىتىملىق ھەربىرىدىلىرى بىلەن
ئىجكى ھېسسىيات، قىياپەت، جىلۋىدارلىق ئورگانىك ھالدا زىچ
ماسلاشقان بولۇپ، ئۆزگىچە مىللىي پۇراق گەۋدىلىنىشتەك ئالا-
ھىدىلىكى بىلەن تاماشىبىنلارغا ئىستېتىك زوق، روھىي لەززەت
بېغىشلىيالايدۇ. يەنە بىرى، ئورۇندىغان ئۇسسۇللاردا دەۋر روھى
ئىپادىلەنگەندىن باشقا قويۇق زامانىۋى تۇيغۇ جىلۋە قىلىپ

تۇردۇ، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش، ئىشكىنى ئېچىۋېتىش، جانلاندۇرۇشنىڭ ئۇزلۇكسىز چوڭقۇرلىشىشىغا ئەگىشىپ، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سەنئەت ئىشلىرىدا زور ئىلگىرىلەشلەر بارلىققا كېلىشكە باشلىدى. بىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ تەرەققىيات نىشانى زامانىۋىلىشىش، مەملىكەتكە ۋە دۇنياغا يۈزلىنىشتىن ئىبارەت. ئۇسسۇل ساھەسىدىمۇ شۇنداق ئەلۋەتتە. ھۆرمەت بۇ جەھەتتە ئۆز بۇرچىنى ئاڭلىق ھالدا تونۇپ يېتىپ، خەلقىمىزنىڭ كۈنسېرى ئېشىۋاتقان مەنىۋى ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئىجادچانلىق روھىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق قەدىمكىنى ھازىرقى ئۈچۈن، چەت ئەللىكىنى جۇڭگو ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش يولىدا دادىل ئىز-دەندى، ئىسلاھات ۋە ېچىلىق يارىتىشقا ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلدى.

ھۆرمەت سەنئەت ھاياتىنىڭ بىر قىسمىنى قېرىنداش سەنئەت ئۆمەكلىرىگە ياردەم بېرىش، ئۇلارنى تەشكىللەش، يېتەكچىلىك قىلىشتەك شەرەپلىك ۋەزىپىلەرگىمۇ بېغىشلىدى، ئۇ 1979 - يىلى تەكلىپ بويىچە قاراماي سەنئەت ئۆمىكىگە بېرىپ، ئۆمەكتىكى ئۇسسۇلچىلارغا بىر يېرىم ئاي ئەتراپىدا دەرس ئۆتۈپ ۋە يېتەكچىلىك قىلىپ، كۆرۈنەرلىك ئۈنۈم ھاسىل قىلغانلىقتىن قاراماي شەھەرلىك تەشۋىقات بۆسىنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى رىغبەتلەندۈرۈشىگە ۋە مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1980 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە ئۆتكۈزۈلگەن ئىشچىلارنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۆرىكىدە ئۇ ئىجاد قىلىپ ئىشچىلارغا ئۆگەتكەن «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» ناملىق كوللېكتىپ ئۇسسۇل بىرىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى ھەمدە ئۆمەككە تەشەككۈر خېتى ئەۋەتىلدى.

1981 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا ئاساسەن يېڭىدىن قۇرۇلىدىغان فۇكاڭ ناھىيىلىك

سەنئەت ئۆمكىنى قۇرۇشنىڭ يېتەكچىلىك خىزمىتىگە تەيىنلىنىپ، ئىككى ئاي جاپالىق كۆرەش قىلىپ ئۆمەككە ئىلارتىس تاللاش، تەشكىللەش، ئاساسىي مەشق قىلدۇرۇش قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ياخشى ئورۇنداپ ناھىيە رەھبەرلىكى ۋە كەڭ ئاممىنىڭ ماختىشى، ماددىي ۋە مەنىۋى مۇكاپاتلىشىغا ئېرىشتى. 1983 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى تەرىپىدىن تەشكىللەنگەن ئىشتىن سىرتقى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمكىنى ئۈيۇشتۇرغان قېرىنداش ئۆمەكلەرنىڭ ئۆگىنىش كۆرسىتىغا تەكلىپ بىلەن ئالتە ئاي دەرس ئۆتتى ھەم فۇداۋ قىلدى.

ئۇ، مەيلى سەھنىلەردە ئۆزى ئويناسۇن، ياكى باشقىلارغا ئۇسسۇل ماھارىتى ۋە ئۇسسۇل ئۆگەتسۇن، سەنئەت تۈرلىرىنىڭ قانۇنىيەتلىك ھالدا ئۆزئارا ماسلىشىشقا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەلدى. چۈنكى ئۇسسۇل نومۇرلىرىدا دېكوراتسىيە مۇزىكا، ھېسسىيات - مەركىزىي ئىدىيىنى دەۋر قىلغان ھالدا ياخشى ماسلىشىشى شەرت. ئۇسسۇلنىڭ بەدىئىي سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى بولۇشى- بولماسلىقى ھېسسىيات ۋە مۇزىكا بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك. شۇنداق بولغاندىلا ئويىنالغان نومۇرلارنىڭ نەتىجىسى روشەن ئەكس ئەتكەن بولىدۇ. ھۆرىيەت بۇ نۇقتىلارنى بىرمىنۇتمۇ ئەستىن چىقارمىدى. مەيلى ئۇ چوڭ تېپتكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «تەڭرىتاغ شادلىقى»غا قاتنىشىدىغان ئارتىسلارغا يېتەكچىلىك قىلغاندا بولسۇن، شۇنداقلا قىزى دىلنارغا ئۆگەتكەن مىللىي ئۇسسۇل ۋە چەت ئەل ئۇسسۇللىرىدا بولسۇن، بۇ مۇھىم ھالقىلارنى چىڭ تۇتۇپ ماسلاشتۇردى.

ھۆرىيەت 1986 - يىلى 9 - ئايدا يەنە ئاپتونوم رايونلۇق ھال سوراش ئۆمكى تەركىبىدە گۇۋاكشى ئالدىنقى سېپىگە بېرىپ جۇڭگو - ۋېتنام چېگرىسىدا ئۆزىمىزنى قوغداپ قايتۇرما زەربە بېرىش جېڭىگە قاتنىشىۋاتقان لاۋشەن ئالدىنقى قاراۋۇللۇق سېپىدىكى جەڭچىلەردىن سەمىمىي ھال سوراپ، ئون يەتتە مەيدان

ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى. ئۇ، بۇ سەپتىكى جەڭچىلەرنىڭ پىدا-كارانە ئىش - ئىزلىرىنى كۆرۈپ ۋە ئاڭلاپ يەنە بىر قېتىملىق چوڭقۇر تەربىيە ۋە تەسىراتقا چۆمدى. ئۇ بۇ مەزگىللەردە ۋەزىپە-دىن باش تارتمىدى، نومۇر تالاشمىدى. راھەت، نام، ئاتاق، ئابروي قوغلاشمىدى. ئىنتىساقلىققا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈپ كەمتەر ۋە ئېھتىياتچان بولدى. شۇڭا ئويۇن قويۇش داۋامىدا بىرقانچە قېتىم ئۇمۇمىڭ تەرىپىدىن «خىزمەت ئىلغارى» دېگەن شەرەپلىك نامغا ئېرىشتى.

ھۆرىيەت يىگىرمە سەككىز يىلنى بىر كۈندەك ئۆتكۈزۈپ، كەسپىي مەشغۇلات، چېنىقىش، رېپېتىسىيس قىلىشنى بىر كۈن، بىرەر سائەتمۇ قولدىن بەرمىدى.

ئۇسسۇل سېپىدە كۆزگە كۆرۈنۈپ كېلىۋاتقان ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى ھۆرىيەت «شىنجاڭ گۈزىتى»، «شىنجاڭ ياشلىرى» ژۇرنىلى ۋە «ۋىنخۇيباۋ» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئالاھىدە تونۇشتۇرۇلدى.

«مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ قارا بوران-بىدا ھۆرىيەتمۇ باشقىلارغا ئوخشاش بىر مەزگىل ھەرخىل بېسىم ۋە چەتكە قېقىلىشقا، تۆھمەتلەرگە ئۇچراپ سەھنە ھاياتىدىن ئايرىلىپ قالغانىدى. قارا بۇلۇتلار تارقاپ باھار گۈلدۈرمامىسى قايتا ياڭرىغاندىن كېيىنلا يېڭىباشتىن جەڭگىۋار سەپكە ئاتلىنىپ ئۆزگىچە ماھارىتى بىلەن سەنئەت گۈلزارىدىكى خۇش پۇراق گۈلگە ئايلاندى. سەنئەت مايسىلىرىنىڭ يېتەكچىسى ۋە ئۇستازى بولۇپ پىشقەدەملەرنى ئۇلۇغلاپ، ياش نوتىلارنى چىچەكلىتىپ مېۋىگە كىرگۈزدى.

مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرۈپ ناخشا-ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يېڭىدىن تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن ئون ئالتە ياشلىق قىزى دىلنارنى ئەنە شۇ مېۋىلىك كۆچەتلەرنىڭ بىرى دېيىشكە بولىدۇ.

ئۇ باشقا شاگىرتلىرىغا كۆيۈنگەندەك قىزى دىلنارغىمۇ ئالاھىدە

كۆكۈل بۆلۈپ، ئۇنى تالانتلىق ئۇسسۇلچى قىلىپ يېتىشتۈرۈشتە كۆپلەپ ئەجىر سىڭدۈردى.

دىلنار هازىر ئېلىمىز ۋە خەلقئارا سەھنىلەردە يۇقىرى سەنئەت تالانتى ئارقىلىق ۋەتەن ئۈچۈن شان - شەرەپ كەلتۈرمەكتە.

هۈرىيەت هازىر مەملىكەتلىك ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى. بىز ئۇنىڭ ئۇسسۇل سەھنىسىدە تېخىمۇ پەرۋاز قىلىپ ئىككى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشى ئۈچۈن تېخىمۇ زور تۆھپىلەرنى قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇيغۇر هازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش يولىدا

تۇرغان شاۋۇدۇن

ئۇسسۇل قەلب هېسسىياتىنى هەرىكەت گۈزەللىكى ئارقىلىق ئىپادە قىلىدىغان سەنئەت.

ئۇسسۇل هەرىكەتلىرىنى هەرقايسى مىللەت خەلقىنىڭ تارىخي شارائىتى جەريانىدا يېتىلدۇرگەن تۇرمۇش ئادىتى، پسىخىك خۇسۇسىيىتى، مىجەز - خۇلقى، ئېتىقادى، پىكىر - هېسسىياتلىرى شەكىللەندۈرگەن.

شۇنداق ئىكەن، ئۇسسۇل هەرىكەتلىرى هەرقايسى مىللەت خەلقىنىڭ ياشاش شارائىتى، ئېتىقاد ۋە پىكىر - هېسسىياتلىرىنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ئەنئەنىۋى شەكلى ئاساسىدا ئۇزلۇكسىز راۋاجلىنىپ بارىدۇ.

ئەنە شۇ ئاساستا ئۇزلۇكسىز راۋاجلىنىپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرى مەزمۇنىنىڭ موللىقى، شەكلىنىڭ خىلمۇ خىللىقى، هەرىكەت ۋە ئىپادىلەش ئىقتىدارىنىڭ يۇكسەكلىكى بىلەن خاراكتېرلىنىدۇ.

ئۇسسۇلنىمىزدىكى بۇ خىل ئالاهىدىلىكتىن هۇزۇرلانغۇچىلار ئۇسسۇل تەرەققىياتىمىز جەريانىدا ئىلگىرى سۈرگۈچىلەردىن بولغان ئۇسسۇلچى، تەتقىقاتچى ۋە ئۇسسۇل يېتەكچىلىرىمىزدىن پەخىرلەنمەي قالمايدۇ.

مەدەنىيەت نازارىتى ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىنىڭ تەتقىقاتچىسى لەتىپە قۇربان هازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ

تەرەققىياتى ئۇچۇن تىنىمسىز كۈچ قوشۇپ كېلىۋاتقان تەتقىقاتچى، ئىجادىيەتچى ۋە ئۇسسۇل يېتەكچىلىرىمىزنىڭ بىرى.

لەتىپە قۇربان 1938 - يىلى قەشقەر يېڭى شەھەر ناھىيىسىدە تۇغۇلغان. ناخشا - ئۇسسۇلغا ھېرىسمەن ئاتا - ئانىسىنىڭ تەسىرى بىلەن باشلانغۇچ مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان مەزگىللىرىدىلا مەكتەپ سەھنىلىرىدە ئۇسسۇل ئويناپ، ئۆز تالانتىنى نامايان قىلىشقا باشلىغان. 1951 - يىلى ھەربىي سەپكە قاتنىشىپ، تەشۋىقات ئەترىتىدە، 1952 - يىلدىن 1966 - يىلغىچە بىكتۇەن سەنئەت ئۆمىكىدە ئۇسسۇلچى بولۇپ ئىشلىگەن. بۇ جەريانىدا ئۇ 1956 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە مەركىزىي ئۇسسۇل مەكتىپىدە بىلىم ئاشۇرۇش پۇرسىتىگە ئېرىشكەن. بۇ پۇرسەت ئۇنىڭ ئۇسسۇلچىلىقىنى ئىلمىي ۋە نەزەرىيەۋى جەھەتتىن چۇڭقۇرلاشتۇرۇشىغا ئاساس يارىتىپ، ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ئىزدىنىش ۋە تەتقىق قىلىشقا يېتەكلىگەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەنئەنەۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىمىزنىڭ ئىپادىلەش ئىقتىدارىنى ئىنچىكىلىك بىلەن ئىگىلەپلا قالماي، چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنىڭ ھەرىكەت شەكىللىرى بىلەن سىلىشتۇرۇپ، تەرتىپكە سېلىش، ئۆستۇرۇش، سىلىقلاش بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. كۆپ ئۆتمەيلا ئۇنىڭ بۇ ئەمگەكنىڭ ئۇنۇمى كۆرۈلدى. شۇ مەزگىللەردە خەلق چوڭ سارىيىدا ئۆتكۈزۈلگەن بىر كۆڭۈللۈك كەچتە، ئۇ ئويىنغان ئۇسسۇل جۇئېنلەي زۇڭلىنىڭ دىققىتىنى ئالاھىدە تارتتى. ئۇسسۇل ئايالاشقاندىن كېيىن جۇئېنلەي زۇڭلى ئۇنىڭ قولىنى مەھكەم قىسىپ تۇرۇپ:

— ياخشى ئۆگىنىپسىز، شىنجاڭ خەلقىنىڭ ئۇمىدىنى يەردە قويماسلىق ئۈچۈن تېخىمۇ تىرىشىڭ، — دېدى.

جۇزۇڭلىنىڭ چەكسىز قىزغىنلىق، چوڭقۇر غەمخورلۇقىغا تولغان بۇ سۆزلىرى لەتىپە قۇربانىنىڭ توغرا يۆنىلىش بويىچە ئىلگىرىلىشىگە چوڭ مەدەت بولدى. ئۇ ئىزدىنىش، تەتقىق قىلىش

ئاساسدا ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللىنىشقا كىرىشتى. ئۇ مەكتەپتىن ئۆمەككە قايتىپ كېلىپ، ئانچە بىرەك ئۇزۇن بولمىغان يىللار ئىچىدە قېتىرقىنىپ ئىجاد قىلىپ، كەينى - كەينىدىن سەھنىگە ئېلىپ چىققان «ئازاد بولغان ئۇيغۇر قىزى»، «دوپپا تىكىش»، «بايرام»، «بۇلاق»، «پاختىكار قىزلار» قاتارلىق ئونغا يېقىن ئۇسسۇلنىڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىشى ئۇنى تېخىمۇ ئىلھاملاندۇردى. ئەپسۇسكى، ئاتالمىش «مەدەنىيەت ئىنقىلابى»نىڭ قارا قۇيۇنلىرى ئۇنىڭ ئوتتەك قىزغىنلىقىنى بېسىپ چۈشتى. ئىلھام بۇلاقلىرىنىڭ كۆزى ئېتىلدى. تۆۋەنگە چۆشۈرۈلۈپ، ئون يىلغا يېقىن ھاياتى بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە ئۆتتى. 1973 - يىلى خىزمىتى ئەسلىگە كېلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق ئوپېرا ئۆمىكىگە يۆتكەپ كېلىندى. ئۇ قايتا باشلانغان بۇ سەھنە ھاياتىنى تېخىمۇ قەدىرلەپ، 1975 - يىلدىن 1982 - يىلغا قەدەر ئوپېرا ئۆمىكى تەييارلىغان «كۆرەش يولى»، «غېرىب - سەنەم»، «ئارشىن - مال ئالان» قاتارلىق سەھنە ئەسەرلىرىنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئىشلەپ چىقتى. 1982 - يىلى ئۇ خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن مەدەنىيەت نازارىتى ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىغا يۆتكەلدى. بۇ ھال ئۇنىڭ ئۇسسۇل تەتقىقاتى بىلەن مەخسۇس شۇغۇللىنىشىغا كەڭ ئىمكانىيەت ياراتتى. ئۇ ئۆزلۈكسىز تۆۋەنگە چۆشۈپ، يەرلىك ئالاھىدىلىككە ئىگە ئەنئەنىۋى ئۇسسۇللارنى قېزىش، توپلاش، تەتقىق قىلىش بىلەن شۇغۇللىنىپ، ئۇسسۇل ھەربىكەتلىرىدىن 130 نى تۇپلاپ، رەتكە سېلىپ، ھەر بىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئاتالغۇسىنى ئىشلەپ چىقتى. يولداش ھېمىت مېھرۇللا بىلەن بىرلىكتە «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ نازىركوم ئۇسسۇلى ھەققىدە»، «ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ساما ئۇسسۇلى ھەققىدە»، «دولان ئۇسسۇلى توغرىسىدا بەزى قاراشلىرىمىز»، «دولان ئۇسسۇلى ھەققىدە» ۋە ئۆزى يالغۇز «ئۇسسۇل سەنئىتىدە دەۋر روھى بولۇشى لازىم» قاتارلىق ئىلمىي، نەزەرىيىۋى تەتقىقات ماقالىلە-

رەسى يېزىپ ئېلان قىلدى.

لەتىپە قۇربان يەنە شۇ جەريانىدا قەشقەر، خوتەن، ئاقسۇ، **تۇرپان**، قىزىلسۇ قاتارلىق ۋىلايەت، شەھەر ۋە ئوبلاستلىق سەنئەت سىنىپى ۋە مەكتەپلىرىنىڭ تەكلىپىگە ئاساسەن كۆپ قېتىم تۆۋەنگە چۈشۈپ، ئۇسسۇل نەزەريىسى، ئۇسسۇل مەشقى ۋە ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى توغرىسىدا دەرس ئۆتۈش بىلەن بىرگە ئۇسسۇللىرىنى تەرتىپكە سېلىش، ئۇسسۇل ئىجاد قىلىپ بېرىش، ئۆگىتىش قاتارلىق مەشغۇلاتلار بىلەنمۇ شۇغۇللاندى.

ھەر بىر كىشى ئۆز ھاياتىدا ئاز بولمىغان جاپالىق ئۆتكەللەرنى بېسىپ ئۆتىدۇ. ھەر بىر جاپالىق ئۆتكەل گەرچە ئوخشاش بولمىغان نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشسىمۇ، لېكىن ھەر بىر شەخسىنىڭ ئۆز تەجرىبىلىرىنى يەكۈنلەپ، توغرا يۆنىلىشكە ئېگە بولۇشىغا يول ئاچىدۇ. لەتىپە قۇربانىنىڭ ئۇسسۇل تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىش جەريانىدا ئۇزلۇكسىز تۆۋەنگە چۈشۈپ، يۇقىرىقى خىزمەتلەر بىلەن شۇغۇللىنىشى بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىگە ئالاھىدە تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ ئەنئەنىۋى ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، يېڭىچە ئۇسسۇل ئىجاد قىلىش ئۈچۈن تىما تاللاشنىڭ مۇھىملىقىنى ھېس قىلدى. ئۇسسۇل مەلۇم تېمىنى ئۆزىگە خاس ھەرىكەتلەر بىلەن گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىش ئارقىلىق كىشىگە ئىستېتىك زوق بېغىشلىيالىسىمۇ، لېكىن ھەممىلا ۋەقەلىكنى ئۇسسۇل ئارقىلىق ئىپادە قىلىشقا ئىنتىلىشىمۇ بىھۇدە ئاۋارىچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە تۈرمۇشتا كىشىگە دائىم چىلىقىپ تۇرىدىغان، كىچىك، لېكىن ماھىيەتلىك ھادىسىلەر ئارقىلىق گۈزەللىكىنى ئىپادە قىلىشنى ئاساس قىلغانىدىلا، ئانىدىن كۆتكەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ.

لەتىپە قۇربانىنىڭ تۇرپان ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئىجاد قىلىپ بەرگەن «ئۆزۈمزارلىقتىكى شادلىق» ناملىق ئۇسسۇ-

لىنى ئۇنىڭ تېما تاللاشتا مۇۋەپپەقىيەت قازانغانلىقىنىڭ ئۇل
گىسى سۈپىتىدە كۆرسىتىشكە بولىدۇ. بۇنىڭدا بىر باغۋەن ئۇيغۇر
قىزنىڭ بىر ھىندى قىزى بىلەن بىر نېگىر قىزنىڭ خۇشال -
خۇرام كۈتۈۋالغانلىقىنى كۆرسىتىش ئارقىلىق ئۇيغۇر خەلقىنىڭ
ئىشچان، مېھماندوست، شوخ، جۇشقۇن، كۆتۈرەڭگۈ روھلۇق خەلق
ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىدۇ، شۇنداقلا ئۇچ دۆلەت، ئۇچ مىللەت
تىن بولغان ئۇچ قىزنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى
تولۇق جارى قىلىپ ئۇسسۇلنىڭ جەزبدارلىقىنى ھەسسىلەپ ئاشۇرىدۇ.

لەتىپە قۇربان بۇ ئۇسسۇلنى ئىشلەشتە قەدىمىي شەھەر —
ئۇزۇمزار تۇرپاننىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ زىيارەتگاھى
بولۇپ قالغانلىق ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلانغان. شۇڭا بۇ ئۇسـ
سۇل قويۇق يەرلىك پۇراقتا ئىگە بولۇپلا قالماي، ئۇسلۇب جە-
ھەتتىن زامانىۋىلىققا ئىگە بولغان.

لەتىپە قۇربان ئۆز ئىجادىيىتىدە يەنە زامانىۋىلىقنى ئەكس
ئەتتۈرۈش ئۈچۈن ئۇسسۇل رىتىمىنى ئىسلاھ قىلىش يولىدىمۇ
ئۇزلۇكسىز ئەجىر قىلماقتا. ئەنئەنىۋى ئۇسسۇللىرىمىز گەرچە شوخ،
جۇشقۇن، لەرزان ۋە سالماق بولسىمۇ، ئۇ يەنىلا ئەينى دەۋرلەر-
نىڭ مەھسۇلى، ھەر بىر دەۋر ئۆزىگە خاس ئۇسسۇل يارىتىشى
كېرەك. ھەر بىر دەۋرنىڭ قەدىمى ئوخشاش بولمىغانلىقى ئۈچۈن
ئۇسسۇل رىتىملىرىدىمۇ ئوخشاشلىق بولمايدۇ. لەتىپە قۇربان بۇ
خىل ئالاھىدىلىككە ئاساسەن تۇرپان خەلقىنىڭ ئەنئەنىۋى ئۇسـ
سۇلى بولغان «نازىركوم» نى يېڭىچە ھەرىكەتلەر بىلەن بېيىتىپ،
ئۇنى «تۇرپان نازىركومچىلىرى» دېگەن تېمىدا قايتا ئۆزگەرتىپ
چىقتى. ئەنئەنىۋى شەكىلگىمۇ، زامانىۋى تۇيسكىمۇ ئىگە بولغان بۇ
ئۇسسۇل تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

لەتىپە قۇربان ھازىرغا قەدەر ئۆزىگە خاس ئۇسلۇبقا ئىگە
ئەللىككە يېقىن ئۇسسۇل ئىشلەپ چىقتى. بۇ ئۇسسۇللارنى ئۇنىڭ
ئۇزلۇكسىز ئىزدىنىشىنىڭ مەھسۇلى دېيىشكە بولىدۇ. بىز ئۇنىڭ
تېخىمۇ چوڭقۇر ئىزدىنىپ، ھازىرقى زامان ئۇسسۇلچىلىقىمىزنىڭ
تەرەققىياتى ئۈچۈن تېخىمۇ كۆپ تۆھپە قوشۇشنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئۇيغۇرلار گۈلشەندىكى كۆيۈمچان باغۋەن

ھەبىبە ئابدۇللا

شىنجاڭ قەدىمكى زامانلاردىن بۇيان ئالەمگە مەشھۇر ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى دېگەن نام بىلەن تونۇلۇپ كەلدى. چۈنكى ئۇيغۇر خەلقى ئاردىدا ناخشا - ئۇسسۇل ئومۇملاشقان ھەمدە ئۇيغۇر خەلقى نەپىس، لەززان، جۇشقۇن، گۈزەل ۋە تەسىرلىك ئۇسسۇللىرى بىلەن قوشنا دۆلەت ۋە قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ سەنئەتسىگە بەلگىلىك تەسىر كۆرسىتىپ كەلگەن. لېكىن شۇنداق بولسىمۇ، ئازادلىقتىن ئىلگىرى ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇسسۇل سەنئىتى تېخى بىر مائارىپ سىستېمىسى بولۇپ شەكىللەنمىگەنىدى. ئۇ چاغدا ئۇسسۇل ماھىرلىرى مەيلى ھەشەمەتلىك ئوردىلاردا ياكى خەلق ئارىسىدا بولسۇن، ئۆز شاگىرتلىرىنى مەلۇم ئۇسسۇل لۇق نومۇر (كونسېرت) نى مەشق قىلدۇرۇش بويىچە تەربىيىلەيتتى. ئۇسسۇل ھەۋەسكارلىرىنىڭ كۆپىنى ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا ۋە ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى يارىتىپ بەرگەن ئۇسسۇل ئۆگىنىش پۇرسەتلىرىگە تايىنىپ، ئۇسسۇل ئۆگىنىۋالاتتى.

بىر قانچە مىڭيىللىق ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلچىلىقىدا ئۇسسۇل ئۆگىنىش مۇشۇ شەكىلدە داۋاملىشىپ كەلگەن. پەقەت ئازادلىقتىن كېيىنلا ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى ئۆزىنىڭ يېڭى ھاياتىي باھارىغا ئېرىشتى. شۇنىڭدەك يېڭى ئۇسسۇل مائارىپ سىستېمىسىغا مۇيەسسەر بولدى.

ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىدىكى ئاتاقلىق نامايەندە قەمبەرخانىمنىڭ ئازادلىقتىن كېيىنكى بىرىنچى ئەۋلاد

شاگىرتلىرىدىن بىرى بولغان پېشقەدەم سەنئەت ئوقۇتقۇچىسى رەنا مەخسۇتنىڭ ئوتتۇز ئۈچ يىللىق ھاياتى مانا مۇشۇ ئۇسسۇل مائارىپ سىستېمىسىنى بەرپا قىلىشقا، ئۇيغۇر ئۇسسۇل ئوقۇتۇشىنىڭ يېڭى مۇقەددىمىسىنى ئېچىشقا بېغىشلاندى. ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئالاقىدار تارماقلار ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئەجرىنى كۆزدە تۇتۇپ، 1987 - يىلى ئۇنىڭغا ئۇسسۇل سەنئىتى بويىچە دوتسېنتلىق ئۇنۋانىنى بەردى.

* *

رەنا مەخسۇت قەدىمكى سەنئەت ئاستانىسى بولغان كۈسەندە (كۇچا) ئىشچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. يالغۇز رەنا كىچىك چېغىدىلا ئاتا - ئانىسى بىلەن ئۈرۈمچىگە يۆتكىلىپ، باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مائارىپ تەربىيىسىنى ئۈرۈمچىدە ئالدى، 1951 - يىلدىن 1955 - يىلغىچە غەربىي شىمال سەنئەت شۆيۈەنىي بىلەن شىنجاڭ شۆيۈەنىي سەنئەت فاكۇلتېتىدا ئۇسسۇل كەسپى بويىچە تەربىيىلەندى ۋە ئۇ مەكتەپنى ئەلا دەرىجىدە تاماملاپ، شىنجاڭ شۆيۈەنى ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ قالدى.

رەنا مەخسۇت غەربىي شىمال سەنئەت شۆيۈەنىي ۋە شىنجاڭ شۆيۈەنىي سەنئەت فاكۇلتېتىدا ماركسىزم - لېنىنىزم ئاساسلىرى، جۇڭگو ئىنقىلابىي تارىخى، ئەدەبىيات - سەنئەت نەزەرىيىسى قاتارلىق ئاساسلىق پەنلەردىن باشقا مەخسۇس ئۇيغۇر ئۇسسۇلى دەرسلىكلىرىنى ئوقۇدى. ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەر - خانىمدا يارقىن ئىپادىسىنى تاپقان ئۇيغۇر خەلق ئوسسۇللىرىنىڭ تاللانغان نومۇرلىرىنى قېتىرقىنىپ ئۆگەندى. قەمبەرخانىم رەنانى ئەڭ ياخشى شاگىرتلىرىدىن ھېسابلاپ، ئۇنىڭ ئۆسۈپ - يېتىلىشىگە ئىزچىل خەيرىخاھلىق قىلدى.

رەنا مەخسۇت 1955 - يىلى جۇڭگو ياشلار ۋە ستودېنتلار

ۆەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ۋارشاۋادا ئېچىلغان 5 - نۆۋەتلىك دۇنيا ياشلىرى ۋە ستۇدېنتلىرى فېستىۋالىغا قاتناشتى. فېستىۋال ئاخىرىلاشقاندا قايتىدىن تەشكىللەنگەن ئون بىر كىشىلىك جۇڭگو ئېكسكۇرسىيە ۋە هال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە دانىيە، ئىسلاندىيە قاتارلىق دۆلەتلەرگە باردى ۋە موسكۋا، ۋارشاۋا، كوپىنهاگېن، ريكياۋىك سەھنىلىرىدە مەشھۇر ئۇيغۇر ئۇسسۇلى ـــ يالغۇز كىشىلىك داپ ئۇسسۇلى «تىنچلىق» نى ئويناپ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشىپ، ۋەتەنگە، خەلقگە شۆھرەت ئېلىپ كەلدى.

رەنا مەخسۇت شىنجاڭ شۆيۈەنى تەرىپىدىن 1955 - يىلى بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىغا ئوقۇشقا ئەۋەتىلىپ، 1957 - يىلغىچە بۇ مەكتەپنىڭ چەت ئەللىك ئوقۇغۇچىلار بۆلۈمىدە ئۇسسۇل سەنئىتى ئۆگەندى. بۇ شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىنىڭ تۇنجى قېتىم ئۇسسۇل سەنئىتى مەركىزىگە بېرىپ تەلىم ئېلىشى ئىدى. رەنا بۇ ئىنستىتۇتتا ئىككى يىلدىن ئارتۇق ئوقۇدى. ئۇ مەكتەپتە مەملىكەت بويىچە تونۇلغان ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى، پروفېسسور شۈي شۇيىڭ، ئاتاقلىق بالېت موتەخەسسىسى، پروفېسسور جاڭشۇي ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى بالېت موتەخەسسىسلىرىدىن ئېلىنا ۋە تامارالارنىڭ ئۇستاز تۇتۇپ تەربىيىسىدە ئۆگەنىدى.

رەنا مەخسۇت هازىرقى زامان ئۇسسۇل سەنئىتىنىڭ ئاساسىي كەسىپىي دەرسلىرى بولغان «بالېت ئۇسسۇلى»، «جۇڭگو كلاسسىك ئۇسسۇلى»، «جۇڭگو مىللەتلەر ئۇسسۇلى»، «چەت ئەللەر-نىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرلىك مىللىي ئۇسسۇللىرى»، «ئۇسسۇل سەنئىتى تارىخى»، «ئۇسسۇل مىتودىكىسى» قاتارلىق دەرسلەرنى ئوقۇدى. ئۇ كەسىپنى قىزغىن سۆيىدى. پروفېسسور شۈي شۇيىڭ يېقىندا رەنا مەخسۇتقا دوتسېنتلىق ئۇنۋانى بېرىش بويىچە يازغان باھالاش قەغىزىدە ئۇنىڭ ئەينى يىللاردىكى ئۆگىنىش ئەھۋالىنى تىلغا ئېلىپ: «رەنا ئەلا نەتىجە بىلەن مەكتەپنى تامام-

لىغان ئەڭ تىرىشچان ئوقۇغۇچى ئىدى، ئۇ ئۆز مىللىتىنىڭ ۋە باشقا مىللەتلەرنىڭ جۇڭگونىڭ ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنى شۇنداق تېز ۋە نەپىس ئىگىلىگەچكە، بىز ئۇنىڭدىن تولىمۇ رازىمەن ئىدۇق ۋە ئۇنىڭ كەلگۈسىگە ئۈمىد ۋە ئىشەنچ بىلەن نەزەر تاشلىغانىدۇق» دەپ يازغان. رەنا شۇ چاغدا مەكتەپ مۇدىرى، جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى دەي ئەيلەنىڭ تەكلىپى بىلەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ئۆگەنمەكچى بولغان مەشھۇر ھىندىستان ئۇسسۇلچىسىغا ئۇسسۇل ئۆگەتكەنىدى.

رەنا مەخسۇت ئوقۇشنى تاماملاپ، يەنە شىنجاڭ ئىنستىتۇتىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق قىلىشتىن تاشقىرى 1959-يىلى ئەينى يىللاردىكى بەدئىي ھېكايە فىلىم «بوستانلىقتا تەنتەنە» كىنوسىدا ئاساسلىق رولغا چىقىپ، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناندى.

*

بۇ ئىككى قېتىملىق سىستېمىلىق ئوقۇش رەنا مەخسۇتنىڭ سەنئەت قاراشلىرىنىڭ شەكىللىنىشىدە ئۇسسۇل ماۋارىپى چۈشەنچىلىرى، ئۇسسۇل سەنئىتى بىلىمى ۋە ماھارىتىگە ئاساس سالغان مەنبە بولۇپ قالدى. ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرى بىلەن جۇڭگو ۋە چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىش ئارقىلىق ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ باي خەزىنىگە ئىگە گۈزەل ئۇسسۇل ئىكەنلىكىنى، ئەمما تېخىچە كونسېرتنى ئاساس قىلغان ئوقۇتۇش ئۇسسۇلىدىن باشقا، ھازىرقى زامان ئۇسسۇل ماۋارىپى قېلىپىغا چۈشۈرۈلمىگەنلىكىنى ھېس قىلدى. ئۇ ئۆزى بىلەن بىللە بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنى تاماملىغان قازاق ئۇسسۇلى ئوقۇتقۇچىسى سەلىمە ئوراز بىلەن بىللە، پىشقەدەم ئۇستازى قەمبەرخانىمنىڭ قىزغىن قوللىشى، يول كۆرسىتىشى ۋە باشقا ئاساسلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا ئۇيغۇر مىللىي ئۇسسۇلىنىڭ زامانىۋى مىتودىكىسى ۋە

دەرسلىك قوللانمىلىرىنى بەرپا قىلىشقا كىرىشتى. بۇ ئۇسسۇل كونسېرتلىرى ئاساسىدىكى ئوقۇتۇشى ئورنىغا خۇددى ياۋروپا باللېتلىرى ۋە جۇڭگو زامانىۋى ئۇسسۇللىرى ئوقۇتۇشىدەك ئۇسسۇللۇق ھەرىكەتنى ئاساس قىلىپ، ئۇسسۇللۇق ھەرىكەتنىڭ ئېلېمېنتار «گراماتىكىسى» ۋە «ئارىلىمېتىكىسى» نى دەسسەتمىشنى تەكلىپ قىلمىدىغان مۇشكۇل، ئەمما يېڭىلىق خاراكتېرلىك خىزمەت ئىدى.

رەنا مەخسۇت ئۆز سەپداشلىرى بىلەن بىر قانچە قېتىم مەكىت، مارالبېشى، خوتەن، كىرىيە، قەشقەر ئاۋات، كۇچا قاتارلىق جايلارغا چۈشۈپ خەيرىنسا تۆلەنىدى، ھاشىخان قاتارلىق پېشقەدەم سەنئەتچىلەردىن ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئەنئەنىۋى ھەرىكەت شەكىللىرىنى ئۆگەنىدى. شۇ ئاساسىدا ئاددىي ھەرىكەتلەر، ئاساسىي ھەرىكەتلەر ۋە قوشما ھەرىكەتلەرگە سىمۋوللۇق ئاتالغۇ - نام بېكىتىپ، ھەر قايسى يىللىق ئەرلەر ۋە قىزلار ئۇسسۇلى دەرسلىكىگە ئاساس توپلىدى. نەتىجىدە ئۇنىڭ قاتنىشىشى ۋە قەلەم تەۋرىتىشى بىلەن بىر يۈرۈش «ئۇسسۇل ئوقۇتۇش پروگراممىسى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇل دەرسلىكى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىدىن مەشق دەرسلىكى» مەيدانغا كەلدى ۋە داۋاملىق تولۇقلاندى. بىز شىنجاڭدا ئۇسسۇل ماتېرىيالى ھەققىدە توختالغىنىمىزدا يېڭىلىق يارىتىش خاراكتېرىدىكى تارىخىي ئەھمىيەتلىك بۇ قەدەمنى ئەستىن چىقىرالمايمىز.

*

رەنا مەخسۇت ئوتتۇز نەچچە يىلدىن بېرى ئوقۇتۇش سېپىدىمۇ ئالدىدا تۇرۇپ كەلدى. ئۇ ئۇسسۇل سەنئىتى كەسپىي ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىشتەك مۇشكۇل ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىپ، شۇنىڭغانلىق قىش پەسلىدىمۇ، ئوتتەك ئىسسىق تومۇز مەزگىلىدىمۇ تەكلىماغىنىڭ شىمالى

ۋە جەنۇبىگە، كوئىنسلۇن ۋە پامىر تېغى ئېتەكلىرىگە، يېراق ناھىيە ۋە يېزا مەكتەپلىرىگە كۆپ قېتىم بېرىپ، ئۇسسۇل سەنئىتىگە لايىقەتلىك، ئۇسسۇل كەسپىي ئىقتىدارى بار ھەر مىللەت خەلق پەرزەنتلىرىنى تاللاپ قوبۇل قىلدى. ئۇ 50 - يىللاردا ئەر ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىرى بولمىغان شارائىتتا قىزلار ئۇسسۇلى بىلەن بىللە ئوغۇللار ئۇسسۇلى دەرسلىكىنى ئۆتۈپ كەلدى. ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ تەربىيىلىگەن ئون ئىككى قارار ئوقۇغۇچى مەكتەپ تۈگەتتى ۋە ئۇلار شىنجاڭدا سوتسىيالىستىك سەنئەتنىڭ ئاساسىي تايانچىلىرى بولۇپ قالدى. مەسىلەن: ئۇ تەربىيىلىگەن ئوقۇغۇچىلاردىن ئابلىمىت توختى، خەلچەم سىددىق، گۈلباھار، ئىنايەت، رەيھان ئابلىز، ئاتىكەم، ھەبىبە قاتارلىق ئۇسسۇلچىلار ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ خەلق سۈيىدىغان ھازىرقى ئۇسسۇل ماتارىپچىلىرى ۋە ئۇسسۇل ماھىرلىرىدىن بولۇپ تونۇلدى.

لېكىن رەنا مەخسۇتنىڭ ئۇسسۇل ماتارىپىغا بېغىشلانغان ئوتتەك قەلبى «سول» ئىددىيىۋى خاھىش ئۇستۇنلۇك ئالغان زامانلاردا تەكرار كەمسىتىلدى، زەربىگە ئۇچرىدى. ئۇ بىر زامان «دازىباۋ» ۋە تەقىپ ئوبيېكتىگە ئايلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ يىگىرمە نەچچە يىللىق ئۆمرى ئېغىر سىياسىي بېسىم ئاستىدا ئۆتتى.

پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئۇمومىي يىغىنىنىڭ پارلاق نۇرى ئۇنىڭغىمۇ ھەقىقىي ئىجادىيەت ۋە كۆڭۈل ئازادىلىكى بېغىشلىدى. بۇ رەنا مەخسۇتنىڭ، شۇنىڭدەك ھەقىقەتتە چىڭ تۇرغان زىيالىيلارنىڭ ئۇستىگە چۈشكەن تارىخىي پاجىئەنىڭ ئاخىرلىشىشى ئىدى.

*

رەنا مەخسۇت پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئۇمومىي يىغىنىدىن كېيىنكى ئوقۇتۇش خىزمىتىنى ئۇسسۇل سەنئىتى تەتقىقاتى خىزمىتى بىلەن بىرلەشتۈردى. قاينام - تاشقىنلىق سەنئەت باھارى، سەنئەت تەتقىقاتىغا ئىلھام بېغىشلىغانىدى.

ئۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ «شىنجاڭ گېزىتى»، «شىنجاڭ سەنئىتى»، «ئۇسسۇل خەۋىرى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرنالـلاردا «ئۇسسۇل گۈزەللىكى - ھەرىكەت بىلەن ھېسسىياتنىڭ بىرلىكى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتىدە ئەنئەنە بىلەن يېڭىلاشنىڭ مۇناسىۋىتى»، «ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى ئۇچ ئاساسىي ئىستېتىك كاتېگورىيە»، «ئۇسسۇل سەنئىتىدە ھېسسىيات تىلى ۋە ئۇنىڭ مىللىي ئامىللىرى توغرىسىدا»، «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى ۋە زامانىۋىلىشىش مەسىلىسى ھەققىدە قاراشلىرىم»، «ئۇسسۇل سەنئىتىدىكى غايەت زور ئىلمىي كەشپىيات — تۇراقلىق ئۇسسۇل ئۇسۇلىسى توغرىسىدا»، «ئۇسسۇل سەنئەتچىسىنىڭ ئىجتىمائىي ئەخلاقىي ۋە ماھارەت تەربىيىسىنى بىرلەشتۈرۈپ ئېلىپ بېرىش توغرىسىدا» قاتارلىق بىر قاتار ئىلمىي ماقالىلىرى ئېلان قىلىندى.

ئۇ 1987 - يىل ئاۋغوست ئېيىدا شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ تەكلىپى بويىچە ياپونىيە ئالىي مەكتەپ ئوقۇتقۇچى ۋە ئوقۇغۇچىلىرى ئۈچىگە «يىپەك يولى ۋە ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى»، «كلاسسىك كۈسەن ئۇسسۇلى ۋە ھازىرقى كۈچاخەلىق ئۇسسۇلى» دېگەن تېمىدا ئىلمىي لېكسىيەسۆزلەپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

ئۇنىڭ بۇ قېتىمقى ئىلمىي ئۇنۇمى باھالاشقا سۇنۇلغان ئىلمىي ماقالىلىرىگە بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنىڭ پروفېسسورى شۇي شۇيىڭ ۋە بېيجىڭ ئۇسسۇل ئىنستىتۇتىنىڭ مۇدىرى، رەنا- نىڭ ساۋاقداشلىرىدىن بىرى - پروفېسسور لۇي يىسىڭ يوقىرى باھا بەرگەن. پروفېسسور لۇي يىسىڭ ئۆز باھا قەغىزىدە: «رەنا مەخسۇت ئۇسسۇل سەنئىتىدە كۆرۈلىدىغان ئامىل ۋە ئاكـ لىنىدىغان ئامىل مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، ئۇسسۇل سەنئىتـ نىڭ ماكان خاراكتېرلىك ۋە زامان خاراكتېرلىك خۇسۇسىيەتلىرى نى تېخىمۇ كېڭەيتكەن ۋە روشەنلەشتۈرگەن. ئۇ بىر قاتار نەزەرىيەۋى قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويغان» دەپ كۆرسەتكەن.

رەنا مەخسۇت يېقىندا «ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىدا بەدىئىي گۈزەللىك» نامىلىق كىتابىنى يېزىپ تاماملىدى. ئۇ ھازىر تولۇقلانغان «ئۇيغۇر ئۇسسۇل سەنئىتى» دەرسلىكىنى ئىشلىمەكتە.

شەرەپ ئۈنىڭغا مەنسۇپ

ئابدۇۋايىت نىياز

ئوقۇتقۇچى قايسى مىللەت، قايسى ماكاندىن بولسۇن ئۇلۇغ ئىنسان بولۇشقا مۇناسىپ، ئوقۇتقۇچىنىڭ مىننەتسىز مېھنەت بىلەن باشقىلارغا بىلىم بېرىشتەك ئەجرىلىك ھاياتى، تارىختا ئۇلۇغ ئاتالغان ھەرقانداق مەشھۇر شەخسىنىڭ قەلبىدىن ئورۇن ئېلىپ ئۇنىڭ كېيىنكى ئالىيجانابلىق شان - شۆھرىتىگە ئۇل بولۇپ سىڭىپ كېتىدۇ. شۇڭا ئىنسانىيەتنىڭ مەڭگۈلۈك مۇقەددەس ئۇستازى بولغان ئوقۇتقۇچىنى ھەممە كىشى ھۆرمەتلەيدۇ.

1986 - يىلى كۈز ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى مەن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئوتتۇز يىللىق مۇۋەپپەقىيەتلىرى كۆرگەزمىسىنى زىيارەت قىلغىنىمدا، چوڭ بىر رەسىمنىڭ سۈرەت دىققىتىمنى جەلپ قىلدى. سۈرەتتە شىنجاڭ سەنئەت شۆيۈەنىنىڭ ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى تۇرانىنىڭ بىر خىل سەنئەت فورمىسىدا كىيىنگەن بىر توپ ئوقۇغۇچىغا ئۇسسۇلنىڭ نازۇك، نەپىس ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىتىۋاتقانلىقى كۆرسىتىلگەن. چۈشەندۈرگۈچى قىز چاقماقتەك سۆزلەپ، تۇران مۇئەللىمنىڭ يىگىرمە توققۇز يىلدىن بۇيان ئوقۇتقۇچىلىق كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىپ، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىغا سانسىزلىغان ئۇسسۇل ماھىرلىرىنى، ئوقۇتقۇچىلىرىنى تەربىيىلەپ بەرگەنلىكىدەك شەرەپلىك ئىشلىرىنى قىزغىن چۈشەندۈرۈپ بەردى. مەن شۇندىن ئېتىبارەن تۇرانىنى بىرنەچچە قېتىم زىيارەت قىلدىم. بىر قېتىم مەن ئۇنى زىيارەت قىلىپ بارغاندا ئۇ: «بالىت ئاساسىي مەشق دەرسى ھازىر بېيجىڭ ئۇسسۇل مەكتىپىدە ئۆتۈلۈۋاتا-

قان بالىت ئاساسىي مەشقىنىڭ بىرىنچى ھەرىكىتى، بۇ ئۇسۇلچىلارنى تەربىيىلەپ يېتىشتۈرۈشتە مۇھىم ئۆتكەل. شۇڭا مەن مەكتىپىمىزدە ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئون بەش قارارلىق ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسگە بالىت ئاساسىي مەشق ھەرىكىتىنىڭ ھەممە تۈرلىرىنى پۈختا ئىگىلەتتىم.» دېدى.

— سىزنىڭ چەت ئەل كلاسسىك ئۇسۇللىرىدىن پايدىلىنىپ، ئۇيغۇر ئۇسۇلچىلىقىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشتىكى تۆھپىڭىز زور ئىكەن، — دېدىمەن ئۇنىڭ ئۇسۇلچىلىق ھەققىدىكى تونۇشىنى چوڭقۇرلاق بىلىشكە قىزىقىپ.

بىزنىڭ سۆھبىتىمىز ئۇيغۇر ئۇسۇلچىلىقىنىڭ ئالاھىدىلىكى، جەلپكارلىقى ۋە نەپىسلىكى ھەققىدىكى تېمىغا يۆتكەلگەندە، ئۇ ماڭا قىزغىنلىق بىلەن مۇنداق دېدى:

— ئۇسۇل بىر خىل ئوبرازلىق ئاڭ، ئوبرازلىق تەپەككۇر، ئۇنى ھېسسىياتنى ئىپادىلىگۈچى ھەرىكەت ئارقىلىق يارىتىلغان لىرىك شېئىر، يالقۇنلۇق داستان دېيىشكە بولىدۇكى، ئۇنى نوقۇل ھالدا قول، پۇتنى كۆتۈرۈپ، مۇزىكىغا كەلتۈرۈپ پىرقىراپلا ئويناپبەرگەن قۇرۇق، ھېسسىياتسىز، مەزمۇنسىز ھەرىكەت دېيىشكە بولمايدۇ. قەدىمدىن بۇيان ئۆز سەنئىتىنىڭ ئىجادچىسى بولۇپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقى ئەزەلدىن مۇزىكا ريتمىغا قول، پۇت، باش، كۆز ھەرىكەتلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ ئۇسسۇل ئويناش ئارقىلىق، ئۆزلىرىنىڭ خۇشاللىق - قايغۇسىنى، مۇھەببەت - نەپرىتىنى ئىپادىلەپ كەلگەن. بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىقتىكى بۇ ئالاھىدە ماھارىتىمىز ۋە سەنئىتىمىز ھازىرمۇ مەملىكەت ئىچى ۋە دۇنيا خەلقى ئارىسىدا ناھايىتى يۇقىرى ئالقىشقا ئېرىشمەكتە.

تۇران ماموت 1952 - يىلى ئون بىر يېشىدا كۆچادىن «بالا ئۇسسۇلچى» بولۇپ تاللىنىپ، ئاقسۇ سەنئەت ئۆمىكىگە قوبۇل قىلىنغان، ئىككى يىلدىن كېيىن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئانسامبلىغا ئېلىپ كېلىنگەن. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا ئۇسسۇلغا ھېـ

رسمەن بولغاچقا، بىرىلىپ ئۆگىنىپ، تېز ئاردىدا ئۇسسۇلدىكى تا-
لانتى، ماھارىتنى بىلەن ئالاھىدە كۆزگە كۆرۈنگەن. شىنجاڭ ناخ-
شا - ئۇسسۇل ئانسامبىلى رەھبەرلىكى ئۇنىڭدا ئۈمىد باردلىقىنى
بىلىپ، ئۇنى بېيجىڭغا ئوقۇشقا ئەۋەتمىدۇ. ئارزۇسىغا يەتكەن بۇ
ياش قىزچاق ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن بېيجىڭ ئۇسسۇل مەكتە-
پىنىڭ چەت ئەل سىنىپىغا كىرىپ ئوقۇيدۇ. ئۇ، ئىككىنچى يىلى
مەركىزىي ئىتتىپاق كومىتېتى يېتەكچىلىكىدىكى ئۆمەك تەركىبىدە
پولشا ياشلار فېستىۋالىغا قاتنىشىدۇ. تۇران ئاشۇ ئۇنتۇلماس كۈن-
لەرنى دائىم ئەسلەيدۇ، شۇ چاغدا تۇراننى باشلاپ بارغان
ئۆمەك باشلىقى ئۇنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىلاپ تۇرۇپ:
«ئۇسسۇلچى قىزچاق، سىز ئون نەچچە يىاشتىلا سىرتىقى دۆلەتكە
چىقىش پۇرسىتىگە ئېرىشتىڭىز، بۇ سىزنىڭ ھەر مىللەت ئۇسسۇل-
نى يەنمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىشىڭىز ئۈچۈن زور ئىلھام» دەپ ئۇنى
تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ.

تۇران ماموت مەركەزدىكى باشلىقلار ۋە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ
غەمخورلۇقىدا ئۆگىنىشتىكى تىل بىلمەسلىك ۋە تۇرمۇشتىكى ھەر
خىل قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، جۇڭگو كلاسسىك ئۇسسۇلى، جۇڭگو
ھەر مىللەت ئۇسسۇللىرى، بالېت ۋە چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئۆزە-
گە خاس خۇسۇسىيىتى ۋە ئالاھىدىلىكى بويىچە پۇختا ئۆگىنىدۇ.
ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرىدىغان يىلى مەركىزىي كومىتېتتىكى رەھبەرلەرگە
دوكلات تەرىقىسىدە ئۆزىنىڭ ئۆگەنگەنلىرىدىن گىرىتسىيىنىڭ «دېڭىز
قاراقچىسى»، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ئاققۇ» چاۋشيەن خەلقىنىڭ
كلاسسىك ئۇسسۇلى «سۇبھى تاڭ» قاتارلىقلارنى ئويناپ كۆرسەتـ
كەندە، جۇ ئىنلەي زۇڭلى قاتارلىق رەھبەرلەر ئۇنىڭ ئۇسسۇلدىكى
ماھارىتىنى ئالاھىدە ماختىغان ۋە ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بەرگەن.
شۇنداق قىلىپ تۇران ماموت بالېت ۋە چەت ئەل ئۇسسۇلىنى
ئاساس قىلغان ئالتە يىللىق ئۇسسۇل سىنىپىنى بەش يىلدا غەلـ
بىلىك تاماملاپ، شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىگە كېلىپ ئوقۇتقۇچىلىق

قىلمىدۇ. يېڭى قۇرۇلغان بۇ مەكتەپ شىنجاڭدا تۇنجى قېتىم ئۇسسۇل نەزەريىسىنى ۋە تېخنىكا ماھارىتىنى مۇكەممەل ئىگىلىگەن تۇرانده‌ك ئوقۇتقۇچىغا تەشنا ئىدى، خەلقنىڭ ئېھتىياجىنى چۈشەنگەن تۇران بەزىلەرنىڭ: «يېڭى قۇرۇلغان، تېخى شارائىتى ياخشى بولمىغان بۇ مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولۇپ جاپا تارتقۇچە، سەھنده ئۇسسۇل چولپىنى بولۇپ ئەلگە تونۇلغىنىڭ ياخشى ئەمەس مۇ» دېگەن سۆزلىرىگە جاۋابەن: «مەن پارتىيىنىڭ غەمخورلۇقى ۋە تەربىيىسى بىلەن ئۇسسۇل سەنئىتىنى خېلى مۇكەممەل ئىگىلىدىم. سەنئەت مەكتىپى ماڭا ئېھتىياجلىق ئىكەن، مەن شەرتسىز ئوقۇتقۇچى بولىمەن. ياشلىق باھارىمنى پارتىيىگە، خەلقە شان - شەرەپ كەلتۈرىدىغان ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەشكە بېغىشلايمەن» دەيدۇ. ئۇ شۇنداق كۆچلۈك ئىرادە بىلەن قەدىمكىنى ھازىرقى ئۇچۇن، چەت ئەللىكىنى جۇڭگو ئۇچۇن خىزمەت قىلىدۇرۇش فاكۇلتېتىنى بويىچە، ھەر مىللەت خەلق ئۇسسۇللىرىنى راۋاجلاندۇرۇش مەقسىتىدە، مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇشىغا ماسلاشتۇرۇپ بالېت دەرس پروگراممىسىنى تۈزۈپ چىقىدۇ ۋە ئۇنى ئوقۇغۇچىلارغا چاپاغا چىداپ ئۆگىتىدۇ.

ئۇ ئاساسىي ماھارەت مەشىق دەرسىنىڭ ئۇسسۇلچىلىقتىكى مۇھىملىقىنى تەكىتلەپ مۇنداق دەيدۇ: «ئۇسسۇلچىلىقتىكى تەرەققىياتنىڭ ئەمەلىيەتتى شۇنى كۆچلۈك ئىسپاتلاپ كەلمەكتىكى، ئۇسسۇلدا زور نەتىجىلەرگە ئېرىشكەنلەر، دەسلەپىدە ئاساسىي بالېت ماھارەت مەشىق دەرسىنى ياخشى ئىگىلىگەنلەر بولۇۋاتىدۇ. بۇ خۇددى بىر ئىمارەتنىڭ ئۆزۈن يىللار مەزمۇت تۇرالىشى — ئۇنىڭ ئۇلىنىڭ مۇستەھكەم قۇرۇلغانلىقىغا مۇناسىۋەتلىك بولغىنىغا ئوخشاش بىر مەسىلە. ئاساسىي ماھارەت مەشىق دەرسى ئارقىلىق بىر ياخشى ئۇسسۇلچىدا بولۇشقا تېگىشلىك گۈزەل فىگۇرىنى، بەل، پۇتنىڭ ئەۋرىشىملىكىنى، مۇرە، سۆڭگەچ ۋە ھەر بىر ئۇگىلەرنىڭ ئۇسسۇلغا بولغان لايىقچانلىقىنى، بە-

دەننى يېنىك قىلىپ سەكرەش ۋە تېز پېرقىراشتەك ماھارەتلەر-
نى ئاشۇرغىلى، شۇنداقلا ئۇسسۇلچىدا ئۇسسۇللۇق ھىسسىيات،
نەپىس قىياپەتنى يارىتقىلى بولىدۇ. شۇڭا بالېت ئاساسىي
مەشق دەرسىنى ياخشى ئۆگەنمەي تۇرۇپ، دەۋرگە لايىق تالانت-
لىق ئۇسسۇلچى بولۇش مۇمكىن ئەمەس. پىشقەدەم ئۇسسۇل پې-
شىۋالىرىدىن قەمبەرخانىم، مەريەم ناسىر ۋە ھازىر كۆزگە كۆ-
رۈنگەن ئۇسسۇلچىلاردىن خەلچەم سىددىق، رەيھان ئابلىز قاتار-
لىقلارنىڭ ئەمەلىيەتتى بۇنى ياخشى ئىسپاتلايدۇ.»

كومپارتىيە ئەزاسى تۇران ماموتنىڭ ئۇسسۇل تەرەققىياتى-
غا سىڭدۈرگەن ئەجرى ئاز ئەمەس. 1982 - يىلى جۇڭگو ئۇسسۇ-
لچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسى، شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل
ئۆمىكى، ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكى ھەم ئۈرۈمچى
شەھىرى، شىخەنزە، سانجى قاتارلىق ئورۇنلاردىكى سەنئەت ئۆ-
مەكلىرىنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، ئۈرۈمچىدە چەت
ئەل خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىلغانىدى، بۇ
كۇرسقا تۇران دەرس ئۆتتى. ئۇ، بۇ كۇرسقا قاتناشقان ئەللىك
نەچچە رېژىسسور ۋە ئۇسسۇلچىغا پولشا، ۋېنگىرىيە، ئىسپانىيە،
رۇمىنىيە خەلق ئۇسسۇللىرىنى ئۆگەتتى. ئۇ شۇ يىلى يەنە سا-
جى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستلىق سەنئەت ئۆمىكى ئىشلىگەن مەش-
ھۇر ئوپېرا «قار - شۇرغاندىكى مودەن»گە سەنئەتلىك ئۇسۇ-
سۇل ئىشلەپ بەردى. 1984 - يىلى ئۆتكۈزۈلگەن يالغۇز كىشى-
لىك ئۇسسۇل كېچىلىكىدە ئۇ خەلچەم سىددىقا مەخسۇس ئۆگەتە-
كەن ئىسپانچە ئۇسسۇل ھەرمىللەت تاماشىبىنلىرىنىڭ يۇقىرى با-
ھاسىغا ئېرىشتى ۋە تەقدىرلەندى. ئۇنىڭ يەنە 1985 - يىلى
«4 - ماي» ياشلار بايرىمى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىشلىگەن «ياشلار
ئۇسسۇلى» ئاپتونوم رايونى بويىچە بىرىنچى دەرىجىلىك بولۇپ
باھالاندى ۋە مۇكاپاتلاندى. تۇران ماموتمۇ ئوقۇتقۇچىلىقنىڭ
جاپالىق ئەجرىگە لايىق شۇ يىلى 9 - ئايدا ئاپتونوم رايونى
بويىچە «نەمۇنىچى ماتارىپچى» بولۇپ مۇكاپاتلاندى.

ھازىر تۇران مۇئەللىم قىرىق ياشتىن ھالقىغان بولسىمۇ،

يەنىلا ئوقۇغۇچىلارغا چەت ئەل بالىتىدىن ئاساسىي ماھارەت مەشق دەرسى ۋە چەت ئەلچە كلاسسىك خەلق ئۇسسۇللىرىدىن دەرس بېرىپ كەلمەكتە. ئۇ بۇ يىل خىزمىتىنىڭ شۇنچە ئالدىراشلىقىغا قارىماي شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكى بارلىق ئارتىسلارغا چەت ئەل خەلق كلاسسىك ئۇسسۇللىرىدىن دەرس ئۆتۈپ بەردى.

ھازىر بۇ كۆزگە كۆرۈنگەن پېشقەدەم ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسىنىڭ قولىدا تەربىيىلەنگەن نەچچە يۈز ئوقۇغۇچى شىنجاڭنىڭ ھەممىلا يېرىگە تارقىلىپ، ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى، ئارتىس، رېژىسسور بولۇپ ئىشلىمەكتە. رەيھان ئابلىز، خەلچەم سىدىق قاتارلىق ئوقۇغۇچىلىرى مەملىكەت ئىچىدىلا ئەمەس، بەلكى دۇنيا سەھنىلىرىدىمۇ ئاجايىپ يۇقىرى ماھارەت بىلەن ئۇسسۇل ئويناپ ۋەتەن، مىللەتكە ئۆچمەس شان ـ شەرەپلەر كەلتۈردى.

تۇران ھازىر مەملىكەتلىك ئوقۇتقۇچىلار جەمئىيىتى ھەم مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، سەنئەت شۆيۈەن ئۇسسۇل فاكۇلتېتىنىڭ مۇدىرى، پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى قاتارلىق خىزمەتلەرنى تىرىشىپ ئىشلەپ كەلمەكتە. ئۇ، يېقىندا ئىسلاھات ئارقىلىق ئاساسىي ماھارەت مەشق دەرسىگە يېڭىدىن تۈزىتىش كىرگۈزۈپ، بىر يۈرۈش ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسىي ماھارەت مەشق سىستېمىسىنى تۈرغۇزۇش مەزمۇن قىلىنغان دەسلەپكى مۇھاكىمە ماقالىسىنى نەشرگە بەردى.

— پارتىيە، خەلق ماڭا يۇقىرى باھا، شان ـ شەرەپ بەردى، — دېدى ئۇ سۆھبىتىمىزنىڭ ئاخىرىدا، — لېكىن مېنىڭ ئىشلىگەنلىرىم ئۇنىڭغا لايىق ئەمەس.

مەن تۇران مۇئەللىمنىڭ كەمتەرلىكىدىن تەسىرلىنىپ: «سىزنىڭ كۆپلىگەن ئۇسسۇل ماھىرلىرىنى تەربىيىلەپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىلىقىنى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈشتە سىڭدۈرگەن ئەجرىڭىز ئاز ئەمەس، شۇڭا بىزنىڭ ئۇسسۇل مۇنبىرىمىزدە قازانغان شان-شەرەپ ئالدى بىلەن سىزدەك نامسىز ئوقۇتقۇچىلارغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك» دېدىم.

جاهان سەھنىلىرىدىمۇ ئۇنىڭ ئىزى بار

جىلىل مۇھەممەت

ھۆرمەتلىك كىتابخان،

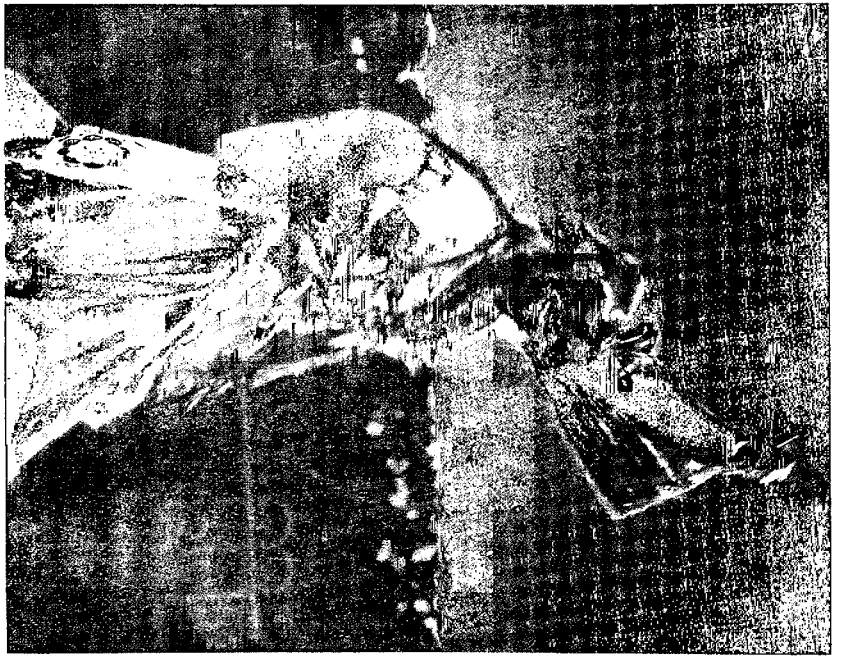
.....

ھەر جىلۋەگدە نازۇ كەرەشمە،
قامىتىگدىن ئەكس ئېتەر باھار.
شۇنچە نازۇك ھەربىرىتلىرىگدە،
گۈل، غۇنچىنىڭ لاتاپىتى بار.

.....

تەبىئەتنىڭ گۈزەللىكلىرى،
يىغىلغانمۇ زىلۋا بەدەنگە!؟
ماھىر ئىكەن ھەيران قالغۇدەك،
ئۇيغۇر قىزى ئۇسسۇل دېگەنگە.

دېگەن يارقىن مىسرالارنى ئوقۇغىنىمىزدا شائىر ئۆز شېئىرىدا «قىزىل گۈل ئۇسسۇلى»، «گۈل ئىشقىدا»، «مېنىڭ بېغىم»، «قويچى قىز»، «ئاتۇش»، «باغۇەن»، «شىنجاڭ ياخشى جاي»، «تەنتەنە»، «ئۈزۈم چىلىك ئۇسسۇلى»، «ئەللەي بالام» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى ئاجايىپ ماھارەت، يۈكسەك تالانت بىلەن ئورۇنداپ، بۇ ئۇسسۇللاردىكى مىللىي ئۇسلۇب، مىللىي پۇراقنى جانلىق، جۇشقۇن كەيپىيات ئىچىدە ماھىرلىق بىلەن ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئىپادىلەش ئارقىلىق، مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ئاشۇرۇپ كېلىۋاتقان تالانتلىق ياش ئۇسسۇل ئارتىسى ھەبىبە ئابدۇل

لاغا ئوقۇلغان مەدھىيىكەن دېگەن ھېسسىياتقا كېلىشكىنى مۇمكىن.

ئۇنىڭ ئۇيغۇر ئۇسسۇلچى قىزلىرىغا خاس كۆلۈپ تۇرغان ھۆسۈن - جامالىنىڭ سەھنىدە تولۇن ئايدەك جىلۋىلەنگەنلىكىنى، لاتاپەتلىك زىلۋا، گۈزەل قەددى - قامىتىنىڭ سەھنىدە جەۋلان قىلغانلىقىنى كۆرگىنىڭىزدە، ھاياجان ئىلكىدە، ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئوقۇماي تۇرالمايسىز.

بەيگىگە چۈشكەن تۈمەنمىڭ تولپاردىن بىر نەچچىسىلا ئۈزۈپ چىقالايدۇ. ھەممە دەۋرىمىزدە ئەنە شۇنداق تۈمەنمىڭ ئۇسسۇلچىلار ئارىسىدىن ئۈزۈپ چىققان ماھىر ئۇسسۇلچىلارنىڭ بىرى.

شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئاسىيا، ئافرىقىدىكى ئافغانىستان، ماراكەش، پاكىستان، گانا، توگو، ئىراق، يۇقىرى ۋولتا، جەنۇبىي يەمەن، شىمالىي يەمەن، كۇۋەيت، سۇرىيە، تۈركىيە، ئەرەب بىرلەشمە خەلپىلىكى قاتارلىق بىرمۇنچە دۆلەتلەردە ئويۇن قويغاندا تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچى ھەممە شۇ دۆلەتلەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى نەپىس، گۈزەل ۋە لەززان ھەرىكەتلەر بىلەن ئويناپ تاماشىبىنلارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى.

1982 - يىلى ھەممە ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى بىلەن تۈركىيىگە چىقىپ ئويۇن قويغاندا «ئەللەي بالام» دېگەن ئۇسسۇل بىلەن، پېشقەدەم ئۇسسۇلچى خەلچەم سىدىق ئىجاد قىلغان «بېغىم» دېگەن ئۇسسۇللارنى ئويناپ، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئويىنىغان مەزگىلدىكى سىلىق، نەپىس ھەرىكەتلىرى، بەدەن جىلۋىسىدىن ئۇرغۇپ تۇرغان جۇشقۇن، قاينام ھېسسىيات ۋە ئۇسسۇلدىكى ئىنتايىن جانلىق تۇرمۇش چىنلىقى تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە پۈتۈنلەي ئەسىر قىلىۋالغان بولۇپ، ئۇ سەھنىدىن چۈشكەنىدە پۈتۈن مۇخبىرلارنىڭ زىيارەت ئوبيېكتى بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئورۇنداغان «ئەللەي بالام» ئۇسسۇلىنى كۆرگەن تۈركىيىلىك تاماشىبىنلار ھەيران بولغان ھالدا، — تۇرمۇشقىمۇ چىقىمغان بىر ياش ئۇسسۇلچى

قىزنىڭ ئۇسسۇل ئارقىلىق ئانىسىنىڭ بالا بېقىشى ۋە تەربىيىلىشىنى ماھىرلىق بىلەن ئىنتايىن ھېسسىياتلىق، ئوبرازلىق، تەسىرلىك، جانلىق ۋە ھەقىقىي ئىپادىلەپ بېرىشى بىزدە تېخى كۆرۈلمىگەن مۆجىزە، بۇ ھەقىقەتەن مۇ ماختاشقا ئەرزىگۈدەك ماھارەت ئىكەن. بىز بۇ قىزنىڭ ئۇسسۇلىنى تۆرۈپ ئىنتايىن ھۇزۇرلاندۇق، ـــ دېيىشكەن.

* *

1986 ـ يىلنىڭ ئاخىرىلىرى، ھەيىئەتنىڭ دادىسىنىڭ كونا زىققى كېسىلى قايتا قوزغىلىپ، دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. شۇ يىلى 12 ـ ئايدا تەشكىل ھەيىئەتنى جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئەرەب بىرلەشمە خەلپىلىكىگە چىقىپ ئويۇن قويۇشقا بەلگىلىدى. ھەيىئەت دادىسىنىڭ كۆندىن ـ كۈنگە زەئىپلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ قالسا، دادىسىنىڭ دىدارىنى مەڭگۈ كۆرەلمەي، ئارماندا قالىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، شۇ قېتىم چەتكە چىقماسلىق قارارىغا كېلىدۇ ھەم ئۆزىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى شۇ قېتىمقى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ مەسئۇلىغا ئېيتىدۇ، ئۇمۇ باشلىقى ھەيىئەگە كۆيۈنگەن ھالدا: ـــ سىزنىڭ قەلبىڭىزنى چۈشىنىمىز، سۆيۈملۈك دادىڭىزنى بۇ ئەھۋالدا تاشلاپ كېتىش ھەقىقەتەن سىزگە ئېغىر كېلىدۇ، بىراق بىز بۇ قېتىم چەت ئەلگە ۋەتىنىمىزنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن بارىمىز؛ بۈگۈن سىزگە ۋەتەننىڭ، خەلقنىڭ ئېھتىياجى چۈشۈۋاتىدۇ، شۇڭا سىزمۇ بۇ قېتىم ئۆزىڭىزنىڭ بىر كىشىلىك ھەسسىڭىزنى قوشۇشىڭىز كېرەك ئىدى، دەيدۇ. بۇ سۆزدىن تەسىرلەنگەن ھەيىئەت ۋەتەننىڭ، مىللەتنىڭ شان ـ شۆھرىتىنى ئويلاپ، تەشكىلنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپ، دادىسىغا قىيىمغان ھالدا چەتكە يۈرۈپ كېتىدۇ.

سەنئەت ئۆمىكى ئەرەب بىرلەشمە خەلپىلىكىدە ئويۇن قويغاندا ھەممە ئويغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شان - شۆھرىتىنى ئاشۇرۇش يولىدا ئادەتتىكىدىنمۇ تاشقىرى تىرىشچانلىق كۆرسەتتى. ئۇ «گۈل ئىشقىدا»، «دولان سەنەمى» قاتارلىق ئۇسسۇل ۋە باشقا لەپەرلەرنى زوق - شوخ بىلەن ئورۇنداپ، ئويغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە مىللىي پۇرىقىنى، نەپىسلىكىنى تولۇق ئىپادىلەپ، ئۆز تالانتىنى نامايان قىلدى. ئۇنىڭ ماھارەتى تامامشىبىنلارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇردى. ئويۇن ئاخىرلاشقاندا تامامشىبىنلار ھەممە بىلەن ئارقا - ئارقىدىن قول ئېلىشىپ، ئۇنىڭغا: — بىز بۈرۈن داۋاملىق پۈتۈن كۈچى بىلەن يەرنى تەپىپ، سەھنىدىن توپا - چاڭ چىقىرىۋېتىدىغان ۋە ساغرىسىنى تولغاپ ئويناپ، ئاجايىپ قىلىقلارنى قىلىدىغان ئۇسسۇللارنىلا كۆرۈپ كەلگەنىدۇق. گەرچە بىز ئۇ ئۇسسۇللارنى پەستە ئولتۇرۇپ كۆرسەكمۇ، لېكىن ئويۇن تۈگىگەندىن كېيىن ئۇسسۇللارنى بىز ئۆزىمىز ئوينىغاندەك ھارغىنلىق ھېس قىلاتتۇق؛ بۇ قېتىم بىز سىزنىڭ ئۇسسۇلىڭىزنى كۆرۈپ بەكمۇ ھۇزۇرلاندۇق؛ سىز ئۇسسۇل ئويناسىڭىز تاكى چېچىڭىزدىن تارتىپ، تاپىنىڭىزغىچە پۈتۈن بەدىنىڭىز مۇنتايىن سىلىق ۋە نەپىس ھەرىكەتلىنىدىكەن؛ ئۇيغۇرلارنىڭ سىز ئورۇندىغان بۇ ئۇسسۇللىرى بىزگە ھۇزۇر ۋە راھەت بېغىشلىدى؛ بىز بۇندىن كېيىن بۇنداق نەپىس ئۇسسۇللارنى كۆپرەك كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىمىز، — دېيىشتى.

شۇ نۆۋەت ھەممە ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈرۈپ تەنتەنە ئىچىدە ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كەلگەندە، ئۇنىڭ مېھرىبان، سۆيۈملۈك دادىسى بۇ دۇنيادىن ۋاداالاشقانىدى. دۇنيادا پەرزەنت ئۈچۈن، بولۇپمۇ ھەممىدەك ياش — ئاتىۋان بىر قىز ئۈچۈن ئاتا - ئانىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلىشتىنمۇ ئېغىر كۈلپەت بولامدۇ؟! ھەممە ئۆز دادىسىنىڭ دىدارىنى كۆرەلمىگىنىگە، ئىككى ئېغىز ۋەسىيىتىنى ئاڭلاپ، ۋىدالىشالمىغانلىقىغا

قاتتىق ئېچىنىدى.

بۇ ئۆلۈمدىن كېيىن ھەممىدىن بەكرەك ھەيۋىنىڭ ئاپىسى قاتتىق ئازابلاندى، ئۇ بىر ئۆمۈر سىرداش بولۇپ كەلگەن جورىسىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقى ئۈچۈن، دەرد - ھەسرەتكە بەرداشلىق بېرەلمەي، ئۇزاق ۋاقىت ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ، 1987 - يىل 12 - ئايدا بۇ دۇنيادىن ۋىدالاشتى. ئاتا - ئانىسىدىن ۋاقىتسىز ئايرىلغان ھەيۋە روھىي جەھەتتىن بىر مەزگىل كەچ كۆزىنىڭ ئۇششۇكى تەگكەن گۈلدەك بولۇپ قالدى. لېكىن ئۇسسۇل ساھەنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زور تۆھپە قوشۇش غايىسىنى تىكلىگەن بۇ قىز، ئارقا - ئارقىدىن كەلگەن ئېغىر زەربىلەر ئالدىدىمۇ خەلق ئالدىدىكى مەجبۇرىيىتىنى، تەشكىل ئالدىدىكى ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىشنى بىردەممۇ ئۇنتۇپ قالمىدى. ئۇ مەردانىلىق بىلەن قەددىنى رۇسلاپ، كونا ئۆرپ - ئادەتلەرنى قايرىپ قويۇپ، ئىدارىگە ئەتىگەن بېرىپ، كەچ قايتىپ، كۈندىلىك ئۇسسۇل مەشقىنى ۋە ئويۇن قويۇشنى داۋاملاشتۇردى. ئانىسى ئۆلۈپ ئىككى ئاي ئۆتمەيلا تەشكىل ئۇنى باشقا سەنئەتچىلەر بىلەن بىللە ئاۋىنغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا بەلگىلىدى. ھەيۋە گەرچە مۇسىبەت ئىچىدە تۇرغان بولسىمۇ تەشكىلنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويماي ئاۋىنغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى ھەم ئۇ يەردە كوللېكتىپ ئۇسسۇللاردا ئاساسلىق رولالارغا چىققاندىن تاشقىرى، ئۆزى كۆرەش بىلەن بىرلىشىپ ئىجاد قىلغان «گۈل ئىشقىدا» دېگەن يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇلنى ئويناندى.

* *

ھەيۋەنىڭ ئۇسسۇلدىكى نەتىجە ۋە شان - شەرەپلىرى ئاسان قولغا كەلمىگەن. ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى تىرىشچانلىقى ۋە ئۇسسۇلدىكى تۇغما قابىلىيىتىدىن تاشقىرى، ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە پىشقەدەم ئۇسسۇل ئۇستازلىرىنىڭ سىڭدۈرگەن ئەجرىمۇ ئاز ئەمەس.

ياخشى پەرۋىش قىلىنسا، ئۇچقۇر تۇلپار بولۇپ يېتىشىپ چىققىدىغان تاي ئۇستا سىنچىنىڭ كۆزىگە ئاسان چېلىققىنىدەك، 1970 - يىلى ئەمدىلا تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ بىرىنچى يىلىغىدا ئوقۇۋاتقان، ئۇسسۇلچىلارغا خاس زىلۋا بويلۇق، مۇزىكا سېزىمچانلىقى كۈچلۈك، چىراي - شەكلى كېلىشكەن بۇ قىز، سىنچىلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە ئالاھىدە جەلپ قىلدى. ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت شۆبۈەنىنىڭ پېشقەدەم ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىسى، داڭلىق ئۇسسۇلچى زەينەپ سابىت كەلگۈسىدە ھەيۋەنىڭ ئاتاقلىق ئۇسسۇل چولپانلىرىدىن بىرى بولۇپ چىققىدىغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى سەنئەت مەكتەپنىڭ ئۇسسۇل كەسپىگە قوبۇل قىلماقچى بولدى. بىراق ھەيۋەنىڭ ئاتا - ئانىسى قىزىنى ئۇسسۇل كەسپىدە ئوقۇتۇشقا قوشۇلمايتتى. يولداش زەينەپ سابىت ئۇلارغا سەۋرچانلىق بىلەن ئەستايىدىل خىزمەت ئىشلەپ، ئۇلارنى قايىل قىلغاندىن كېيىن، ھەيۋەنى ئۇسسۇل كەسپىگە قوبۇل قىلدى. ھەيۋە گەرچە كىچىك بولسىمۇ، پۈتۈن زېھنىي- قۇۋۋىتىنى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەلىمگە مەركەزلەشتۈرۈپ، ئۇسسۇل كەسپىنى زور ئېجتىھات، قىزغىن ئىشتىياق بىلەن ئۆگىنىپ، جاپالىق مەشق قىلىش ئارقىلىق كەسپىي ماھارىتىنى ئۆستۈردى. ئوقۇتقۇچىلار ئۇسسۇل كەسپىدىن دەرس ئۆتكەندە ئۇ ھەر قايسى مىللەت ئۇسسۇللىرىنىڭ، بولۇپمۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە مىللىي پۇرىقىنى تولۇق ئۆزلەشتۈرۈۋېلىش ئۈچۈن پۈتۈن زېھنى بىلەن دىققەت قىلىپ كۆزىتىپ، ئاساسىي ھەرىكەت ۋە ماھارەت شەكلىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. شۇنداق بولغاچقا، ھەرخىل ئۇسسۇللارنى تېزدىن ئىگىلەپ ھەمدە ماھارەت بىلەن ئورۇندىاپ ئوقۇتقۇچىلارنى ھەيران قالدۇردى.

1972 - يىلى ھەيۋە ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. ۋە ياخشى ئۆگىنىش پۇرسىتىگە، ماھا-

هارتىنى يۈكسەلدۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى. ھەببە بۇ پۈرسەتنى قولدىن بەرمەي، پىشقەدەم سەنئەتچىلەرنىڭ مەشق قىلىشىنى، ئۇسسۇل ئويىنىشىنى ئىنچىكە كۆزەتتى. ئۇلارنىڭ ھەر-كەتلىرىنى دوراپ مەشق قىلدى. بولۇپمۇ ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسى مەرھۇم ھاجى راخمان ۋە باشقا پىشقەدەملەر ئۇسسۇل ئۆگەتكەن-دە ئۇلارنىڭ تەلىمگە ئالاھىدە كۆڭۈل قويىدى ۋە بەرىلىپ مەشق قىلدى. ئۇ ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنىڭ بىر يۈرۈش ئىپادە ۋە ھەر-كەت شەكىللىرىنى ئىگىلەش ئۈچۈن جاپالىق مەشق قىلىش بىلەن بىللە، قايسى داڭلىق ئۇسسۇلچى سەھنىدە بىرەر يېڭى ئۇسسۇل-نى ئورۇندىسا، ئۇ سەھنىنىڭ يان تەرىپىدە تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئۇس-سۇل ھەرىكىتىنى ئورۇنداش ماھارىتىنى تەڭ ئويناپ ئۆگەندى. ھاجى راخمان ئۆزى ئىجاد قىلغان «ئەللەي بالام» دېگەن ئۇس-سۇلنى مەرىيەم ناسىرغا ئۆگىتىۋاتقان چاغدا ھەببە ئۇنى كۆزد-تىپ، ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ۋە ئويناپ نەتىجە قازاندى، ئاخىر بۇ ئۇسسۇل بىلەن چەت ئەللەردىمۇ ئالقىشقا ئېرىشتى.

ھەببە 1973 - يىلىنىڭ بېشىغىچە ئەنە شۇنداق ئۇسسۇل مەشقى بىلەنلا بولدى. ئۇنىڭ ئاساسلىق سەھنە ھاياتى شۇ يىل-نىڭ بېشىدا مۇقام ئاساسىدا ئىشلەنگەن چوڭ تېپتكى «ياشـ-سۇن خەلق گۈلشەنى» ناملىق ناخشا - ئۇسسۇللۇق تىياتىردىكى باش قەھرىمان ئايشەمنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چە-قىش بىلەن باشلاندى. بۇ چوڭ تېپتكى ناخشا - ئۇسسۇللۇق تىياتىرنىڭ ھەرىكەت شەكلى مۇرەككەپ، ئۆزگىرىشچانلىقى كۆچ-لۈك بولۇپ، ئاساسىي رولنى ئالغان ئارتىستنىڭ يۇقىرى ماھارەت، زور ئۇسسۇل تېخنىكىسىنى تەلەپ قىلاتتى. ھەببەگە بۇ تىياتىر-دىكى باش قەھرىمان ئايشەمنىڭ كىچىك ۋاقتىدىكى ھەم چوڭ ۋاقتىدىكى رولىنى ئىپلىپ چىقىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى. بۇ جىد-دىي سىناق ئالدىدا ئۇ ئۆزىگە ئۆزى قەتئىي ئىشەنگەن ھالدا قىلچە ئىككىلەنمەي، زور جۈرئەت بىلەن بۇ رولنى ئۆز ئۈستىگە

ئېلىپ، مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ، ئۆزىنىڭ سەنئەتتىكى تالانتىنى تۇنجى قېتىم نامايان قىلىش ئارقىلىق رەھبەرلىكىنىڭ ۋە تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشتى. ھەببە بۇ تىياتىردا ھەر قېتىم ئايشەمنىڭ رولىنى ئوينىغاندا يېڭى روھ، يېڭى كەيپىيات، يېڭى يۈكسىلىش بىلەن ئويناتتى.

1975 - يىلى مەملىكەت بويىچە بىر كىشىلىك، ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇل كۆرىكى بېيجىڭدە ئۆتكۈزۈلگەندە، ھەببە مېھرىگۈل بىلەن بىللە مەرھۇم ھاجى راخمان ئىشلىگەن «پاختا تېرىش ماھىرلىرى» دېگەن ئىككى كىشىلىك ئۇسسۇلنى ئويناپ، يۇقىرى باھاغا ئېرىشتى. مەملىكەتلىرىنىڭ ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى ھەببەنىڭ ئۇسسۇللىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭغا يۇقىرى باھا بېرىپ: «ھەببەنىڭ ئۇسسۇللىرىدا دەۋر روھى روشەن ئەكس ئەتتۈرۈلگەن، ئۇنىڭ ھەربىر ئۇسسۇلىدا يېڭىلىق، مىللىي پۇراق چاقناپ تۇرىدۇ، بۇ ئۇسسۇلچى قىزدا ئۈمىد زور» دېيىشكەنىدى.

1976 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى ئافغانىستان، سۈرىيە، ئىراق، پاكىستان، كۇۋەيت قاتارلىق سەككىز دۆلەتكە چىقىپ ئويۇن قويغاندا ھەببە بۇ دۆلەتلەردە «بايرام»، «ئۈزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، قازاقچە «شىرداق تىكىش» قاتارلىق ئۇسسۇللاردا ئاساسلىق روللارنى ئويناپ، چەت ئەللىك تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى ۋە بۇ يەردىكى گېزىت - ژۇرناللارنىڭ ئاساسلىق تەشۋىقات ئوبيېكتى بولۇپ قالدى.

1980 - يىلى پېشقەدەم سەنئەتچىلەردىن خەلچەم سىدىق مەريەم ناسىر، رەيھانگۈل قاتارلىقلار بىلەن بىللە گانا، توگو، يۇقىرى ۋولت قاتارلىق تۆت دۆلەتكە چىقىپ ئويۇن قويۇپ، شان-شەرەپ ئىچىدە قايتىپ كەلگەن ھەببە «بەخت ناخشىسى» كىنو فىلىمىنى ئىشلەشكە قاتنىشىپ، زىددىيەت توقۇنۇشلىرى كۆپ ۋە ئېغىر بولغىنى قېنىن، مۇرەككەپ تۇرمۇش روھىي ھالەتلىرىگە ئىگە باش قەھرىمان گۈلنارنىڭ رولىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چى-

قىپ، كىشىلەرنىڭ ماختىشىغا ئېرىشتى.

1983 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى چۈشچىلىك، چىڭدۇ، شاڭخەي قاتارلىق جايلارغا بېرىپ ئويۇن قويغاندا ھەببە «بېغىم»، «شادلىقىم» قاتارلىق يالغۇز كىشىلىك ئۇسۇللارنى ۋە كوللېكتىپ ئۇسۇللارنى ئويىنىغاندا ئېلىمىزنىڭ ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى ھەببەنىڭ ئۇسسۇللىرىغا يۇقىرى باھا بېرىپ: «ھەببە ئويىنىغان ئۇسۇللاردا يېڭىلىق يارىتىلغان، دەۋر روھى تولۇق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن» دەپ ماختاشتى ۋە بۇ ئورۇنلارنىڭ گېزىتلىرى ھەببەنى ئالاھىدە تونۇشتۇردى.

ھەببە 1986 - يىلى مەملىكەتلىك ياش ئۇسسۇل مۇتەخەسسىسلىرى تەركىبىدە يۇنىنەن ئالدىنقى سېپىدىكى جەڭچىلەردىن ھال سوراش ئويۇنى قويۇشقا قاتنىشىپ، گۈمبۇرلەپ ئېتىلۋاتقان توپ - زەمبىرەك ئاۋازى ۋە ئۇرۇش ئىس تۈتىكىلىرى ئىچىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل «يۇرەك شادلىقى» ۋە «لەپەر» لەرنى زوق - شوخ بىلەن ئويناپ، ۋەتەن، خەلقنىڭ مېھرى - مۇھەببىتىنى ئالدىنقى سەپتىكى قەھرىمان جەڭچىلەرگە چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن يەتكۈزۈش ئارقىلىق، جەڭچىلەرنىڭ روھىغا ئىلھام بېرىپ، كۈچىگە كۈچ قوشتى. شۇ يىلى ھەببە يەنە شىنجاڭ ھال سوراش ئۆمىكى تەركىبىدە ئۇخەن تەرەپتىكى جەڭچىلەردىن ھال سوراشقا بېرىپ، ھەركۈنى ئۈچ، تۆت قېتىمدىن ئارتۇق ئويۇن قويدى، ھەتتا بىر ئىستېكامدا ئىككى - ئۈچ جەڭچى بولسىمۇ، نەچچە كېلومېتىر يول بېسىپ، شۇلارنىڭ قېشىغا بېرىپ ئويۇن قويۇپ، جەڭچىلەرگە ئىلھام ۋە مەدەت بەردى.

1985 - يىلى شىنجاڭ ئويغۇر ئاپتونوم رايونى قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىنى تەنتەنىلىك كۆتۈۋېلىش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ھەر قايسى ساھەلەر بايرامغا ئاتاپ ئۆزلىرىنىڭ شانلىق سوۋغىلىرىنى تەييارلىدى. شۇ قاتاردا سەنئەت ساھەسىمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنى

دىن كېيىن شىنجاڭدا قولغا كەلتۈرۈلگەن غايەت زور مۇۋەپپەقـ
يەتلەرنى جانلىق، ئوبرازلىق ۋە بەدىئىي يوسۇندا ئەكس ئەتتۈـ
رۈپ بېرىدىغان «تەڭرى تـاغ شادلىقى» دېگەن چوڭ تېپتىكى
نـاخشا - ئـۇسۇلـلۇق تىياتىرنى تەييارلىدى. بۇ تىياتىرنىڭ
ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى مـۇرەككەپ، كۆپ ئۆزگىرىشلىك بـو-
لۇپ، ئۇنى ئورۇنداش بىر قەدەر جاپالىق ئىدى، ئاپتونوم رايو-
نىمىز قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىقىغا سوۋغا قىلىنغان مانا مۇشۇنـ
داق مۇرەككەپ ناخشا - ئۇسسۇللۇق تىياتىردا ھەيبە تولۇپ-تاشـ
قان ئىشـەنچ بىلەن باش قەھرىمان گۈلباھارنىڭ رولىنى ئېلىپ
چىقىپ، ئۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۇيناپ تەشكىلىنىڭ ھەم ئاۋ -
ىمىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇپ، بىرىنچى دەرىجىلىك تەقدىر -
نامىگە ئېرىشتى.

ئۇلۇغۋار غايە، قايتماس ئىرادە كىشىنى كەسپىي جەھەتتىن
كامالەتكە يەتكۈزىدۇ. ھەيبەنىڭ قەلبىدە ئۆز خەلقىنىڭ سەنئەتـ
تىكى شان - شوھرىتىنى ئۇسسۇل ئارقىلىق دۇنياغا يەنمۇ ياخـ
شىراق تونۇتۇشتىن ئىبارەت ئۇلۇغۋار غايە جۇش ئۇرغانلىقى ئۈ-
چۈن ئۇ قەتئىي ئىرادە بىلەن تىرىشىپ، تىرمىشىپ ئۆگەندى. ئۇ
قابىلىيىتىنى ئۆستۈرۈپ، كەسپىتە كامالەتكە يېتىش يولىدا ئۆزى-
نىڭ ئاجىزلىق تەرەپلىرىنى بايقاپ ۋە ئۇنى تولۇقلاپ ئۆزگالان-
تىغا، ئـۆز ماھارىتىگە تايـىنىپ ئالقىشقا ئېرىشتى. ئۇ بۇ يولدا
ئۆزىنىڭ شەخسىي مەنپەئەتىدىن كېچىشكىمۇ جۈرئەتلىك بـولدى.
ھەيبە كەمتەر، ئاددىي - ساددا بولۇپ، تەشكىلىي ئىنتىزامىدىمۇ ئىز-
چىل ياخـشى بولدى، شۇنداق بولغاچقا 1975 - يىـلىدىن بۇيان
داۋاملىق ئىلغار خىزمەتچى بولۇپ باھالىنىپ كەلدى.

* *

پۈتۈن ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ شان - شۆھ -
رىتىنى ئاشۇرۇشقا قاراتقان ھەيبەدەك بىر كەسىپ ئىگىسىگە نىسـ

بەتەن ئېيتقاندا، بىر ئارمانغا قول يەتسە، ئىككىنچى ئارمان تۇغۇلىدۇ.

ھەبىبە: «سەنئەت ئارتىستىن كۆپ خىل ماھارەتنى، ئەترابلىق يېتىلىشنى تەلەپ قىلىدۇ، ئەمدى مەن پەقەت باشقىلار ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللارنىلا ئويناپ، خەلقىمگە ھۆزۈر بېغىشلاۋاتىمەن، بىر ئۇسسۇل ئارتىسىلا ئەمەس، بەلكى يېڭى دەۋرنىڭ، يېڭى تۇرمۇشنىڭ شانلىق نەتىجىلىرىنى، يېڭى كىشىلەرنىڭ يارقىن ئوبرازىنى جانلىق ئەكس ئەتتۈرىدىغان نەپىس ئۇسسۇللارنى ئىجاد قىلىپ، خەلقە تەقدىم قىلغۇچى ۋە شۇ ئارقىلىق ئۆز خەلقىمگە ۋە باشقىلارغا ئىستېتىك زوق بېغىشلىغۇچى بىرگە ماھىر، كۆپكە قادىر ئارتىس بولۇشنى ئارزۇ قىلماقتىمەن ۋە بۇ يولدا ئىزدەنمەكتىمەن.» دەيدۇ، بۇنىدىن كېيىنكى ئارزۇ - ئىستەكلىرى ئۇستىدە سۆزلەپ كېلىپ.

بىز ئۇنىڭ بۇ ئارزۇ - ئۇمىدىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز. قېنى، غەلىبە يار بولسۇن سىزگە ھەبىبە.

ئىخلاسمەن ئۇسسۇلچى، ئىجتىھاتلىق تەربىيىچى

ئا. تۇردى

تەكرىتاغنىڭ چەكسىز ئېتەكلىرىدە ئەسرلەر بويى تۇرلۇك ـ تۇمەن گۈللەر ئېچىلىپ، ھەر قايسىسى ئۆزىگە خاس خۇش پۇراق ئىرىنى چاچقىنىدەك، ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ سەنئەت بېغىدا پار ـ تىيە، خەلقنىڭ قېتىرقىنىپ پەرۋىش قىلىشى ـــ تەربىيىلىشى بىـ لەن رەڭمۇ رەڭ گۈللەر ئېچىلىپ ۋە خۇش پۇراق چېچىپ ۋەتـ ئىمىزدىكى كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشمەكتە. ئىخلاسمەن ئۇسسۇلچى، ئىجتىھاتلىق تەربىيىچى قەمبەرنىسا ئەھەت ئەنە شۇنداق گۈللەرنىڭ بىرى.

قەمبەرنىسا ئەھەت 1940 ـ يىلى، قارا شەھەردە بىر ئىشچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1953 ـ يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتـ تۈرگەندىن كېيىن قارا شەھەر ۋىلايەتلىك سەنئەت ئۆمىكىگە ئاز ـ تىسلىققا قوبۇل قىلىندى. شۇنداق تارتىپ ئۇنىڭ سەھنە ھاياتى باشلانـدى. ئۆگىنىش ۋە رول ئېلىش ماھارىتى جەھەتتە كۆزگە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئىگە بولغاچقا ئۇ 1955 ـ يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىگە يۆتكەپ كېلىندى. 1959 ـ يىلغىچە بىر ياقتىن ئەمەلىيەت جەريانىدا ئاتاقلىق ئۇسـ سۇلچى ھاجى راخمان، زەينەپ سىدىق، ئامىنە يۈسۈپ قاتارلىقـ لارنىڭ كۆيۈنۈپ تەربىيىلىشى ۋە ئىلھام بېرىشى بىلەن كەسپىي ماھارىتىنى ئۆستۈرسە، يەنە بىر ياقتىن ئۆمەك بىلەن بىللە ئام ـ ما ئارىسىغا بېرىپ، خەلق ئىچىدىكى سەنئەت بايلىقلىرى بىلەن

تونۇشتى، ئاممىدىن ئوزۇق، ئىلهام ئالدى ۋه شۇ ئاساستا ئۆزدىنىڭ كەسپىي قابىلىيىتىنى ئۇزلۇكسىز ئۆستۈرۈپ، ئالدىنقى قاتاردىكى ئۇسسۇلچىلار قاتارىغا ئۆتتى.

قەمبەرنىسا ئالدى بىلەن دۇنيا ياشلار فېستىۋالىدا «قوغۇنچىلىق» ئۇسسۇلىنى ئويناپ ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشكەن ئامىنە يۈسۈپىنىڭ قېتىرقىنىپ ئۆگىتىشى، يارىدەم بېرىشى بىلەن «قوغۇنچىلىق» ئۇسسۇلىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئۆگىنىپ، ئۆزلەشتۈرۈپ، مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت كۆرەكلىرىدە يالغۇز ئويناپ ياخشى باھاغا ئېرىشتى. 1957 - يىلى مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرىكىدە «قەشقەر سەنمى»، «جۇلا»، «گۈلەمچىلىك ئۇسسۇلى» قاتارلىق كوللېكتىپ ئۇسسۇللارغا قاتناشتى. بۇنومۇرلارنى رەئىس ماۋزېدۇڭ، جۇدې قاتارلىق دۆلەت رەھبەرلىرى كۆردى.

قەمبەرنىسا كەسپىي ماھارەتتە مەلۇم نەتىجىلەرگە ئېرىشىپ شۆھرەت قازانغان مەزگىللەردە «كەمتەرلىك كىشىنى ئالغا باستۇرىدۇ» دېگەن سۆزنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇپ، ئۆگىنىشنى، مەشقنى، يېڭىلىق يارىتىشنى بوشاشتۇرماي، ئۆز ماھارىتىنى كۆپ تەرەپلىمىلىك، بەدىئىيلىكى ۋە ئاممىۋىلىقى كۈچلۈك ماھارەت قىلىپ مۇكەممەللەشتۈرۈشكە تىرىشتى. ئۇسسۇلچىلىقتا كوللېكتىپ ئۇسسۇلغا قاتنىشىش بىر ئىش، بىر قىسىم بەدىئىيلىكى يۇقىرى، مەزمۇنى چوڭقۇر ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى يالغۇز ئورۇنداش بىر ئىش. كېيىنكىسى ئۇسسۇلچىلىدىن يۇقىرى ماھارەت، يۈكسەك غەيرەت - شىجائەتنى تەلەپ قىلىدۇ. دېمەك، قەمبەرنىسا 60 - يىللارغا قەدەم قويۇش ئالدىدا «بىلىچىلىك ئۇسسۇلى»، «ئوشاقنىڭ مەرغۇل ئۇسسۇلى»، «ئۆزۈمچىلىك ئۇسسۇلى»، قازاقچە «ئات بېقىش ئۇسسۇلى»، «ئەمگەك ئۇسسۇلى» قاتارلىقلارنى يالغۇز ئورۇنداپ، ئاپتونوم رايونىمىزدىكى كەڭ تاماشىبىنلارنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى.

قەمبەرنىسا ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئۆز

مىللىتى، ئۆز خەلقىنىڭ تارىخىنى، زامانىۋى ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئوبدان ئۆگىنىپ، ئوبدان ئورونداپلا قالماستىن، قېرىنداش ئەللەر ۋە مىللەتلەرنىڭ نادىر سەنئەت مەنبەلىرى ۋە تەجرىبىلىرىدىن ئۈزۈك ئېلىپ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەتتا چەت ئەللەرنىڭ سەھنىلىرىدە ئورۇنداپ كەڭ جامائەتكە ئىستېتىك زوق بېغىشلىدى. ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈردى. مەسىلەن، 1956 - يىلى قەمبەرنىسا جۇڭگو ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىپ ئويۇن قويۇشقا قاتناشىپ تۈركىمەن ئۇسسۇلى «ماشالەك»، ئەزەربەيجان ئۇسسۇلى «يۇرتۇم ئاۋات». قازاق ئۇسسۇلى «ئاق تاماق»، ئۆزبېك ئۇسسۇلى «لەزگى»، قىرغىز ئۇسسۇلى «كەشتە تىكىش»، تاجىك ئۇسسۇلى «ئوكرائىن تانسىسى» قاتارلىقلارنى ئۆگىنىپ، سەھنىدە يالغۇز ياكى كوللېكتىپ ئويناپ، كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. جۈملىدىن، مەملىكىتىمىزدىكى قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ نادىر ئۇسسۇل سەنئەت نومۇرلىرىدىن «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەشرىپى»، خەنزۇچە «بېيجىڭ چېيى»، خۇيزۇچە «نەڭشيا ئايالىرى»، زاكزۇچە «كىر يۇيۇش»، موڭغۇلچە «ئوردوس ئۇسسۇلى»، قازاقچە «قىز قۇۋار»، چاۋشيەنچە «دۇمباق ئۇسسۇلى»، «يەلپۈگۈچ ئۇسسۇلى»، رۇسچە «ئاققۇ ئۇسسۇلى»، جۈملىدىن ھىندىستانچە، مىسىرچە ئۇسسۇللارنى، ئافرىقا مىللەتلىرىنىڭ ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىپ ۋە ئورۇنداپ، مىللەتلەر دوستلۇقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئالاھىدە رول ئوينىدى. شاڭخەي، گۇاڭجۇ، خەينەنداۋ قاتارلىق ئىچكى ئۆلكە - شەھەرلەردە ئارمىيە، خەلقئە ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى كۆرسىتىپ ئۇلارنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى، شۇ مۇناسىۋەت بىلەن كۆپ قېتىم مۇكاپات ۋە تەقدىرنامىلەرگە ئېرىشتى.

قەمبەرنىسا ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ 1959 - يىلى غەربىي شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت سىنىپىغا ۋە سۇجۇغا بېرىپ، ئىچكىرىدە ئېچىلغان ئۇسسۇل ئىلمىي تەتقىقات يىغىنلىرىغا قاتنىشىپ، تەجرىبە ئالماشتۇرۇش بىلەن ئۇسسۇل ماھارىتى ۋە تەجرىبىلىرىنى بېيىتتى.

قەمبەرنىسا 34 يىللىق سەنئەت ھاياتىدا، بولۇپمۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3 - ئومۇمىي يىغىنىنىڭ

ئىلھامى بىلەن، ئۆزىنىڭ سەنئەت جەھەتتىكى ئىقتىدارىنى ئۇرغۇ-
تۇپ، تەييار ئوسسۇللارنى ئۆگىنىپ، ئۆزلەشتۈرۈپ ئويناپلا قال-
ماستىن، بىر قاتار بەدئىيلىكى ئۇستۇن، مەزمۇنى مول ئوسسۇل
نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىپ ئاممىنىڭ ئالقىشىغا، يۇقىرىنىڭ تەق-
دىرلىشىگە ئېرىشتى. مەسىلەن، ئۇ «خوتەن سەنىمى» دىن پايدا-
لىنىپ ئىجاد قىلىپ ئۆزى ئويىنىغان يالغۇز كىشىلىك ئوسسۇلىنى
شىنجاڭ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى كەڭ ئاممىغا كۆرسەتتى. ئۇ
ئۆزى «كۆرگىلى كەلدىم»، «سىرلىق تاغقا سايا ھەت»، «گۈلمەرەم»،
«گۈل رومال»، «قارايدۇ قارا كۆز»، «كەشپىياتچى يىگىت» قاتار-
لىق ئوسسۇللارنى ئىجاد قىلدى. ئۇ ئورۇندىغان «ئەتلەس توقۇغۇ-
چى قىز» «گۈل رومال»، «كۆرگىلى كەلدىم» قاتارلىق ئوسسۇللار
ئۆرۈپچى شەھەرلىك، ۋىلايەتلىك ۋە مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرەك-
لىرىدە مۇكاپاتلاندى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئارقىلىق كۆرسىتىل-
دى، جۇملىدىن ھەرقايسى ئۆمەكلەر ئارا كەڭ تارالدى.

قەمبەرنىسا ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىل-
لىقىنى تەبرىكلەش كۈنىدە ئۆسمۇر - بالىلارنىڭ كوللېكتىپ ناخ-
شا - ئوسسۇل پائالىيىتىگە قاتنىشىدىغان 500 نەپەر ئۆسمۇر
بالىنى تەشكىللەپ، ئۆزى ئوسسۇل ئىجاد قىلىپ ۋە ئۆلارغا ئۆ-
گىتىپ، مەيداندا ئويناتتى... بايرامنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشتى.

قەمبەرنىسا جۇڭگو ئوسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى،
جۇڭگو ئاممىۋى ئوسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى ئۇ
ھازىر ئاپتونوم رايونلۇق ئاممىۋى سەنئەت ساريىدا ئوسسۇل
رېژىسسورى ھەم ئوسسۇل مۇئەللىمى بولۇپ ئىشلەۋاتىدۇ. قەمبەر-
نىسا گەرچە سەنئەت ساھەسىدىكى پىشقەدەملەردىن بولۇپ قالغان
بولسىمۇ، روھىنى ئۇرغۇتۇپ، ئۆزىنىڭ يۈرەك قېنىنى ئاممىۋى
سەنئەت پائالىيەتلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشقا، ياش - ئۆسمۇر ئوس-
سۇل ئىز باسارلىرىنى يېتىشتۈرۈشكە سەرپ قىلماقتا. ئۇ ئوتتۇز-
نەچچە يىل سەنئەت پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش داۋامىدا
كۆپ قېتىم يېزا - قىشلاقلارغا، چېگرا رايونلارغا بېرىپ، ئاممىنىڭ
سەنئەت بايلىقلىرى، بىلەن تونۇشتى، خەلق ئەلنەغمىلىرى،

خەلق ئۇسسۇللىرى، خەلق قوشاقلىرىدىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگەنىدى. ئۆگەنگەنلىرىنى توپلاپ - رەتلەپ مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا سۇندى ۋە شۇ ئاساستا نەزەرىيىنى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۈرۈپ «ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنىڭ ئاساسلىق پۈت - قول ھەرىكەتلىرى»، «ئۇيغۇر ئۇسسۇلىدىكى پۈت - قول ھەرىكەتلىرى قانچە خىلغا بۆلۈنىدۇ» دېگەنگە ئوخشاش ئىلمىي ماقالىلەرنى يېزىپ مۇناسىۋەتلىك ژۇرناللاردا ئېلان قىلدۇردى ۋە تەربىيىلەش كۇرسلىرىدا دەرس ئۆتتى. ئۇ ئاممىۋى سەنئەت پائالىيىتىگە بىۋاسىتە يېتەكچىلىك قىلىش ئۈچۈن جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ بىرمۇنچە ناھىيىلىرىگە، شىمالىي شىنجاڭنىڭ ئىلى، قاراماي قاتارلىق جايلىرىدا ئېچىلغان سەنئەت كۇرسلىرىغا بېرىپ كۆپ قېتىم دەرس ئۆتتى. جۈملىدىن، ئۇ «سەنئەتنى سەنئەت بىلەن، مەدەنىيەتنى مەدەنىيەت بىلەن تولۇقلاش» دېگەن چاقىرىققا ئاۋاز قوشۇپ، ئىشتىن سىرتقى سەنئەت پائالىيەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇپ ئۆز ئىدارىسىگە ئۇچ مىڭ يۈەندىن ئارتۇق كىرىم قىلىپ، ئۆسمۇر - بالىلارنىڭ سەنئەت پائالىيەتلىرىگە لازىملىق سايمانلارنى سېتىۋېلىپ تولۇقلىدى. مىللىي سەنئەت پائالىيەت تەجرىبىلىرىنى ئالماشتۇرۇش، بېيىتىش يۈزىسىدىن ھەتتا ئىچكىرى ئۆلكىلەرگە، غەربىي - شىمال مىللەتلەر شۆيۈەنگە بېرىپ سەنئەت سىنىپىدىكى ئوقۇغۇچىلارغا دەرس ئۆتتى. 1984 - يىلى چېڭدۇدا ئۇيۇشتۇرۇلغان مەملىكەتلىك ئۆسمۇر - بالىلارنىڭ بىر كېچىلىك ئۇچرىشىشىغا شىنجاڭ ئۆسمۇرلەر سەنئەت ئۆمىكىنى باشلاپ بېرىپ، ئۇچرىشىشقا ئاتاپ «تۇرپان ئۇزۇمى تاتلىق»، «چىن دوستلۇق»، «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى» قاتارلىق ناخشىلىق ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى ئىجاد قىلىپ، بالىلارغا ئويندىتىپ ياخشى باھاغا ئېرىشتى.

بىز يۇقىرىقىلاردىن قەمبەرنىسا ئەھمەتنىڭ ئىخلاسمەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلچىسى، ئىجتىھاتلىق ئۇسسۇل تەربىيىچىسى ئىكەنلىكىنى مۇئەييەنلەشتۈرەلەيمىز. بىز ئۇنىڭ گۈل ئۆستىگە گۈل چېكىپ بۇندىن كېيىنكى پائالىيەتلىرىدە تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز.

تەرىشچان ئۇسسۇل ئارتىسى

ئا. ئۆمەر

شىنجاڭ ئۇسسۇلچىلىقى توغرىسىدا گەپ ئېچىلغاندا ئۇنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، تېخىمۇ بېيىتىش ۋە تەتقىق قىلىش يولىدا جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرگەن داڭلىق ئۇسسۇلچىلار، ئۇسسۇل تەتقىقاتچىلىرى، ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىرى ئۈستىدە توختىلىپ ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس.

بىلىمىز ئابدۇقادىرمۇ يىگىرمە ئالتە يىل ئۇسسۇل سەھنىسىدە جەۋلان قىلىپ كېلىۋاتقان پېشقەدەم ئۇسسۇل ئارتىسى ۋە ئۇسسۇل يېتەكچىلىرىدىن بىرى.

بىلىمىز ئابدۇقادىر 1946 - يىل 9 - ئايدا قەشقەر شەھەر ئىچىدە تۇغۇلغان، 1953 - يىلدىن 1958 - يىلغىچە قەشقەردە ۋە ئۈرۈمچىدە باشلانغۇچ مەكتەپلەردە ئوقۇغان. 1958 - يىلدىن 1962 - يىلغىچە شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل سىنىپىدا ئوقۇپ، ئوقۇش تاماملانغاندىن كېيىن شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىنغان.

بىلىمىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىق هاياتى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە تېخىمۇ يېڭى، تېخىمۇ باي مەزمۇنلارغا ئىگە بولۇپ، ئۇسسۇل ماهارىتىنى ئۆستۈرۈش. ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشتا ئۇنى ياخشى شەرت - شارائىت بىلەن تەمىن قىلدى.

ئۇ پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلارنى ئۇستاز تۇتۇپ كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ جاپاغا چىداپ مەشىق قىلدى، ئۇسسۇل هەرىكىتى

نىڭ شوخ، رېتسملىق بولۇشىغا، ئۇسسۇلدىكى ھېسسىياتنىڭ چوڭقۇر، مەزمۇننىڭ توغرا ئىپادىلىنىشىگە ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى.

ئۇ دەسلەپتە «جۇلا سەنمى»، «قەشقەر سەنمى»، «جانان چىندە بېيجىڭ چېيى»، «تەنتەنە»، «مەشرەپ» قاتارلىق كوللېكتىپ ئۇسسۇللارغا چىقىپ، ئوسسۇلدىكى ئۆزگىچىلىكى ۋە چەبدەسلىكى بىلەن رەھبەرلەرنىڭ، ئاممىنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلدى. پېشقەدەم ئۇسسۇلچىلار ۋە كەسپداشلىرى ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ، ئۇنى تېخىمۇ تىرىشىشقا رىغبەتلەندۈردى. ئاربىدىن ئۆزۈن ئۆتمەستىن «قىزىل گۈل ئۇسسۇلى»، «ئايال مىنبىڭ»، «گىلەمچى قىزلار»، «بايرام خۇشاللىقى»، «شىنجاڭ ياخشى» قاتارلىق ئۇسسۇللاردا ئاساسىي رولدا — ئوتتۇرىدا ئۇسسۇل ئويناپ، ئۇسسۇل ماھارىتىنىڭ يەنىمۇ بىر بالداق يۇقىرى سەۋىيىگە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى نامايان قىلدى.

داۋاملىق تىرىشىش، جاپالىق مەشىق قىلىش، كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىش ئاخىر ئۇنى سەھنىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ئويناپ كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا مۇيەسسەر بولۇش شەرىپىگە ئىگە قىلدى.

ئۇ يالغۇز ئويىنىغان «دولان سەنمى»، «ناغرا ئۇسسۇلى» «ئاتوش ئۇسسۇلى»، «ناۋانىڭ جولاسى» «تەخسە ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللار بېيجىڭدە ۋە ئۈرۈمچىدە ئۆتكۈزۈلگەن كۆرەكلەردە ياخشى باھاغا ئېرىشتى ۋە تىيانشانىنىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىدىكى كەڭ خەلق ئاممىسىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

بېلىقنىز تۆۋەنگە چۈشكەندە جاپا - مۇشەققەتتىن قورقمىدى، ئاممىدىن ئۆگەندى، ئامما بىلەن سىرداش - دوست بولدى. تۆۋەنگە چۈشۈپ ئويۇن قويۇشنى چېنىقىشنىڭ، ياخشى ئۆگىنىشنىڭ ئوبدان پۈرسىتى دەپ قارىدى. دېھقانلارنىڭ ئالقىش سادالىرى ئۇنىڭ ئۇسسۇل كۆكىدە تېخىمۇ پەرۋاز قىلىشىغا ئىلھام بەردى.

بىر ئارتىس ئۇچۇن كۆپ تەرەپلىمە ماھارەت يېتىلدۈرۈش ئۆز رولىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتتە. بېلىقمز بۇ جەھەتتىمۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ «گۈلەمخان»، «قىزىل ئايالالار قوشۇنى»، «ياشىسۇن خەلق گۇڭشېسى» قاتارلىق دراما، ئوپېرالاردىمۇ رولغا چىقىپ مۇۋەپپەقىيەت قازاندى.

چەت ئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش، ۋەتەنگە، مىللەتكە شان - شەرەپ كەلتۈرۈش ئارزۇسى ئۆزۈندىن بۇيان بېلىقمزنىڭ قەلبىنى دولقۇنلىتىپ كەلگەنىدى. 1982 - يىلى بۇ ئارزۇسى ئەمەلگە ئاشتى. ئۇ مەملىكىتىمىزنىڭ دوستلۇق يۇزىسىدىن ھال سوراش - ئويۇن قويۇش ئۆمىكىگە قاتنىشىپ تۈركىيە، ماراكەش قاتارلىق دۆلەتلەرگە بېرىپ ئويۇن قويدى. ئۇ تۈركىيىدە «چىنە - تەخسە ئۇسسۇلى» بىلەن «دولان ئۇسسۇلى» نى ئوينىغاندا، تۈركىيە تاماشىبىنلىرى: «ھەقىقىي قەشقەر قىزىكەن!» دەپ ماختاشتى. ئۇ شۇ قېتىمقى ئويۇن قويۇش جەريانىدا شۇئىتسارىيە فرانسىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىمۇ ئېكسكۇرسىيە قىلدى.

بېلىقمز ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەنمۇ شۇغۇللاندى. 1978 - يىلى ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدىكى يولداش دوديك بىلەن بىرلىشىپ «خەلق گۇڭشېسى ياخشى» دېگەن ناخشا - ئۇسسۇلنىڭ 4 - 7 - پەردىلىرىنى قايتىدىن ئۆزگەرتىپ ئىشلەپ ئۆمەك رەھىرلىكىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

1985 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ 30 يىللىق تويىغا تەييارلانغان چوڭ تېپتكى ناخشا - ئۇسسۇل «تەكرىتاغ شادلىقى» نىڭ ئىجادىيىتى گۇرۇپپىسىغا قاتنىشىپ، سەييارە بىلەن بىرلىكتە يۇز ئون كىشىلىك «مۇقەددىمە» نى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىشلەپ چىقتى ۋە ئويۇن ئاخىرلاشقاندا نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك بولغاچقا ئىككىنچى دەرىجىلىك مۇكاپاتقا ئېرىشتى.

1987 - يىلى مەملىكەت بويىچە گۇاڭجۇدا ئېچىلغان ئاز-

سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىجادىيىتى كۇرسىغا قاتنىشىپ ئۆزىنىڭ سەنئەت ئىجادىيىتىگە بولغان تونۇشىنى تېخىمۇ ئۆستۈردى ۋە بىلىمىنى ئاشۇردى.

بېلىقنىز ئۇسسۇل تايانچلىرىنى يېتىشتۈرۈش، ئوقۇغۇچى تەربىيىلەش جەھەتلەردىمۇ بىرمۇنچە خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. 1979 - يىلى ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكى تەرىپىدىن ئېچىلغان كۇرستا ئۇچ يىل ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. كۇرستا تەربىيىلىنىپ چىققان ئوقۇغۇچىلار ھازىر ئۆمەكنىڭ تايانچلىق ئۇسسۇل چىلىرىدىن بولۇپ قالدى. 1984 - يىلى شىمالىي شىنجاڭ بويىچە غۇلجىدا ئېچىلغان تايانچ ئارتىسلارنى يېتىشتۈرۈش كۇرسىغا ئۇچ ئاي يېتەكچىلىك قىلىپ، بىر قىسىم ئارتىسلارنى سەھنىدە يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ئويناشىلايدىغان ماھىرلاردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈپ چىقتى.

بېلىقنىز 1987 - يىلدىن باشلاپ كەسىپتىن سىرتقى ئۇسسۇل ئىجادىيىتى بىلەن ۋە ئۇسسۇل ئارتىسلىرىنى تەربىيىلەش بىلەن شۇغۇللىنىپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ھازىر جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ۋە جۇڭگو ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتى شىنجاڭ شۆبىسىنىڭ ئەزاسى.

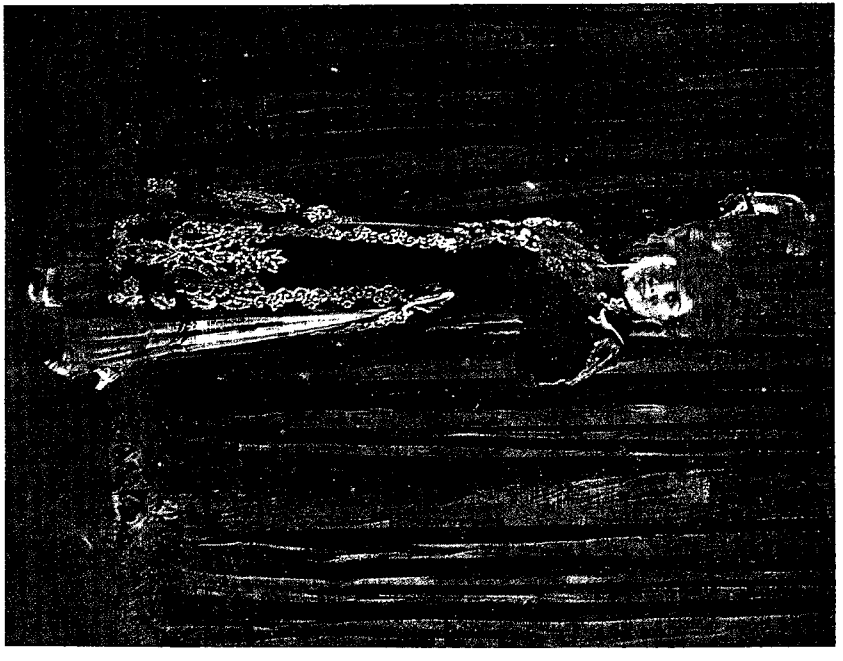
بىز بېلىقنىز ئابدۇقادىرنىڭ ئۇسسۇل ئىجادىيىتىدە يېڭىلىقلارنى يارىتىشىغا ۋە ئىز باسارلارنى تەربىيىلەشتە ئىلا نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىگە تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز.

ئۇسسۇل كۆكسەدىكى يېڭى چولپان

ھەسەن ئېلى

1985 - يىل 7 - ئاينىڭ ئاخىرقى ئاخشىمى توكيو شەھەردىكى يىراق فولازا تىياتىرخانىسىنىڭ زالى تاماشىبىنلار بىلەن لىق تولدى. بۇ يەردە «تۆتىنچى قېتىملىق يېپەك يولى مۇزىكا كېچىلىكى» نىڭ يېپىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن جۇڭگو، سوۋېت ئۆزبېكىستانى، تۈركىيە ۋە ياپونىيە ئارتىسلىرى بىرلىشىپ ئويۇن قويماقچى ئىدى. بۇ، يېپەك يولى لىنىيىسىدە تارىختىن بۇيان كۈرەمنىڭ قېتىم بولغان كۆرەك، رىقابەتنىڭ 80 - يىللاردا ياپونىيەدىكى داۋامى، بىر قېتىملىق دۇنياۋى ناخشا - ئۇسسۇل ماھارەتى مۇسابىقىسى بولغاچقا، ھەرقايسى دۆلەت ئۆمەكلىرى جىددىيلىشىپ كەتكەن، ھەممەيلەن ئۆز نۆمۈرلىرىنىڭ قانچىلىك تەسىر قوزغايدىغانلىقىنى تۈرلۈك قىياسلار بىلەن ئۆلچىمەكتە ئىدى.

مانا، ياپونىيىلىك ئېلانچىك قىز: «جۇڭگولۇق ئەكۇ ياش ئارتىس ئەكۇ گۈزەل ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ئورۇندىاپ بېرىدۇ» دەپ ئېلان قىلغاندا، زالدا ھۆرمەت ئالقىشى ياڭرىدى. زامانىۋى سەھنىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى پەلەمپەيلىك ئورۇندا ئارتىسلار قاتاردا ئولتۇرغان غۇنچە بويلۇق، دوملاق يۈزلۈك كەلگەن بىر قىز ئورنىدىن تۇرۇپ تاماشىبىنلارغا تەزىم قىلغاندىن كېيىن، سەھنە كەينىگە ئۆتتى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى، پېشقەدەم راۋاپچى مىجىت ئىبراھىم سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ بەش نەپەر مۇزىكانتىنى يېتەكلەپ، «ئاتۇش ئۇسسۇلى» مۇزىكىسىنى چالدى. شۇخ مۇزىكا ساداسى ئىچىدە ھېلىقى قىز توز قۇيرۇقى شەكلىدە

كى قارامتۇل تاجا ۋە ئالتۇنرەڭ جىيەك تۇتۇلغان قارا دۇخاۋا جىلمىتكە، يېڭمگە، ئېتىكىگە ئاق گاز رەختىن پۈرمە قىلىنغان قىز-غۇچ رەڭلىك كۆڭلەك كىيىپ، چېكىسىگە قىزىلگۈل قىستان ھال-دا سەھنىگە چىقىپ، لۈەن تەرەننۇم بىلەن «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى ئورۇندىشقا باشلىدى.

پۈتۈن زال تىمتاسلىققا چۆكتى. شۇ تاپتا تاماشىبىنلارنىڭ كۆز ئالدىدا قەدىمكى يىپەك يولىدىكى بوستانلىقتا سۆيگەن يىگىتى بىلەن كۆرۈشۈش ئالدىدا تۇرغان بىر ئۇيغۇر قىزىنىڭ ھاياجان ئىلكىدىكى شادلىقى، بەخت تۇيغۇسىغا چۆمگەن قەلبىي ۋە گۈزەل ئارزۇ - ئۈمىدلىرى چۈەرلىك بىلەن ئورۇندىلىۋاتقان ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىدىن ناھايان بولماقتا ئىدى. ئۇسسۇلچىنىڭ نەپىس ھەرىكەتلىرىدىن، بەدەن جىلۋىسىدىن چىقىپ تۇرغان قايناق ھېسسىيات تاماشىبىنلارنىڭ خىيالىنى ھاياجان چىمەنزارلارغا، تەسەۋۋۇر دۇنياسىغا ئېلىپ كەتتى... قىز ئۇسسۇلنى ئەپچىل ۋە يېقىملىق ھەرىكەت بىلەن ئاياغلاشتۇرغاندا، جىمىپ كەتكەن زالدا گۈلدۇرماممدەك ئالقىش ياڭرىدى. تاماشىبىنلار «ياكىشمارۇ، ياكىشمارۇ!» دەپ ۋارقىرىشىپ تەنتەنە قىلىشتى. سەھنىگە ئارقا - ئارقىدىن گۈلدەستە تاشلىدى.

بۇ شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تالانتلىق ياش ئۇسسۇلچىسى دىلنار ئابدۇللانىڭ تۇنجى قېتىم چەت ئەل سەھنىسىدە ماھارەت كۆرسىتىشى ئىدى. شۇ قېتىم تۆت دۆلەت ئارتىسلىرى بىرلىشىپ، ئوساكا، كوبې، ئوكىناۋا قاتارلىق ئوتتۇز شەھەردە ئويۇن قويىدى، ھەرقايسى شەھەرلەردە قويغان ئويۇندا دىلنار ئورۇندىغان «ئاتۇشى ئۇسسۇلى» ، «نىلوپەر پەرىشتىسى» قاتارلىق ئۇسسۇللار ئالاھىدە ئالقىشقا ئېرىشتى. ياپونىيە گېزىتلىرى دىلنارغا سەھىپىلىرىنى ئايماي ئاجراتتى، تېلېۋىزىيە ئىستانسىلىرى ئۇنىڭ ئۇسسۇللىرىنى قايتا - قايتا كۆرسەتتى، ھەرخىل ژۇرناللاردا ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئويناۋاتقان كۆرۈنۈشلىرىنىڭ چوڭايـ

تىلغان سۈرەتلىرى بېرىلدى. ياپونىيە مەدەنىيىەت ۋازارتىدىكى بىر ئەھەلدار دىلنارنى ياپونىيىدە ئوقۇتۇپ بېرىش تەلىپىنى قويدى، سۆۋبەت ئىنتىياقى ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى دىلنارنى مۇسكۋادا ھەقسىز ئوقۇتۇپ بېرىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى... دىلنار كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ئۇلارغا رەھمەت ئېيتتى، ئۇ يۇرتىدىكى قەدىردان ئۇستازلىرىنىڭ ۋە سۆيۈملۈك ئانىسىنىڭ ئۆزىنى تەربىيىلەپ تېخىمۇ كامالەتكە يەتكۈزەلەيدىغانلىقىغا چوڭقۇر ئىشىنەتتى.

دۇنيا سەھنىسىگە تۇنجى قېتىم چىققان ئون توققۇز ياشلىق قىزنىڭ مۇنچىۋالا كاتتا ئالقىش - باھاغا ئېرىشىشىدىكى سىر نەدە؟

سىر ئىجتىھات بىلەن ئۆگىنىپ، جاپالىق مەشىق قىلغانلىقىتا، ماھارەتنى ئۈزلۈكسىز ئۆستۈرۈپ بارغانلىقتا!

دىلنار ئابدۇللا 1966 - يىلى 4 - ئايدا ئۈرۈمچىدە سەنئەتكار ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، ئۇ بوۋاق چاغلىرىدىن تارتىپ ئانىسىنىڭ ئۇسسۇلىنى كۆرۈپ، دادىسىنىڭ دىلغا زوق ۋە مۇڭ بېرىدىغان ئاجايىپ سازلىرىنى ئاڭلاپ چوڭ بولغان. ئىرسىيەت، مۇھىت، ئاتا - ئانىنىڭ تەسىرى ئۇنىڭدا كەچكىدىنلا سەنئەتكە بولغان قىزغىن ئىشتىياق، زوق، مۇھەببەتنى قوزغىغاندى. ئۇ ئايىغى چىققاندىن كېيىن، ئانىسىغا ئەگىشىپ سابىق شىنجاڭ ناخشا - ئۇسسۇل دراما جۇبيۇەنىنىڭ رېپېتىتسىيە زالىغا چىقىپ، ئۇسسۇل مەشقى قىلىۋاتقان ئارتىسلارنىڭ ھەرىكىتىگە سائەتلەپ تىكىلىپ ئۆلتۈرىدىغان، كەچتە ئۆگەنگەن، كۆرگەنلىرىنى ئاتا - ئانىسىغا ئورۇنداپ بېرىدىغان بولدى، كېيىنچە ئانىسىنىڭ تاپوشكىسى (بالېت ئويىنىغاندا كىيىدىغان ئاياغ) نى كىيىپ «قىزىل ئايالار قوشۇنى» دىكى‌لەرنىڭ ھەرىكىتىنى دورايدىغان بولدى. ئاتا - ئانىسى خىزمەتتە ئالدىراش بولغاچقا، دىلنارنى ئۈرۈمچى شەھەرلىك قىزىل بايراق بالىلار باغچىسىغا بەردى. دىلنار باغچىدا سەنئەت ئۆمىكىنىڭ كىچىك ئارتىسى بولدى.

تۆت ياشقا كىرگەندە «قەھرىمان ئوغۇل - قىزلار» ناملىق فىلىمنى ئۇيغۇر تىلىغا تەرجىمە قىلىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ، فىلىمدىكى قىزچاقنىڭ رولىدا ئاۋاز بەردى. بەش ياشقا كىرگەندە دادىسى ئابدۇللا ھامۇتتىن مۇزىكا ئۆگىنىشكە باشلىدى. كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە ئەپچىل ئولتۇرۇپ دۇتارنى تىرىكشتۈاتقان، بەزىدە قولى ھېرىپ قالسا، دۇتارنىڭ بېشىنى كارىۋاتنىڭ بېشىغا ياتقۇزۇپ چېلىۋاتقان قىزنىنى كۆرگەندە، ئابدۇللا ماموت قولىدىكى قىلىۋاتقان ئىشنى تاشلاپ، ئۇنىڭغا دۇتار چېلىشنى سائەتلەپ ئۆگىتىپ-كېتەتتى، ئانىسى ھۈرىيەتمۇ تۈرلۈك ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرىنى ئۆگىتەتتى. شۇنداق قىلىپ، دىلنار سەككىز ياشقا كىرگەندە دۇتارنى رەسمىي چالالايدىغان، ئۇسسۇلنى كېلىشتۈرۈپ ئويناپبېرىدىغان بولدى. دىلناردىكى سەنئەتكە بولغان ئۆزگىچە ئىشتىياق ۋە كۈندىن-كۈنگە روشەن ئىپادىلىنىۋاتقان بەدىئىي ئىستىدات ئابدۇللا ھامۇت بىلەن ھۈرىيەتنىڭ دىققىتىنى تارتتى، ئۇلار دىلنارنى مۇزىكانت قىلىپ يېتىشتۈرمەكچى بولدى. ئەمما ئۇلارنىڭ ئارزۇسىنىڭ ئەكسىچە ئىش يۈز بەردى.

1978 - يىلى مەركىزىي مىللەتلەر شۆيۈەنى سەنئەت فاكۇلتېتىدىن بىر تۈركۈم ئوقۇتقۇچى كېلىپ، ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنى ئارىلاپ ئۇسسۇل سىنىپىغا بالا تاللىدى. شۇ چاغدا ئۇرۇمچى شەھەرلىك 5 - باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان دىلنار ئاتا - ئانىسىغا ئوقتۇرماي ئىمتىھان بېرىپ، تەييارلىق ئىمتىھاندىن ئەلا باھا بىلەن ئۆتتى، رەسمىي ئىمتىھان ئالدىغان چاغدا ئەھۋالنى ئانىسىغا مەلۇم قىلدى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا يەتكۈچە دەرد تارتقان ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇشىنى ئانچە ياقتۇرۇپ كەتمىسىمۇ، لېكىن قىزدىكى قىزغىنلىققا، ئىمتىھان ئالغۇچى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەلىپى ۋە دەۋىتىگە قاراپ ئاخىر ماقۇل بولدى.

ئون ئىككى ياشلىق قىزدىن ئايرىلىش ئاتا - ئانا ئۈ-

چۈن قانچىلىك ئېغىر كەلسە، سەبىي قىز ئۇچۇنمۇ شۇنچىلىك ئېغىر ئىدى. ئەمما ئۇسسۇلچى بولۇش ئارزۇسى ئۇنى يولدىن قايتۇرالمىدى. مەكتەپنىڭ ئوقۇتۇشى مۇنتىزم بولۇپ، ئۇسسۇل نەزەرىيىسى ۋە ئاساسىي ماھارەت بىلىملىرىدىن باشقا مەملىكىتىمىزدىكى ئەللىك نەچچە مىللەتنىڭ ئۇسسۇلى ئۆگىتىلەتتى، دىلنار زور ئىشتىياق بىلەن ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى، نۇرغۇن سەھەرنى يۇگۈرۈش، بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن ئۆتكۈزدى. دەم ئېلىش كۈنلىرىمۇ مەشق زالىدىن چىقماي ئۆگەنىدى، مۇنداق قىزغىنلىق ۋە ئەستايىدىللىق ئۇنى كەسپىتە تېز ئالغا باستۇردى. ئادەتتە ئۇسسۇل دەرسىدە ماھارەتتە بىر قەدەر پىشقان، ھەركەكتىنى ياخشى ئوينايدىغانلار ئالدىنقى رەتكە تۇرغۇزۇلاتتى، ئارقا رەتتىكىلەر ئالدىنقى رەتتە تۇرغانلارنىڭ ھەركىتىگە قاراپ مەشق قىلاتتى. دىلنار تۆت يىل ئوقۇش جەريانىدا بىرەر قېتىمىمۇ ئوتتۇرا رەتكە ياكى ئارقا رەتكە ئۆتۈپ قالمىدى. ئىدىيە - ئەخلاق جەھەتتىمۇ ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويىدى، مەكتەپكە كىرگىنىدىن كېيىن، مەكتەپ رەھبەرلىكى ئۇنىڭ ماھارىتى ۋە ئىقتىدارىغا ئاساسەن ئۇسسۇل ئوقۇتقۇچىلىقىغا ئېلىپ قالماقچى بولدى. ئەمما دىلنار سەھنىدە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىشنى ئارزۇ قىلاتتى. 1982 - يىلى ئۇ ئوقۇشنى ئەلا پۈتتۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. دىلنار خىزمەت ئورنىغا كېلىپ ئۆزۈن ئۆتمەي پېشقەدەم ئۇسسۇل رېژىسسورلىرىدىن زەينەپ سىدىق ئىشلىگەن ئۇيغۇر ئۇسسۇلى «سەرىلما» سالامەت ئالىمجان ئىشلىگەن ئۆزبېك ئۇسسۇلى «يۇرەك شادلىقى» نى ئۆگەندى. دىلنار ئۇيغۇر، ئۆزبېك ئۇسسۇللىرىنى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە پۇرىقىنى ساقلىغان ھالدا ئۆزلەشتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇ ئۇسسۇللارنىڭ ئىدىيىۋى مەزمۇنى ۋە ماھارەت تەلىپىنى ئىنچىكىلىك بىلەن تەھلىل قىلدى. ئاساسىي ھەر

ربكەت شەكلى ۋە ماھارىتىگە ئائىت نەچچە يۈرۈشلۈك مەشق ھەـ ربكەتلىرىنى تەكرار مـەشق قىلدى، ھېسسىياتتىكى گۈزەللىكىنى، ھەـ ربكەتتىكى نەپىسلىكىنى ئىپادىلەشكە تىرىشتى، ئۆگەنگەن ئۇسسۇلـ لىرىنى سەھنىدە، تېلېۋىزوردا ئورۇندىاپ، تاماشىبىنلارغا تونۇلۇشقا باشلىدى.

1984 ـ يىلى شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى كلاسسىك ئۇسسۇللۇق تىياتىر «كۈسەن بەزمىسى» نى تەييارلىدى، بۇ ئـۇسـ سۇللۇق تىياتىرنىڭ ھـەربىر شەكىللىرى مۇرەككەپ، ئۆزگىرىشچان بولۇپ، تېخنىكا تەلىپى يۇقىرى ئىدى. تەشكىل دىلنارغا ئـوغۇل بالىنىڭ رولىنى ئېلىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇردى. دىلنار جىددىي سىناقتا دۇچ كەلدى، ئەمما ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى ۋە ئەستايـ ىدىللىقى بىلەن رولنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ، رەھبەرلىك ۋە ئامما‌نىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى.

ئۇسسۇل ئارتىسىنىڭ سەھنە ھاياتى جاپالىق بولىدۇ. سەھـ نىدە قىسقا ۋاقىتتا ئورۇنداىدىغان بىر ئۇسسۇلنى تەييارلاش ئۈـ چۈن ھەپتىلەپ، ئايلاپ مـەشق قىلىشقا، تەر ئاققۇزۇشقا، جـاپـا چېكىشكە توغرا كېلىدۇ. دىلنار ئوقۇغۇچى ۋاقتىدەكلا مەشق، ما‌ـ ھارەت ئۆگەندى. 1984 ـ يىلى 2 ـ ئايدا ئۇ مەشق زالىدا مەشق قىلىۋېتىپ يەقىلىپ چـۈشۈپ قولى سۇندى، ئومۇرتقا ئۇستـ خىنىغا دەز كەتتى، ئەمما ئۇ تولۇق ساقايماي تۇرۇپلا ئاپتونوم رايونىمىز بويىچە تۇنجى قېتىم ئىشلەنگەن ئـۇيغۇر تېلېۋىزىيە تـ ياتىرى «ئۈچ ياش»نى فىلىمغا ئېلىش ئىشىغا قاتناشتى ۋە باش رول ئالدى.

كېيىنكى مەزگىلدە دىلنار ئانىسى ھۈرىيەتنىڭ يېتەكلىشى بىلەن «ئاتۇش ئۇسسۇلى» نـى نـۇقتىلىق ئـۆگىنىشكە كىرىشتى، «ئاتۇش ئۇسسۇلى» ئۇزاقتىن بۇيان خەلق ئارىسىدا ئـويىنلىپ كېلىۋاتقان شۇنداقلا سەھنىدىن چۈشمەي كېلىۋاتقـان كـلاسسىك خەلق ئۇسسۇلى بولۇپ، بۇ ئۇسسۇل بىر ۋەزىنلىك تېكىست، كۆپ

شەكىللىك ھەرىكەت، ئۆزگىرىشلىك مۇزىكىدىن تەركىب تاپقان شۇنداقلا ئۇسسۇل ھەرىكىتى مۇزىكىغا زىچ جىپسلاشقان، ئۇسسۇلنىڭ مىللىيلىكى بىلەن نەپسىلىكى يۇغۇرۇلۇپ كەتكەنىدى. ھۇرىيەت بۇ ئۇسسۇلنى يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان ئويناپ كېلىۋاتقانلىقى ئۈچۈن، ئۇسسۇلنى ئۈجۈر - بۈجۈرىغچە ئۆزلەشتۈرۈپ، مول تەجرىبە توپلىغانىدى. بۇ ھال دىلنارنىڭ بۇ ئۇسسۇلنى پىششىق ئۆگىنىۋىلىشقا پايدىلىق ئىمكانىيەت يارىتىپ بەردى. ئۇ ئانسىنىڭ ئۆگىتىشى بويىچە «ئاتۇش ئۇسۇلى»نىڭ بارلىق ھەرىكەت شەكىلى، ئىپادىلەش ۋاستىسى ۋە ھەربىر ئاساسىي ھەرىكەت تەپسىلاتىنى بىرمۇ بىر ئۆزلەشتۈردى. گۈزەل، نەپىس ھەرىكەتلىرىنى جانلىق، مول ھېسسىيات بىلەن سۈغۇرۇپ، ئۇسسۇلنىڭ جەلپ قىلىش كۈچىنى ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشتى.

«بىر ئارتىسقا نىسبەتەن ئېيتقاندا، قايسى ئۇسسۇلنى ئويناسا، ئۆزىنى شۇ ئۇسسۇلدىكى ئاساسىي پېرسۇناژ دەپ بىلىپ، ئۇسسۇلغا ئىچكىرىلەپ كىرىپ، ئىجادىي ئۇيناش بىلەن مۇھىم، سەھنىدىلا ئەستايىدىل بولۇپ قالماي، مەشق زالىدىمۇ ئەستايىدىل بولۇش، ھەرىكەتنى ھېسسىيات بىلەن بىرلەشتۈرۈش كېرەك. بۇ مېنىڭ ھېس قىلغانلىرىم» دەيدۇ دىلنار. ئۇ مۇشۇنداق قارىغاچقا، پۈتۈن زېھنىي كۈچىنى كۆپرەك ماھارەت ئىگىلەشكە، ئۆز كەسپىدە تېخىمۇ كامالەتكە يېتىشكە بېغىشلاپ، باشقىلارنى ھەيران قالدۇرىدىغان بەزى نەتىجىلەرنى يارىتتى. ئالايلى: 1985 - يىلى ياپونىيىدە ئۆتكۈزۈلگەن «يىپەك يولى مۇزىكا كەچلىكى» جەريانىدا ھەرقايسى مېھمان ئۆمەكتكىلەر ياپون ئۇسسۇلىنى ئۆگىنىشكە توغرا كەلدى. ياپونىيە مۇزىكا جەمئىيىتىدىكى مەشھۇر بىر پروفېسسور جۇڭگو ۋە سوۋېت ئۆزبېكستانى ئارتىسلىرىغا ياپونچە «ئالۇچا» ئۇسسۇلىنى ئۆگەتتى. باشقىلار يېرىم كۈندە ئۆگىنىپ بولالمىغان ئۇسسۇلنى دىلنار بىر سائەت ئىچىدىلا ئۆگىنىۋالدى. ئۇنىڭ خوفۇ كىيىپ، يەلپۈگۈچ تۇتقان تەقلى -

تۇرقى، ياپون ئۇسسۇلچىلىرىدەك ئىچ مايماق پۇت ئېلىش-لىرى، ھەردىكەتنى نەپىس، نازاكەتلىك ئورۇندىشى بۇ ياپونىيەلىك پروفېسسورنى ھەيران قالدۇردى.

سوۋېت ئۆزبېكىستانىنىڭ ئۇسسۇلچىسى مەلىكە ئەخمەدۋا شۇ قېتىمقى مۇزىكا كېچىلىكىگە «نەمەنگان تەنەۋەرى» ناملىق ئۇسسۇل تەييارلاپ كېلىپ ئويناپ بەردى. دىلنار بۇ ئۇسسۇلنى سەھنە سىرتىدا تۇرۇپ ئۆگەندى ۋە مەلىكە ئەخمەدۋا سەھنىدىن چۈشكەندە دىلنار بۇ ئۇسسۇلنى ئويناپ بېرىپ، ئۇنى ھەيران قالدۇردى.

مەن دىلنارنى زىيارەت قىلغاندا ئۇنىڭ بۇنداق چاققانلىقىغا قىزىقتىم ۋە بۇ ئۇسسۇلنى قانچە كۈندە ئۆگىنىپ بولدىڭىز؟ــ دەپ سورىدىم. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ مەلىكە ئەخمەدۋا ئۇسسۇلنى سەھنىدە ئۇچ قېتىم ئورۇنداش جەريانىدىلا ئۆگىنىۋالدىم. بىرىنچى قېتىم ئۇسسۇلنىڭ ھەر-بىر ھەرىكەت تەرتىپىنى ئېنىقلىۋالدىم، ئىككىنچى قېتىم ھەر بىر ھەرىكەت ئۆگەنىدىم، ئۈچىنچى قېتىم ھەر بىر ھەرىكەتلەرنى بىرلەشتۈرۈپ ئۆگەنىدىم، ــ دېدى.

دىلنار ياپونىيەدىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئۇستازلىرىنىڭ ۋە ئانىسىنىڭ يېتەكلىشى، ياردەم بېرىشى بىلەن بىر كېچىلىك ئويۇن تەييارلاپ مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەرگە ۋە كەسىپداشلىرىغا ئۆزىنىڭ ئىقتىدارى ۋە ماھارىتىنى دوكلات قىلدى. ئۇ دوكلات ئويۇنىدا ئۇيغۇر ئۇسسۇلى «تارىم گۈلى»، «نىلوپەر پەرىشتىسى»، «يىپەك يولىدىكى ساھىبخان»، ئۆزبېك ئۇسسۇلى «ئارزۇ-يۇم»، «راھەت»، چاۋشيەنچە «دۇمباق ئۇسسۇلى»، دەيزۇچە «بېلىق ئۇسسۇلى»، تاجىكچە «تاجىك بالىسى» ئۇسسۇلى، ياپونچە «سا-كورا» ئۇسسۇلى ۋە ھىندىستان ئۇسسۇلىنى ئويناندى. ئۆزى ساز چېلىپ ئۇيغۇر، خەنزۇ ياپون، پاكىستان ناخشىلىرىنى ئېيتتى. رەھ-بىرىي يولداشلار ۋە كەسىپداشلىرى ئۇنىڭ بۇنداق ھەر تەرەپلىمە ماھارىتىگە يۇقىرى باھا بەردى. مەملىكەتلىك ئەدەبىيات ــ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق

ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى قەھبەرخان ھەيرانلىقىنى يوشۇرالماي: «مەن ھازىرغىچە بىرلا ۋاقىتتا سەككىز مىللەت ئۇسسۇلىنى ئويناپ باقمىغان، ئۆزى ساز چېلىپ ناخشا ئېيتقان ئۇسسۇلچىنى كۆرۈپ باقمىغان، ئۇ ھازىر شىنجاڭدىن چىقتى، چوقۇم پۈتۈن مەملىكەتكە تەسىر كۆرسىتىدۇ» دېدى. ھەقىقەتەن دىلنار مەملىكەتكە تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى. 1986 - يىلى دىلنار بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلىدىغان مەملىكەتلىك ئۇسسۇل كۆرىكىگە قاتنىشىپ تاللاندى. كۆرەكتە ئۇ ئورۇندىغان ئۆزبېكچە ئۇسسۇل «ئارزۇيۇم» قىزغىن ئالقىشلىنىپ، مەملىكەت بويىچە ئۇچىنچى دەرىجىلىك ماھارەت مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. شۇ قېتىمقى كۆرەكتە شىنجاڭنىڭ نومۇرلىرىدىن پەقەت شۇ بىر نومۇر مۇكاپاتلىنىپ، دىلنار ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى دەپ ئاتالغان شىنجاڭنىڭ شەرىپىنى ساقلاپ قالدى.

دىلنار مەملىكەتكە تەسىر كۆرسىتىشتىن ھالقىپ خەلقئارا مۇ تەسىر كۆرسىتىشكە باشلىدى. ئۇ 1986 - يىل 12 - ئايدا جۇڭگو مۇسۇلمانلىرى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئەرەب بىرلەشمە خەلىپىلىكىگە چىقىپ ئۇيۇن قويۇشقا قاتناشتى. 1987 - يىل 8 - ئايدا جۇڭگو ئازسانلىق مىللەتلەر سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە كانادا‌غا چىقىپ، ئۇيغۇر ئۇسسۇللىرىنى يەنە بىر قېتىم خەلقئارا سەھنىدە نامايان قىلىپ، ئالاھىدە ئالقىشقا ئېرىشتى. ئۇ پارتىيە 11 - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىنكى سەنئەت باھاربدا جانلىنىپ، ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتۇۋاتقان ئۇسسۇل سەنئىتىمىزنى نامايان قىلىپ، دۆلىتىمىزنىڭ ئوبرازىنى تىكلەش، مەدەنىيەت تارقىتىش، دوستلۇق ئالاقىسىنى كۈچەيتىش ئىشىغا تېگىشلىك تۆھپىسىنى قوشتى. 1985 - يىلى ياپونىيىدە دىلنار بىر لەن بىر سەھنىدە ئويۇن قويغان سوۋېت ئۆزبېكستانى ئارتىسلىرى دۆلىتىگە قايتقاندىن كېيىن دىلنارنىڭ ئۇسسۇل ماھارىتى

ۋە ئۇنىڭ ئەخلاقىي - پەزىلىتىنى نۇرغۇن كىشىلەرگە ماختاپ بەر-
گەن. ئۆزبېكىستاندا تۇرۇۋاتقان ئۇيغۇر ناخشىچى خالىسخان ئۆز-
بېك ئارتىسلىرى ئاغزىدىن ئۇيغۇر ئارتىسىنىڭ تەرىپىنى ئاڭلى-
غاندىن كېيىن ئىپتىخار بىلەن: «دىلنىسار ئابدۇللا چەت ئەللەردە
تۇرووۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ قەددىنى كۆتۈرۈپ قويدى» دېگەن ۋە
شىنجاڭغا تۇغقان يوقلاشقا كەلگەندە دىلنار ئابدۇللانى ئالاھى-
دە يوقلاپ كۆز يېشى قىلغان. كۆز يېشى قىلغانلار يالغۇز خا-
لىسخان ئەمەس، باپونىيىلىكلەر دىلنار ئابدۇللانى باپونىيىدىكى
ئەڭ داڭلىق كىنو چولپانى ياكشىماروغا ئوخشىتىپ، ئۇنى «جۇڭ-
گولۇق ياكشىمارو» دەپ گۈلدەستە تۇتقاندا، ئاشۇنداق كۆز يې-
شى قىلغان. كانادادىكى جۇڭگو مۇھاجىرلىرى سەنئەت ئۆمىكىدە-
كىلەر، دۇنيا بويىچە ئەڭ ئېگىز تورونتو مۇنارى ئۈستىدىكى ئاي-
لانما زالدا ئۆزلىرىگە ئۇيغۇر ئۇسسۇلىنى ئۆگەتكەن دىلنار بىلەن
خوشلاشقاندا، ئاشۇنداق كۆز يېشى قىلغان...

كۆز يېشى قەلبىنىڭ ئۇنسىز ساداسى. ئۇ سەنئەت كۆكىدە
بالقىغان يېڭى چولپانىمىزغا ئوقۇلغان ئەڭ ياخشى مەدھىيە، دىل-
نار مەدھىيە سادالىرى ئىچىدە ئېسىنكىرەپ قالمىدى. قانائەتلەن-
مىدى، ئۇ تېخىمۇ يېڭى پەللىگە ئۆرلەش ئۈچۈن شىجائەت بە-
لەن تىرىشماقتا.

تۆھپىكار ئۇسسۇل تەتقىقاتچىسى

ئابلىمىت ئەمەت

ھىممەت مېھرۇللا 1940 - يىلى كۇچا ناھىيىسىدە بىر كەنجىك قول ھۈنەرۋەن ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ كىچىكىدىنلا ئۇسسۇل ئويناشنى، ناخشا ئېيتىشنى، مۇزىكا چېلىشنى ياخشى كۆرەتتى. ھەمدە دائىم دېگۈدەك دۇتار، راۋابلارنى چېلىپ ئۆگىنەتتى. خەلق ئىچىدىكى ھەرخىل سورۇنلارغا قاتنىشاتتى. ئۇنىڭ ئاتىسى مېھرۇللا ئاخۇن سەنئەتكە ھەۋەس قىلىدىغان ئادەم بولۇپ دۇتار - تەمبۇر، راۋاب چالىدىغان بولغاچقا خەلق ئىچىدە ئىناۋەتلى بارئىدى. ئۇ ئوغلى ھىممتكە داۋاملىق ساز چېلىش، ناخشا ئېيتىشنى ئۆگىتەتتى.

ھىممەت مېھرۇللانىڭ بالىلىق چاغلىرى ئەنە شۇنداق سەنئەت ئىچىدىلا ئۆتكەچكە ئۇنىڭدا سەنئەتكە نىسبەتەن تەبىئىي قىزىقىش پەيدا بولغان. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپكە قەدەم قويۇشى بىلەنلا مەكتەپنىڭ ھەرخىل كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ ئۇسسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى جەلپ قىلغان. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان چېغىدىن باشلاپ مەكتەپنىڭ ئىشتىن سىرتقى سەنئەت كۇرۇژوكىغا قاتنىشىپ ھەرخىل سورۇنلاردا ئۇسسۇل نومۇرلىرىنى، لەپەرلەرنى ئويناپ، بالىلارغا خاس كومپىيىلەردە رول ئېلىپ جامائەتچىلىكنىڭ بالا ئارتىس دېگەن باھاسىغا ئېرىشكەن. كېيىنچە ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكى تەرىپىدىن تاللىنىپ «ئۆگەي ئانا» ۋە ئىنقىلابىي قۇربان ل. مۇتەللىپ ھەققىدىكى دراملاردا بالىلار رولىنى ياخشى ئىجرا قىلىپ ئاممە-

نىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولغان.

ھىممەت مېھرۇللا ئۇسسۇل جەھەتتىكى تالانتى، ئۇسسۇلغا خاس بەدەن تۈزۈلۈشى بىلەن تاللىنىپ شىنجاڭ شۆيۈەنىنىڭ سەنئەت فاكۇلتېتى ئۇسسۇل سىنىپىغا كىرگۈزۈلگەن جەھەتتە تەربىيىلەندى. ئوقۇشنى تاماملىغاندىن كېيىن ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىگە ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇپ كىردى. ئۆمەكتىكى پىشقەدەم ئۇسسۇلچى مەرھۇم ھاجى راخمانىڭ كۆڭۈل قويۇپ ئۆگىتىشى ـ يېتەكلىشى بىلەن كەسپىي ماھارىتى تېز يېتىلىپ غوللۇق ئۇسسۇل ئارتىسى بولۇپ قالدى. ئۇ 1959 ـ يىلى ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى تەييارلىغان «تۇرپان ناخشىسى» دېگەن چوڭ تېپتىكى ئوپېرادا رول ئېلىپ ياخشى نەتىجە قازاندى. 1960 ـ يىلى ئۆمەك جەنۇبىي جۇڭگودىكى بىرقانچە ئۆلكىلەرگە بېرىپ ھال سوراش ئويۇنى قويغاندا «قەشقەر سەنىمى»، «جۇلا ئانسامبلى»، «خەلچىخان» قاتارلىق ھەجمى بىر قەدەر چوڭ نومۇرلاردا ماھارەت كۆرسىتىپ، قېرىنداش ئۆلكە خەلقلىرىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ھەمدە كەسپىي خادىملارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشتى. «ئالتۇن باشاقلار»، «ئانارخان»، «گۈلەمخان» قاتارلىق ئوپېرالاردا ئاساسلىق روللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقتى. ھىممەت مېھرۇللا تىرىشىپ ئۆگىنىپ كەسپىي بىلىم ـ سەۋىيىسىنى تېز ئۆستۈرۈپ، قىسقىغىنا بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا تالانتلىق بىر ئۇسسۇلچى، تالانتلىق ئارتىس بولۇپ كۆزگە كۆرۈندى. ئۇ ئۇسسۇل ئويناشتىلا ماھارەت كۆرسىتىپ قالماستىن، ھەرخىل دراما ـ سىلاردىمۇ رول ئېلىپ نەتىجە قازاندى. 1965 ـ يىلى ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىغا سوۋغا قىلىپ تەييارلىغان چوڭ تېپتىكى ناخشا ـ ئۇسسۇللۇق ئوپېرا «ياشسۇن خەلق گۈلشەنسى» دا سەلبىي ئوبراز زومىگەرنىڭ ئوغلىنىڭ رولىغا چىقىپ ماختاشقا سازاۋەر بولدى.

ھىممەت مېھرۇللا ئىزچىل ھالدا تەشكىلنىڭ خىزمەت تەقسى-

ماتىغا ئاڭلىق بويسۇنۇپ كەلدى. 1982 - يىلى تەشكىل ئۇنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سەنئەت تەتقىقات ئورنى ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىغا يۆتكىگەندە قىلچە ئىككىلەنمىدى. سەھنىدە ماھارەت كۆرسىتىپ يۈرگەن بىر ئارتىس ئۈچۈن نەزەرىيە تەتقىقاتى خىزمىتى بىلەن شۇغۇللىنىش ھەقىقەتەن قىيىن ئۆتكەل ئىدى. ئۇ دەسلەپكى چاغلاردا مۇنداق بىر چوڭ ئىش ۋە چوڭ ۋەزىپىنىڭ ئالدىدا نەزەرىيە جەھەتتىن كۈچۈم يەتمەسلىكىن دېگەن ئەندىشىدە بولغانىدى. رەھبەرلىكىنىڭ ئىلھام بېرىشى، يولداشلارنىڭ سەمىمىي ياردىمى بىلەن بۇنداق بىر ئۇلۇغ، شەرەپلىك خىزمەتنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن تىرىشىشىم لازىم دېگەن ئىدىيىنى تۇرغۇزۇپ قەتئىي ئىرادە تىكلىدى. ئۇ، ئالدى بىلەن مەركەزنىڭ ۋە ئاپتونوم رايونىنىڭ مۇناسىۋەتلىك ھۆججەتلىرىنى، تېگىشلىك ماتېرىياللىرىنى ئەستايىدىل ئۆگەندى. قىسقىلا ۋاقىت ئىچىدە تونۇشنى ئۆستۈرۈپ، ئۇسسۇل نەزەرىيىسىگە ئائىت بىلىملەرنى ئۆگىنىپ نەزەرىيە تەتقىقات خىزمىتىنىڭ مۇھىم نۇقتىلىرىنى ئىگىلىدى. نەتىجىدە ئۇسسۇل مۇجەسسەمدىن ئىبارەت بۇ خىزمەتنىڭ مۇھىم نۇقتىسىنى چىڭ تۇتۇپ، ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىدىكى خەنزۇ، مىللىي يولداشلار بىلەن ئوبدان ماسلىشىپ ئۇلارغا يېتەكچىلىك قىلىپ، يۇقىرى تاپشۇرغان ۋەزىپىلەرنى بىر قەدەر پىلانلىق ئورۇندىاپ دەسلەپكى قەدەمدە بەزى نەتىجىلەرنى ھاسىل قىلدى.

ئۇسسۇل نەزەرىيە تەتقىقات ئىشى ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىدا ئۇزۇن يىل تۇتۇلمىغان ۋە يول ئېچىلمىغان بىر ئاجىز ھالقا ئىدى. ھازىر بۇ ئاجىز ھالقىدا كەڭ بىر يول ئېچىلدى.

ئاپتونوم رايونىمىزدىكى ئون ئۈچ مىللەت خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ تۇرى، ئۇنىڭ تارقىلىش ئەھۋالى ۋە رايون خاراكتېرى قاتارلىق جەھەتلەردە دەسلەپكى ماتېرىيال توپلىنىپ ئۇزۇن مۇددەتلىك ۋە قىسقا مۇددەتلىك پىلان تۈزۈلۈپ تەكشۈرۈش خىزمى

تى ئومۇميۈزلۈك باشلىنىپ كەتتى.

شىنجاڭدىكى ئۇن ئىككى ۋىلايەت، ئوبلاستلاردا ئۇسسۇل مۇجەسسىمى يېزىقچىلىق گۈرۈپپىلىرى تەسىس قىلىنىپ بىر تۇتاش ئىش باشلاندى. يولداش ھىمىت داۋاملىق ھالدا ھەرقايسى تارماقلارغا بېرىپ كەسپىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىپ، ھەركەزىنىڭ تېخنىكا جەھەتتىكى تەلەپلىرىنى ئەستايىدىل تەشۋىق قىلىدى. كۆپ قېتىم خەلق ئىچىگە بېرىپ ئۇيغۇر، قازاق، تاجىك، قىرغىز، ئۆزبېك قاتارلىق مىللەت خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە تارىخىي كېلىپ چىقىشى، تەرەققىيات جەريانى، ئىجتىمائىي تۈرمۇشتىكى ئورنى جەھەتلەردە ئەستايىدىل تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىپ، تارىخىي يازما خاتىرە مىڭ ئۆيى تام رەسىملىرى ۋە مەدەنىي يادىكارلىقلارداكى ئۇسسۇللۇق ئوبرازلار بىلەن باغلاپ سېلىشتۇرۇپ چوڭقۇر تەتقىقات قىلىش بىلەن بىر قۇر قول يازما ماتېرىيال توپلاپ چىقتى.

ئاپتونوم رايونىمىز دائىرىسىدە ئۇن ئىككى ۋىلايەت، قىرىقتىن ئارتۇق ناھىيە - شەھەر، يۈزدىن ئارتۇق يېزا - قىشلاقلارغا بېرىپ نۇرغۇن خەلق سەنئەتچىلىرى بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى ۋە رايون خاراكتېرىگە قاراپ ھەرخىل مەدەنىي ئۇسسۇللارنىڭ مەنبەيى ۋە ئۇنىڭ ئارقا كۆرۈنۈشلىرىنى تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ ئۇيغۇر خەلق ئۇسسۇللىرىنى «سەنەم»، «شادىيانە»، «نازىركوم»، «ساماۋ»، «دولان»، «تەقلىدى نەقابلىق ئۇسسۇللار»، «دىنىي تۇس ئالغان ئۇسسۇللار»، «سايمان ئۇسسۇللىرى»دىن ئىبارەت سەككىز تۈرگە ئايرىپ چىقتى. بۇ ھەقتە تەخمىنەن ئەللىك مىڭ خەتلىك ماتېرىيال تۈرغۇزۇپ، 1987 - يىل 12 - ئايدا ئېچىلغان ئىككىنچى نۆۋەتلىك ئۇسسۇل ئىجادىيەت يىغىنىنىڭ مۇھاكىمە قىلىپ چىقىشى ئۈچۈن سۇندى.

ھىمىت مېھرۇللانىڭ جاپالىق ئەمگىكى نەتىجىسىدە 1984 -

يىلىدىن ھازىرغىچە ئىككى يۈز خىلدىن ئارتۇق خەلق ئۇسسۇل لىرىنىڭ شەكىل ۋە ھەرىكەتلىرى سىنئالغۇغا ئېلىنىپ ئارخىپ قىلىپ توپلاندى. ئۇچ يۈزدىن ئارتۇق ھەرخىل خەلق ئۇسسۇل ھەرىكەتلىرى توپلاندى. يولداش ھىمىت مېھرۇللا بۇ ماتېرىياللارنى يەنمۇ تولۇقلاپ نەزەرىيە جەھەتتىن تەتقىق قىلىپ ماتېرىيال تۈرغۈزۇپ چىقىش ئۈچۈن ئۇسسۇل تەتقىقات ئىشخانىسىدىكى يولداشلار بىلەن بىرلىكتە 1990 - يىلىغىچە جىددىي ئىشلەپ، ھەرىكەزنىڭ ئۇسسۇل مۇجەسسىمى خىزمىتىدىكى ئومۇم تەلەپكە يېتىش ئۈچۈن تىرىشماقتا.

كۆپكە ماھىر ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى

ئەخمەت ھاشىم

1986 - يىل. گۈزەل بىر ئاخشام. ئۇرۇمچىنىڭ ئىككى چەت رايلىق كوچىسىدا قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان خەلق سارىيىنىڭ رەڭگا-رەڭ چىراغلار چاقناپ كەتكەن ھەيۋەتلىك زالىدا چەت ئەللىك مېھمانلار ۋە مەملىكەت، ئاپتونوم رايونىنىڭ ھەرقايسى جايلىرى-دىن كەلگەن ۋەكىللەر «ناخشا - ئۇسسۇل ماكانى»نىڭ ماھىر چەۋەندازلىرى ئورۇندىۋاتقان بىر - بىرىدىن ئېسىل ناخشا - ئۇسسۇللارنى كۆرۈپ ئادەتتىن تاشقىرى ھاياجانغا چۆمگەنىدى. ئۇلار مەمنۇن بولغان ھالدا باشلىرىنى توختىماي لىڭشىتاتتى، گۈلدۇراس ئالقىشلارنى ياڭرىتاتتى ... ئېلانچىك نومۇر ئېلان قىلىدى. سەھنىدە غۇنچە بوي، زىلۋاغىنا بىر ئۇسسۇلچى پەيدا بولدى-دە، جاراڭلىق مۇزىكىغا كەلتۈرۈپ «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى لەرزان ئويناشقا باشلىدى. پاھ، ئۇنىڭ زىلۋا بويتۇرقى، ئۇچىسىدىكى نەپىس كەشتىلەنگەن ئۇيغۇر ئاياللىرىنىڭ قەدىمكى كۆركەم كىيىم - كېچەكلىرى، تېڭىمىغا چۈشۈپ تۇرغان ئۇزۇن بوستان چاچلىرى سەھنىگە نېمىدېگەن ياراشقان ــ ھە؟! تاماشىبىنلار ئىختىيارسىز گۈلدۇراس ئالقىش ياڭرىتىۋەتتى. چۈنكى ئۇسسۇلچى ھازىر ئۆزىنىڭ شوخ، تېتىك، ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇلىغا خاس نەپىس، سىلىق ھەرىكىتى بىلەن تاماشىبىنلارنى ھاڭ - تاڭ قالدۇرماقتا ئىدى ...

دەرۋەقە، ئۇسسۇلدا يالغۇز ھەرىكەتنىڭ بولۇشىلا كۈپايە قىلمايدۇ، بەلكى ئۇنىڭدا ھەرىكەتكە ماسلاشقان مول تەسەۋۋۇر،

هېسسىيات، جانلىق ئوبراز بولۇشى شەرت. «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نى ئويناۋاتقان چۈھەر ئۇسسۇلچى بۇ مۇھىم نۇقتىنى ئوبدان بىلىپ كېرەك، شۇڭا ئۇسسۇلنى ئاجايىپ سىلىق، ئاجايىپ شوخ، بەكمۇ جىلۋىلىك ئويناۋاتاتتى. ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمى، ھەربىر ئىنچىكە ھەرىكىتى مۇزىكا ردتىمىغا زىچ ماسلاشقان بولۇپ، كۆڭلى سۈتتىنمۇ ئاق، خۇش خۇي، شوخ، ئەمگەكچان ئۇيغۇر قىزلىرىنىڭ نازۇك ئىچكى ھېسسىياتىنى، جانلىق ئوبرازىنى ھەقىقىي تۇردە ئىپادىلەپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ ئۇسسۇلنى ئويناپ بولۇپ تاماشىبىنلارغا ئېگىلىپ تەزىم قىلغان چاغدا ئالقىش ساداسى يەنە پۈتۈن زالنى لەرزىگە كەلتۈرۈۋەتتى ...

بۇ ئۇسسۇلچى شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ تالانتلىق، تىرىشچان ئۇسسۇلچىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئۇسسۇلچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى لەتىپە سىدىق ئىدى.

كېيىنكى كۈنلەردە مەن يەنە ئۇسسۇلچى لەتىپەنىڭ «يەنئەن مېھمانخانىسى»، «خەلق تىياتىرى» قاتارلىق باشقا سەھنىلەردە يالغۇز «ئاتۇش ئۇسسۇلى»نىلا ئەمەس، بەلكى مۇرەككەپ ئۇيغۇر كلاسسىك ئۇسسۇللىرىنىمۇ، ئۆزبېك، تاجىك، قىرغىز، رۇس قاتارلىق ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۇسسۇللىرىنىمۇ، چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنىمۇ ۋە بالېت ئۇسسۇلىنىمۇ ناھايىتى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئويناۋاتقانلىقىنى كۆردۈم. ئۇ مەيلى قايسى مىللەتنىڭ ئۇسسۇلىنى ئويناسۇن، شۇ مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكىنى، خۇسۇسىيەت ـ خاراكتېرىنى ناھايىتى ئوبدان ئىپادىلەيتتى. ئۇنىڭ بۇ خىل كۆپ تەرەپلىمە ماھارىتى، تالانتى مېنى قىزىقتۇردى. مەندە لەتىپەنىڭ سەھنە ھاياتى بىلەن تونۇشۇش ئىستىكى تۇغۇلدى. لېكىن مۇۋاپىق پۇرسەت بولمىغاندى. ئاخىر يېقىندا يولداش لەتىپە سىدىق بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولۇپ قالدىم. باشتا ئۇ ئۆزى توغرىلىق سۆزلەپ بېرىشنى ئانچە خالىمىدى.

— بىزدە نى ـ نى ئاتاقلىق، تەجرىبىلىك ئۇسسۇلچىلار

بار. ئۇلارغا سېلىشتۇرغاندا مەندە تىلغا ئالغۇدەك ھېچنېمە يوق. مېنى خىجىل قىلماك، ــ دەپ تۇرۇۋالدى.

ــ ئارتۇقچە كەمتەرلىك قىلىپ كەتمەك، سىزنىڭ سەنئىتى گۈلزارىغا قەدەم قويغىنىڭىزغا ئوقۇشقا كىرگەن ۋاقتىڭىزدىن تارتىپ ھېسابلىغاندا، ئوتتۇز يىل بوپتۇ. بۇنى ھەرگىزمۇ قىسقا ۋاقىت دېگىلى بولمايدۇ، ــ دېدىم مەن. مەن قايتا - قايتا تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن لەتىپە ئىلاجسىز سەھنە ھاياتىدىن بەزى نەرسىلەرنى سۆزلەپ بەردى. پاراڭسىمىز چوڭقۇر لاشقانسېرى ئۇنىڭ ھەقىقەتەنمۇ كۆپ تەرەپلىمە ماھارەتكە ئىگە، ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى ئىكەنلىكىنى ۋە بۇ يولدا قانچىلىك جاپالىق كۈرەش قىلغانلىقىنى، قانچىلىك قان - تەر تۆككەنلىكىنى چوڭقۇر ھېس قىلىشقا باشلىدىم...

* *

لەتىپە 1946 - يىل 6 - ئاينىڭ 15 - كۈنى غۇلجا ناھىيىسىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ دادىسى ئۇيغۇر ئىلايىتى مىللىي ئارمىيىسى سېپىدە خىزمەتتە بولۇپ، بىلىملىك ئادەم ئىدى. ئۇلكە ئازاد بولغاندىن كېيىن ئۇلار خىزمەت ئېھتىياجى بىلەن ئۈرۈمچىگە كۆچۈپ كەلدى. لەتىپەنىڭ بالىلىق دەۋرى ئىلىم - مەرىپەتنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچى شەھىرىدە ئۆتتى. لەتىپە كىچىكىدىنلا ئەقىللىك، زېرەك، شوخ قىز بولۇپ، ناخشا ئۇسسۇلغا بەكمۇ ئامراق ئىدى. كىنو، تىياتىرلاردا كۆرگەنلىرىنى ناھايىتى تېزلا ئۆگىنىۋېلىپ ئۆيدىكىلەرگە، ساۋاقداشلىرىغا دوراپ بېرەتتى. كىچىككىنە لەتىپەنىڭ ئۇيغۇرچە ئۇسسۇللارنىلا ئەمەس، باشقا مىللەت ۋە چەت ئەللەرنىڭ ئۇسسۇللىرىنمۇ شۇنداق ئوبدان كېلىشتۇرۇپ ئويناۋاتقانلىقىغا قاراپ ھەممەيلەن ئۇنىڭ تالانتىغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى. مەكتەپتىمۇ داۋاملىق سەنئەت پائالىيەتلىرىگە قاتنىشىپ، خېلى مۇرەككەپ ئۇسسۇللارنى ھېچقانداق تارتىنماي ئويناپ چىقاتتى. قىزى لەتىپەنىڭ كەلگۈسىدە چوقۇم يارامليق

ئۇسسۇلچى بولۇپ چىقىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن دادىسى قىزنى رىخبەتلەندۈرۈپ، ئىلھاملاندۇرۇپ تۇردى. لەتىپە 1958 - يىلى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتتۈرىدىغان يىلى شىنجاڭ سەنئەت مەكتىپىنىڭ ئۇسسۇل كەسپىگە ئوقۇغۇچى قوبۇل قىلىدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپتى - دە، ئوقۇتقۇچىلىرى ساۋاقداشلىرىنىڭ دەۋەت قىلىشى بىلەن ئىمتىھان ئورنىغا باردى. ئىمتىھان بېرىشكە بارغانلارنىڭ كۆپىنچىسى خوددى ئۆزىگە ئوخشاش ئون، ئون ئىككى ياشلىق قىزلار ئىدى. ئىمتىھان ۋە تەكشۈرۈشلەردىن كېيىن لەتىپە سەنئەت مەكتەپكە قوبۇل قىلىندى. بۇ خۇش خەۋەردىن بېشى ئاسمانغا يەتكەن لەتىپە خۇشاللىقىدىن قىن - قىنىغا پاتماي سەكرەپ كەتتى.

ئەسلىدە ئۇ ئىمتىھان مەيدانىدا بىر نەچچە خىل ھەرىكەتىنى ئورۇندىۋاتقان ۋە ئۇسسۇللارنى ئويناۋاتقاندا ئاتاقلىق ئۇسسۇلچى قەمبەرخانىم، زەينەپ سابىت قاتارلىق پېشقەدەم ئۇستازلارنىڭ ئۇنىڭغا كۆزى چۈشكەن ۋە ئۇلار بۇ گۈزەلگە قىزدا بىر خىل يوشۇرۇن تالانتنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغانلىقىنى ھېس قىلغانىدى. لەتىپە خۇشاللىقىدىن يۈگۈرگەن پېتى ئۆيىگە كىلىپ زىل ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— ئاپا، دادا! ئىمتىھاندىن ئۆتتۈم. سەنئەت مەكتىپىگە بېرىپ ئوقۇپ، ئارتىس بولىدىغان بولدۇم!

بىراق لەتىپەنىڭ مەجەزى چۈس ئاپىسى خۇشال بولۇشنىڭ ئورنىغا بىردىنلا قاپىقىنى تۈرۈپ:

— نېمە دەۋاتىسەن؟ سېنى ھەرگىزمۇ ئۇسسۇل ئويناىدىغان ئارتىس قىلمايمەن. خام خىيال قىلماي ئوقۇشۇڭنى ئوقۇ! — دېدى.

ئويلىمىغان يەردىن چىققان بۇ گەپ گۈزەل لەتىپەنىڭ بېشىغا كالتەك بىلەن ئۇرغاندەك بىلىندى. نېمە قىلىشنى بىلمەي كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا دادىسىغا قارىدى.

— خاتىرجەم بول قىلىڭ، — دېدى دادىسى قىزىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ كۈلۈپ تۇرۇپ، — ئاپاڭغا ئاستا - ئاستا چۈشەندۈرىمىز، ئۇمۇ رازى بولىدۇ. ئارتىس بولۇش يامان ئىش ئەمەس. كەلگەنلا ئادەم ئارتىس بولىمەن دەپمۇ بولالمايدۇ. ئىستىھاندىن ئۆتكەنلا بولساڭ، بۇ ناھايىتى قالتىس ئىش بوپ تۇ قىلىڭ. بۇ ئائىلىمىز ئۈچۈن چوڭ خۇشاللىق.

دادىسىنىڭ گېپىدىن كېيىن لەتىپەنىڭ چىرايى ئېچىلىپ كۆڭلى سەل ئورنىغا چۈشتى. شۇنداق قىلىپ ئىش دادىسىنىڭ دېگىنىدەك بولدى.

لەتىپەنىڭ ئوقۇشقا كىرگەن ۋاقتى دەل چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش باشلانغان ۋە تەبىئىي، سۈنئىي ئاپاتلەر يۈز بەرگەن قېينىچىلىق يىللىرىغا توغرا كەلگەچكە شەرت - شارائىت ناھايىتى ناچار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار تۇرمۇشتا بەك قېينالغانىدى. بەزى ئوقۇغۇچىلار تۇرمۇشنىڭ ناچارلىقىدىن، مەشقىنىڭ قېينىلىقىدىن چىداشلىق بېرەلمەي ئوقۇش تاشلاپ كېتىپمۇ قالدى، لەتىپە بولسا سەنئەتكە بولغان قىزغىن ئىشتىياقى بىلەن جاپا - مۇشەققەتتىن، ھېرىپ چارچاشتىن قورقماي ئۆگىنىش، مەشق قىلىشنى چىڭ تۇتتى. مەكتەپتە بالىت ئۆگىنىۋاتقان چېغىدىلا «تۆت كىچىك ئاققۇ»نى ۋە رۇمىنىيە، ئىسپانىيە، چېخسلوۋاكىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئۇسسوللىرىنى ئەينەن ئورۇندىاپ چىقىپ ئۇسۇل تازلىرىنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشتى. قىسقىسى لەتىپە تۆت يىللىق ئوقۇشنى مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاپ 1962 - يىلى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىگە تەقسىم قىلىندى. لەتىپە ئۆمەككە تەقسىم قىلىنىپ كەلگەن بىرنەچچى كۈنىدىن باشلاپ پېشقەدەم ئۇستازلاردىن، كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىپ ناھايىتى تېز ئىلگىرىلىدى ۋە كۆزگە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. قانداق رولنى تەقسىم قىلسا شۇنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئوينىاپ چىقىپ ئۆزىنىڭ ئالاھىدە تالانتىنى نامايان قىلدى. لەتىپە

60 - يىللاردىلا «تامغىنى تارتمۇبلىش» ناملىق دراممدا پىئونىر قىز گۈلنىسانىڭ رولىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى مەدھىيىلەيدىغان ئىككى كىشىلىك «توقۇمچى قىزلار» ناملىق ئۇسسۇلدا بەزىدە خەنزۇ قىزنىڭ بەزىدە ئۇيغۇر قىزنىڭ رولىنى، ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئون يىللىقىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن ئالاھىدە تەييارلانغان كۆپ پەردىلىك ناخشا - ئۇسسۇل «خەلق گۈزىسى ياخشى» نىڭ ھەممە پەردىلىرىدە پىئونېرلارنىڭ، ئۇزۇمچى قىزلارنىڭ، پاختىكار قىزلارنىڭ نۆۋەتلىق ئۇسسۇللىرىنى كۆرسىتىدىغان كىچىك ئويناپ ھەممە كىشىنى ھەيران قالدۇردى ۋە ئۆزىنىڭ ئۇسسۇل ساھەسىدە تالانتلىق ياش مايسا ئىكەنلىكىنى نامايان قىلدى.

1967 - يىلى رەھبەرلىك «ئاق چاچلىق قىز» ناملىق ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى ئۆگىنىپ كېلىشكە ئۆمەكتىن بىر گۇرۇپپا ئادەمنى بېيجىڭغا ئەۋەتتى. بۇنىڭ ئىچىدە لەتىپەھۇ بار ئىدى. ئۇ ئۇچ ئاي جاپالىق تىرىشىش ئارقىلىق «ئاق چاچلىق قىز» ناملىق ئۇسسۇللۇق تىياتىرنى تەشكىلىنىڭ كۇتكىنىدىنمۇ ياخشى ئۆگىنىپ كېلىپ، باشقا يولداشلارغا ئۆگەتتى. ئۇنىڭدىن باشقا يەنە داڭلىق «قىزىل ئايالار قوشۇنى» ناملىق چوڭ تىپتىكى ئۇسسۇللۇق تىياتىرنىڭ پۈتۈنلۈك ئۇچىدا دەسسەپ ئويناپ يۈرگەن قىسىملىرىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ داڭ چىقاردى. لەتىپە كۆپ قېتىم مەملىكەتلىك سەنئەت كۆرەكلىرىگە قاتنىشىپ ئىنچىكە ئۆلكىلەردە سەييارە ئويۇن قويۇشلاردا تۆھپە يارىتىپ تۇختىماي ئالغا ئىلگىرىلىدى.

لېكىن بالايى ئاپەتلىك «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» باشلانغاندىن كېيىن گويا ئەمدىلا پورەكلەپ ئېچىلىۋاتقان چىرايلىق گۈلگە ئوشتۇمتوت ئوششۇك تەگكەندەك بىرمۇنچە كەسپداشلىرى بىلەن بىللە ئۇنىڭمۇ بېشىغا ئېغىر كۈلپەتلەر كەلدى، لەتىپەنىڭ دادىسى سولچىل خاتا لۇشيەننىڭ قۇربانى بولدى. لەتىپە «ئەكسىل ئىنقىلابچىنىڭ پۇشتى» دېيىلىپ چەتكە قېقىلدى. كەمسىتىلىپ

دى. رولغا چىقىش ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلىندى، لېكىن لەتىپە پارتىيىگە ئاممىغا قەتئىي ئىشەنتتى، شۇڭا ئۇ ھەرگىزمۇ مەيۈسلەنمىدى. ئۆز كەسىپىدىن ۋاز كەچمىدى. بەلكى بۇرۇنقىدىنمۇ بەكرەك تىرىشىپ، ئەمەلىي مەشق قىلىش، ئۆگىنىشىنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. ئايرىم ئادەملەر: «ئىدىيە ئۆزگەرتىشىنى تاشلاپ قويۇپ نوقۇل كەسىپ قوغلىشىۋاتىدۇ، ئاق مۇتەخەسسىلىشىش يولىغا كىرىپ كەتتى، ۋەھاكازالار...؟ دەپ تەنقىد قىلدى. لېكىن غەيرەت - جاسارىتى قاياناپ تېشىۋاتقان گۈزەل ياشلىق چاغلىرىنىڭ بەھۈدە زايە بولۇپ كېتىۋاتقانلىقىدىن تىت - تىت بولغان لەتىپە: «مەشقىنى توختىتىپ قويۇش — ئۆز - ئۆزۈمنى نابۇت قىلغان بىلەن، جىنايەت ئۆتكۈزگەن بىلەن باراۋەر» دەپ قارىدى. شۇڭا باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىگە قارىماي مەشقنى كۈندۈزى قىلالمىسا كېچىسى، ئاشكارا قىلالمىسا يوشۇرۇن ھالدا داۋاملاشتۇرۇۋەردى...

ئاخىر ئارزۇ قىلغان كۈنلەر يېتىپ كەلدى. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» ئۈزۈل - كېسىل ئاغدۇرۇلۇپ ۋەتەندە ئىللىق باھار جىلۋە قىلدى. باشقا ئىشلار بىلەن بىر قاتاردا ئەدەبىيات - سەنئەت ئىشلىرىمۇ قايتىدىن جۇش ئۇرۇپ راۋاجلىنىشقا باشلىدى. بولۇپمۇ پارتىيە II - نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېت 3 - ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن باشقا كەسىپداشلىرى قاتاردا لەتىپەنىڭمۇ غەيرەت - جاسارىتى ئۇرغۇپ تاشتى. ئۇ پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۈسسۈل ئۆيناش، ئۆگىنىش، ئىجاد قىلىش ئىشىغا قىزغىن كىرىشىپ كەتتى. بالايى - ئاپەتلىك يىللاردا بىكار ئۆتۈپ كەتكەن ۋاقتىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئۈستازلىرىنىڭ يېتەكلىشى، سەپداشلىرىنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا كېچە - كۈندۈز تىرىشتى. جاپالىق ئىزدىنىپ ئۇيغۇر ئۈسسۈلىنىڭ تارىخى، ئالاھىدىلىكى، باشقا مىللەت ئۈسسۈللىرىدىن پەرقى، بالېت ئۈسسۈلىنىڭ بەزى ئەۋزەل تەرەپلىرىدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىپ، ئۇيغۇر ئۈسسۈلىدىكى بەزى

ھەرىكەتلەرنى يېڭىلاشقا تېخىمۇ بېيىتىشقا بولامدۇ يوق؟ دېگەنگە ئوخشاش بىر قاتار مۇھىم مەسىلىلەر ئۇستىدە بىر مۇنچە تەتقىقات-لارنى ئېلىپ بارىدى.

لەتىپە ئاپتونوم رايون قۇرۇلغانلىقىنىڭ ئوتتۇز يىللىقىنى تەبرىكلەش يۇزىسىدىن تەييارلانغان چوڭ تېپتىكى «بايرام ئۇسسۇلى» نى ئىجاد قىلىپ «ئىپادىسى گەۋدىلىك، نەتىجىسى كۆرۈنەرلىك» دېگەن شەرەپ گۇۋاھنامىسى بىلەن مۇكاپاتلاندى. «تەڭرىتاغ شادلىقى» ناملىق چوڭ تېپتىكى ناخشا - ئۇسسۇلنىڭ ئالتىنچى پەردىسىدىكى يالقۇننىڭ، ئوقۇتقۇچىنىڭ ھەم كولايكتىپ ئوغۇل - قىزلارنىڭ ئۇسسۇلىنى ئىشلەپ ئۆمەك تەرىپىدىن «ئۇيغۇر چىنچى دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەن» دېگەن شان شەرەپ مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. 1985 - يىلى بېيجىڭدا ئۆتكۈزۈلگەن «جۇڭخۇا ئاۋازى» سەنئەت كۆرىكىدە چەبىيات مۇقامىنىڭ جۇلا قىسمىغا يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل، مەرغۇلىغا ئۇچ كىشىلىك تەخسە ئۇسسۇلى ئىشلەپ چىقتى ۋە ئۆزىمۇ ئۇسسۇلغا قاتناشتى. ھېكايە فىلىم «ساھىبجامالنىڭ ئۆلۈمى» دىكى ئوغۇل - قىزنىڭ ئۇسسۇلىنى ئىجاد قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا بىر قەدەر گۈزەل ۋە مۇرەككەپ بولغان «ئەللەي بالام»، «تەزە ئۇسسۇلى»، «ئۇزۇمچىلىك ئۇسسۇلى» قاتارلىق ئۇسسۇللارنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇنداپ كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى. ئۇنىڭ ئىجاد قىلغان ۋە ئويىنىغان يۇقىرىقى ئۇسسۇللىرىدا ھەرىكەت بىلەن ئىچكى ھېسسىيات ناھايىتى ئوبدان بىرلەشتۈرۈلگەچكە بۇ ئۇسسۇللار ئاممىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا سازاۋەر بولدى.

لەتىپە 1982 - يىلى شىنجاڭ مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە تۈركىيە، ماراكەش قاتارلىق دۆلەتلەرگە چىقىپ ئويۇن قويۇشقا قاتناشتى. پاكىستان، فرانسىيە، شۋېتسارىيىلەردە زىيا-رەتتە بولدى. ئىستامبولدىكى ئون سەككىز دۆلەت قاتناشقان سەنئەت بايرىمىدا تاللىنىپ، ئاقشەھەردە ئېچىلغان «خوجا نەسـ

ردىدن» سەنئەت بايرىمىغا قاتناشتى. ئۇ چەت ئەلدە بولغان مەزگىللەردە ئارام ئېلىشنىمۇ ئونتۇپ، مىنۇت سېكونت ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي چەت ئەل ئۇسسۇللىرىنى ئۆگىنىۋالدى. ئۇ نېمە ئۈچۈن شۇنچە تېز ئالغا باستى. نېمە ئۈچۈن ھەر خىل قىيىن چىلىق توسالغۇلارنى يېڭىپ، كۆپ تەرەپلىمە ماھارەتنى ئىگىلىيەلدى؟

بۇ يەردە ئالاھىدە بىر سىر يوق. پەقەت يولداش لەتىپە ھەر قانداق تالانتنىڭ جاپالىق مەشقتىن، تىرىشىش، تىرمىشىشتىن كېلىدىغانلىقىنى، ماھارەتنى كىتابتىن، پېشقەدەم ئۇستازلاردىن ئۆگىنىپ قالماي، ئەڭ مۇھىمى ئاممىدىن ئۆگىنىش لازىملىقىنى، تۇرمۇشقا چوڭقۇر چۆكۈش لازىملىقىنى ئوبدان چۈشەنگەن. شۇڭا ئۇ، داۋاملىق يېزا ـ قىشلاقلارغا، زاۋۇت ـ كانلارغا، ئارمىيە ئىچىگە، ئوقۇغۇچىلار ئارىسىغا بېرىپ تۇردى. ئاممىدىن ئىچقۇيۇن ـ تاشقۇيۇن بولۇپ، ئۇلارنى ئۇستاز تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشىنى كۆزەتتى. مەسىلەن: «توقۇمىچى قىزلار» ئۇسسۇلىنى ئوبدان ئورۇندىش ئۈچۈن شەھەرنى توقۇمىچىلىق فابرىكىسىغا بېرىپ بىر مەزگىل سېخىتا ئىشچىلار بىلەن بىللە ئىشلىدى. «يايلاقتىكى مىنبىك» ئۇسسۇلىنى ئوبدان ئورۇندىش ئۈچۈن بىر مەزگىل ئارمىيە ئىچىگە كىرىپ جەڭچىلەر بىلەن ھەربىي مەشقىتە بىللە بولدى. ئۇنىڭ جۇغى كىچىك، تېنى ئاجىز بولغاچقا ئېغىر مىلتىقنى بىر قولىدا كۆتۈرەلمەي بەك قىينالدى ۋە خېلى كۈلكىگىمۇ قالدى. لېكىن ئۇ ئاخىرىمى ياتقىنىغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قەتئىي نىيەتكە كېلىپ مىلتىقنى بىر قولىدا كۆتۈرۈپ يۈگۈرۈشنى مەشق قىلدى. ئاخىر غەلىبە قىلدى. دېمەك ئۇ ئاممىدىن، تۇرمۇشتىن ئايرىلمىغاچقا ئويىنغان ۋە ئىجاد قىلغان ئۇسسۇللىرىنىڭ مەزمۇنى ياخشى، گۈزەل، تۇرمۇش پۇرىقى كۈچلۈك بولۇپ ئاممىنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئۆزىمۇ كەسپىي ماھارەتنى يېتىلدۈرۈش جەھەتتە ئاستا ـ ئاستا پىشىپ يېتىلدى. لەتىپە ھازىر ئوتتۇرا ياشلارغا

بىرىپ قالغان بولسىمۇ مەشق، چىنىقىشنى كۆپ تەرەپلىمە ماھارەت بىتىلدۈرۈشنى چىڭ تۇتقاچقا بەدەن قۇرۇلۇشىدا ھېچقانداق چېكىنىش، ئۆزگىرىش بولغىنى يوق. ھېلىمۇ مەيلى پىئونېرلارنىڭ رولىغا بولسۇن، مەيلى ياشلارنىڭ ياكى قېرىلارنىڭ رولىغا بولسۇن مۇڭۇپپەقىيەتلىك چىقالايدۇ. قايسى مىللەتنىڭ ئۇسسۇلى بولسىمۇ ئويناۋېرىدۇ.

بۇ يەردە يەنە يولداش لەتىپەنىڭ تىلغا ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشكە تېگىشلىك ئالاھىدە بىر تۆھپىسى بار. ئۇ سەھنىدە ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتىپلا قالماي، بەلكى ئارقا سەپتە ياش ئۇسسۇلچىلارنى تەربىيىلەش، يېتىشتۈرۈش، ئۇلارغا دەرس بېرىش قاتارلىق تەربىيىچىلىك تەشكىلاتچىلىق خىزمەتلىرىنىمۇ تىرىشىپ ئىشلەپ ئاساسىي قاتلامدىكى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ قىزغىن مەدھىيىلىشىگە ئىگە بولدى. ئۇ خېلى ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچى بولسىمۇ سەھنىدىلا ئۆزىنى كۆرسىتىش خىيالىدا بولمىدى. باشقىلار بىلەن رول، سەھنە تالاشمىدى. بەلكى باشقىلار خالىمىغان جاپالىق خىزمەت — ئاساسىي قاتلامدىكى سەنئەت ئۆمەكلىرىنىڭ تەشكىلىي قۇرۇلۇشىنى كۆچەيتىش، ئۇلارنى كەسپىي جەھەتتىن تەربىيىلەپ چىقىش ئىشلىرىغا جان - دىلى بىلەن كىرىشىپ زور نەتىجە ياراتتى ۋە ئۆمەك تەشكىلىگە شان - شەرەپ كەلتۈردى. 1966 - يىلى ئۇ بايىنغولىن ئوبلاستىغا بېرىپ خوتونسۇمبۇل، خوشۇت ناھىيىلىرىدە ئالتە ئاي تۇرۇپ سەنئەت تەشكىلاتلىرىنى قۇرۇش، مۇستەھكەملەش، مەدەنىيەت ئۆيلىرىنى قۇرۇش، ئارتىسلارغا كەسپىي جەھەتتە يېتەكچىلىك قىلىش ئىشلىرىنى تىرىشىپ ئىشلىدى. شىنجاڭدا ئۇنىڭ قەدىمى يەتمىگەن يېزا - قىشلاقلار، مەكتەپلەر ناھايىتى ئاز قالدى. بۇ جەھەتتە بىز ئۆتكەن يىلى قىشتىكى بىرلا ئىشنى سۆزلەپ ئۆتسەك يېتەرلىك بولار.

غۇلجا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىنىڭ قۇرۇلغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئارتىسلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈ-

دەك يېزىدىن كەلگەن. شۇڭا ئۇسسۇلچىلىرى ئاساسىي ماھارەتـ تىن خەۋەرسىز بولۇپ سەل مۇرەككەپرەك ئۇسسۇللارنى سەھنىگە ئېلىپ چىقالمايتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئارتىسلارنى بىر مەزگىل سىستېمىلىق تەربىيىلەش كېرەك ئىدى. بىراق ئۇلارنى يۇقىرى ئورۇنلارغا ئەۋەتىپ تەربىيىلەش ئۈچۈن پۇل كېرەك. ئۆمەكنىڭ ئىقتىسادى ئاجىز، مۇنداق ئەھۋالدا ئارتىسلارنى قانداقمۇ يۇقـ رىغا ئەۋەتىپ تەربىيىلىگىلى بولسۇن؟ ئاخىر ئۇلار ناھىيىگە يۇقىرى سەۋىيىلىك بىر ئوقۇتقۇچىنى تەكلىپ قىلىپ، يىگىرمە ئىككى نەپەر ئۇسسۇلچىنى بىراقلا تەربىيىلەپ چىقماقچى ھەم نۇرغۇن ئىقتىسادنى تېجەپ قالماقچى بولدى ـ دە، ئاپتونوم رايونلۇق مەدەنىيەت نازارىتى ۋە ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكى بـ لەن ئالاقىلەشتى. يۇقىرى ئورگانلار بۇلارنىڭ تەلىپىنى ئورۇنـ لۇق دەپ قارىدى ۋە ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچىدىن لەتىپەنى غۇلـ جا ناھىيىسىگە ئەۋەتىشنى قارار قىلىپ ئۇنىڭغا ئۇقتۇردى. بۇ چاغدا لەتىپەنىڭ سالامەتلىكى ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. ئۇـ نىڭ ئۇستىگە قىش، سوغۇق. ئۇ نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلـ مەي ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدى. لېكىن ئاخىر ئۇ يەنە: «ناھـ يىدىكى ياش ئارتىسلارنىڭ بىزگە ئېھتىياجى چۈشۈۋاتسا، بىز- نى كېلىدۇ دەپ قاراپ تۇرۇۋاتسا، تەشكىل مېنى بەلگىلىسە مەن بارمىسام توغرا بولامدۇ؟ دېگەنلەرنى ئويلىدى ـ دە، قەتئىي ھالـ دا باراي» دېدى.

لەتىپە غۇلجا ناھىيىلىك سەنئەت ئۆمىكىگە يېتىپ كەلگەنـ دىن كېيىن ھەرقانداق ئىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىمەن دەيدىگەنـ مىز تۆمۈردەك ئىنتىزام بولۇشى كېرەك دەپ قارىدى. شۇڭا بـ رىنچى كۈندىن باشلاپلا ئارتىسلارغا تەلەپنى قاتتىق قويـدى. ئارتىسلار لەتىپەنىڭ باشلامچىلىقىدا ھەر كۈنى ئەتىگەن سائەت بەشتە ئورنىدىن تۇرۇپ بىر سائەت يۈگۈردى. ئاندىن مەشق زالىغا كىرىپ، بەدەن گۈزەللىكىنى ساقلايدىغان مەشقلەرنى ئىشـ

لىدى. تاماقتىن كېيىن دەرس ئۆتتى. ئۇ مەشق زالىغا باشقىلاردىن بۇرۇن كىرىپ مەشكە ئوت قالىدى. قاتتىق مەشق تەسىرىدىن ئاغرىپ قالغانلارنى دوختۇرغا ئاپىرىپ داۋالاتتى. بەزى قىزلارنىڭ بەدەنلىرىنى ئۆۋۈلاپ قويدى. ئارتىسلارغا ھەم تەلەپنى قاتتىق قويدى ھەم كۆيۈندى. ئۇنىڭ مۇنداق قىزغىن روھىدىن تەسىرلەنگەن ئارتىسلار غەيرەتكە كېلىپ قىيىنچىلىققا باش ئەگمەي ئۆگىنىشكە ھەسسىلەپ قىزغىن كىرىشتى. ھايت - ھۇيت دېگۈچە بىر ئايمۇ بولۇپ قالدى. دەل شۇ چاغدا ئۇرۇمچىدىن ئۇشتۇمتۇت لەتىپەنىڭ يولدىشىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقى يەنە بىر تەرەپتىن ناخشا - ئۇسسۇل ئۆمىكىدە ئۇنۇڭان باھالاشنىڭ باشلانغانلىقى، دەرھال كەلمىسە بولمايدىغانلىقى ھەققىدە خەت كېلىپ قالدى. قانداق قىلىش كېرەك؟

ئەمدىلا كەسپىنى سىستېمىلىق ئىگىلەۋاتقان ئوقۇغۇچىلىرى بىر تەرەپتىن ئۇستازى لەتىپەنىڭ كېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەۋاتقان بولسىمۇ يەنە بىر تەرەپتىن ئېرى ئاغرىپ قاپتۇ بارماي بولامدۇ! ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇنۇڭان باھالاش بولۇۋېتىپتۇ. بىزگە ئۇسسۇل ئۆگىتىمەن دەپ بۇ يەردە يۈرسە ئۇنۇڭان ئالالماي قالىمىدۇ دېيىشىپ لەتىپەگە قايتىپ كېتىشكە مەسلىھەت بەردى.

— ماڭا كۆڭۈل بۆلگىنىڭلارغا رەھمەت، — دېدى ئۇ ئوقۇغۇچىلىرىغا بىر - بىرلەپ كۆز يۈگۈرتۈپ تۇرۇپ، — مەن گەرچە مۇشۇ ناھىيىدە تۇغۇلغان بولساممۇ كىچىك ئايرىلىپ كەتكەچكە بۇرۇن يۇرتداشلىرىمنىڭ ساداسىنى چۈشەنمەيتتىم. بۈ قېتىم سىلەرنىڭ جاپالىق تۇرمۇش ئىچىدە خەلقنىڭ مەنىۋى تۇرمۇش ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش يولىدا شۇنچە تىرىشىۋاتقىنىڭلارنى كۆرۈپ قاتتىق تەسىرلەندىم. يولدىشىم ئاغرىپ قالغان بولسا ئۆيدە قارايدىغان ئادەم بار. تەشكىل، يولداشلار بار. دەرسنى يېرىم يولدا تاشلاپ قويسام قانداق بولىدۇ؟ يولداشلارغا، مېنى بۇ يەرگە ئەۋەتكەن تەشكىلگە قانداق يۈز كېلەلەيمەن؟ يولداشلىرىم ئۈچۈن

ئازراق جاپا تارتسام نېمە بوپتۇ؟

ئۇ مانا مۇشۇنداق قەيسەرلىك بىلەن دەرس ئۆتۈشنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى. شۇنداق قىلىپ لەتىپە بۇ يەردە توپتوغرا ئۇچ ئاي تۇردى. بۇ جەريانىدا ئۇ ئارتىسلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا ئاساسەن، ئۇسسۇل نەزەريەسى مۇزىكا بىلەن ئۇسسۇلنىڭ مۇناسىۋىتى، ئۇسسۇل ماھارىتى، بالېت ھەققىدە سىستېمىلىق دەرس سۆزلىدى ۋە ئەمەلىي ھەرىكەتلەرنى ئۆگەتتى. دېمەك بۇ ئۇچ ئاي ئىچىدە شىنجاڭ ناخشا ـ ئۇسسۇل ئۆمىكىنىڭ ھازىرقى مىللىي ئۇسسۇل دەرسلىكىدىكى قىزلارنىڭ ئون ئۇچ گۈرۈپپا ئۇسسۇلىنى ئوغۇللارنىڭ سەككىز گۈرۈپپا ئۇسسۇلىنى تولۇق ئۆگىتىپ بولدى. ئاخىردا ئىستېھان ئالغىنىدا ھەممىسى لايىقەتلىك گۇۋاھنامىسى ئالدى. لەتىپە يالغۇز ئۇ يەردە ئوقۇتقۇچىلا بولۇپ قالماي ھەم ئىجادىيەتچى، ھەم مەسلىھەتچى رولىنىمۇ ئويناندى. ئۇ ئۇ يەردىكىلەرگە بىر كوللېكتىپ ئۇسسۇل، ئىككى يالغۇز كىشىلىك ئۇسسۇل ئىجاد قىلىپ بەردى. ئۆمەكنى قانداق باشقۇرۇش ھەققىدە نۇرغۇن ياخشى پىكىر تەكلىپلەرنى بەردى.

لەتىپەنىڭ يۇقىرىقىدەك تىرىشچانلىقى، زور نەتىجىلىرىدىن ناھىيە رەھبەرلىرى، ئاممىا ئىنتايىن رازى بولدى. «ئىلى گېزىتى» 88 ـ يىل 3 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنىكى سانىدا پۈتۈن بىر بەت ئاجرىتىپ لەتىپەنىڭ ئۇلگىلىك ئىشلىرىنى تونۇشتۇردى ۋە ئوبزور ئېلان قىلدى. ئوبلاستلىق تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىمۇ لەتىپەنى ۋە ئۇنىڭ ئەمەلىي ئىش پائالىيەتلىرىنى تېلېۋىزوردا مەخسۇس كۆرسەتتى. بۇ، يولداش لەتىپەگە يۇرتتىكى قېرىنداشلىرى تەرىپىدىن بېرىلگەن سەممىي، ئەڭ زور مۇكاپات ئىدى.

لەتىپەنىڭ بۇ خىل ئىشلىرىنى سۆزلەپ كەلسەك ناھايىتى كۆپ. ئۇ جەھەتتىن ئېيتقاندا لەتىپەنى نامسىز قەھرىمان دېيىشكە بولىدۇ.

— پارتىيە، ھۆكۈمەت، خەلقنىڭ مېنى كىچىككىنە قىز ۋاقـ

تىمدىن تارتىپ تەربىيىلەپ بۈگۈنكى كۈندە مۇشۇنچىلىك ئادەم قىلىپ چىققانلىقىنى، ماڭا قىلغان غەمخورلۇقىنى ئويلىسام قولغا كەلتۈرگەن بۇ ئىشلىرىم ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ. لېكىن مەن تېخى ياش ساغلام. تىرىشىپ كەسپىي ئىقتىدارىمنى ئۆستۈرۈپ مەنىۋى مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىدا تېخىمۇ زور تۆھپىلەرنى قوشىمەن. ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە خەلقىمگە ئىشلەيمەن. خەلق ئۈچۈن ياشايمەن. خەلق ئۈچۈن ئۇسسۇل ئويناىمەن. خەلق ئۈچۈن ئىجاد قىلىمەن. مەيلى سەھنىگە چىقاي، مەيلى ئارقا سەپلەردە ئىشلەي ئوخشاشلا خەلق ئۈچۈن شەرەپلىك ئىش قىلىۋاتىمەن دەپ قاراپ زور نەتىجە يارىتىمەن، — دېدى. توغرا بىز لەتىپەنىڭ بۇندىن كېيىن تېخىمۇ زور تۆھپە يارىتىدىغانلىقىغا ئىشىنىمىز. خەلقىمىز لەتىپەگە ئوخشاش مۇشۇنداق ھەممىگە قادىر، ئىقتىدارلىق ئۇسسۇلچىلىرىنىڭ بولغانلىقى بىلەن پەخىرلىنىدۇ.

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابدۇرۇسۇل ئۆمەر
سۈرەتلەرنى خاسىيەت رامزان تارتقان
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: رىزۋان تۇردى

بىزنىڭ ئۇسسۇلچىلىرىمىز

(1)

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشىر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جىيەنجۇڭ كوچىسى №54)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا 3 - باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1168 × 850مم 1/32 باسما تاۋىقى: 8.5
قىستۇرما ۋاراقى: 30
1988 يىل 11 - ئاي 1 - نەشرى
1989- يىل 7 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 2،200 —— 1
ISBN 7 — 228 — 00659—3/J.46
باھاسى: 6.60 يۈەن

责任编辑：阿·吾买尔
摄影：哈斯亚提·热玛扎尼
封面设计：热孜婉·吐尔迪

我们的舞蹈家（1）（维吾尔文）
本社编

新疆人民出版社出版
（乌鲁木齐建中路54号）
新疆新华书店发行　新疆新华印刷三厂印刷
850×1168毫米　32开本 8.5印张30插页
1988年11年第1版　1989年7月第1次印刷
印数：1——2,200

ISBN7-228-00659-3/J·46　定价：6·60元

ئەي مىسلىك بۆيگەن جانايىم ئۈسۈل،
قەلبىڭ ئۆيىگە مېھمانىم ئۈسۈل.
تەشنا بۇرۇكىڭنە ئارمانىڭ ئۈسۈل،
كۆيگەن كۆڭلىگە دەرمانىم ئۈسۈل.

نەرىم شېھىت